

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน

The Leadership in Sangha Governance in ASEAN Community

โดย

ดร.ธานี สุวรรณประทีป

พระมหาสันติ ธีรภทฺโท, ดร.

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760303

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน

The Leadership in Sangha Governance in ASEAN Community

โดย

ดร.ธานี สุวรรณประทีป

พระมหาสันติ ธีรภทฺโท, ดร.

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760303

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Leadership in Sangha Governance in ASEAN Community

By

Dr. Thanee Suwanprateep
Phramaha Santi Theerapatto, Dr.
Phramaha Somboon Vuddhikaro

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksabuddhagosa Campus

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760303

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานวิจัย	:	ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน
ผู้วิจัย	:	ดร.ธานี สุวรรณประทีป พระมหาสันติ ธีรภทฺโท, ดร. และ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.
ส่วนงาน	:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส
ปีงบประมาณ	:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย	:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา

ผลการวิจัยพบว่า หลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำ กล่าวถึงความหมายของผู้นำ คือผู้ที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่นในกลุ่ม มีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จ ตามเป้าหมายในการทำงาน ดังนั้น ผู้นำคือผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง การแต่งตั้ง การยกย่องจากกลุ่มชนเพื่อให้เป็นหัวหน้า เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีอิทธิพลในการนำหรือจูงใจผู้อื่น ให้กระทำหรือดำเนินกิจการต่างๆ ของกลุ่มหรือของตนเองให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ และผู้นำต้องเป็นผู้มีคุณธรรม มีศีลธรรม จึงจะว่ากล่าวตักเตือนและลงโทษบุคคลอื่นๆ ได้ ผู้นำนั้นมีบทบาทในการวางแผน งานการสั่งการ การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การควบคุมดูแลงานสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนรับผิดชอบต่อการงานต่างๆ และผลักดันงานต่างๆ สำเร็จเป็นไปตามจุดหมายที่ตั้งไว้ ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ไทยนั้นอยู่ภายใต้การปกครองโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยกำหนดอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม เกี่ยวข้องกับการควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ ปัจจุบันมหาเถรสมาคมมีอำนาจที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ ๑) การปกครอง ๒) การศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศกัมพูชา สมเด็จพระมหาสังฆราช หรือ พระสงฆนายกมีหน้าที่คัดเลือกพระสงฆ์เถระในมหาเถรสมาคมที่มีความสามารถ เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ ความรู้พร้อมทั้งพระสงฆ์รองสมเด็จในตำแหน่งราชาคณะชั้นเอก เจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัด พระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งในการ

ปกครองมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ประเภท เช่นเดียวกับการปกครองคณะสงฆ์ไทย

หลักพุทธธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา พบผู้นำการปกครองคณะสงฆ์ได้น้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย อคติ ๔, ปาปนิกรกรรม ๓, อิทธิบาท ๔, พหุสูตร ๕, ภาวนา ๔, กัลยาณมิตร ๗, หลักพระธรรมกถึก ๕, พุทธวิธีการสอน ๔, สัปปายะ ๗, พรหมวิหารธรรม ๔, สังคหวัตถุ มาใช้ในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้านประกอบด้วย การปกครอง, การศาสนศึกษา, การศึกษาสงเคราะห์, ด้านการเผยแผ่, การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

องค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา พบว่า องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ รูปแบบ “A P I B B K D D S B S Model” ถือว่ามีคุณค่าและเป็นสิ่งสำคัญเพื่อนำเสนอองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา (๑) “A” (Agati ๔) = ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ควรศึกษาหลักอคติ ๔ (๒) “P” (Papanika-Dhamma ๓) = ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ควรมีหลักปาปนิกรกรรม ๓ (๓) “I” (Iddhipada ๔) = ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีหลักอิทธิบาท ๔ (๔) “B” (Bahussutanga ๕) = ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีหลักพหุสูตร ๕ (๕) “B” (Bhavana ๔) = ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักภาวนา ๔ (๖) “K” (Kalanamitta-dhamma ๗) = ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักกัลยาณมิตร ๗ (๗) “D” (Dhammadesaka-Dhamma ๕) = ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักหลักพระธรรมกถึก ๕ (๘) “D” (Desanavidhi ๔) = ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักพุทธวิธีการสอน ๔ (๙) “S” (Sappaya ๗) = ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีหลักสัปปายะ ๗ (๑๐) “B” (Brahmavihara ๔) = ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีหลักพรหมวิหาร ๔ (๑๑) “S” (Sanghavatthu ๔) = ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีหลักสังคหวัตถุ ๔

Research Title: The Leadership in Sangha Governance
in ASEAN Community

Researchers: Dr. Thanee Suwanprateep
Phramaha Santi Theerapatto, Dr. and
Phramaha Somboon Vuddhikaro

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Palisuksabuddhagosa Campus

Fiscal Year: 2560/2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

This research aims at the followings; 1) studying the principle and significance of leadership of Buddhist Sangha Administration in ASEAN community, 2) studying Buddhadhamma to support the Sangha administration in leadership in Buddhism, 3) to figuring out the Sangha administration knowledge in ASEAN community in case study in Thailand and Cambodia.

The results revealed that leadership refers to those who influence others in the group. They hold a key role in bringing the group to success. So, the leader is the one who is elected, appointed, praised by the people to be the leader. As a person who has knowledge and ability to lead or persuade others for works within the groups to achieve the goal set, he must perform virtues and morals strictly then he can teach or punish the others. Leader's roles are planning, order, making decision, policy formation, control, supervise and systemizing the work with effectiveness as well as responsibility in various sections of work to reach success as its objectives. For administration of Thai Buddhist Sangha, according to the Sangha Act, Sangha holds the authority of control and promotion of the Sangha affairs. There are 6 types of Sangha council; 1) administration, 2) religious education, 3) educational welfare, 4) propagation, 5) public service, 6) public services. Cambodian administration of Sangha was appointed by government that Somdet Mahasangharaja or Sanghanayoka must select the qualified Bhikkhus in the Sangha in council along

with other secondary Bhikkhus in the rank of council to be provincial position and others respectively in every province. Administrative Bhikkhus hold the official authority to administrate the Sangha's six affairs as found in Thai Buddhist Sangha council.

The Buddhist principles used to promote the leadership of Sangha in Buddhism shown that Sangha leader must perform these virtur principle of Buddhism as followings; prejudice 4, Papanikadhamma 3, Iddhipada 4, Pahusutta 5, Bhavana 4, Kalayanamitta 7, Principle of Dhammakathika 5, 4 ways of Buddha's teaching technique, Sappaya 7, Brahmaviharadhamm 4 and Sanghavatthu 4. These virtues must also be applied for Sangha administration in all 6 Sangha affairs including was used to manage the business of the monks in six aspects, including administration, religious education, educational welfare, propagation, public service and public walfare.

In aspect of leadershipknowledge in the Buddhist Sangha council in the ASEAN community in case study of Thailand and Cambodia, it found that The knowledge gained from this research is 'APIBB K DDSBS Model' which is considered to be valuable and important for the presentation of leadership knowledge of the of the Buddhist Sangha in the ASEAN Community, they are (1) "A" (Agati 4) means the administrative leader should study the non-bias 4 (2) "P" (Papanika-Dhamma 3) = administrative leader must avoid the 3 wholesome acts, (3) "I" (Iddhipada 4) =religious education leader o should perform the 4 success principle, (4) "B" (Bahussutanga 5) = religious education leader should follow 5 learning skills, (5) "B" (Bhavana 4)= educational welfare leaders should practice the principle of 4 developments, (6) "K" (Kalanamitta-dhamma 7)) = educational welfare leaders should follow principle of 7 good friends, (7) "D" (leader of Buddhism should be a core principle of Trmktk 5 (8) "D" (Dhammadesaka-Dhamma 5) = Buddhism propagation leader should be skillful in 5 principle of Dhamma teaching, (8) 'D' (Desanavidhi 4) = Budhism propagation leader must contain 4 ways of Buddha's teaching, (9) "S" (Sappaya 7) = the public service leader should 7 comfort principle, (10) "B" (Brahmavihara 4) = the public service leader should follow virtues 4, (11) "S" (Sanghavatthu 4) = the social welfare leader should perform Sanghavatthu 4.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาและการเอาใจใส่จากหลายฝ่ายทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ กล่าวคือ พระราชโมลี ผู้ช่วยอธิการบดี พระราชรัตนมุนี ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขต พระมหาโกมล กมโล,ดร., ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ พระมหาณรงฤทธิ์ ธรรมโสภณ รักษาการผู้อำนวยการสำนักวิชาการ และ รองศาสตราจารย์ เวทย์ บรรณกรกุล รองผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งคณาจารย์เหล่านี้ได้เมตตาให้คำชี้แนะรูปแบบ วิธีการ และการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งในเชิงตรรกะ ตรวจสอบความถูกต้องและความสมเหตุสมผล จนทำให้งานนี้สำเร็จเรียบร้อยได้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ รูปปัจจุบัน และเจ้าหน้าที่ของสถาบันทุกท่านที่ได้บริหารจัดการเรื่องทุนสำหรับดำเนินงานและได้เชิญคณาจารย์ผู้ชำนาญการวิจัยมาให้ความรู้และฝึกอบรมวิธีการทำวิจัย จนทำให้ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมมาปรับปรุงงานวิจัยและเติมเต็มสิ่งที่บกพร่องให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี และ ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง ที่ได้ช่วยตรวจอ่านความถูกต้อง จนทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ที่ช่วยกระตุ้นส่งเสริมและให้กำลังใจในการทำงานวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐมทุกรูป/คน ที่ได้บริการให้ยืมเอกสาร หนังสือ ตำราประกอบการวิจัยด้วยไมตรีจิต ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทั้งหลายทั้งที่อยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ส่วนกลางและวิทยาเขต ที่ได้แนะนำข้อมูล แหล่งค้นคว้า และวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

คุณประโยชน์ที่เกิดจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอบูชาพระคุณบูรพาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ทั้งโดยตรงโดยอ้อมด้วยความเคารพและศรัทธา

ดร.ธานี สุวรรณประทีป

พระมหาสันติ อธิภทฺโท, ดร.

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.

๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๖
๑.๗ การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ.....	๗
๑.๘ หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๑
๑.๙ แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย.....	๑๑
๑.๑๐ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๑๒
๑.๑๑ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๑๔
บทที่ ๒ หลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านปกครองคณะสงฆ์.....	๑๕
๒.๑ หลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำ.....	๑๕
๒.๑.๑ ความหมายของผู้นำ.....	๑๕
๒.๑.๒ ความหมายของภาวะผู้นำ.....	๑๘
๒.๑.๓ การเกิดภาวะผู้นำ.....	๒๑
๒.๑.๔ บทบาทหน้าที่ของผู้นำ.....	๒๒
๒.๑.๕ คุณลักษณะของผู้นำที่ดี.....	๒๔
๒.๒ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ของไทย.....	๒๖
๒.๒.๑ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล.....	๒๖
๒.๒.๒ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ไทย.....	๒๘

๒.๒.๓	ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย.....	๓๔
๒.๒.๔	บทบาทอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ.....	๓๖
๒.๒.๕	ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง.....	๓๘
๒.๒.๖	ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค.....	๓๙
๒.๒.๗	การปกครองในรูปแบบส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม.....	๔๕
๒.๓	การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของประเทศไทย.....	๕๐
๒.๓.๑	ด้านการปกครอง.....	๕๗
๒.๓.๒	ด้านศาสนศึกษา.....	๖๖
๒.๓.๓	ด้านศาสนสงเคราะห์.....	๗๕
๒.๓.๔	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	๗๙
๒.๓.๕	ด้านสาธารณูปการ.....	๘๗
๒.๓.๖	ด้านสาธารณสงเคราะห์.....	๙๑
๒.๔.	ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ของประเทศไทย.....	๙๔
๒.๔.๑	ลักษณะการปกครอง.....	๙๕
๒.๔.๒	ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ไทย.....	๙๘
๒.๔.๓	ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย.....	๑๐๐
๒.๕	การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของประเทศไทย.....	๑๑๑
๒.๕.๑	ด้านการปกครอง.....	๑๑๒
๒.๕.๒	ด้านศาสนศึกษา.....	๑๑๕
๒.๕.๓	ด้านศาสนสงเคราะห์.....	๑๒๒
๒.๕.๔	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	๑๒๓
๒.๕.๕	ด้านสาธารณูปการ.....	๑๒๔
๒.๕.๖	ด้านสาธารณสงเคราะห์.....	๑๒๕
๒.๖	สรุป.....	๑๒๗

บทที่ ๓ หลักพุทธธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์

	ในทางพระพุทธศาสนา.....	๑๒๙
๓.๑	ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา.....	๑๒๙
๓.๑.๑	การกำเนิดผู้นำในพระพุทธศาสนา.....	๑๓๑
๓.๑.๒	ลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา.....	๑๓๕
๓.๑.๓	คุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา.....	๑๓๗
๓.๒	หลักธรรมของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา.....	๑๓๙

๓.๒.๑	อคติ ๔.....	๑๔๐
๓.๒.๒	ปาปนิกรธรรม.....	๑๔๑
๓.๒.๓	อิทธิบาท.....	๑๔๑
๓.๒.๔	พหูสูต ๕	๑๔๓
๓.๒.๕	ภาวนา ๔	๑๔๔
๓.๒.๖	กัลยาณมิตร ๗	๑๔๕
๓.๒.๗	หลักพระธรรมกถึก ๕	๑๔๗
๓.๒.๘	พุทธวิธีการสอน ๔	๑๔๙
๓.๒.๙	สัปปายะ ๗	๑๕๑
๓.๒.๑๐	พรหมวิหารธรรม ๔	๑๕๑
๓.๒.๑๑	สังคหัตถุ ๔	๑๕๒
๓.๓	อำนาจของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา.....	๑๕๓
๓.๔	สรุป.....	๑๕๙

บทที่ ๔ องค์ความรู้ของภาวะผู้นำการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน

	กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศกัมพูชา.....	๑๖๑
๔.๑	ภาวะผู้นำด้านการการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน ด้านการปกครอง.....	๑๖๑
๔.๒	ภาวะผู้นำด้านการการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน ด้านศาสนศึกษา.....	๑๖๗
๔.๓	ภาวะผู้นำด้านการการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน ด้านศึกษาสงเคราะห์.....	๑๗๒
๔.๔	ภาวะผู้นำด้านการการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน ด้านการเผยแผ่.....	๑๗๘
๔.๕	ภาวะผู้นำด้านการการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน ด้านสาธารณูปการ.....	๑๘๒
๔.๖	ภาวะผู้นำด้านการการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน ด้านสาธารณสงเคราะห์.....	๑๘๘
๔.๗	องค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน.....	๑๙๔
๔.๘	สรุป.....	๑๙๙

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	๒๐๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๒๐๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๒๐๗
บรรณานุกรม	๒๐๘
ภาคผนวก	๒๑๗
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๒๑๘
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๓๐
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ และกิจกรรมการที่ได้ดำเนินการมา และผลที่ได้รับของโครงการ.....	๒๓๑
ภาคผนวก ง แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก และสัมภาษณ์แบบกลุ่ม.....	๒๓๓
ภาคผนวก จ หนังสือขอสัมภาษณ์ผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์.....	๒๓๘
ภาคผนวก ฉ รูปกิจกรรม.....	๒๕๐
ภาคผนวก ช แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๒๕๐
ประวัติคณะผู้วิจัย	๒๕๙

อธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ (ชั่วคราว)

๑) ภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์ วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกูฏปี ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาบาลี)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค	(ภาษาบาลี)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาบาลี)
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरูปณณาสก	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरูปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สงยุตตนิกาเย สคาถวรรค	(ภาษาบาลี)

ช.สุ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาบาลี)
ช.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ชา.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย ชาตก	(ภาษาบาลี)
ช.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตก	(ภาษาไทย)
ช.เถร.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา	(ภาษาบาลี)
ช.เถร	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ช.ม.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ	(ภาษาบาลี)
ช.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ช.จู.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิทเทศ	(ภาษาบาลี)
ช.จู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิทเทศ	(ภาษาไทย)
ช.ป.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามคค	(ภาษาบาลี)
ช.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สั.	(บาลี)	=	อภิธมมปิฎก ธมมสังคณี	(ภาษาบาลี)
อภิ.สั.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ธัมมสังคณี	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.	(บาลี)	=	อภิธมมปิฎก วิภังค	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ.	(บาลี)	=	อภิธมมปิฎก ปุคคลปญญตติ	(ภาษาบาลี)
อภิ.ปุ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก บุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ.	(บาลี)	=	วิสุทฺธิมคคปกรณ์	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(ไทย)	=	วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ.	(บาลี)	=	วินยปิฎก สมณฑปาสาทิกาอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.อ.	(ไทย)	=	วินยปิฎก สมันตปาสาทิกาอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมงคฺลวิลาสินี สีลกฺขนชวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคฺลวิลาสินี สีลกชั้นชวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ม.ม.อ.	(บาลี)	=	มชฌิมนิกาย ปปญจสุทนี มูลปณณาสอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.ม.อ.	(ไทย)	=	มชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสอรรถ	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ.	(บาลี)	=	มชฌิมนิกาย ปปญจสุทนี มชฌิมปณณาสอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.ม.อ.	(ไทย)	=	มชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มชฌิมปณณาสอรรถ	(ภาษาไทย)
ส.ส.อ.	(บาลี)	=	สังยุตตนิกาย สารตถุปปกาสินี สคาถวคคอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ส.ส.อ.	(ไทย)	=	สังยุตตนิกาย สารัตถุปปกาสินี สคาถวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ช.อ.	(บาลี)	=	ชุตทกนิกาย ปรมตลโขติกา ชุตทกปาฐอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ช.ช.อ.	(ไทย)	=	ชุตทกนิกาย ปรมัตถโขติกา ชุตทกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ส.สพ.อ.	(บาลี)	=	สังยุตตนิกาย สารตถุปปกาสินี สหายตนวคคอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ส.สพ.อ.	(ไทย)	=	สังยุตตนิกาย สารัตถุปปกาสินี สหายตนวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ต.ก.อ.	(บาลี)	=	องคฺตตรนิกาย มโนรณปุรณี ติกนิปาตอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ต.ก.อ.	(ไทย)	=	อังคตตรนิกาย มโนรณปุรณี ติกนิปาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.จตุก.อ.	(บาลี)	=	องคฺตตรนิกาย มโนรณปุรณี จตุกนิปาตอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.จตุก.อ.	(ไทย)	=	องคฺตตรนิกาย มโนรณปุรณี จตุกนิปาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ธ.อ.	(บาลี)	=	ชุตทกนิกาย ธมมปทฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ช.ธ.อ.	(ไทย)	=	ชุตทกนิกาย ธัมมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ชา.อ.	(บาลี)	=	ชุตทกนิกาย ชาตกอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ช.ชา.อ.	(ไทย)	=	ชุตทกนิกาย ชาตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.อป.อ.	(บาลี)	=	ชุตทกนิกาย วิสุทฺธชนวิลาสินี อปทานอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ปริ.จตุ.อ.	(บาลี)	=	สารตถสมุจจยจตุภานวาร	(ภาษาบาลี)

ฎีกาพระวินัย

สารตถ.ฎีกา	(บาลี)	=	สารตถทีปนีฎีกา	(ภาษาบาลี)
วินย.ฎีกา	(บาลี)	=	วินยาลงการฎีกา	(ภาษาบาลี)

ฎีกาพระสูตร

ที.ส.ฎีกา.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย ลินตถุปปกาสินี ลีลกฺขนชวคคฎีกา	(ภาษาบาลี)
ส.ส.ฎีกา	(บาลี)	=	สังยุตตนิกาย ลินตถุปปกาสินี สคาถวคคฎีกา	(ภาษาบาลี)

๒) การระบุเลขหน้าภาษาไทย

การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎกภาษาไทย ใช้ระบบอ้างอิงที่ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลัง ค่าย่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกายมหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๐ ข้อ ๒๑๖ หน้า ๑๖๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคค ภาษาบาลี เล่ม ๑๐ ข้อ ๒๑๖ หน้า ๑๖๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์ฎีกาใช้ระบบอ้างอิงที่ระบุ เล่ม/หน้า หลัง ค่าย่อคัมภีร์ เช่น อง.จตุกก.อ. (ไทย) ๒/๖๗-๗๐. หมายถึง อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรณปุรณี ดิกนิบาตอรรถกถา เล่ม ๒ หน้า ๖๗-๗๐ ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๖๗-๗๐. หมายถึง สุตตันตปิฎกอรรถกถา อังคุตตรนิกาย มโนรณปุรณี จตุกกนิบาตอรรถกถา ภาษาบาลี เล่ม ๒ หน้า ๖๗-๗๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การปกครองในองค์กรหน่วยงานต่างๆ ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวขององค์กร ผู้นำเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในการบังคับบัญชา มอบหมายงานในการกำกับดูแลให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร ผู้นำเป็นผู้ประสานความต้องการของบุคคล ความต้องการของงานและความต้องการขององค์กรเข้าด้วยกัน^๑

ในด้านพระพุทธศาสนานั้นได้ถือกำเนิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาสองพันกว่าปี เป็นศาสนาที่มีคำสอนเน้นการกระทำ ศีล สมาธิ และปัญญา มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวทางวิทยาศาสตร์มีหลักในการบริหาร การพัฒนาคน บริหารพัฒนาคน บริหารพัฒนางาน ในปัจจุบันเรียกว่า การบริหารการพัฒนา ทั้งนี้ในการบริหารการพัฒนาองค์กรใดๆ ถ้าขาดความรู้ความเข้าใจการบริหารการพัฒนาไปสู่ความเจริญได้แล้วจำเป็นต้องนำหลักธรรมไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้เหมาะสมกับบุคลากร ให้มีคุณภาพ ถูกต้อง มีความเหมาะสมกับบ้านเมืองและนำหลักธรรมนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้มีความบริสุทธิ์ ความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และส่งเสริมเพิ่มพูน ในการบริหารงานพัฒนาและการปรับปรุงให้องค์กรมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นผู้นำ” นั้นเอง

เมื่อกล่าวถึงผู้นำหรือภาวะผู้นำแล้วแล้วย่อมมีหลายประเภทแน่นอน ซึ่งสังคมทุกๆ สังคมย่อมมีผู้นำ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ในการนำสมาชิกของสังคมไปสู่เป้าหมายที่วางเอาไว้ร่วมกัน หรือบางทีคนๆเดียวอาจเป็นผู้นำในเรื่องต่าง ๆ ได้หลายเรื่อง ขึ้นอยู่กับสมมุติตำแหน่งกาลเวลา หรือบทบาทที่แสดงออกในขณะนั้นๆ เช่น ผู้นำความคิด ผู้นำการเมือง ผู้นำมวลชน ผู้นำสังคมประเทศชาติ

แต่ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะผู้นำด้านศีลธรรม จิต วิทยญาณ อุดมคติ ศาสนา ความดีงาม และสันติภาพที่แท้จริงของโลก หรือผู้นำระดับโลก นั่นก็คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง พระองค์ทรงได้รับยกย่องว่าเป็น “สัตถา เทวมนุสสานัง” (สัตถา เทวมนุสสานัง) คือทรงเป็นศาสดาหรือครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และเป็น “โลกวิทู” ผู้ทรงรู้โลกทั้ง ๓ คือ มนุษย์ เทวดา และพรหมโลก อีก

---

^๑ เนตรพัฒนา ยาวีราช, ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๘.

ทั้งยังเป็น “ธรรมวิทู” คือ รู้ธรรมอย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งการอุปถัมภ์ การตรัสรู้ และการแสดงธรรมเผยแผ่ศาสนาออกไปล้วนแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของพหุชน เพื่อความกรุณาต่อชาวโลก

ในทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่า การเป็นผู้นำนั้นต้องมีคุณสมบัติหลายอย่างโดยเฉพาะคุณสมบัติตามหลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา จึงจะทำให้ผู้ตามเกิดความเชื่อมั่นและเป็นผู้ตามที่มีความร่วมมือ เพื่อที่จะนำสังคมไปสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) สมณศักดิ์ขณะที่เป็นพระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงความเป็นผู้นำไว้ว่า

“เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคดฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติชั่วเสียหายแค้นแค้นทั้งหมดก็จะยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม

เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งแค้นแค้นก็จะอยู่เป็นสุขหากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม”

พระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้นำต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพ และสันติสุขของสังคมและประเทศชาติทั้งหมด พระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำหรือนายกนั้น ทรงมีคุณสมบัติอย่างไร เรื่องนี้ไม่อาจจะบรรยายได้โดยละเอียด แต่จะพูดถึงลักษณะที่เด่น ๆ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้เอง ประการแรก ในที่แห่งหนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสว่า “เราเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตร สัตว์ทั้งหลายก็พ้นไปได้จากทุกข์ทั้งปวง” พุทธพจน์นี้เป็นข้อที่แสดงความเป็นกัลยาณมิตรนี้แหละคือลักษณะสำคัญที่เด่นของความเป็นผู้นำ

ฉะนั้น การสร้างหรือพัฒนาคนของหน่วยงานหรือองค์กรจึงถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถมีคุณภาพ ในการทำหน้าที่เป็นหัวหน้างานเป็นผู้บริหารซึ่งจะนำองค์กรสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย^๒

ภาวะผู้นำในด้านการปกครองคณะสงฆ์ที่เห็นได้ชัด คือ การที่พระพุทธองค์ได้ประกาศแนวความคิดในการอยู่ร่วมกันในสังคมชั้นใหม่ โดยได้ทรงวางกรอบทางสังคมด้วยการแบ่งศาสนิกชนของพุทธศาสนาออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ ที่เรียกว่าพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และทรงตั้งปณิธานในการเผยแผ่แนวความคิดของพระองค์ ดังปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร

“ดูกรมารผู้มีบาป ตราบใดที่พุทธบริษัท ๔ ผู้เป็นสาวกของเรา ยังไม่เฉียบแหลมไม่ได้รับคำแนะนำ ไม่กลัวกลัว ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมไม่ปฏิบัติชอบ ไม่

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.

ประพฤติตามธรรมตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วยังบอก แสดงบัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดย สหธรรมไม่ได้ เพียงใด เราจักไม่ปรินิพพาน เพียงนั้น”^๓

การปกครองคณะสงฆ์มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการ ดูแลปกครองคณะสงฆ์ แม้ว่าจะเกิดปัญหาจากภายในและภายนอกคณะสงฆ์ก็ตาม พระพุทธองค์ทรง มีพระปรีชาสามารถปกครองคณะสงฆ์ ให้รอดพ้นจากภัยต่างๆได้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะเป็นสาวกสำคัญยิ่งที่ได้รับการคัดเลือก จากคณะสงฆ์ให้เป็นประธานใหญ่ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณ ในเขาเวภาระ เขตกรุง ราชคฤห์^๔

สังคมาที่พระพุทธองค์จัดตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่างและทรงปกครองดูแล คือ สังคมสงฆ์โดย ทรงใช้วิธีการทำให้มีระบบการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน และมีระเบียบแบบแผนในการอยู่ ตลอดจนวิธีการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้มนุษย์เหล่านั้นได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์อย่าง เต็มที่^๕

แต่ในการศึกษาถึงภาวะผู้นำในด้านการปกครองพระพุทธศาสนานั้น จำเป็นจะต้องอาศัย ศาสตร์สมัยใหม่ เข้ามาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ เทียบเคียงข้อมูลต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และที่นักปราชญ์ทั้งหลายท่านได้อธิบายไว้ เพื่อให้มองเห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุดอันจะทำให้ เราได้รู้แนวคิดในการบริหารองค์กร และภาวะความเป็นผู้นำของพระพุทธองค์ แต่การศึกษานั้นจะ อาศัยศาสตร์สมัยใหม่เพียงอย่างเดียวคงไม่พอ เพราะศาสตร์สมัยใหม่เป็นคิดทางฝ่ายตะวันตกเสีย เป็นส่วนมาก และการที่จะนำมาอธิบายแนวคิดทางตะวันออกคงจะไม่ครอบคลุมเสียทีเดียว ดังที่ ปรีชา ช่างขวัญยืน ได้ให้ความเห็นไว้ว่า “แนวทางในการวิเคราะห์หากอาศัยแนวตะวันตกมากก็จะทำ ให้กลายเป็นพิจารณาลำเอียงและแคบได้หากเรื่องนั้นๆ พระพุทธศาสนามีแนวความคิดที่กว้างกว่า แต่ การวิเคราะห์แนวตะวันตกก็อาจทำให้เป็นกลไกของระบบได้ดีกว่า”^๖

การศึกษาให้ชัดเจนในเรื่องเหล่านี้ จะทำให้เราได้เข้าถึงระบบและลำดับความเป็นมาที่ วิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องขององค์กรคณะสงฆ์ และพุทธภาวะในการเป็นภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๘.

^๔ สง่า หล่อสำราญ, **ตำนานพระพุทธสาวก**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธ ธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔.

^๖ พระมหารุ่งโรจน์ ธมมภูษเมธี (ศิริพันธ์), **การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน อันจะทำให้เราได้นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ทั้งทางคณะสงฆ์และองค์กรทางสังคมโดยทั่วไป เพื่อให้เกิดประโยชน์และความเจริญก้าวหน้า ในการปฏิบัติงานทั้งของส่วนตนและของส่วนรวม จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ต้องการศึกษเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศ กัมพูชาเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงในปัจจุบันและอนาคตและก้าวสู่ประชาคมอาเซียน และระดับนานาชาติ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ หลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ หลักพุทธธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนามีอย่างไร

๑.๓.๓ นำเสนอองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชาเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งขอบเขตของโครงการออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑.๔.๑ **ด้านเนื้อหา** : งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ/ภาคสนาม โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎก บทความและงานวิจัยที่ใช้เป็นข้อมูลประกอบในการวิเคราะห์ ข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลจากตำรา เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาและเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับ ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศกัมพูชา

๑.๔.๒ ด้านพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง : โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มตัวอย่าง เจ้าคณะจังหวัดและพระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการในประเทศไทย จำนวน ๕ รูป เจ้าคณะจังหวัดและพระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการในประเทศกัมพูชา จำนวน ๕ รูป รวม ๑๐ รูป, การทำสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูป/คน ตามความสำคัญของงานวิจัย นำมาวิเคราะห์ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ภาวะผู้นำ หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลในการกำกับกิจกรรมของกลุ่มไปสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างสำเร็จเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล หรือการที่ผู้นำใช้อิทธิพลและอำนาจหน้าที่ตามความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

๑.๕.๒ การปกครองคณะสงฆ์ หมายถึง การบริหารงานคณะสงฆ์ตามการปกครองตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการ ศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๑.๕.๓ คณะสงฆ์ หมายถึง พระสงฆาธิการระดับผู้ปกครอง ขึ้นต้นตั้งแต่ เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด จนถึงสมเด็จพระสังฆราช เป็นต้น ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์

๑.๕.๔ องค์ความรู้ของภาวะผู้นำ หมายถึง องค์ความรู้เกี่ยวกับการปกครองโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเสริมสร้างภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ของประเทศไทย และประเทศกัมพูชา

๑.๕.๕ การปกครอง หมายถึง ภารกิจที่เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะปกครองดำเนินการสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุ-สามเณรและคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

๑.๕.๖ การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

๑.๕.๗ การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการดำเนินการ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนการกุศลของวัด เป็นต้น

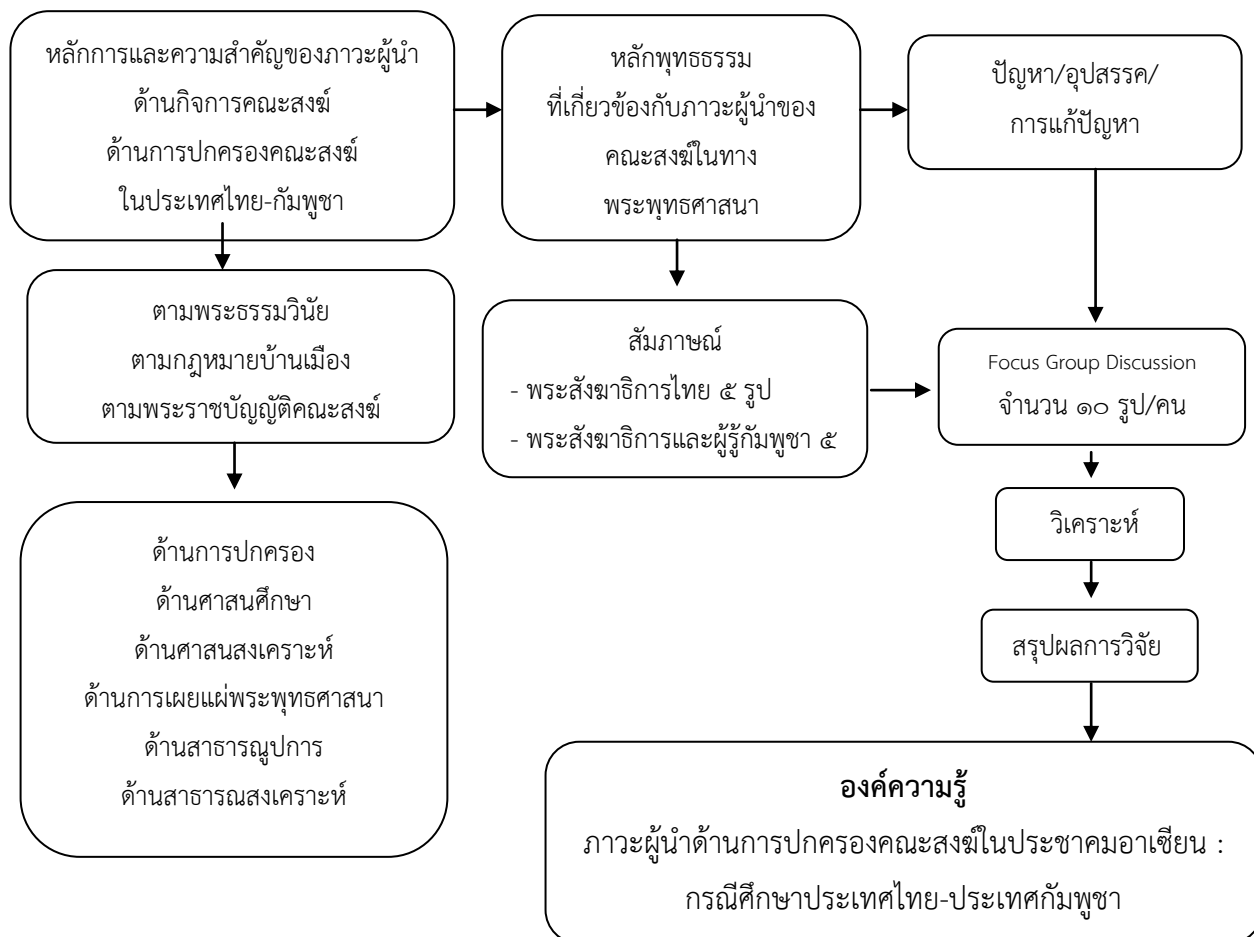
๑.๕.๘ การเผยแพร่พระพุทธศาสนา หมายถึง การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์ในชาตินี้ ๒) สัมปรายิกัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์ในชาติหน้า และ ๓) ปรมัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์อย่างยิ่ง

๑.๕.๙ การสาธารณูปการ หมายถึง งานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ โดยรวมเรียกว่า การศาสนสมบัติของวัด

๑.๕.๑๐ การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง งานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุ สามเณรภาคฤดูร้อน การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ เป็นต้น

๑.๖ กรอบแนวความคิดของการวิจัย (Conceptual Framework)

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของการศึกษาวิจัย ดังนี้กรอบแนวความคิด(Conceptual Framework) ของการวิจัย

๑.๗ การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (Information) ที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ดังนี้

๑.๗.๑ กัลยรัตน์ เมืองสง ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย องค์ประกอบที่ ๑ การมีกิจกรรมใช้ความคิดความเข้าใจในระดับสูง ได้แก่ มีความสามารถในการคิดเชิงวิเคราะห์ โดยสามารถจำแนกแยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ องค์ประกอบที่ ๒ มีความสามารถในการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ มากำหนดกลยุทธ์ได้ ได้แก่ มีการรายงานผลแผนงานและโครงการเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการพัฒนางานและกำหนดแผนปฏิบัติการ องค์ประกอบที่ ๓ มีความสามารถในการพยากรณ์และกำหนดอนาคตได้ ได้แก่ มีความสามารถเชิงรุกโดยกระทำการแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วน ในขณะที่ผู้บริหารส่วนใหญ่จะวิเคราะห์สถานการณ์ก่อนและรอให้ปัญหาคลี่คลายไปเอง องค์ประกอบที่ ๔ การมีความคิดเชิงปฏิวัติ ได้แก่ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของสถานศึกษา องค์ประกอบที่ ๕ มีการกำหนดวิสัยทัศน์ ได้แก่ กำหนดวิสัยทัศน์ที่สร้างจากแรงบันดาลใจ มีความทะเยอทะยาน คิดนอกกรอบและกว้างไกล และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่ได้รับเลือกสูงสุด ๓ อันดับแรก คือ การศึกษาดูงาน การประชุมเชิงปฏิบัติการและการระดมความคิด ส่วนแนวคิดของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ประเด็นสำคัญตามองค์ประกอบทั้ง ๕ คือ องค์ประกอบที่ ๑ ได้แก่ มีการส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาตนเองและวิชาชีพ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา องค์ประกอบที่ ๒ ได้แก่ มีการทำงานที่มีเป้าหมาย และมีความสุขในการทำงาน องค์ประกอบที่ ๓ ได้แก่ เป็นนักวางแผนกลยุทธ์ ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ และคิดเชิงรุกได้ องค์ประกอบที่ ๔ ได้แก่ มีความคิดในเชิงรุกและสร้างแรงบันดาลใจให้เพื่อนร่วมงานเกิดความคิดริเริ่มในการทำงานและการแก้ปัญหา และองค์ประกอบที่ ๕ ได้แก่ กำหนดวิสัยทัศน์ได้ชัดเจนสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม สถานการณ์ปัจจุบันและเป้าหมายกลยุทธ์ภาครัฐ^๗

๑.๗.๒ อรอนงค์ โรจน์วิฒนบุลย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตัวแบบผู้นำเชิงนวัตกรรม” ผลการวิจัยพบว่า บริบทภายนอกองค์การที่มีความเปลี่ยนแปลงมากขึ้นส่งผลกระทบต่อ การปรับทิศทางและกลยุทธ์ในการนำองค์การ กัดดันให้ผู้นำมุ่งเน้นการพัฒนานวัตกรรมมากขึ้นเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน บริบทภายในองค์การด้านวัฒนธรรมองค์การและบรรยากาศภายในองค์การมีผลกระทบต่อบทบาทของภาวะผู้นำ รูปแบบ

^๗ กัลยรัตน์ เมืองสง, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๐).

องค์การแห่งการเรียนรู้และระบบการจัดการความรู้ที่มีกระบวนการชัดเจนและใช้เทคโนโลยีในการสร้างคลังความรู้ การส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนานวัตกรรม โครงสร้างองค์การที่เหมาะสม คือ โครงสร้างองค์การแบบทีมข้ามสายงาน ระบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีการบริหารคนเก่ง และมีระบบพี่เลี้ยง มีการสอนงาน การมอบหมายงานโครงการ การมอบอำนาจเป็นระบบที่ส่งผลเชิงบวกต่อแนวทางการพัฒนาผู้นำเชิงนวัตกรรม ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบกรณีศึกษาทั้งหมด ผู้วิจัยนำเสนอ ตัวแบบองค์ประกอบคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม และแนวทางการพัฒนาผู้นำเชิงนวัตกรรม อันประกอบด้วยบริบทภายนอกและภายในองค์การที่มีผลต่อผู้นำเชิงนวัตกรรมและองค์ประกอบคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรมมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านบุคลิกภาพ ๒) ด้านสมรรถนะ ๓) ด้านบทบาทหน้าที่ ๔) ด้านลักษณะทางสังคมเป็นองค์ประกอบคุณลักษณะหลักของผู้นำเชิงนวัตกรรม ข้อเสนอของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ แนวทางการพัฒนาผู้นำในองค์การให้มีองค์ประกอบคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม เพื่อพัฒนานวัตกรรมในองค์การ และการศึกษาต่อไปในอนาคตเสนอให้มีการศึกษาปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อองค์การ นวัตกรรมและกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม เพื่อความชัดเจนในการกำหนดนโยบาย แนวทางในการพัฒนาผู้นำในองค์การทุกระดับ ให้เกิดภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม^๘

๑.๗.๓ ไพโรจน์ พรหมมีเนตร ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม”, ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม พบว่า มี ๓ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ๑) หลักการพัฒนา ๒) ขั้นตอนและวิธีการพัฒนา ๓) เป้าหมายการพัฒนา ๒. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม พบว่า มี ๓ องค์ประกอบหลักได้แก่ ๑) หลักการพัฒนา ใช้หลักไตรสิกขา ประกอบอภิสีลสิกขา (ศีล) อภิจิตตสิกขา (สมาธิ) และอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) ๒) ขั้นตอนและวิธีการพัฒนา ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ปรียัติ (การศึกษา) ปฏิบัติ (การปฏิบัติ สีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา) ปฏิเวธ (ผลจากการศึกษาและปฏิบัติ) ๓) เป้าหมายการพัฒนา ภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรมและผลการตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม พบว่า มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ระดับมาก ๓. ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม พบว่า มีความเป็นประโยชน์ มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ในการใช้พัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด^๙

^๘ อรอนงค์ โรจน์วัฒนบุลย์, “การพัฒนาตัวแบบผู้นำเชิงนวัตกรรม”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐).

^๙ ไพโรจน์ พรหมมีเนตร, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๖).

๑.๗.๔ สุภาวดี นพรุจจินดา ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “องค์ประกอบภาวะผู้นำของผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข” ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบภาวะผู้นำของผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย ๗ องค์ประกอบ ๑) ผู้นำวิสัยทัศน์ ๒) ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ๓) ผู้นำทางวิชาชีพ ๔) ผู้นำจริยธรรม ๕) ผู้นำสร้างแรงบันดาลใจ ๖) ผู้นำคำนึงความเป็นปัจเจกบุคคล ๗) ผู้นำด้านเทคโนโลยี ๒. องค์ประกอบภาวะผู้นำของผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย ๗ องค์ประกอบ มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ ถูกต้องและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้สอดคล้องกับแนวทฤษฎีของการวิจัย^{๑๐}

๑.๗.๕ พระมหาไกรวรรณ ปุณฺณขันธ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรม” ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรม ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) การวางแผนกลยุทธ์ ๒) ภาวะผู้นำ ๓) วิสัยทัศน์ ๔) คุณธรรมจริยธรรม ๕) การบริหารองค์กร ๒. รูปแบบผู้นำเชิงกลยุทธ์เป็นรูปแบบที่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๕ องค์ประกอบ ซึ่งมีความเป็นไปได้ ถูกต้องเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ สอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎีของการวิจัย^{๑๑}

๑.๗.๖ ประคอง รัตมีแก้ว ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารในสถานศึกษาที่มีคุณภาพ” ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบ คุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารในสถานศึกษาที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ ๑) ความฉลาดทางอารมณ์ของผู้บริหาร ๒) การครองตนเองของผู้บริหาร ๓) ความสามารถในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร และ ๔) บุคลิกภาพของผู้บริหาร ๒. แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ผู้บริหารควรจะมีการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำโดย ศึกษาเอกสารและคู่มือการปฏิบัติงาน การศึกษาต่อ การศึกษาคูงาน การเข้ารับการฝึกอบรม และการเข้าร่วมประชุมสัมมนาทางวิชาการ^{๑๒}

๑.๗.๗ ศักดิ์ชัย ภู่เจริญ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”

^{๑๐} สุภาวดี นพรุจจินดา, “องค์ประกอบภาวะผู้นำของผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓).

^{๑๑} พระมหาไกรวรรณ ปุณฺณขันธ, “ผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรม”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒).

^{๑๒} ประคอง รัตมีแก้ว, “คุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารในสถานศึกษาที่มีคุณภาพ”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑).

ผลการวิจัยพบว่า ๑) คุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนในโรงเรียนที่ผ่านการประเมินเป็นสถานศึกษารางวัลพระราชทานปีการศึกษา ๒๕๕๑ ประกอบด้วย ๖๒ คุณลักษณะ แบ่งเป็น ๕ ด้าน คือ ด้านบุคลิกภาพ ด้านการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ ด้านคุณธรรม จริยธรรม และด้านเทคโนโลยี ๒) รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของ ผู้บริหารโรงเรียน ประกอบด้วย ๔ ส่วน คือ ๑) แนวคิด หลักการกำกับรูปแบบ ๒) วัตถุประสงค์ทั่วไป ๓) กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน คือ ๓.๑) ขั้นการเตรียมการ ๓.๒) ขั้นการประเมินก่อนการพัฒนา ๓.๓) ขั้นการพัฒนา ๓.๔) ขั้นการประเมินหลังการพัฒนา และ ๓.๕) ขั้นการพัฒนาซ้ำ ๔) แนวทางการนำรูปแบบไปใช้^{๑๓}

๑.๗.๘ สมคิด สกกุลสถาปัตย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิผลในการปฏิรูปการศึกษาแบบยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า ๑.องค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิผล ประกอบด้วย การสร้างสื่อกลางที่มีศักยภาพ การใช้ความฉลาดทางอารมณ์เป็นฐาน การสร้างแรงบันดาลใจ การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล การกระตุ้นการใช้ปัญญาและการใช้อิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ สำหรับองค์ประกอบของการปฏิรูปการศึกษาแบบยั่งยืน ประกอบด้วย กระบวนการเปลี่ยนแปลงสมดุล ต่อเนื่อง เน้นผู้เรียน ปัจจัยนำเข้ามีพลังขับเคลื่อน ผลผลิตมีคุณภาพ ผลลัพธ์มีคุณภาพเชิงพลวัต บริบทเหมาะสม เอื้อต่อการเรียนรู้แบบพอเพียง ๒. รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิผลในการปฏิรูปการศึกษาแบบยั่งยืนเป็นความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของพหุตัวแปรที่ประกอบด้วยประกอบที่สำคัญ ๑๑ องค์ประกอบ กล่าวคือ การสร้างสื่อกลางที่มีศักยภาพการใช้ความฉลาดทางอารมณ์เป็นฐาน การสร้างแรงบันดาลใจ การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล การกระตุ้นการใช้ปัญญา และการใช้อิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิผล) ซึ่งมีอิทธิพลต่อปัจจัยนำเข้ามีพลังขับเคลื่อน กระบวนการเปลี่ยนแปลงสมดุล ต่อเนื่อง เน้นผู้เรียน ผลผลิตมีคุณภาพ ผลลัพธ์มีคุณภาพเชิงพลวัต บริบทเหมาะสม เอื้อต่อการเรียนรู้แบบพอเพียง(การปฏิรูปการศึกษาแบบยั่งยืน)ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อมอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งรูปแบบมีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้^{๑๔}

^{๑๓} ศักดิ์ชัย ภูเจริญ, “การสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๓).

^{๑๔} สมคิด สกกุลสถาปัตย์, “รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิผลในการปฏิรูปการศึกษาแบบยั่งยืน”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒).

กล่าวโดยสรุป ผู้นำนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Shared Purposes) หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่นหรือให้การสนับสนุนบุคคล และการทำให้สิ่งต่างๆ สำเร็จจุลวงโดยผ่านคนอื่น หรือ งานที่ต้องทำให้เสร็จและเมื่อต้องการคนมากกว่าหนึ่งเพื่อทำงาน ดังกล่าว ผู้บริหารทุกคนโดยจำกัดความแล้วก็คือ ผู้นำที่สามารถนำเฉพาะสิ่งที่เขาต้องการทำซึ่ง จะต้องถูกให้ดำเนินตามเขา ดังนั้น ภาวะผู้นำ จึงเกี่ยวกับการส่งเสริมและดลบันดาลให้เอกบุคคลและ ทีมเพื่อให้เข้าทำได้ดีที่สุดเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการและสามารถนำไปสู่การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการ ปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนเชิงบูรณาการได้อย่างชัดเจน ยิ่งเป็นการศึกษาวิจัยแล้วถือได้ว่ายังขาดงานประเภทนี้

๑.๘ หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์และสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยทั่วไป ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาทุกสถาบันทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- สำนักหอสมุดแห่งชาติของไทยและต่างประเทศ
- หน่วยงานที่ศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา
- หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชนที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับวิธีการใช้ตรรกในพระพุทธศาสนา
- โครงการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ของบัณฑิตวิทยาลัย และศูนย์บัณฑิตศึกษา

๑.๙ แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

- นำผลการวิจัยพิมพ์เผยแพร่ภายในสถาบันการศึกษา
- จัดส่งไปตามห้องสมุดของสถาบันการศึกษาภายนอก และข้อมูลผ่าน website ของมหาวิทยาลัยและหน่วยงานราชการท้องถิ่นต่อไป

หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- วัดทางพระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียน
- สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์และสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยทั่วไป ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาทุกสถาบันทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- สำนักหอสมุดแห่งชาติของไทยและต่างประเทศ
- หน่วยงานที่ศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา
- หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชนที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับสื่อพระพุทธศาสนา

ผลงาน	กลุ่มเป้าหมาย	แผนการถ่ายทอด	ระยะเวลา
๑.ฐานข้อมูลสภาพปัญหา สาเหตุ และผลกระทบของการอยู่ร่วมกัน	- ประชาชน - พระสงฆ์ - สาธารณชน - ชุมชนและท้องถิ่น	๑. การใช้สื่อในการถ่ายทอด ๒. การประชุมกลุ่มย่อย ๓. การนำเสนอผลงานต่อสาธารณชน	ต ล อ ด ระยะเวลาการดำเนินการ
๒.องค์ความรู้การอยู่ร่วมกันตามแนวศาสนา	- หน่วยงานราชการ/ วัด/ศาสนสถาน - สถาบันศึกษา - ชุมชน - องค์กรธุรกิจ	๑. รายงานการวิจัย/หนังสือ ๒. เอกสารบทความ ๓. การประชุมคณะสงฆ์	สิ้นสุดโครงการ
๓. แนวทางการประยุกต์ใช้การอยู่ร่วมกันในสังคม	- วัด/ศาสนสถาน - สถาบันการศึกษา - ชุมชน รัฐบาล	๑. เวทีการนำเสนอการวิจัย/ชุดความรู้ในเวทีระดับชาติ	สิ้นสุดโครงการ

๑.๑๐ วิธีการดำเนินการวิจัย

๑.๑๐.๑ รูปแบบการวิจัย การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาภาคเอกสาร และภาคสนาม ด้วยการศึกษาค้นคว้าเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารวิชาการ ตำรา หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่ม เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยจัดลำดับการดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนไว้ดังนี้

๑.๑๐.๒ พื้นที่การวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ๑) กลุ่มผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ของไทย เช่น เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขาเจ้าคณะภาค ๒) กลุ่มผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์กัมพูชา เช่น เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เลขาเจ้าคณะจังหวัด ประธานสำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา รองประธานสำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา

๑.๑๐.๓ เครื่องมือวิจัย ครั้นได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยดังนี้

๑) ผู้วิจัยเริ่มจากการศึกษารวบรวมชุดความรู้ หลักการและความสำคัญของหลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย-กัมพูชา ตามพระธรรมวินัย ตามกฎหมายบ้านเมือง ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รวมถึงภาวะ

ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย-กัมพูชา ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศาสนสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ รวมถึงหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา

๒) เมื่อได้ข้อมูลทีกล่าวไปข้างต้น โดยการรวบรวมมาตรวจสอบหาความถูกต้องให้ครอบคลุมครบถ้วน จัดลำดับตามกลุ่มเนื้อหา เพื่อออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแล้วลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยผู้วิจัยแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย และกลุ่มผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์กัมพูชา นำข้อมูลทั้งหมดมาเรียบเรียงวิเคราะห์ สังเคราะห์ บูรณาการ เพื่อตอบปัญหาการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๑๐.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยทั้งหมดมาสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ นำเสนอแนวทางปฏิบัติที่เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย และประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๑.๑๐.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาจัดลำดับความสำคัญ วิเคราะห์เชื่อมโยงให้สัมพันธ์กันและการอ้างอิงจากแหล่งที่มา

๑.๑๐.๖ สรุปกระบวนการวิจัย และเสนอข้อมูลการวิจัยที่เป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไปพัฒนางานวิจัยให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองในประชาคมอาเซียน

๑.๑๐.๗ ระยะเวลาทำการวิจัยและแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

แผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนการดำเนินงาน เดือน	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒
รวบรวมศึกษาข้อมูล	←————→											
วิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูล						←————→						
ตอบปัญหาการวิจัย								←————→				
เรียบเรียงและนำเสนองาน										←————→		
รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์											←————→	

การวิจัยครั้งนี้จะใช้เวลาประมาณ ๑ ปีโดยเริ่มตั้งแต่ เดือน มกราคม ๒๕๖๐- ธันวาคม ๒๕๖๐ โดยมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนดังนี้

- ๑) ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก คือ สุมังคลวิลาสินี ปปัญจสูทนี สารัตถ์ปกาสินี และมโนรถปुरुณี
- ๒) วิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูลตามที่ได้ศึกษาในข้อ ๑
- ๓) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบปัญหาการวิจัย ตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้
- ๔) เรียบเรียงและนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและรับรองอย่างน้อย ๒ ท่าน
- ๕) สรุปกระบวนการวิจัยนำเสนอต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์เพื่อจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

๑.๑๑ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๑๑.๑ ทำให้มีงานวิจัยที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะการเป็นผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน

๑.๑๑.๒ มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มีผลงานวิจัยเพิ่มขึ้น ซึ่งจะเป็นตัวชี้วัดมาตรฐานการศึกษาของ สมศ.และสกอ.

๑.๑๑.๓ บุคลากรประจำมหาวิทยาลัยมีประสบการณ์ด้านวิจัยและผลงานวิจัย ซึ่งเป็นตัวชี้วัดมาตรฐานทางด้านศักยภาพ ตามมาตรฐานการศึกษา สมศ.และสกอ.

๑.๑๑.๔ มหาวิทยาลัยได้ใช้ข้อมูลพื้นฐานนี้ไปพัฒนาวิชาการและบริการสังคมต่อไป

บทที่ ๒

หลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในประชาคมอาเซียน

๒.๑ หลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคม อาเซียน

หลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญในการบริหารงานต่างๆ ให้บรรลุถึงจุดประสงค์ที่ตั้งไว้นั้นก็คือผู้นำ ถ้าผู้นำมีความสามารถในการเป็นผู้นำ เช่น มีความรู้ มีคุณธรรม มีความสามารถรอบด้านหรือมีภาวะผู้นำที่เหมาะสมแล้ว ย่อมทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้ที่ทำหน้าที่ผู้นำนั้นจึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งจะต้องศึกษาทักษะต่างๆ ในการเป็นผู้นำการที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายและไม่ใช่ว่าเรื่องยาก หากผู้นำมีคุณธรรม มีความสามารถมีทักษะและประสบการณ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำหลักการและความสำคัญเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำมากล่าวไว้ เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยตามหลักการและความสำคัญของนักวิชาการ ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของผู้นำ

เมื่อกล่าวถึงผู้นำ มักได้ยินคำพูดที่ใช้เรียกแทนผู้นำไปในทิศทางที่ต่างกันและมีขอบเขตที่กว้างขวางตามทัศนะของผู้พบเห็น ดังนั้น เพื่อความเข้าใจความหมายเกี่ยวกับผู้นำให้ชัดเจน ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมความหมายของผู้นำจากผู้นำนักวิชาการ ดังต่อไปนี้

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ ได้ให้ความหมายของผู้นำ ไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องการกระทำของผู้อื่น
๒. ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องการกระทำของผู้อื่นมากกว่าคนอื่น ในกลุ่มที่เขาปฏิบัติงานอยู่
๓. ผู้นำ คือ ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากกลุ่มเพื่อเป็นหัวหน้า
๔. ผู้นำ คือ ผู้ที่ใช้อิทธิพลในการกำหนดเป้าหมายให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

๕. ผู้นำ คือ ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งในสำนักงานและมีอิทธิพลในตัวสูง^๑

ทวี ทิมขำ กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอันเป็นที่ต้อง การในการดำเนินงานของกลุ่ม และสามารถใช้ความรู้นั้นช่วยให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ได้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง”^๒

สมพงษ์ เกษมสิน กล่าวว่า “ผู้นำ คือ หัวหน้างานหรือผู้บังคับบัญชาสูงสุดในหน่วยงาน แล้วจะประจักษ์ชัดว่าผู้นำของหน่วยงาน คือผู้บริหารของกลุ่มโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก การจูงใจ การริเริ่ม การประนีประนอมและการประสานงาน”^๓

ประพันธ์ สุริหาร กล่าวว่า “ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับการ ยอมรับว่าให้เป็นผู้ นำ ผู้ตัดสินใจเพราะมีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา หรือกลุ่มเป็นไปในทางที่ดี หรือในทางที่ชั่วได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่น”^๔

ภิญโญ สาร กล่าวว่า ผู้นำ มีความหมาย ๓ ประการ คือ

๑. ผู้นำ คือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มคนหลายๆ คนที่มีอำนาจมีอิทธิพล หรือมีความ จูงใจให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการ หรือคำสั่งของเขาได้ ผู้นำมีอิทธิพลเหนือการปฏิบัติงาน หรือพฤติกรรมของผู้อื่น ภาวะผู้นำจะเกี่ยวข้องกับความเป็นผู้ นำมาน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่ที่ความมาก น้อยของอิทธิพลหรือความสามารถในการจูงใจคน

๒. ผู้นำ คือ บุคคลที่มีอำนาจเหนือบุคคลอื่นในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

๓. ผู้นำแตกต่างจากหัวหน้า หรือ ผู้บริหาร คนสองคนนี้อาจเป็นคนๆ เดียวกันก็ได้ แต่ไม่จำเป็นเสมอไปหัวหน้าหรือผู้บริหารหลายคนมีอำนาจหน้าที่โดยตำแหน่ง แต่อาจไม่ใช่ผู้นำ ที่แท้จริงของกลุ่มผู้นำที่แท้จริงอาจเป็นคนอื่นซึ่งไม่ใช่หัวหน้าหรือผู้บริหารแต่มีอำนาจ มีอิทธิพล และมีความสามารถจูงใจคนให้ประพฤติปฏิบัติตาม ความคิดเห็นความต้องการ^๕

^๑ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๙๕.

^๒ ทวี ทิมขำ, **การพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๗๑.

^๓ สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๒๒.

^๔ ประพันธ์ สุริหาร, **การบริหารการศึกษา**, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๕.

^๕ ภิญโญ สาร, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ครูสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๕๙.

สถิต วงศ์สวรรค์ กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่พฤติกรรมมีอิทธิพลเหนือ (Positive Influence) สมาชิกอื่นๆ และสมาชิกในกลุ่มยอมรับนับถือยกย่องให้มีสถานภาพ เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ ควบคุม ประสาน และดำเนินกิจการงานกลุ่ม ให้บรรลุเป้าหมาย”^๖

ถวิล ธาราโชติ กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความสามารถในการนำพา การดำเนินกิจการ การแก้ไขปรับปรุง การรักษาขวัญและกำลังใจของกลุ่มทำให้กลุ่มบรรลุถึงเป้าหมาย ที่ต้องการให้มากที่สุด”^๗

เดโช สนวนานนท์ กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง เป็นผู้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล ในหมู่คณะ ชะตากรรมของหมู่คณะว่าจะเป็นเช่นไรต่อไปนั้นขึ้นอยู่กับตัวผู้นำเป็นส่วนสำคัญ ผู้นำมีหลายประเภทหลายลักษณะด้วยกัน การเลือกและสร้างผู้นำที่ดีได้เท่านั้น จึงจะพอ มีช่องทาง พอมมีโอกาสควบคุมสังคมได้บ้าง”^๘

น้อย สุปิงคลัต กล่าวว่า “ผู้นำ คือบุคคลที่มีความรู้ความสามารถสอดคล้องกับ สถานการณ์ที่กลุ่มยอมรับนับถือ และมอบความไว้วางใจให้นำสมาชิกไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ด้วยความราบรื่นเรียบร้อย”^๙

แคทเทสท์ อาร์. บี. (Cattell R.B.) กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มี อิทธิพลต่อกลุ่มที่ทำให้การปฏิบัติงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพ และสามารถทำให้การเปลี่ยนแปลง ของกลุ่มเป็นไปด้วยความราบรื่น”^{๑๐}

เอิร์ล เจ. เฟรียริช (Earl J. Frierich) กล่าวว่า “ผู้นำ เป็นกลุ่มของประชาชนซึ่งเป็นผู้มี ความแตกต่างจากประชาชนคนอื่นๆ โดยมีข้อยกเว้นพิเศษในการแสดงออกใดๆ ในทาง การเมืองและ เป็นผู้ซึ่งผูกขาดการปกครองเอาไว้ในมืออย่างมีประสิทธิภาพ และมีความผูกพันใน กลุ่มอย่างสูง”^{๑๑}

^๖ สถิต วงศ์สวรรค์, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: บำรุงสาส์น วังบูรพา, ๒๕๒๙), หน้า ๒๔๕.

^๗ ถวิล ธาราโชติ, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนร์สโตว์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๗

^๘ เดโช สนวนานนท์, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนร์สโตว์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๙๖

^๙ น้อย สุปิงคลัต, **ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยปทุม, ๒๕๓๗), หน้า ๔.

^{๑๐} Cattell R.B., **Human Relations**, (New York: Free Press,1951), pp. 161 - 184.

^{๑๑} Earl J. Frierich, **An Introduction to Political Theory**, (New York: Harper & Row Publishers,1976), p. 96.

เอลส์ (Elgie) ให้ความเห็นว่า “นำทางการเมือง คือ บุคคลซึ่งถือครองตำแหน่งที่เด่นที่สุด เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจหน้าที่ (Authority) ในโครงสร้างอำนาจของรัฐ และพวกเขา เหล่านี้ สามารถกำหนด (outcome) ของกระบวนการตัดสินใจได้”^{๑๒}

พลาโต (Plato) ให้ความหมายว่า “ผู้นำเป็นบุคคลซึ่งใช้อิทธิพลได้มากในการควบคุมและ กระทำการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมผู้ได้รับอำนาจจากความมั่นคง สถานภาพด้านครอบครัว ชั้นวรรณะ ระบบหรือความมีสติปัญญา”^{๑๓}

เรมอนด์ เจ. เบอร์ดี (Raymond J. Burdy) กล่าวว่า “ผู้นำ คือ บุคคลที่สามารถจูงใจให้ คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเองสามารถช่วยคลี่คลายความตึง เครียดต่างๆ ลงได้ และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้”^{๑๔}

โรเบิร์ต เทนนาเบิลส์ (Robert Tannenbaum) ได้กล่าวว่า “ผู้นำคือบุคคลใด บุคคล หนึ่งในกลุ่มผู้มีอำนาจอิทธิพล หรือผู้มีความสามารถในการจูงใจคนให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น ตามความต้องการ หรือตามคำสั่งของเขาได้ ผู้นำที่มีอิทธิพลเหนือการทำงานหรือเหนือ พฤติกรรมของ ผู้ตาม”^{๑๕}

จากการศึกษาเอกสารของผู้นำ สรุปใจความได้ว่าผู้นำคือบุคคลที่ได้รับการเลือกตั้ง การแต่งตั้ง การยกย่องจากกลุ่มชนเพื่อให้เป็นหัวหน้าเนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถมี อิทธิพล ต่างๆ ในการนำหรือการจูงใจผู้อื่น ให้กระทำหรือดำเนินกิจการต่างๆ ของกลุ่มหรือของ ตนเองให้ บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

๒.๑.๒ ความหมายของภาวะผู้นำ

ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำสำหรับบุคคลโดยทั่วไปจะมองเห็นภาพของการกระทำและ อำนาจของผู้นำในกระบวนการทางสังคม เช่น ผู้นำทางทหาร ผู้นำทางการเมือง หรือ บุคลิกที่พิเศษ ของบุคคลที่ตนได้พบเห็น แต่ความเป็นจริงแล้วภาวะผู้นำไม่ใช่บุคคลจะมีลักษณะเช่นนี้เสมอไป ดังนั้น เพื่อความเข้าใจอันถูกต้อง ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมความหมายของภาวะผู้นำ จากนักวิชาการ ดังนี้

^{๑๒} Elgie, Robert, *Political Leadership in liberal democracies*, (New York: Palgrave, 1984), p. 47.

^{๑๓} Plato, *The Republic*.tr.Paul Shorey, (New Jersey: Princeto University Press, 1973), p.134.

^{๑๔} Raymond J. Burdy, *Foundamental of Leadership Readings*, (Massachusetts Addison: Wesley Publishing Co,1972), p.43.

^{๑๕} Robert Tannenbaum and Others, *Leadership and Organization*, (New York: McGraw Hill Book, 1961), p. 24.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือคุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถ ของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม พุทธองค์ตรัสไว้ในโคपालสูตร โดยการเปรียบเทียบฝูงโค และโคจ่าฝูง เกี่ยวกับผู้นำและผู้ตาม ไว้ว่า “เหมือนโคหัวหน้าฝูงวัวย่น้ำไปสู่ฝั่งตรงกันข้าม หากโคหัวหน้าฝูงวัวย่น้ำไปตรง เมื่อฝูงโคทั้งหลายก็ไปตรงตามกัน และประสบกับความปลอดภัย หากโคหัวหน้าฝูงวัวย่น้ำไปคด โคทั้งฝูงที่ติดตามย่อมจะดำเนินไปคด และประสบกับความลำบากฉิบไฉ ในหมู่มนุษย์ก็ฉิบไฉนั้น บุคคลผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ หรือเป็นผู้นำหากมีคุณธรรมในการ ดำเนินชีวิตหรือในการปกครองแล้ว ผู้ตามย่อมจะเดินตามแบบของผู้นำด้วยดี และประสบกับความปลอดภัยหากว่าผู้นำหรือหัวหน้าไม่ประกอบด้วยคุณธรรมในการดำเนินชีวิตหรือในการ ปกครองแล้วผู้ตามย่อมจะดำเนินไปตาม และประสบกับความลำบาก ฉิบไฉนั้น”^{๑๖}

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นความสำคัญของภาวะผู้นำ ที่มีต่อความอยู่รอดมีสวัสดิภาพ และสันติสุขของผู้ตามหรือสังคมและประเทศชาติทั้งหมดโดยเปรียบเสมือนจ่าโคและฝูงโค

ธีรยุทธ อุทธา กล่าวว่า “ภาวะผู้นำ หมายถึงกระบวนการที่ผู้นำใช้อิทธิพลเหนืออำนาจหน้าที่ เพื่อให้ผู้อื่นยินยอมปฏิบัติตามเป้าหมายของกลุ่ม โดยการใช้อำนาจการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน เพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์ขององค์กรที่ตั้งไว้”^{๑๗}

กวี วงศ์พุ่ม กล่าวว่า “ภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย”^{๑๘}

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ กล่าวว่า “ภาวะผู้นำ ครอบคลุมในมิติที่กว้างขวางและหลากหลายกว่าเรื่องความกล้าหาญและการตัดสินใจการเป็นผู้นำต้องมีความสามารถในการนำ ผลักดันและ

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๖), หน้า ๒ - ๔.

^{๑๗} ธีรยุทธ อุทธา, “ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนที่ได้รับการแต่งตั้งการประเมินตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนตามเกณฑ์คุณภาพในจังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขา การบริหาร การศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี), ๒๕๕๖, หน้า ๑๒.

^{๑๘} กวี วงศ์พุ่ม, ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗

สั่งการให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปตามเป้าหมาย และครองใจที่ต้องการซึ่งต้องประกอบไปด้วย ความกล้าหาญ ความสามารถในการโน้มน้าวใจ และจังหวะเวลาในการตัดสินใจ”^{๑๙}

นางลักษณ์ สิทธิวัฒนพันธ์ กล่าวว่า “ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการมีใช้บุคคล เป็นกระบวนการของการมีอิทธิพลเหนือกลุ่ม เพื่อการกำหนดเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมาย ของกลุ่ม”^{๒๐}

กิติ ตยัคคานนท์ กล่าวว่า “ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะ หรือ ความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะ จูงใจ หรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือติดต่อกัน และกันให้ร่วมใจ กันกับตน ดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนิน จะเป็นไปได้ในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้”^{๒๑}

สุรศักดิ์ ม่วงทอง กล่าวว่า “ภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ ในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในหมู่คณะ เพื่อความสมหวังตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ร่วมกัน ที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ”^{๒๒}

เอกชัย กี่สุขพันธ์ กล่าวว่า “ภาวะผู้นำ หมายถึง ผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาที่มีความ สามารถมีเทคนิคในการบริหารมีคุณลักษณะที่ดีและใช้ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ย่อมสามารถกระตุ้น แรงจูงใจให้บุคคลในหน่วยงานได้”^{๒๓}

ประพันธ์ สุริหาร กล่าวว่า “ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะของการมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นและนำคน โดยคนเหล่านั้นมีความเชื่อฟังอย่างเต็มใจเพื่อปฏิบัติการกิจให้สำเร็จภารกิจ”^{๒๔}

^{๑๙} สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, วิสัยทัศน์ขุนคลัง, ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๔), หน้า ๗๗.

^{๒๐} นางลักษณ์ สิทธิวัฒนพันธ์, พัฒนาบุคลิกผู้นำและนักบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพ, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

^{๒๑} กิติ ตยัคคานนท์, เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: เพลวอักษร, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒.

^{๒๒} สุรศักดิ์ ม่วงทอง, “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์”, หน้า ๖ .

^{๒๓} เอกชัย กี่สุขพันธ์, การบริหารทักษะและการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๘.

^{๒๔} ประพันธ์ สุริหาร, การบริหารการศึกษา, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๗

วิฑูรย์ สิมะโชคติ กล่าวว่า “ภาวะผู้นำ คือความสามารถ ในการจัดการให้บรรลุ เป้าหมาย ของกลุ่มคอยทำงานร่วมกับกลุ่ม และยังหมายความรวมถึงอำนาจหน้าที่ ที่ติดมากับ ตำแหน่งผู้บังคับบัญชา ด้วยนี้จะมีค่าเมื่อผู้ได้บังคับบัญชาเคารพ และเชื่อถือในตัวผู้บังคับบัญชา”^{๒๕}

“ภาวะผู้นำ หมายถึง มารยาทหรือพฤติกรรมของการใช้อิทธิพลต่อผู้อื่นให้ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจเพื่อดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จโดยใช้กระบวนการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน”

จากการศึกษาพอสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การที่ผู้นำนั้นใช้ความรู้ความสามารถ ใช้สติปัญญา หรือ อำนาจอิทธิพลต่างๆ ของผู้นำในการจูงใจโน้มน้าวจิตใจผู้อื่น หรือชักนำพาผู้อื่นให้ ร่วมปฏิบัติงานหรือร่วมทำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้

๒.๑.๓ การเกิดภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำมีกำเนิดหรือที่มาจากหลายระดับตามแต่สถานการณ์ ค่านิยมในแต่ละยุคสมัย เป็นตัวกำหนดหรือบ่งชี้ว่าจะสามารถนำพาสมาชิกหรือสังคมให้ประสบความสำเร็จได้มากน้อย เพียงใด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมเรื่องนี้จากทัศนะของนักวิชาการ ดังต่อไปนี้

กำเนิดภาวะผู้นำหรือผู้ปกครองในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอัครคัมภีร์ โดยกล่าวถึงความเป็นอยู่ของสังคมนมนุษย์ที่มาอยู่รวมกันเป็นสังคมที่สงบสุขไม่มีการแก่งแย่งเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เพราะมีความอุดมสมบูรณ์แต่ต่อมาได้มีการขัดแย้ง เนื่องจากมีการกระทำความชั่วมีการลักขโมยของบุคคลในสังคมนั้นชั้นแรกจะเป็นการกล่าว ตักเตือนกันเอง แต่เมื่อมีการประพฤติชั่วอีกจึงมีการลงโทษแก่ผู้กระทำ แต่ผู้จะลงโทษหรือกล่าวเตือนได้จะต้องเป็น หัวหน้าหรือผู้นำดังปรากฏข้อความว่า “ครั้งนั้นเหล่ามนุษย์ทั้งหลายจึงประชุมกันครั้นแล้วต่างก็ปรับทุกข์กันว่า พ่อเอ๋ย การถือเอาสิ่งของของผู้อื่นไม่ได้ให้จักเกิดขึ้นเพราะความชั่วจากการกระทำเหล่าใด การกระทำเหล่านั้นจักเกิดขึ้นแก่พวกเรา อย่ากระนั้นเราจักสมมุติให้มนุษย์ที่มีศีลธรรมผู้หนึ่งเป็นผู้ว่ากล่าวโดยธรรม ให้เป็นผู้ตีเตือนลงโทษโดยชอบธรรม ให้เป็นผู้ที่ขับไล่บุคคลผู้ที่ควรถูกขับไล่ ส่วนพวกเราจักแบ่งข้าวสาทิให้แก่ผู้นั้น ครั้นแล้วจึงแสวงหาบุคคลผู้ที่มีความรู้ ความสามารถมีศีลธรรม และคุณธรรมให้เป็นผู้ว่ากล่าว ส่วนพวกตนก็แบ่งข้าวสาทิให้แก่ผู้นั้น”^{๒๖}

จากข้อความที่ยกมาดังกล่าวนี้ ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม มีศีลธรรมจึงจะว่ากล่าว ตักเตือนและลงโทษบุคคลอื่นๆ ได้

^{๒๕} วิฑูรย์ สิมะโชคติ, **ทฤษฎีและเทคนิคปฏิบัติสำหรับยอดหัวหน้างาน**, (กรุงเทพมหานคร: เม็ดทรายพริ้นเตอร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

^{๒๖} สุวิน สุขสมกิจ, “พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ: กรณีศึกษาบ้านผู้ใหญ่นบ้าน จังหวัดกาญจนบุรี”, **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๓, หน้า ๗๗.

พรนพ พุกกะพันธ์ กล่าวถึง กำเนิดภาวะของผู้นำไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ผู้นำโดยกำเนิด
๒. ผู้นำที่มีความอัจฉริยะ
๓. ผู้นำที่เกิดขึ้นตามสายงาน
๔. ผู้นำตามสถานการณ์^{๒๗}

จากการศึกษากำเนิดผู้นำหรือ ภาวะผู้นำจากนักวิชาการทั้งหลายพอสรุปได้ว่าผู้นำที่กำเนิดมาจาก ๒ จุดใหญ่ๆ คือ ผู้นำโดยกำเนิด หมายถึง ผู้นำประเภทนี้ ได้มาจากการสืบทอดจากบรรพบุรุษ เช่น การได้รับแต่งตั้งสืบทอดเป็นรัชทายาทหรือราชวงศ์ และผู้นำเกิดจากผู้ที่มี ความรู้ ความสามารถ ความกล้าหาญ หรือบุคคลนั้นมีคุณสมบัติต่างๆ ในความเป็นผู้นำในตัว ของเขาเอง

๒.๑.๔ บทบาทหน้าที่ของผู้นำ

บุคคลที่อยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็นระดับใดก็ตาม ย่อมมีหน้าที่ต้องกระทำหรือรับผิดชอบ ตามวุฒิภาวะ ความรู้ ความสามารถ ผู้นำเช่นเดียวกัน เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำของกลุ่มแล้ว ย่อมมี บทบาทหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบตามฐานะ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้รวบรวมบทบาทหน้าที่ของผู้นำตามแนว ความ คิดของท่านผู้รู้ทั้งหลาย ดังต่อไปนี้

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพบทบาทเป็น พฤติกรรมที่สังคมกำหนด และ คาดหมายให้บุคคลกระทำตามหน้าที่ เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน เป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ ทหารต้องเป็นรั้วของชาติ เป็นลูกต้องเชื่อฟัง พ่อ แม่ เป็นต้น”^{๒๘}

ฉลอง มาปรีดา ให้ความหมายของคำว่า “บทบาท หมายถึงการทำหน้าที่ที่กำหนดไว้เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู ซึ่งเป็นพฤติกรรมหรือการแสดงออกตามความคาดหวัง ของตน หรือผู้อื่น หน้าที่หมายถึง กิจที่จะต้องทำ หรือวงแห่งกิจการซึ่งอาจเป็นการกระทำด้วย จริยธรรม ทำตามกฎหมาย หรือทำด้วยความสำนึกของบุคคลนั้นๆ”^{๒๙}

ดังนั้น บทบาทหน้าที่ จึงหมายถึง กิจที่จะต้องทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ทั้งบทบาท และ หน้าที่จะต้องอยู่คู่กันเสมอจะมีเพียงอย่างเดียวหนึ่งไม่ได้ วันหนึ่งคืนหนึ่ง อาจมีหลาย บทบาท เมื่อ มีบทบาทอย่างนั้น ต้องทำหน้าที่ให้เหมาะสมกับบทบาทตามที่คุณอื่นคาดหวังไว้

^{๒๗} พรนพ พุกกะพันธ์, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, (กรุงเทพมหานคร: จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕.

^{๒๘} ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: โอเอส พริ้นติ้ง เฮ้า, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๙.

^{๒๙} ฉลอง มาปรีดา, คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔

กวี วงศ์พุ่ม กล่าวว่า “หน้าที่ของผู้นำ หมายถึง งานที่ผู้นำต้องรับผิดชอบตามที่องค์กรกำหนดไว้ มีลักษณะประเภทงานที่ผู้นำจะต้องทำ และจะต้องใช้ผู้อื่นคืองานที่ผู้นำจะต้องทำด้วยตนเองงานประเภทนี้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำไม่ได้เพราะขาดข้อมูลขาดความรู้ประสบการณ์ยังไม่ถึงขาดการยอมรับเป็นต้น งานที่ต้องใช้ผู้อื่นทำแทนเพราะถ้าผู้นำทำเองก็จะไม่สำเร็จตาม เวลาที่กำหนด ถือว่าเป็นการมอบหมายงาน แต่ยังคงต้องรับผิดชอบอยู่”^{๓๐}

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของผู้นำไว้ ๓ ประการ คือ

๑. เป็นผู้รักษาหรือประสานให้สมาชิกในกลุ่มอยู่ร่วมกัน หมายถึง ผู้นำจะต้องอยู่ใกล้ชิดมีความสัมพันธ์กับคนในกลุ่ม และเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่มทำให้กลุ่มมีความสามัคคีกลมเกลียว

๒. เป็นผู้ปฏิบัติภารกิจของกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ หมายถึง ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบต่อกระบวนการวิธีการทำงานด้วยความมั่นคงและเข้าใจได้ผู้นำจะต้องทำให้กลุ่มทำงานให้บรรลุตามเป้าหมาย

๓. เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่ม หมายถึง เขาจะปฏิบัติงานในทางที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ และปฏิบัติกันด้วยดีของสมาชิกในกลุ่ม การติดต่อสื่อสารที่ดีเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นในการช่วยให้หน้าที่นี้บรรลุเป้าหมาย^{๓๑}

น้อย สุปิงคลัต กล่าวว่า หน้าที่ของผู้นำจะต้องกระทำอยู่ ๒ ลักษณะคือ หน้าที่ หลักและหน้าที่ประกอบ ดังนี้

๑. หน้าที่หลัก เป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติจะละเลยขาดตกบกพร่องไม่ได้ เพราะหาก ละเลยแล้วกิจการต่างๆ ภายในหน่วยงานจะบกพร่องและเกิดความเสียหายทันที หน้าที่หลัก ได้แก่

๑.๑ หน้าที่ในการตัดสินใจ

๑.๒ หน้าที่ในการควบคุมบังคับบัญชา

๑.๓ หน้าที่ในการสนับสนุน อำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติงาน

๑.๔ หน้าที่ในการประสานงาน ทั้งภายในหน่วยงานและภายนอกหน่วยงาน

๒. หน้าที่ประกอบ เป็นหน้าที่เสริมในฐานะที่เป็นผู้นำทำให้ความเป็นผู้นำสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่หากละเลยไม่ปฏิบัติบ้างจะไม่กระทบต่อกิจกรรมภายในหน่วยงาน เช่น

๒.๑ การเป็นตัวแทนกลุ่ม

๒.๒ เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม เป็นต้น^{๓๒}

^{๓๐} กวี วงศ์พุ่ม, *ภาวะผู้นำ*, ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๖), หน้า ๓๑.

^{๓๑} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, *หลักการบริหารการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๙๖.

^{๓๒} น้อย สุปิงคลัต, *ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน*, หน้า ๒๖ - ๓๘.

จิรพรรณ กาจนะจิตรา กล่าวว่า หน้าที่ของผู้นำ ไว้ดังนี้

๑. เป็นผู้วางแผนในการดำเนินงาน
๒. เป็นผู้จัดการของกลุ่ม
๓. เป็นผู้กำหนดนโยบาย
๔. เป็นผู้เชี่ยวชาญ
๕. เป็นนักการศึกษา
๖. เป็นผู้ตัดสินใจ
๗. เป็นผู้เล็งแวกวัตถุประสงค์ของกลุ่ม
๘. เป็นผู้สนับสนุนบุคคล หรือสมาชิกในกลุ่มให้บรรลุในการทำงาน
๙. เป็นนิเทศงาน
๑๐. เป็นผู้ประเมินงาน^{๓๓}

สมพงษ์ เกษมสิน กล่าวถึง หน้าที่ของผู้นำ ไว้ว่า

๑. เป็นผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติงานที่อยู่ในความรับผิดชอบ
๒. เป็นผู้ช่วยเสริมสร้างให้ปริมาณและคุณภาพของงานได้รับผลสูงสุด
๓. เป็นผู้สอนแนะนำการทำงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชา
๔. เป็นผู้ติดต่อประสานงานในองค์กร เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ
๕. เป็นผู้สั่งงานและควบคุมงาน^{๓๔}

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของผู้นำพอสรุปได้ว่า ผู้นำนั้นมีบทบาทในการวางแผนงาน การสั่งการ การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การควบคุมดูแลงานสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนรับผิดชอบต่อการทำงานต่างๆ และผลักดันงานต่างๆ สำเร็จเป็นไปตามจุดหมายที่ตั้งไว้

๒.๑.๕ คุณลักษณะของผู้นำที่ดี

คุณลักษณะของผู้นำเป็นเอกลักษณ์พิเศษบางอย่างที่ทำให้ผู้นำประสบความสำเร็จในการบริหารงานแต่มีข้อแตกต่างกันบ้างตามลักษณะของงานที่รับผิดชอบ เช่น ผู้นำทางการศึกษา ย่อมแตกต่างจากผู้นำทางทหาร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ยกเอาลักษณะของผู้นำที่ดีอันพึงประสงค์ในการเป็นผู้นำตามทัศนะของนักวิชาการ ดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า คุณสมบัติของผู้นำที่ดีมีอยู่ ๒ ด้าน คือ

^{๓๓} จิรพรรณ กาจนะจิตรา, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, ๒๕๒), หน้า ๑๓๓.

^{๓๔} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๒๑๑

๑. คุณสมบัติภายในตัวของผู้นำ ได้แก่

- ๑.๑ รู้หลักของสัจปฐิธรรม มีการรู้หลักการเหตุผล เป็นต้น
- ๑.๒ มีสติปัญญา ไม่ประมาท
- ๑.๓ ตื่นตัว ทนต่อเหตุการณ์
- ๑.๔ มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล
- ๑.๕ เป็นคนเข้มแข็ง

๒. คุณสมบัติภายนอก ในการที่จะประสานคนและงานเข้าด้วยกัน ได้แก่

- ๒.๑ มีความรู้ ความสามารถ
- ๒.๒ มีพรหมวิหารธรรม
- ๒.๓ หวังประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม
- ๒.๔ น่ารัก น่าเคารพ
- ๒.๕ เป็นธรรมาธิปไตย
- ๒.๖ ฉลาดในการพูด
- ๒.๗ ไม่ลำเอียง^{๓๕}

อรุณ รักธรรม กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้นำที่ดี ควรประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๑. ความรู้ (Knowledge) การเป็นผู้นำความรู้เป็นสิ่งจำเป็นมากที่สุด เพราะจะเป็นเครื่องมือช่วยรักษาสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ผู้นำหรือผู้บริหารจะต้องรอบรู้อย่างรอบรู้มากฐานะแห่งความเป็นผู้นำยิ่งมั่นคงยิ่งขึ้น

๒. ความคิดริเริ่ม (Initiative) ความคิดริเริ่ม คือ ความต้องการที่จะปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยไม่ต้องมีคำสั่งและแสดงข้อคิดเห็นที่จะแก้ไข สิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดี

๓. ความกล้าหาญ (Courage) ความกล้าหาญ คือ ลักษณะอาการที่ไม่กลัวต่ออันตราย ความลำบากหรือความเจ็บปวด

๔. ความเด็ดขาด (Decisiveness) ความเด็ดขาด คือ ความสามารถที่จะตัดสินใจได้ ทันทันเมื่อตกลงสั่งการใดๆ แล้วจะสั่งได้อย่างเด็ดขาด สั้นและชัดเจน

๕. ความยุติธรรม (Justice) ความยุติธรรม คือ การปฏิบัติให้ถูกต้องตามความยุติ ธรรมและศีลธรรมวางตนเป็นกลางไม่เอนเอียงในการที่จะก่อให้เกิดประโยชน์หรือเป็นโทษต่อผู้ หนึ่งผู้ใด

๖. ความอดทน (Endurance) คือ ความสามารถของร่างกายและความคิดจิตใจที่จะ ทนต่อการปฏิบัติกิจการหรือหน้าที่อย่างสมเหตุสมผลให้ต่อเนื่องและสำเร็จได้

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๖),

๗. ความกระตือรือร้น (Enthusiasm) คือ การมีใจจดจ่อที่ดีและมีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่หรือกิจการที่จะต้องปฏิบัติอยู่เสมอ

๘. ความไม่เห็นแก่ตัว (Unselfishness) คือ ขจัดความสุขหรือผลประโยชน์แห่งตน

๙. ความเห็นอกเห็นใจ (Humanity) คือ คุณสมบัติประจำตัวอันเป็นแบบอย่างของมนุษยชาติซึ่งต้องประกอบด้วยความเมตตาความกรุณาความสงสารและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

๑๐. ความจงรักภักดี (Loyalty) คือ สภาพหรือคุณสมบัติประจำตัวของการเป็นบุคคลที่ซื่อสัตย์สุจริตต่อผู้อื่น ต่อหน้าที่ ต่อรัฐ การเป็นผู้นำหรือผู้บริหาร

๑๑. การบังคับใจตนเอง (Self - Control) คือ การบังคับจิตใจเพื่อมิให้แสดงซึ่งกิริยาต่างๆ ที่ไม่เหมาะสมแก่ผู้อื่นการบังคับตนเองนั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับผู้บริหารเป็นต้น

๒.๒ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ของไทย

๒.๒.๑ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

การปกครองคณะสงฆ์มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลังจากที่พระพุทธองค์มอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ หลักที่ใช้คือ พระธรรมวินัย เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว เกิดความไม่เรียบร้อยขึ้น จึงได้มีการทำปฐมสังคายนาขึ้น ที่เมืองราชคฤห์ โดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธานการบริหารคณะสงฆ์ ก็เรียบร้อยมาได้ระดับหนึ่ง ต่อมาก็เกิดถือปฏิบัติต่างกัน เกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นอีก เป็นเช่นนี้ตลอดมา

เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในช่วงต้นพุทธกาล ในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อควบคุมความประพฤติของสงฆ์ เพราะพระสงฆ์ชุดแรก ๆ ที่เข้ามาบวช ล้วนมีจิตใจเลื่อมใส และตั้งใจประพฤติปฏิบัติ นอกจากนั้นจำนวนของพระสงฆ์ก็ยังมีไม่มาก แต่มาช่วงระยะหลัง^{๓๖} เมื่อพระสงฆ์มีมากขึ้น กฎเกณฑ์ต่างๆ จึงต้องมี เพื่อให้ภิกษุแต่ละรูปได้ถือปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน ทำนองเดียวกับกฎหมายของรัฐ ก็เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์มาอยู่รวมกัน และการกระทำของคนคนหนึ่ง อาจจะไปล่วงละเมิดอีกคนหนึ่ง รัฐจึงจำเป็นต้องออกระเบียบ กฎเกณฑ์ ที่เราเรียกว่า กฎหมาย มาคุ้มครอง

พระพุทธองค์ยอมให้มีกฎหมายที่จะละเมิดสิทธิส่วนบุคคลผู้ที่กระทำความชั่วได้ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทเอาไว้ เพื่อเอาผิดกับผู้ฝ่าฝืน ซึ่งเป็นการติดต่อสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มีจุดมุ่งหมายอื่นๆ ด้วย ดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า^{๓๗}

^{๓๖} ๓๒ ปี หลังการตรัสรู้ และประกาศศาสนา ดูรายละเอียด ใน วิ.มทา (ไทย) ๓/ บทนำ, หน้า ๗.

^{๓๗} สมภาร พรหมทา, “ศีลธรรมกัลป์กฎหมาย มุมมองจากพระพุทธศาสนา” ใน พุทธศาสนศึกษา, (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒-๓ พฤษภาคม-ธันวาคม ๒๕๔๓), หน้า ๕๓-๕๒.

ภิกษุทั้งหลาย เราบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ ๑) เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลธรรมอันดีงาม ๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ๖) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่ยังเลื่อมใส ๗) เพื่อความเลื่อมใสของบุคคลที่เลื่อมใสแล้ว ๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม ๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย^{๓๘}

จะเห็นได้ว่า ที่พระองค์บัญญัติพระวินัยนั้น ข้อ ๑-๒ มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคณะสงฆ์เอง ข้อ ๓-๔ เพื่อประโยชน์แก่บุคคล ข้อ ๕-๖ เพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์ ข้อ ๗-๘ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน ๙-๑๐ เพื่อประโยชน์แก่ศาสนาโดยรวม

ขั้นตอน วิธีในการบัญญัติกฎหมาย (สิกขาบท) พระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่า เมื่อใดควรจะบัญญัติ โดยคำนึงถึง ๓ ประการนี้

๑. สงฆ์ตั้งเป็นเวลายาวนานพอสมควร
๒. สังคมขยายใหญ่ขึ้น
๓. มีผลประโยชน์มากขึ้น

จากแนวทางทั้ง ๓ ประการนี้เอง จึงก่อให้เกิดบัญญัติพระวินัย หรือกฎหมายคณะสงฆ์ขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมาย ๑๐ ประการดังกล่าวแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อที่ ๑๐ นั้น หมายถึงเอาเพื่อการเกื้อหนุนการปกครอง^{๓๙} สิกขาบท หรือพระวินัย ถือได้ว่าเป็นธรรมนูญการปกครองที่ภิกษุจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ถ้าหากว่าล่วงละเมิดก็จะได้รับโทษหนักบ้าง เบาบ้าง ตามลักษณะของการกระทำ

ในส่วนของวิธีการบัญญัติสิกขาบท เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามในสังฆมณฑล พระสงฆ์และประชาชนก็จะตำหนิติเตียน พระพุทธองค์ก็จะประชุมสงฆ์ และพิจารณาบัญญัติพระวินัยขึ้น ขั้นตอนในการบัญญัติพระวินัยของพระพุทธองค์จึงปฏิบัติตามลำดับนี้

๑. เมื่อภิกษุก่อเหตุขึ้น พระองค์ตรัสเรียกประชุมสงฆ์
๒. ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น
๓. ชี้โทษแห่งการล่วงละเมิด และแสดงอานิสงค์ของการสำรวมระวัง
๔. วางโทษ หรือบัญญัติสิกขาบทให้ภิกษุถือปฏิบัติตาม

^{๓๘} วิ.มหา. (ไทย) ๓/๓๙/๒๘-๒๙.

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๓) หน้า ๖๗.

เมื่อพิจารณาการบัญญัติสิกขาบท จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติให้เสร็จในคราวเดียวกัน แต่จะบัญญัติต่อเมื่อมีภิกษุกระทำความผิดจากหลักการที่วางเอาไว้ พระองค์จะทรงประชุมสงฆ์ทุกครั้ง เพื่อพิจารณาความผิดที่เกิดขึ้น เมื่อประชุมสงฆ์เห็นชอบอย่างไร พระองค์ก็จะทรงบัญญัติสิกขาบท และโทษตามความผิดนั้น ๆ

จะเห็นได้ว่า สังคมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีอำนาจตามขอบเขตของตน ไม่ว่าจะเป็นอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ กล่าวคือ

๑. อำนาจนิติบัญญัติ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท หรือพระวินัย เพื่อให้ปกครองสงฆ์เป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด ทรงบัญญัติอย่างเปิดเผย ทั้งต่อหน้าสงฆ์ วัตถุ และบุคคล โดยมีสังคมสงฆ์ให้ความเห็นชอบ

๒. อำนาจบริหาร เดิมทีนั้น พระสงฆ์ยังมีไม่มาก พระองค์จึงทรงบริหารงานเอง ต่อมาเมื่อพระสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น พระองค์ก็ทรงมอบอำนาจให้แก่สงฆ์ จะเห็นได้จากการบรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น

๓. อำนาจตุลาการ สถาบันตุลาการของพุทธจักร มีกฎระเบียบที่วางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันมิให้ประพฤติดุสิต และมีวิธีการลงโทษ แต่การลงโทษผู้กระทำความผิดในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท มิใช่เพื่อการแก้แค้น หากเป็นการให้บทเรียนเพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดีในสังคม จะเห็นได้จากการปรับอาบัติตั้งแต่สังฆาติเสสสงมา

ดังนั้นการลงโทษจึงมีจุดมุ่งหมาย ๒ ประการคือ^{๕๐} ๑) เพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี และ ๒) เพื่อช่วยป้องกันความชั่วร้ายทำนองเดียวกันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

๒.๒.๒ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ไทย

การปกครองคณะสงฆ์เป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะเกิดขึ้นในสังคมชาวพุทธที่มีรูปแบบและประวัติอย่างยาวนาน

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ตามแบบพระธรรมวินัย

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองครั้งนั้นคือพระธรรมวินัยพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย การบริหารกิจการสงฆ์และการพระพุทธศาสนา และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของพระสงฆ์โดยที่พระองค์ทรงเป็นธรรมราชา มีพระสาวกเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วย

^{๕๐} สมภาร พรหมทา, “สิทธิในทัศนะของพระพุทธศาสนา”, ใน พุทธศาสนศึกษา, (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ มกราคม-เมษายน ๒๕๓๗), หน้า ๖๓.

พร้อมพระโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆมิตรและสังฆปริณายกเป็นหมู่ๆ ทรงมอบให้สงฆ์เพื่อเป็นสมานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และต้องมีมติเอกฉันท์เป็นสำคัญ

ทัศนนักปราชญ์เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ ดังสุนทร ฦ รังสี กล่าวไว้ว่า^{๔๑}

๑. สังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้ปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติอย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรมดังข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แลเราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อชมเพื่อเกื้อยาก ๑ เพื่อสำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอภิวาจาอันบังเกิดจากปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอภิวาจาอันบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม ๑ เพื่อถือพระวินัย ๑”^{๔๒}

๒. ด้านการบริหาร ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มาก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมีพระสาวกที่สำคัญเช่นพระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มมากขึ้นอีกทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการกิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐินกำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง ส่วนการบริหารคณะสงฆ์โดยรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็ได้ชัดพระวินัย

๓. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางราชอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำ หรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีพระธรรมวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดร้ายแรง

^{๔๑} สุนทร ฦ รังสี, สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ : รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕-๖๐.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

บางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศสำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจถือว่าไม่ผิดการปกครอง คณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีโครงสร้างตามความเห็นของ ไชย ฦ พลได้กล่าวไว้^{๔๓}

ลักษณะการใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

การใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงวางกรอบเพื่อประโยชน์แก่การปกครองจึงทรงบัญญัติไว้ ๑๐ ประการดังนี้^{๔๔}

๑. เพื่อความรับทราบวาทะแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์
๓. เพื่อข่มบุคคลเพื่อเกื้อยาก
๔. เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
๕. เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต
๗. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๑๐. เพื่อถือตามพระวินัย

การปกครองสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย คือ การปกครองคณะสงฆ์จะยึดถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองโดยใช้อำนาจรัฐ และจารีตเป็นหลักอุดหนุนการปกครองคณะสงฆ์ หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย ในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอนันนันทมหิตล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองใหม่ ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองแบบราชาอาณาจักร มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อจัดการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ทรงตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และถัดมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะ

^{๔๓} ไชย ฦ พล, การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗๒-๓๗๓.

^{๔๔} วิมहा. (ไทย) ๓/๓๙/๒๘-๒๙.

สงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน^{๔๕}

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะที่ผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานและกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการแต่งตั้ง

ในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักการ กำหนดหน่วยงาน เขตการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบหมายงาน หรือผู้มอบหมายงาน ปฏิบัติงานคณะสงฆ์ และส่วนย่อย ๆ ได้แก่ แบบแผนการกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบการปฏิบัติอื่นๆ

ระเบียบการปฏิบัติปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ โดยมีแบบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๔๖}

ระเบียบการปกครองส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจปกครอง และกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์รวมเขตการปกครองและ เจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตการปกครองได้แก่ เขตการปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะ เจ้าอาวาสและภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ ในส่วนกลาง จะแยกส่วนปกครองเป็นคณะนิกาย เรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุติ จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุติเป็นเขตเดียวกัน

การปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะหนใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคม เป็นหน่วยงานในส่วนกลาง และประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน เรียกว่า หน มีเจ้าคณะหนใหญ่ ๕ หน คือ

^{๔๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
๒. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
๓. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
๔. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
๕. เจ้าคณะใหญ่หนใต้
๖. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

อำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะหนใหญ่ ในเขตปกครองของตนมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้^{๔๗}

๑. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๒. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตการปกครองของตนระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคพระราชบัญญัติสงฆ์ ได้กำหนดส่วนหลักไว้ อย่างชัดเจนในมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ได้จัดเขตการปกครองออกเป็น ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบลจำนวนตำบล และเขตปกครองให้เป็นไปตามกำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม ส่วนมาตรฐาน ๒๒ กำหนดให้ภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับชั้น คือ เจ้าคณะภาครองเจ้าคณะจังหวัดรองเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มี รองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะชั้นนั้นๆ ด้วยก็ได้พระภิกษุปกครองคณะสงฆ์ ทุกตำแหน่ง เรียกว่าพระสังฆาธิการเป็นภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดทางคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มแบบรวมตำแหน่งซึ่งนอกเหนือจากตำแหน่งดังกล่าวข้างต้นแล้วยังรวมไป

^{๔๗} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๔.

ถึงเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าคณะ และเจ้าอาวาสเป็นพนักงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มกฎหมาย และควบคุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด

การให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็คือการเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการมหาเถรวาสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็กให้หันเข้ามาพึ่งพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม เด็กเล็กเหล่านี้ก็คือลูกหลาน ชาวบ้านที่ต้องออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแลลูกหลานให้ ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อ พระพุทธศาสนาก็บังเกิดขึ้นกับประชาชน จึงเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัดพัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไป

พระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคกรรมหรือการวินิจฉัย อธิกรรม หรือความผิดทางธรรมวินัยของพระภิกษุ

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจริยาพระสังฆาธิการซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการดังต่อไปนี้

๑. ต้องเคารพเพื่อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคมข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชสั่งวรและปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัด

๒. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่งและเมื่อได้คัดค้านดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระธรรมวินัยต้องปฏิบัติตาม ต้องรายงานจนถึงผู้สั่งในกรณีมีการคัดค้านคำสั่งให้ผู้สั่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน เพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป ในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับการอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการพระศาสนาและห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๔. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบและห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๕. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

๖. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันแล้วกัน ในทางที่ชอบ

๗. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๘. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๘ ข้อนี้ เป็นจริยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้ว
ย่อม

กล่าวโดยสรุปว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ใน
ระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดอารามให้
เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะต้องจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียนแผนพระปริยัติธรรมขึ้น เช่น
แผนกนักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้ต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุ
สามเณร เรียกว่า พัฒนาจิตใจของพระภิกษุสามเณรให้มีความมั่นคง เพื่อพระภิกษุสามเณรจะได้นำ
หลักการพัฒนาจิตใจไปสู่เด็ก หรือเยาวชนหรือยุวพุทธให้หันเข้ามาศึกษาความรู้ด้านพระพุทธศาสนา
เรียกว่า จริยธรรมได้รับโทษฐานละเมิดจริยา

๒.๒.๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย

การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัยคือการปกครองคณะสงฆ์จะ
ยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองโดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุนการปกครอง
สงฆ์ หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ไขความไม่
เรียบร้อย ในรัฐสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วย
คณะสงฆ์ จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาใน
รัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอนันตมหิตลได้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะ
สงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองใหม่ให้มี
รูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักร มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่จึง
ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติ
คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ใช้รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการ
ปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน^{๔๘}

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติ
คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็น
ประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่นทรงตราพระบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย
และพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายพระธรรม

^{๔๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คงคปญโญ), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการ
พระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

วินัยและกฎหมายเถรสมาคมและสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะที่ผู้ใดจะหมิ่นประมาทดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุดคณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานกรรมการและมีกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการแต่งตั้ง

ในการปกครองคณะสงฆ์แบบแผนการปกครองสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยเขตงานปกครองผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงานหรือผู้รับมอบหมายงานปฏิบัติงานคณะสงฆ์และส่วนย่อยได้แก่ แบบแผนการกำหนดอำนาจหน้าที่การควบคุมการบังคับบัญชาการประสานงานตั้งผู้รักษาการแทนและการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นๆ

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๔๙}

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางมีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทยเป็นศูนย์กลางรวมเขตการปกครองและเจ้าคณะส่วนกลางซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางโดยกำหนดเขตการปกครองได้แก่ เขตปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ ในส่วนกลางจะแยกส่วนการปกครองเป็นคณะมหานิกายเรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ในส่วนของคณะธรรมยุตเรียกว่าคณะธรรมยุตจะรวมเขตการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตนเรียกว่า หน มีเจ้าคณะใหญ่ ๕ หน คือ

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้
๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

อำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์เจ้าคณะหนใหญ่ในเขตของตนมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ดังนี้^{๕๐}

๑. ดำเนินงานปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปได้ตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบคำสั่งมติประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๓

^{๕๐} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูรธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖๙

๒. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษาการศึกษาสงเคราะห์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินการไปด้วยดี

๓. วินิจฉัยการลงนิคหกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาคหรือมีอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕. ควบคุมการบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดจนถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตนและชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๖. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตการปกครองของตนระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดส่วนหลักไว้ชัดเจนในมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคให้จัดแบ่งเขตการปกครองเป็นภาค จังหวัด อำเภอ จำนวนตำบล และเขตการปกครองให้เป็นไปตามกำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคมส่วนมาตรา ๒๒ กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้นตามลำดับชั้นคือเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัดรองเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะชั้นนั้นๆด้วยก็ได้

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทยมีลักษณะที่ให้พระสงฆ์อยู่ในสังคมโดยการปกครองเป็นลำดับชั้น โดยพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกตำแหน่งเรียกว่า พระสังฆาธิการ เป็นพระภิกษุทำงานโดยสิทธิขาดทางคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มรูปแบบเพื่อความเรียบร้อยเรียบร้อยแห่งคณะสงฆ์ โดยมีการกำหนดพระราชบัญญัติ กฎ และระเบียบต่างๆ เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒.๒.๔ บทบาทอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์โดยมีหลักการปกครอง คือ มุ่งหมายความสงบเรียบร้อยมุ่งความเจริญอกงามและมุ่งความสามัคคีปรองดองซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเครื่องหมายของสมรรถภาพของการปกครองในคณะเดียวกันในการปกครองคณะสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักดังกล่าวนี้^{๕๑} พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกรูปต้องพัฒนาตนให้อยู่ในระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อยและประการ

^{๕๑} พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินฺโน), “วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร”, ใน การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน กรมการศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๔๗.

สุดท้ายจะจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียนแผนกปริยัติธรรมขึ้นเช่น นักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดของตนนอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณรเรียกว่าจริยธรรมการให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็คือ การเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็กที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของพระมหาเถรสมาคมก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็กให้หันเข้ามาฟังพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กเหล่านี้ก็คือลูกหลานชาวบ้านที่ออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแลลูกหลายให้ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัดต่อพระพุทธศาสนา ก็บังเกิดกับประชาชน^{๕๒} จึงเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสนอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัดพัฒนาวัดแล้วยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไปด้วย

พระสังฆาธิการเป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ “ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในการปกครองของตนได้แก่ การรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณะสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคหกรรมหรือการวินิจฉัยอธิกรณ์หรือความผิดทางธรรมวินัยของพระภิกษุ ภูมมหาเถรวาสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการได้กำหนดจรรยาพระสังฆาธิการซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทพระสังฆาธิการดังต่อไปนี้

๑. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กฎกระทรวงกฎหมายมหาเถรวาสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบคำสั่งมติประกาศพระราชบัญญัติศาสนาสมเด็จพระสังฆราชและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

๒. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้นให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วันนับแต่วันได้รับคำสั่ง และเมื่อได้ดังกล่าวมาแล้วนั้นผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้นถ้าคำสั่งนั้นในกรณีมีการคัดค้านคำสั่ง ให้ผู้สั่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป ในการปฏิบัติหน้าที่ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตนเว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายแก่คณะสงฆ์และการพระศาสนาและห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๔. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบและห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๕. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

๖. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

^{๕๒} กรมการศาสนา, “พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท”, ในการแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน กรมศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๕๓-๖๗

๗. ต้องอำนวยการความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๘. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๘ ข้อนี้เป็นจรรยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัดเพราะละเมิดแล้ว ย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจรรยาอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการการปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ^{๕๓}

๒.๒.๕ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

กฎหมายธรรมนูญฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ได้ กำหนดวิธีการดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์^{๕๔} อัน เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนาให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาธรรมนูญเพื่อ ประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ในนิกายนั้นๆในเขต ปกครองคณะสงฆ์วิจัยได้นำมาแสดงไว้ ดังนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลางปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค๑ ภาค๒ ภาค๓ ภาค ๑๓ ภาค๑๔ ภาค๑๕

๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค๔ ภาค๕ ภาค๖ และ ภาค๗

๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออกปฏิบัติหน้าที่เขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค๘ ภาค๙ ภาค๑๐ ภาค๑๑ ภาค๑๒

๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ปฏิบัติหน้าที่เขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค๑๖ ภาค๑๗ และ ภาค๑๘

๕. เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุตปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุตทุกภาค เจ้าคณะ ใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปทางพระธรรมวินัยกฎหมายกฎหมายมหาเถร สมาคมข้อบังคับระเบียบคำสั่งมติประกาศพระราชบัญญัติพระธรรมนูญสมเด็จพระสังฆราช

๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษาการศึกษา สงเคราะห์การเผยแผ่ศาสนาการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

^{๕๓} สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคมกรมการศาสนาระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการและ พระวินยาธิการ, หน้า ๗๐.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรมวินิจฉัยทุกข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือวินิจฉัยชั้นภาคหรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดถึงพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตนและชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับระเบียบการปกครองของพระสังฆาธิการ ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการดำเนินการปกครองของพระสังฆาธิการในส่วนกลางมีการกำหนดอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจน และรัดกุม เพื่อให้การปกครองมีประสิทธิภาพสูงสุด เนื่องจากการปกครองในส่วนกลางนี้ จะเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายหลักในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคต่อไป

๒.๒.๖ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมินาคนั้น จะมีการปกครองที่มีส่วนสำคัญ เพราะความเจริญงอกงามของพระพุทธศาสนาในแต่ละท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการในส่วนภูมินาคนี้ ซึ่งการปกครองส่วนภูมินาคนั้นแบ่งการปกครองเป็นระดับชั้น^{๕๕} ดังนี้

๑. เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตนดังนี้

๑.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมายกฎหมายมหาเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบคำสั่งมติประกาศตามพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๑.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

๑.๓ วินิจฉัยการลงนิคหกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัด

๑.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

๑.๕ การควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้ อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตการปกครองของตนและชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๑.๖ ตรวจการประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

๒. เจ้าคณะจังหวัดหมายถึงเจ้าคณะกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร รวมถึงรองเจ้าคณะจังหวัดกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน^{๕๖} ดังนี้

๒.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมายกฤษฎีกา เกรสภาคมข้อบังคับระเบียบคำสั่งมติประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชคำสั่งของผู้บังคับบัญชา เหนือตน

๒.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้ ดำเนินไปด้วยดี

๒.๓ ระวังอธิกรณ์วินิจฉัยการลงนิคหกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัย ขึ้นเจ้าคณะอำเภอ

๒.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

๒.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้ อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตนและชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับ บัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๒.๖ ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตการปกครองของตน

๓. เจ้าคณะอำเภอหมายถึงเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะอำเภอในจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร รองเจ้าคณะอำเภอหมายถึงรองเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานครและรอง เจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนอกกรุงเทพมหานครเจ้าคณะอำเภอมีอำนาจที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขต อำเภอของตน^{๕๗} ดังนี้

๓.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมายกฤษฎีกา เกรสภาคมข้อบังคับระเบียบคำสั่งมติประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชคำสั่งของผู้บังคับบัญชา เหนือตน

๓.๒ ควบคุมและการส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยการศาสนศึกษาการศึกษา สงเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาการสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ที่ได้ดำเนินไป

๓.๓ ระวังอธิกรณ์วินิจฉัยการลงนิคหกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำ วินิจฉัยขึ้นเจ้าคณะตำบล

๓.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

^{๕๖} อ้างแล้ว.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

๓.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตนและชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๓.๖ ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๔. เจ้าคณะตำบลหมายถึงเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะตำบลในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานครรวมถึงรองเจ้าคณะตำบลหมายถึงรองเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะตำบลในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานครรวมถึงเจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน^{๕๘} ดังนี้

๔.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมายกฎหมายเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบคำสั่งมติประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๔.๒ ควบคุมและการส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยการศาสนศึกษาการศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาการสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ที่ได้ดำเนินไป

๔.๓ ระวังบอติกรรมวินิจฉัยการลงนิคหกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

๔.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

๔.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาสตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตนและชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๔.๖ การประชุมและตรวจตราพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่เจ้าคณะภาครองเจ้าคณะภาคเจ้าคณะจังหวัดรองเจ้าคณะจังหวัดเจ้าคณะอำเภอรองเจ้าคณะอำเภอเจ้าคณะตำบลรองเจ้าคณะตำบลให้มีเลขานุการทำหน้าที่เลขานุการ

๕. เจ้าอาวาสผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัดคือเจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ ตามกฎหมายเถรสมาคมเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอันยิ่งใหญ่เพราะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองวัดและเป็นผู้แทนวัดเนื่องวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลคือบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาตามมาตรา ๔๕ กล่าวว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกรเป็นเจ้า

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

พนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งสำคัญยิ่ง^{๕๙} และนอกจากนั้นเจ้าอาวาสยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนมากที่สุดที่จะช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ดังที่กล่าวที่ว่าพระสังฆาธิการคือผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งตามกฎหมายเถรสมาคมกำหนดให้มีจำนวน ๑๑ อันดับโดยมีเจ้าคณะภาคเป็นอันดับที่ ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นอันดับที่ ๑๑ นั้น^{๖๐} พระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ คือเจ้าอาวาสนับเป็นพระสังฆาธิการที่มีความสำคัญมากที่สุดมีความรับผิดชอบสูงสุดด้วยเหตุผลดังนี้

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาประชาชนและเด็กเล็กรู้จักพื้นฐานเหล่านั้นดีไปกว่าใครๆ อยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ทางพระศาสนาทั้งดีและร้ายยอมเข้าใจปัญหาต่างๆ และหาทางคลี่คลายปัญหาได้ง่าย

๒. ตำแหน่งเจ้าอาวาสจัดเป็นพื้นฐานสำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่ง เป็นเครื่องพิสูจน์และรับรองความสามารถของตำแหน่งปกครองสงฆ์ทั้งหลายได้อย่างดี คือถ้าเป็นเจ้าอาวาสได้ดีก็มีหวังที่จะเป็นเจ้าคณะตำบลหรือเจ้าคณะต่างๆ ได้ดี ดังนั้นกฎหมายคณะสงฆ์จึงได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘^{๖๑} ดังนี้

มาตราที่ ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

๑. บำรุงรักษาวัดจัดกิจกรรม และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัยกฎหมายเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๓. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๔. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เจ้าอาวาสดังกล่าวในมาตรา ๓๗ นี้เป็นหน้าที่โดยภาพรวมลักษณะงานอย่างกว้างๆ มิได้ชี้ชัดถึงวิธีปฏิบัติแต่อย่างใดเพราะวิธีปฏิบัตินั้นได้กำหนดโดยลักษณะงานเป็น ๔ อย่าง^{๖๒} คือ

๑. หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ได้แก่

๑.๑ การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การก่อสร้างการบูรณปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่งการกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงงานและแรงความคิดอันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ศาสน

^{๕๙} อ่างแล้ว.

^{๖๐} พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), **ธรรมญาณนิพนธ์: ๑๐๐ ปีพระพุทธวรญาณ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๕.

^{๖๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโต), **เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า ๓๓-๓๔.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

สถานและศาสนวัตถุของวัดวาอารามต่างๆ จักได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นที่ไปด้วยดี ด้วยหน้าที่เจ้าอาวาสข้อนี้

๑.๒ การจัดกิจการของวัดให้เป็นที่ไปด้วยดี หมายถึง การจัดกิจการของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดกิจการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคลเช่น การรับทรัพย์สิน การอรรถคดีกิจการเหล่านี้เจ้าอาวาสจะต้องจัดการให้เป็นที่ไปด้วยดี คือ เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบแบบแผนหรือจารีตว่าด้วยการนั้น

๑.๓ การจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นที่ไปด้วยดี หมายถึง การดูแลรักษาการใช้จ่าย การจัดทรัพย์สิน ตลอดจนการบัญชีทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติของวัดที่ตนเป็นเจ้าของอาวาสให้เป็นที่ไปด้วยดี คือ เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด ได้แก่

๒.๑ การปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดหมายถึงการการคุ้มครองปกป้องรักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ผู้ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นให้เป็นอยู่ด้วยความผาสุกให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยพอสมควร หรือกล่าวอีกในหนึ่งว่าช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าวด้วยพรหมวิหารธรรมตามควรแก่เหตุ

๒.๒ การสอดส่องบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดหมายถึงตรวจตราและเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติตนของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงควบคุมและบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าวให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยกฎหมายกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องหรือคำสั่งมหาเถรสมาคมและรวมถึงการว่ากล่าวแนะนำชี้แจงเกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งวัดและพระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

๓. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

๓.๑ การจัดการศาสนศึกษาหมายถึงการจัดการให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม (รวมถึงธรรมศึกษาอยู่ด้วย) หรือเฉพาะแผนกใดแผนกหนึ่ง ซึ่งยึดแบบแผนตามจารีตประเพณีโดยปฏิบัติสืบมาโดยตรงได้แก่การจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรมหรือการให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดใกล้เคียงซึ่งมีสำนักศาสนศึกษาดังกล่าว

๓.๒ การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยหมายถึงการจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ และการจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์ในรูปแบบอื่นๆ รวมถึงการฝึกอบรมระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปฏิบัติศาสนกิจของสงฆ์ เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การฝึกซ้อมสวดมนต์ ฝึกซ้อมเรื่องสังฆกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา

ตลอดจนฝึกอบรมการปฏิบัติศาสนกิจของคฤหัสถ์เช่น การทำวัตรสวดมนต์ประจำวัน พระการสมาทานอุโบสถและปฏิบัติศาสนพิธีอื่นๆ

๔. หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลหน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลนั้นเป็นหน้าที่เชื่อมโยงผูกพันกับสังคมทั้งในส่วนวัดและนอกวัดและเป็นหน้าที่อันเกี่ยวกับผลประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมซึ่งพอแยกได้โดยลักษณะคือ

๔.๑ การอำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศลทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม

๔.๒ การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดเองทั้งที่เป็นการประจำและการจร

๔.๓ การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้จะบำเพ็ญกุศนอกวัดแต่ขอรับคำปรึกษาและความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

๔.๔ การสร้างสถานที่เพื่อที่จะอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลเช่น การสร้างฌาปนสถานมีเมรุเผาศพ ศาลาเผาศพ ศาลาพักรักษาหรือบำเพ็ญกุศลและที่เก็บศพ เป็นต้น

อำนาจของเจ้าอาวาสหมายถึงสิ่งที่เป็นอุปการะแก่การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสเพื่อให้งานที่ปฏิบัติเป็นไปด้วยดีเป็นสิ่งที่มิคู่กับหน้าที่เจ้าอาวาสไว้เพื่อใช้บังคับบัญชาโดยเฉพาะเกี่ยวกับบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดนั้นดังในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีหน้าที่^{๖๓} ดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสไปอยู่อาศัยในวัด
๒. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปจากวัด
๓. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดทำงานในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัยกฎหมายเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

นอกจากอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามกฎหมายคณะสงฆ์ดังกล่าวแล้ว^{๖๔} ได้กล่าวถึงบทบาทความรับผิดชอบของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาท้องถิ่นในการเสริมสร้างคุณธรรมให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตนด้วยการพัฒนาท้องถิ่นนั้นก็ต้องเริ่มที่เจ้าอาวาสต้องควบคุมบรรยากาศในวัดให้ห่อหุ้มด้วยเมตตาธรรมจะสามัคคี คนในวัดรักกันซื่อสัตย์ต่อกันปรองดองต่อกัน

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖-๓๗.

^{๖๔} อ้างแล้ว, หน้า ๓๘.

นอกจากนั้นพระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน)^{๖๕} ยังได้กล่าวว่าในส่วนสภาพวัด เจ้าอาวาสก็ต้องจัดวัดให้เป็นศาสนสถานคือเป็นที่บำเพ็ญกิจทางศาสนาเป็นบุญสถานคือเป็นสถานที่ในกรบําเพ็ญกุศลเป็นศึกษสถานคือเป็นที่ให้การศึกษาเล่าเรียนอบรมเป็นธรรมสถานคือเป็นสถานที่ประสิทธิ์ประสาทคุณงามความดี ดังนั้นภายในวัดจึงต้องมีบรรยากาศแห่งศาสนกิจอยู่ตลอดเวลาเช่น มีการไหว้พระ มีการสวดมนต์ มีการเข้าทำสังฆกรรมเป็นประจำตามพระธรรมวินัย

๒.๒.๗ การปกครองในรูปแบบส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม

การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่ต้องถือเป็นธุระหน้าที่และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติอันเป็นภารกิจของสงฆ์ ปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พระสงฆ์จึงมีการรับบทบาทให้สอดคล้องกับสังคมเพิ่มมากขึ้น ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการปกครองในรูปแบบส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงามผ่านบทบาทของพระสงฆ์ และได้นำมาแสดงดังต่อไปนี้ การศาสนามี ๖ ประการ^{๖๖} คือ

๑. ควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองสงฆ์)
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๕. การสาธารณูปการ
๖. การสาธารณสงเคราะห์

วิธีการดำเนินทั้ง ๖ ประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฏมหาเถรสมาคมแต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามหมายถึงงานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตนให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งนี้คำว่า การปกครองแปลว่าการควบคุมดูแลรักษาควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฏหมายกฏมหาเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบคำสั่งมติประกาศและพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนั้นพระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์วินัยฉัยการลงนิคหกรรมวินัยฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งรวมทั้งควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ภายใต้เขตปกครองของตนชี้แจงแนะนำ

^{๖๕} พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน), “วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร” ในการแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, หน้า ๓๙-๔๐.

^{๖๖} อ้างแล้ว, หน้า ๗๐.

การปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่างานควบคุมและการส่งเสริมความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองภิกษุสามเณรตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องดีงาม

พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน)^{๖๗} กล่าวว่างานปกครองเป็นงานของผู้นำเป็นงานเล็กซึ่งกว้างขวางยิ่งใหญ่และละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลายและเป็นงานที่ไม่สำเร็จต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลาถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใด งานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้งานบริหารลักษณะอื่นๆ ก็จะดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน ผู้ปกครองวัดก็คือเจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสงฆาธิการอันดับที่ ๙ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่เพราะต้องปกครองวัดคำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการ คือหมายถึงศูนย์กลางแห่งการศาสนาทั้งปวงและหมายถึงแหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการคือ

๑. ศาสนสถานได้แก่พื้นที่ตั้งวัดและบริเวณมีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเหมาะที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวกความสงบ

๒. ศาสนวัตถุได้แก่สิ่งปลูกสร้างเป็นเสนาสนะต่างๆ เป็นปูชนียวัตถุปูชนียสถานที่แสดงถึงความถูกต้องเรียบร้อยนำไปสู่ความสงบ

๓. ศาสนบุคคลได้แก่พระภิกษุสามเณรที่มีลักษณะเป็นสมณะตั้งอยู่ในศีลจารวัตรบาเพ็ญหน้าที่ศึกษาปฏิบัติและแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบบาเพ็ญสังคมสงเคราะห์ ๑ ตามสมณวินัยศิษย์วัดที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะตลอดจนทายกทายิกาที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

๔. ศาสนธรรมได้แก่ระเบียบแบบแผนขนบประเพณีทางศาสนาตลอดถึงคำสั่งสอนและแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่องเชิดชูและศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

๕. ศาสนกิจได้แก่งานต่างๆ ทางพระศาสนาเช่นการศึกษาการเผยแผ่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ความมั่นคงของสังฆมณฑลเพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนาเจ้าอาวาสมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนาทั้ง ๕ นี้ไปพร้อมๆ กันด้วยความรับผิดชอบโดยนโยบายที่สุขุมรอบคอบเหมาะสมกับกาลเทศะและสถานการณ์ปัจจุบันทั้งนี้ภารกิจ

^{๖๗} พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ปีพระพุทธวรญาณ, หน้า ๕๒-

ที่เจ้าอาวาสจะต้องให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นพิเศษคือการบริหารศาสนบุคคลโดยเริ่มงานปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นพื้นฐานในเบื้องต้น

นอกจากนั้นจากภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาสทั้ง๕ประการดังกล่าวแล้วเจ้าอาวาสยังมีภาระหน้าที่สำคัญตามพุทธประสงค์คือการช่วยพัฒนาท้องถิ่นด้วยเพราะปัจจุบันประชาชนนับถือพระภิกษุที่ประพฤติดีมีน้อยนับถือพระที่ผิดมากกว่าการนับถือพระถูกต้องนับถือที่ท่านใช้ชีวิตของท่านตามพระพุทธประสงค์

การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้นคุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมากปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอนและการเผยแผ่พระธรรมจึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญาและสูญเสียศรัทธาจากญาติโยมดังนั้นการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้นคุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีกทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกากับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงามสิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือระบบกลั่นกรองและกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกผู้ที่จะมาบวชส่วนระบบกล่อมเกลาสสำหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้วอันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมียุอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกลารก่ลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือการกล่อมเกล่าทั้งในด้านความประพฤติความรู้ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญอกงามทั้งคุณธรรมและปัญญาแม้คณะสงฆ์จะไม่มีระบบกลั่นกรองแต่ถ้ามีระบบกล่อมเกล่าที่ดีก็ยังมีหลักประกันว่าผู้ที่มาบวชเป็นพระจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดีสามารถทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้

ดังนั้นคณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกล่าที่ดีได้แก่ ระบบกล่อมเกล่าที่ไม่เป็นทางการก็คือการดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์^{๖๘} นอกจากนั้นการศึกษาโดยใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาตนนั้น การเล่าเรียนทางวิชาการพุทธศาสนาและการฝึกฝนพัฒนาจิตที่เรียกว่าปริยัติและปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในชุมชนสงฆ์วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยจนมีฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชนพระสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติอยู่ในสังคมที่งดงามและมีความสามารถในการอบรมประชาชนให้มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการดำรงชีวิตนับว่ามีความสำคัญมาก^{๖๙}

^{๖๘} พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสตรี-สฤษดิ์วงศ์๑, ๒๕๕๖), หน้า๒๗๕-๒๗๗.

^{๖๙} อ่างแล้ว.

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันบทบาทของวัดได้ถูกทำให้ผิดเพี้ยนไปจากเดิมกรมการศาสนา จึงได้รวบรวมโครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนโดยมีหลักการสำคัญดังนี้

๑. มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ที่สะอาดเรียบร้อยร่มรื่นเพื่อจูงใจให้ประชาชนได้เข้ามาสู่วัดมากขึ้น

๒. มุ่งในการปกครองศาสนบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดให้อยู่กันด้วยความเรียบร้อยและสงบสุขมีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกันอย่างจริงจังและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเพื่อก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน

๓. มุ่งให้วัดได้จัดกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนได้แก่การอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนและช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากขึ้น

เมื่อว่าตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ไทยมีการจัดองค์กรอย่างดี วัดนับหมื่นวัดและพระภิกษุสามเณรประมาณ ๓ แสนรูป อยู่ภายใต้การบริหารแบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และคณะสงฆ์ได้รับการยอมรับและอุปถัมภ์จากรัฐ ซึ่งทำให้กิจการคณะสงฆ์ การศึกษาและพิธีกรรมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การปกครองคณะสงฆ์ที่มีการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางนี้ทำให้กิจการคณะสงฆ์ได้รับการดูแลใกล้ชิด สามารถรักษาระเบียบวินัย และมีช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างศูนย์กลางการบริหารกับจังหวัดที่ไกลออกไป เนื่องจากมีการจัดองค์กรแบบนี้ การประสานร่วมมือและความปรองดองกับรัฐจึงคงมีอยู่ได้ และพระสงฆ์เองก็มีส่วนสร้างความสามัคคีในหมู่ประชาชนและรักษาความมั่นคงของชาติ แต่เมื่อมองอีกมุมหนึ่ง องค์กรที่มีการรวมเข้าสู่ศูนย์กลางเช่นนี้ต้องพึ่งพาอาศัยคณะผู้นำจำนวนน้อย ซึ่งจะมีข้อจำกัดตรงที่ไม่สามารถตอบสนองสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างทันท่วงที

ดังนั้น แม้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จะมีส่วนดีตรงที่ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างมหานิกายกับธรรมยุติกนิกาย และทำให้มีเอกภาพเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ไทยได้ก็จริง แต่กระนั้นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ก็ได้สร้างปัญหาให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ทั้งนี้ เพราะมีการยกเลิก “องค์กร” หรือ “กระทรวง” แล้วมอบงานทั้งหมด ให้อยู่ในความรับผิดชอบของกรมการมหาเถรสมาคม ว่าโดยหลักการ กรรมการมหาเถรสมาคมแต่ละรูป ต้องรับภาระกำกับดูแลงานปกครอง งานศึกษา งานเผยแผ่ งานสาธารณูปการและงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ การวินิจฉัยสั่งการแต่ละครั้ง ต้องอาศัยมติร่วมกันของมหาเถรสมาคม มีหลายครั้งที่มีเรื่องสั่นสะเทือนวงการคณะสงฆ์เกิดขึ้น ประชาชนรอดูว่าคณะสงฆ์จะจัดการอย่างไร ปรากฏว่ากรรมการมหาเถรสมาคมแต่ละรูป ยังทำอะไรไม่ได้ จนกว่าจะมีการประชุมกรรมการมหาเถรสมาคม เพื่อพิจารณาเรื่องนั้น เพื่อแก้ปัญหานี้กฎหมายคณะสงฆ์น่าจะกำหนดให้มี “องค์กร” หรือ “กระทรวง” ซึ่งอยู่ในกำกับดูแลของกรรมการมหาเถรสมาคมบางรูปผู้ทำหน้าที่สังฆมนตรีมีอำนาจวินิจฉัยสั่งการในเรื่องนั้น ๆ แล้วจึงรายงานมหาเถรสมาคม แม้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

มาตรา ๑๙ จะให้อำนาจสมเด็จพระสังฆราช ทรงแต่งตั้งคณะกรรมการ หรือ คณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ตามมติมหาเถรสมาคม เพื่อกลั่นกรองเรื่องที่จะเสนอมหาเถรสมาคม และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย แต่มีข้อสังเกตว่าคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการเหล่านี้มีหน้าที่เพียง “กลั่นกรองเรื่อง” เพื่อเสนอมหาเถรสมาคมเท่านั้น อำนาจในการวินิจฉัยสั่งการยัง อยู่ที่มหาเถรสมาคม ในทางปฏิบัติมหาเถรสมาคม สามารถมอบอำนาจให้คณะกรรมการและคณะอนุกรรมการปฏิบัติหน้าที่ประจำ “องค์กร” หรือ “กระทรวง” ตามที่มหาเถรสมาคมกำหนด เช่น คณะกรรมการปกครอง คณะกรรมการศึกษา คณะกรรมการเผยแผ่ ให้คณะกรรมการเหล่านี้มีสำนักงานประจำและมีหน้าที่ประจำเช่นเดียวกับหน่วยงานของรัฐ ผลดีของการมีสำนักงานถาวรและคณะกรรมการถาวร ก็คือความต่อเนื่องของเอกสารและการปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะคณะกรรมการจะเปลี่ยนไปที่ชุดก็ตาม งานยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และเอกสารสำคัญก็ไม่สูญหายทั้งคณะกรรมการชุดใหม่ยังอาศัยเอกสารเหล่านั้นเพื่อศึกษางานเก่าไปด้วยข้อสำคัญก็คือคณะกรรมการหรืออนุกรรมการต้องมีวาระการดำรงตำแหน่งไม่เกินสี่ปีเหมือนคณะรัฐมนตรีของฝ่ายบ้านเมือง

ส่วนประเด็นสาระสำคัญของการออกพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมนี้ ด้วยการบริหารงานคณะสงฆ์ไม่สามารถดำเนินกิจการงานคณะสงฆ์ได้ เพราะประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ประชวรและประทับรักษาพระสุภาพเป็นเวลานานนับปี ไม่สามารถตรงเข้าร่วมประชุมได้ด้วยประเด็นดังกล่าวนี้ อาจเกิดความเสียหายต่อวงการคณะสงฆ์ในการบริหารการตัดสินใจในนโยบายหลัก โดยภาพรวม จึงจำเป็นต้องมีประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช องค์ประธานในการประชุมกรรมการมหาเถรสมาคม ด้วยการออกพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ พ.ศ. ๒๕๔๗ โดยความเห็นชอบของทั้งพุทธจักร คือ กรรมการมหาเถรสมาคม และราชอาณาจักร คือ คณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นอำนาจของฝ่ายบริหารโดยตรง ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในการพัฒนา ด้านการศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยและความมั่นคงศรัทธายั่งยืนสถาพรของพระพุทธศาสนาสืบไป

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ในยุคสถานการณ์ปัจจุบันนี้ คณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนาการปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการมี รูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งมีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของ

คณะสงฆ์และสังฆมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมือคดทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักพรหมวิหารธรรมเป็นแกนหลักของการปกครองอยู่เสมอ

๒.๓. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของประเทศไทย

จากการศึกษาทบทวนเอกสารพบว่า มีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไว้ดังนี้

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น พระสังฆาธิการเป็นบุคลากรอันสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ได้รับมอบหมายจากพุทธบริษัทให้เป็นผู้ดำเนินการด้านต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนาจึงสัมพันธ์อย่างยิ่งกับคุณภาพของพระสังฆาธิการระดับต่างๆ ภารกิจของพระสังฆาธิการนั้นนอกจากหน้าที่ตามปกติของพระสงฆ์ คือ การสอนธรรมนำปฏิบัติแก่พุทธบริษัทแล้วยังมีภารกิจด้านการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนาอีก ๖ ด้าน กล่าวคือ งานการปกครอง งานการศึกษา งานการศึกษาสงเคราะห์ งานการเผยแผ่ งานการสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ การบริหารจัดการภาระงานด้านต่างๆ ดังกล่าวนั้น ล้วนต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ในด้านนั้นๆ อย่างเพียงพอจึงจะสำเร็จลุล่วงดังหมายได้^{๗๐}

พระราชวรมนู (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวว่า บทบาทของพระสังฆาธิการ หรือ พระสงฆ์ที่แท้จริงถูกกำหนดโดยพระธรรมวินัยเป็นหลัก นอกเหนือจากการประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยแล้วก็จัดว่าเป็นบทบาทเสริมเช่นเดียวกับแนวคิดที่ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อบุคคลอยู่ในองค์การความคาดหวังขององค์การถือเป็นบทบาทคาดหวังที่มีความสำคัญและเป็นมาตรฐานสำหรับการประเมินพฤติกรรมอย่างเป็นทางการ” โดยนัยนี้ก็หมายความว่า บทบาทของพระสังฆาธิการย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ส่วนบทบาทตามความคาดหวังของสังคมก็ถือเป็นบทบาทเสริมอีกด้วย^{๗๑}

พระราชรัตนมนู (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ) ได้กล่าวเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดแบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ ๑) การบูรณะและพัฒนาวัด ๒) การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และ ๓) การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด^{๗๒}

^{๗๐} พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการ บริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ข.

^{๗๑} พระราชวรมนู (ประยุทธ์ ปยุตโต), สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๒๗๔.

^{๗๒} พระราชรัตนมนู (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ), การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๙

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ) กล่าวถึง การบริหารงานเป็นกิจการคณะสงฆ์ที่ต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติอันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์ และการศาสนามี ๖ ประการดังนี้

๑. การควบคุมและส่งเสริมรักษา ความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์)
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๕. การสาธารณูปการ
๖. การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินการ ทั้ง ๖ ประการดังกล่าว บางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีต^{๗๓}

พระครูมงคลคีลวงค์ และคณะ กล่าวว่า บทบาทพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกรูป ต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะต้องจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียนแผนกพระปริยัติธรรมขึ้น เช่น แผนกนักธรรม แผนกบาลีขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็คือการเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่า ก่อนเข้าเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็กให้เข้ามาฟังพระสงฆ์พระสงฆ์มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม เด็กเล็กเหล่านี้ก็คือลูกหลานชาวบ้านที่ต้องออกไปประกอบอาชีพเมื่อวัดรับดูแลลูกหลานได้ดี ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัดต่อพระพุทธศาสนาก็บังเกิดขึ้นกับประชาชน^{๗๔}

พระมหาสมทรง สิรินุโร ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อพระสงฆ์ผู้มีบทบาทต่อวัด มีความบริสุทธิ์ มีความสันโดษ มีความเป็นผู้นำทางปัญญา มีจริยธรรม และวิถีชีวิตที่ประเสริฐกว่า ย่อมให้คำแนะนำ ตักเตือนหรือตอรองกับทางบ้านเมืองได้ แต่ในปัจจุบันนี้พระสงฆ์ระดับบริหารหาผู้มีความกล้าทางจริยธรรมทำได้ยาก ในเมื่อเห็นว่าบ้านเมืองกระทำอะไรไม่ถูกต้อง เป็นการย้ายต่อศาสนธรรม ก็หาผู้ใดกล้าคัดค้านคำว่าบาตรไม่ ส่วนหนึ่งเกิดจากพระสงฆ์ระดับบริหารไม่สามารถจะเข้าใจปัญหาสังคมที่ซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งปัญหาศีลธรรมที่ซับซ้อนด้วย และอาจเกิดจากการตกอยู่ในอคติเกรงจะกระทบ

^{๗๓} พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์ คงคปณโณ), เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการกคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘๗.

^{๗๔} พระครูมงคลคีลวงค์ และคณะ, พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบทการแสวงหาหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, หน้า ๕๓-๖๗. (อัสสัมชัญ).

ฐานะตำแหน่งของตนมากกว่าจะเห็นแก่พระธรรมวินัย บทบาทของวัดในสังคมเมืองยังคงทำหน้าที่ให้บริการบางอย่างเป็นตัวเคลื่อนย้ายสังคม จากคนที่มีฐานะต่ำสุดในทางเศรษฐกิจและการเมืองให้ขึ้นไปสู่ที่สูงได้ เพราะเหตุนี้พระสงฆ์รุ่นใหม่จะต้องมองปัญหาของวัดและพระสงฆ์ในปัจจุบันว่ามีอะไรที่อยู่ในสภาพที่ไม่พึงปรารถนา และอะไรเป็นส่วนที่พึงปรารถนาจากนั้นก็ต้องพยายามศึกษาปัญหาต่างๆ พร้อมหาแนวทางแก้ไข โดยเริ่มจากตัวพระสงฆ์เอง เริ่มจากวัดก่อนแล้วค่อยๆ ขยายออกไปในเขตที่ตนรับชอบอยู่^{๗๕}

พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่า การการบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นงานที่พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งที่สำคัญมาก ปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอนและการเผยแผ่พระธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญา และสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้ หากระบบการบริหารและปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือระบบกลั่นกรอง และกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกว่าผู้ที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกล่าสำหรับผู้ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์อุปชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือการกล่อมเกล่าทั้งในด้านความประพฤติความรู้ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญอกงาม^{๗๖}

ภัทรพร สิริกาญจน กล่าวถึง บทบาทการบริหารของพระสงฆ์ว่า เนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่ไม่ได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และมีบทบาทบริหารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนธรรม และการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งทางด้านวัตถุและการแก้ปัญหา พัฒนาชีวิตอีกด้วยและการเป็นผู้นำชุมชน พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชน อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์

^{๗๕} พระมหาสมทรง สิรินธโร, **บทบาทของพระสงฆ์ไทยในอนาคต**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๓๒.

^{๗๖} พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกวิกฤต**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสตรีศึกษา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไปว่า มีคุณูปการกล่อมเกล่าผู้คนที่รู้จักบาปบุญคุณโทษและเป็นคนดีของสังคม^{๗๗}

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสาน และถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้ เพื่อให้ผู้ที่นับถือ พระพุทธศาสนาได้นำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ นอกจากนั้นแล้ว การปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ตามพระธรรมวินัย จะเป็นการสร้างศรัทธาความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนและเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๗๘}

กฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่งานกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ

- ๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม
- ๒) การศาสนศึกษา
- ๓) การศึกษาสงเคราะห์
- ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๕) การสาธารณูปการ
- ๖) การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม แต่บางการคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตที่มีอยู่^{๗๙}

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้าน ดังนี้

^{๗๗} ภัทรพร สิริกาญจน, **หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^{๗๘} กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า คำนำ.

^{๗๙} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **กฎหมายมหาชน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕.

๑) ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่สมณะซึ่งได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

๒) ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ในวัด โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสุนน

๓) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรม ดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ เป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

๔) ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมี วัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลนวัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชน และประชาชน ด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ เป็นต้น

๕) ด้านสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัด จะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วนเรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด

๖) ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ไว้ ดังนี้ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและหมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๕๐}

^{๕๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, *สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน*, หน้า ๑๗๗. (อัคราเนนา).

จากการศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์นั้นพระสังฆาธิการระดับต่างๆ มีความสำคัญมากมีหน้าที่ในการปกครองและสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา และจะต้องบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตั้งตามพระธรรมวินัยและวิถีชาวพุทธ ตามประเพณีวัฒนธรรมแบบไทย จะบังเกิดความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยจะรุ่งเรืองสืบไป ก็ด้วยการอาศัยพระสังฆาธิการเป็นกำลังสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ต่อไป

การบริหารกิจการคณะสงฆ์^{๘๑} เป็นองค์กรตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งตราขึ้นในภาวะที่บ้านเมืองอยู่ในระยะปฏิบัติและอยู่ในระยะกาลที่ได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาแล้ว ๒ ฉบับ ครั้นเมื่อตราพระราชบัญญัติฉบับนี้คงได้ทบทวนพระราชบัญญัติ ๒ ฉบับ เทียบเคียงแล้วยึดเอาโครงสร้างของฉบับที่ ๑ เป็นหลักเอาส่วนประกอบขององค์กรของฉบับที่ ๒ บางส่วนมาผสมโดยปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น จึงได้รูปแบบขององค์กรดังนี้

๑. ผู้บัญชาการ ได้แก่สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกเป็นองค์ประมุขสงฆ์ และเป็นผู้บัญชาการคณะสงฆ์สูงสุด ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจแห่งกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา

๒. องค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง แยกเป็น ๒ คือ

๑) มหาเถรสมาคม ได้แก่องค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด ซึ่งเป็นองค์กรหลักประกอบด้วย

- (๑) สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง
- (๒) สมเด็จพระราชาคณะ เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง
- (๓) พระราชาคณะที่ทรงแต่งตั้ง (ไม่เกิน ๑๒ รูป) เป็นกรรมการลักษณะ

ดำเนินกิจการ

- (๑) ประธานกรรมการเป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ
- (๒) อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง
- (๓) กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการ
- (๔) องค์กรย่อยเป็นหน่วยบริหารและจัดกิจการแทน

๒) องค์กรย่อยในส่วนกลาง

^{๘๑} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญฺโณ), การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘-๑๐.

(๑) เขตปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่เขตปกครองสงฆ์ในนิกายนั้นๆ ดังนี้
 ก. หน (ม) เจ้าคณะใหญ่เป็นผู้บังคับบัญชา
 ข. คณะ (ธ) เจ้าคณะใหญ่เป็นผู้บังคับบัญชามีเลขานุการสนองงาน
 การ เลขานุการเจ้าคณะใหญ่ จัดเป็น “พระสังฆาธิการ”

(๒) คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ของมหาเถรสมาคม

- ก. คณะกรรมการฝ่ายปกครอง
- ข. คณะกรรมการฝ่ายศาสนศึกษา
- ค. คณะกรรมการฝ่ายศึกษาสงเคราะห์
- ง. คณะกรรมการฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- จ. คณะกรรมการฝ่ายสาธารณูปการ
- ฉ. คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์

(๓) คณะกรรมการและคณะอนุกรรมการอื่นๆ (มีจำนวนมากคณะ)

(๔) กองงาน

- ก. กองบาลีสนามหลวง
- ข. กองธรรมสนามหลวง
- ค. กองงานพระธรรมทูต

๓. องค์การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค มี ๔ ชั้น คือ

- ๑) ภาค เจ้าคณะภาคเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะภาคเป็นผู้ช่วย
- ๒) จังหวัด เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ช่วย
- ๓) อำเภอ เจ้าคณะอำเภอเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้ช่วย
- ๔) ตำบล เจ้าคณะตำบลเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วย

๔. วัด เป็นองค์การต่ำสุดและเป็นองค์กรหลัก เป็นฐานรองรับกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา เป็นหน่วยบริหารและจัดกิจการโดยตรง มีเจ้าอาวาสเป็นผู้บังคับบัญชา รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ช่วยในกิจการทั่วไป ไวยาวัจกรเป็นผู้ช่วยงานการศาสนสมบัติ อนึ่ง เจ้าคณะ รองเจ้าคณะ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็น “พระสังฆาธิการ”

การคณะสงฆ์ คำว่า “การ” เป็นคำนาม ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ให้ ความหมายว่า “งาน” สิ่งหรือเรื่องที่ต้องทำ” ถ้าอยู่หน้านาม หมายถึง “เรื่อง” “ธุระ” “หน้าที่” ดังนั้น เมื่อรวม “การ” กับ “คณะสงฆ์” เป็นการคณะสงฆ์” จึงหมายถึง “ธุระของคณะสงฆ์” “สิ่งหรือเรื่องที่คุณคณะสงฆ์ต้องทำ” “สิ่งหรือเรื่องที่คุณคณะสงฆ์ควรทำ” “ธุระของคุณคณะสงฆ์” “หน้าที่ของคุณคณะสงฆ์” โดยตรง ได้แก่กิจการที่คุณคณะสงฆ์ต้องกระทำหรือที่คุณคณะสงฆ์ควรกระทำ กิจการที่เป็นงานของคุณคณะสงฆ์กิจการที่

คณะสงฆ์ต้องถือหรือควรถือเป็นฐานะหน้าที่เพราะเป็นกิจการขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนและทุกชั้นสงฆ์ต้องดำเนินกิจการคณะสงฆ์โดยแท้

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มาตรา ๑๕ ตรี (๑) และ (๓) เพราะคณะและข้อ ๕ แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กล่าวถึง “การ” ไว้โดยชัดเจนเป็น ๖ คือ

- ๑) การรักษาความเรียบร้อยดีงาม
- ๒) การศาสนศึกษา
- ๓) การศึกษาสงเคราะห์
- ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๕) การสาธารณูปการ
- ๖) การสาธารณสงเคราะห์

กิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาจะมีมากน้อยเพียงใดก็ตามย่อมรวมลงใน “การ” ทั้ง ๖ นี้ และการทั้ง ๖ นี้ เป็นงานในหน้าที่ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์โดยแท้ แต่วิธีดำเนินการนั้นให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม อนึ่ง การนิคหกรรม ตามมาตรา ๒๔-๒๕ ซึ่งแต่ใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช ๒๔๘๔ เรียกว่า “การวินิจฉัยอภิศกรณ” ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายเถรสมาคม

กล่าวโดยสรุปแล้ว “การ” ที่กล่าวมานี้ ย่อมอยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะระดับต่างๆ และมหาเถรสมาคม ตลอดจนพระภิกษุ คณะบุคคล ทีมมหาเถรสมาคมมอบให้เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ทั้งสิ้น^{๘๒} โดยผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารอันเกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ด้านการปกครอง

จากการศึกษาตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับด้านการปกครอง ปรากฏว่ามีนักวิชาการให้ความหมายเกี่ยวกับการปกครอง ไว้ดังนี้

การจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของรัฐบาลซึ่งในสมัยนั้นมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศ ที่นิยมการรวบอำนาจการ ตัดสินใจเด็ดขาดจึงฝากไว้กับผู้นำซึ่งมีความกล้าหาญและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๗.

ดังนั้น จึงเห็นว่าการแยกอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทาง คือ สังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อคณะกรรมการทำงานสำเร็จรัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติ ฉบับนี้ คือ

โดยที่การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการ ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์มหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา

โดยการปกครองคณะสงฆ์ในยุคนี้อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความหมายกว้างขวางมาก เพราะถ้าพิจารณาเทียบเคียงกับอำนาจหน้าที่ของสังฆสภาคณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธรตามที่บัญญัติแยกอำนาจกันไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้วจะ พบว่าอำนาจหน้าที่ต่างๆ ทั้งสามส่วนนั้นได้รวมกันเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อำนาจหน้าที่ของสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ในพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รวมกันเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่นใน การสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ทรง สถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการมหาเถรสมาคมมี ๒๑ รูป เหมือนเดิมแต่ว่าอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่าง ชัดเจนกว่า ฉบับ ๒๕๐๕ คือ

- ๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
  - ๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
  - ๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
  - ๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
  - ๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น
- เพื่อการนี้ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และ

จะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

ภาพรวมการปกครองคณะสงฆ์ไทย อยู่ภายใต้การปกครองโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยกำหนดอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๘๔ ปัจจุบัน มหาเถรสมาคมมีอำนาจที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ

๑. การปกครอง
๒. การศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่
๕. การสาธารณูปการ
๖. การสาธารณสงเคราะห์

การบริหารงานของมหาเถรสมาคม เป็นไปในลักษณะที่ว่ากรรมการทั้งหมดร่วมกันรับผิดชอบงานทั้ง ๖ ประเภท โดยไม่มีการแต่งตั้งเป็น “กระทรวง” ให้ชัดเจน แล้วมอบหมายให้กรรมการรูปใดรูปหนึ่งทำหน้าที่เป็น “รัฐมนตรี” เพื่อกำกับดูแลเป็นการเฉพาะ และการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ มีอำนาจคือ

ก. อำนาจนิติบัญญัติของมหาเถรสมาคม ในฐานะที่ปฏิบัติหน้าที่ของสังฆสภา มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ดังนี้

- ๑) ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม
- ๒) ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม
- ๓) วางระเบียบมหาเถรสมาคม
- ๔) ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม
- ๕) มีมติมหาเถรสมาคม
- ๖) ออกประกาศมหาเถรสมาคม

ข. อำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม โดยที่อำนาจการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเดิมได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ดังนั้น มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจหน้าที่ด้านการบริหาร ดังต่อไปนี้

- ๑) จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์
- ๒) จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
- ๓) จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

๔) แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์

และในนามคณะกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น จะมีคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคม แต่งตั้งอีกหลายคณะ คือ

- ๑) คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์
- ๒) คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- ๓) คณะกรรมการร่างกฎนิคหกรรม
- ๔) คณะกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์
- ๕) คณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ (ศ.ต.ภ.)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับชั้นคือ ตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยแบ่งสายการปกครอง ดังนี้

- ๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑, ๒, ๓, ๑๓, ๑๔, และ ๑๕
- ๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๔, ๕, ๖ และ ๗
- ๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะ สงฆ์ มหานิกาย ภาค ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, และ ๑๒
- ๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑๖, ๑๗, และ ๑๘
- ๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะ สงฆ์ ธรรมยุติกนิกายทุกภาค

และเขตการปกครองคณะสงฆ์แบ่งตามภาค ๑๘ ภาค ประกอบด้วยจังหวัดต่างๆ ได้แก่ ภาค ๑- ภาค ๑๘ เป็นต้น

ส่วนการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนดขึ้น ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือ ผู้ปกครองคณะ ตามลำดับชั้นต่อไปนี้

- ๑) เจ้าคณะภาค
- ๒) เจ้าคณะจังหวัด
- ๓) เจ้าคณะอำเภอ
- ๔) เจ้าคณะตำบล
- ๕) เจ้าอาวาส

ค. อำนาจตุลาการของมหาเถรสมาคม การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์หรือคดีความในคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติ ฌบับนี้ ได้ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ฌบับที่ ๑๑พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงนิกหกรรม กฎมหาเถร สมาคมนี้แบ่งอำนาจการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ ออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑) การพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสที่ภิกษุถูกฟ้องสังกัดอยู่ ถ้าผู้ถูกฟ้อง เป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะก็ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือขึ้นไป อีกชั้นหนึ่ง

๒) การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งจะประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครองเหนือชั้นขึ้นไปกว่าเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาใน ชั้นต้น

๓) การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการลงนิกหกรรมไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุด

จะเห็นได้ว่า การที่ฝ่ายรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ออกมาบังคับใช้ได้เป็นประจักษ์พยานอย่างดีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร เพราะการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ รัฐบาลได้เชื่อว่าการอุปถัมภ์แก่คณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะคณะสงฆ์ไม่มีอำนาจลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยชั้นร้ายแรงและไม่ยอมสละสมณเพศซึ่งไม่มีอำนาจลงโทษผู้ใส่ความคณะสงฆ์ หากคณะสงฆ์ปล่อยไว้อยอมจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงการคณะสงฆ์ ในกรณีคณะสงฆ์จำจะต้องพึ่งอำนาจรัฐเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ ให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา แม้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจปกครองคณะสงฆ์อย่างเต็มที่ ซ่อนนี้ไม่ได้หมายความว่า คณะสงฆ์มีอิสระจากการควบคุมของกลไกของรัฐ

หน้าที่และอำนาจเจ้าอาวาสและผู้รักษาการแทน

โดยที่วัดเป็นสถาบันหลักในการปกครองและการดำเนินกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาที่สำคัญที่สุด กฎหมายคณะสงฆ์บัญญัติให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล และให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนวัดในกิจการทั่วไป ให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองวัด เจ้าอาวาสนั้นมีฐานะเป็นผู้ปกครอง วัดและและมีฐานะเป็นผู้แทนวัด ทั้งมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามมาตรา ๔๕ แห่งราชบัญญัติ คณะสงฆ์ เจ้าอาวาส จึงเป็นผู้มีความสำคัญต่อความเสื่อมความเจริญของคณะสงฆ์และ พระศาสนา แม้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ก็มีฐานะอย่างเดียวกับเจ้าอาวาส เพราะความสำคัญ ดังกล่าว จึงบัญญัติหน้าที่และอำนาจเจ้าอาวาสไว้โดยชัดเจนในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้กำหนดอำนาจ และหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ใน หมวด ๕ ว่าด้วยเรื่องของวัด ไว้ในมาตราที่ ๓๗-๓๘ มีข้อความ ดังต่อไปนี้

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนัก อาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมายเถรสมาคมข้อ บังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์

๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎหมายมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือ คำสั่งของมหาเถรสมาคม

อนึ่ง เพราะวัดจะต้องมีเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ซึ่งอาจปฏิบัติหน้าที่ได้ไม่ว่างเว้นเลย จึงมีบทบัญญัติโดยชัดเจนในมาตรา ๓๙ ดังนี้

“มาตรา ๓๙ ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด ในกฎหมายมหาเถรสมาคม”

หน้าที่และอำนาจตามมาตรา ๓๗ และ ๓๘ เป็นหน้าที่และอำนาจโดยภาพรวม ส่วนอำนาจและหน้าที่โดยส่วนย่อย ยังมีในบทบัญญัติอื่น ๆ อีกส่วนรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้า อาวาสเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย

การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ได้มีการพัฒนาเป็นลำดับจากการได้มีการตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ในรัชกาลที่ ๕ และในรัชกาลที่ ๘ มีตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดรูปแบบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยจนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ ปัจจุบันมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์อีกสองฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการจัดรูปแบบการ ปกครองคณะสงฆ์ที่ชัดเจน และเป็นสัดส่วนในการบริหารงานคณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น และมีการ พัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้าน

การสาธารณสุขสงเคราะห์ ด้านสาธารณสุขการ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิด และวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ และเป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของ คณะสงฆ์และสังคมโดยรวม

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี) เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ได้อธิบาย เกี่ยวกับ นโยบายคณะสงฆ์ในหัวข้อบรรยายเรื่อง “นโยบายการคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา”, ว่า พระพุทธศาสนาถือว่าสูงสุด ซึ่งอยู่ในสถาบันชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์และนโยบาย คณะสงฆ์ และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง เพื่อการดำรงสมณธรรม ปฏิบัติสมณกิจให้เกิด การพัฒนาการมั่นคงถาวรและเรียบร้อยดีงามแห่งพระพุทธศาสนา ทั้งเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่ ประชาชนและสังคมสืบต่อไป จนไม่มีเวลาว่างเหลือไว้ให้ทำความเสื่อมเสีย ตลอดจนถึงสถาบันสงฆ์ และประเทศชาติโดยให้พระอุปัชฌาย์และเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้นมี จิตสำนึกรับผิดชอบควบคุมสอดส่องดูแล และส่งเสริม โดยถือหลัก เป้าหมาย ๕ ข้อ คือ

- (๑) เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพ
- (๒) เพื่อรับทราบปัญหาข้อขัดแย้ง
- (๓) เพื่อขอร้องให้ช่วยกันทำงานตามอำนาจหน้าที่
- (๔) เพื่อติดตามมาชี้แจงเพิ่มเติมและดูงานตามที่สั่ง
- (๕) เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น

โดยยึดหลักว่า พระภิกษุเป็นฐานรองรับวัด วัดเป็นฐานรองรับคณะสงฆ์พระสงฆ์ เป็น ฐานรองรับพระพุทธศาสนา^{๘๓}

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้กล่าวถึงการปรับระบบบริหารองค์การชาว พุทธไว้ในหนังสือเรื่องพระพุทธศาสนา ในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหารองค์การ ชาวพุทธควร จะกระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบ ระบบราชการที่ซึกซ้า ไม่ทันการและคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่ง ของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใย ร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้ง พยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการ โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือทำเอน จิเนียร์ริงให้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันถือว่าเป็นการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับ

^{๘๓} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี), **ธรรมปริทัศน์๔๖**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙

ชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาสอันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๘๔}

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การปกครอง หมายถึง ภารกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือคณะเจ้าปกครองดำเนินการสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครอง ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่พระภิกษุได้ทำหน้าที่ ปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะ อำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่(หน) นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุทำหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร หรือการจัดระบบการ เป็นอยู่ในสังฆมณฑลเน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเป็นหลักภายใต้วิธีการ ๓ วิธี คือ^{๘๕}

๑. นิคคหวิธี คือ การข่มคนที่ควรข่มหรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ

๒. ปัคคหวิธี คือ การยกย่องคนที่ควรยกย่อง

๓. ปวารณาวีธี คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนตนได้คือให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยอาศัยเครื่องมือ ๓ ประการ

๓.๑ พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้และบัญญัติไว้แล้ว

๓.๒ กฎหมายบ้านเมือง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้ใช้อำนาจทางรัฐสภาให้ตราขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติเพื่อจัดระเบียบและบังคับ การปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

๓.๓ ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับและนำไปปฏิบัติสืบๆ กันมา

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวไว้ว่า การปกครอง คือ การบริหารวางระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกของสังฆมณฑลอยู่ร่วมกันทำหน้าที่อย่างปกติสุข รวมทั้งหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการให้บริการแก่ประชาชนให้เกิดการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติตามแนวนโยบายของรัฐอย่างถูกต้องตลอดถึงการพยายามสร้างรูปแบบการปกครองที่จะกำจัดคนเลวให้น้อยที่สุด โดย

^{๘๔} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๖.

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

พยายามให้เกิดจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดย ไม่มีการใช้อำนาจหรือการลงโทษมาบังคับให้ทำ หรือปฏิบัติตาม^{๘๖}

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมาย ไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การสอดส่องดูแล เพื่อให้ การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศ ของมหาเถร สมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช^{๘๗}

ในสมัยพุทธกาล การปกครองสงฆ์ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนักและคณะสงฆ์ยัง ไม่ได้ดำรงสภาวะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนเช่นปัจจุบัน เพราะพุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้ง และท้าทายต่อความเชื่อในจารีตเดิมของศาสนาพราหมณ์ เจตจำนงในการออกบวชเกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก แต่โดยเนื้อแท้การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยและเป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์มีหน้าที่ปกครองสาธุศิษย์ของตน แต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ยอมเป็นใหญ่ไม่เลือกกว่าจะเป็นอาจารย์หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องมีการประชุมสงฆ์และถือนติ เอกฉันทเป็นหลัก เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังไม่มากนักความเสื่อมอันเกิดจากข้อวัตรปฏิบัติของ พระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกพระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทอยู่เนืองๆ มีเพียง กลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์ หลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราช อำนาจจากพระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ปกครองรัฐให้ออกกฎหมายบังคับสั่งขมณฑล ฝ่ายอาณาจักรมี หน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ ด้านเดียว^{๘๘}

เพื่อให้การบริหารปกครองวัดเป็นไปได้อย่างดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดให้แต่ละวัดมีพระภิกษุดำรงตำแหน่งบริหารปกครองคณะ สงฆ์ ภายในวัด ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยในมาตรา ๓๖-๓๗ ได้กำหนด อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้ ดำเนินการปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณรที่อยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม การดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความดีงามภายใน

^{๘๖} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^{๘๗} กรมการศาสนา, **วินัยบัญญัตินักรธรรมชั้นตรี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๔.

^{๘๘} คณินันต์ และสุบรรณ จันทบุตร, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัด หนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี**, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

วัด การปกครองและสอดส่องให้คฤหัสถ์ที่มาพำนักอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามระเบียบต่างๆ ของวัด ด้วยดี^{๘๙}

แสวง อุดมศรีได้ให้ความหมายของการปกครองไว้ว่า การปกครอง คือ การจัดทำกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตัดสินกรณีขัดแย้งเกี่ยวกับการตีความหมายและการใช้ กฎหมาย ซึ่งทุกคนในสังคมจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม หากมีใครขัดขืนไม่ยอมรับหรือทำการบางอย่างในลักษณะที่จะนำความเดือดร้อนมาสู่คนอื่น ย่อมจะได้รับโทษทัณฑ์บางประการตาม ควรแก่กรณี ทั้งนี้เพื่อการปกป้องมิให้มีใครมาทำความเดือดร้อนวุ่นวายให้เกิดขึ้นแก่สังคม และเพื่อให้เกิดเป็นการคุ้มครองคนที่ยอมรับปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือกฎหมายให้ดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข^{๙๐}

สรุปได้ว่า การปกครองของคณะสงฆ์นั้นเป็นหลักสำคัญมากในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ตั้งแต่อดีตจนถึงยุคปัจจุบันนี้ โดยคณะสงฆ์นั้นใช้หลักการปกครองตามหลักพระธรรมวินัยเป็นแก่นหลัก และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ คำสั่ง มติของมหาเถรสมาคม เป็นเครื่องสนับสนุนรองรับการปกครองอีกระดับหนึ่ง และการบริหารปกครองคณะสงฆ์จะต้อง คำนึงถึงหลักกฎหมายของฝ่ายบ้านเมือง ตลอดจนจารีตประเพณีวัฒนธรรมอีกด้วยประกอบกัน การปกครองคณะสงฆ์จึงสมบูรณ์ไร้ข้อกังขาสงสัยจากสาธารณชนจนเกิดเป็นระเบียบแบบ แผนแบบอย่างให้คนในสังคมได้ถือปฏิบัติเจริญรอยตามต่อไป

๒.๓.๒ ด้านศาสนศึกษา

จากการศึกษาตรวจสอบเอกสารด้านการศาสนศึกษาปรากฏว่ามีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับงานด้านศาสนศึกษาของพระสงฆ์ไว้หลายท่านดังนี้

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของบรรพชิตและคฤหัสถ์หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ธรรม ๒ ประการของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในปัจจุบันจัดการศึกษาของสงฆ์ เป็น ๒ ส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก ธรรม-บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

^{๘๙} ทวี เขจรกุล, “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม, ๒๕๕๓), หน้า ๔๐-๔๑

^{๙๐} แสวง อุดมศรี, *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๒.

การศาสนศึกษา หมายถึง ปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ และมุ่งให้ศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ สीलสิกขา การอบรมกาย วาจา จิตสิกขา การอบรมใจ ปัญญาสิกขา การอบรมกาย วาจา ใจ ด้วยปัญญา^{๙๑}

การศึกษาตามหลักพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ระดับต่างๆ ให้เกิดขึ้นรู้สัจธรรม เมื่อรู้แล้วจะได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีและสร้างสรรค์ในตัวเองในคนอื่นและสังคม การศึกษาในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นการศึกษาพระปรียัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะ การบวชเรียนคือ การศึกษาโดยการบรรพชาเป็นสามเณรอุปสมบทเป็นพระภิกษุเพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เนื้อหาของการศึกษาของพระภิกษุสามเณรก็คือ พระพุทธศาสนานั้นเอง สภาพการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน การศึกษาปรียัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะเป็นกิจการสำคัญอย่างหนึ่งที่คณะสงฆ์จัดให้มีการดำเนินการดังที่กำหนดไว้ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์” และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางก็ได้กำหนดวิธีดำเนินการ ควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า “ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” และในส่วนของ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคได้กำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นว่า “ควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษา ให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันได้จัดการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน คือ^{๙๒}

๑) การศึกษาพระปรียัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี การศึกษาพระปรียัติธรรมแผนกธรรมตามหลักสูตรแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ถ้าเป็นฆราวาสมีอุบาสกอุบาสิกา หรือแม่ชี ที่ศึกษาเล่าเรียนเรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งออกเป็นธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก การศึกษาพระปรียัติธรรมแผนก บาลีตามหลักสูตร แบ่งออกเป็น ๘ ชั้น คือ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๙

๒) การศึกษาพระปรียัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การจัดการเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกระทรวงประกาศให้เป็นระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปรียัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๔ และฉบับปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๓๕ มีทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ทั้งวิชา

^{๙๑} พระครูปลัดอาทิตย์ อดตเวที (ซองดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗.

^{๙๒} พระยุกุณา รมณีธมฺโม (แก้วกันหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๑.

สามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้พระภิกษุ สามเณร มีความรู้หลักธรรม และหากพระภิกษุเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาหรือใช้สมัครงานเพื่อประกอบอาชีพได้

การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้วยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลีเพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้และเข้าใจพระพุทธวจนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็ต้องเสื่อมสูญไป ด้วยเหตุนี้ภิกษุผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมาจึงทรงทำนุบำรุงสนับสนุนฐานันดรพระราชทานราชูปการต่างๆ มีนิตยภัตเป็นต้น จึงจัดให้มีวิธีการสอบพระปริยัติธรรม เพื่อให้ปรากฏต่อชาวโลกทั่วไปว่า พระภิกษุสามเณรรูปใดมีความรู้มากน้อยแค่ไหนเพียงใด เมื่อปรากฏว่าพระภิกษุสามเณรรูปใดมีความรู้ถึงขั้นที่กำหนดไว้ พระมหากษัตริย์ก็ทรงยกย่องภิกษุสามเณรรูปนั้นให้เป็นมหาบาเรียน (ปัจจุบันเรียกว่า มหาเปรียญธรรม) ครั้นอายุพรรษา ถึงขั้นเถรภูมิ ก็ทรงตั้งให้มีสมณศักดิ์ในสังฆมณฑลตามควรแก่คุณธรรมและความรู้ เป็นครูอาจารย์สั่งสอนพระปริยัติธรรมสืบๆ กันมาจนบัดนี้

ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมและระดับอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัย) ศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตจริง ทั้งทางโลกและทางธรรมผสมผสานกันไป และเพื่ออนุวัตน์ไปตามการเปลี่ยนแปลงของโลก แต่วิชาการพระพุทธศาสนายังเป็นแกนหลักในการศึกษาถือเป็นการศึกษาสมัยใหม่ที่ผสมผสานทั้งทางด้านศาสนาและวิชา สามัญศึกษาเข้าด้วยกัน การศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในส่วนคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ จึงถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงหรือหน้าที่หลักของพระสงฆ์เป็นการศึกษาเล่าเรียนเพื่อปฏิบัติตามคำสั่ง สอนของพระพุทธเจ้าเพื่อพัฒนาชีวิต โดยดำเนินตามองค์ประกอบของการศึกษาพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยนับเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยความเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติและการศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมนั้นเป็นการศึกษา ภาคทฤษฎีคือการศึกษาระบบวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่าคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ที่จัดเป็นธรรมบทนั้นบทนี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไรและ เมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร เรียกว่า ปริยัติ

๒) ปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติ คือนำมาประพฤติปฏิบัติจริงๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา และใจ กล่าวอีกในหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่เรียนรู้แล้วนั้นเป็นแนวทางหรือปทัฏฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานของตน เรียกว่า ปฏิบัติ

๓) ปฏิเวธ ได้แก่ผลของการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก พระอรหันตสาวิกา และพระอริยบุคคล เป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุดุธรรมขั้นนั้นๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัติ นั้น ไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้แต่การยกฐานะดังกล่าวเป็นโดยอัตโนมัติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ฐานะหรือตำแหน่งแห่งพระอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเองคือ เป็นปัจเจกตั้งเวทิตัพโพ วิญญูหิ เรียกว่า ปฏิเวธ^{๙๓}

นอกจากนี้ พระภิกษุสามเณรต้องศึกษาพระปริยัติธรรมตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อพัฒนากาย วาจา ใจให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาเราถือกันว่าเป็น ศาสนาแห่งปัญญา ปัญญาเป็นตัวตัดสินที่ทำให้บรรลุดุคตุมุงหมายของพระพุทธศาสนาและจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาเองก็เป็นปัญญา พระพุทธศาสนาถือว่าชีวิตแห่งมนุษย์เป็นชีวิตแห่งการศึกษาเพื่อนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่าปัญญา เมื่อมีการศึกษาเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา ชีวิตก็งอกงามดีขึ้น ประณีตขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา การศึกษา(สิกขา)ในทางพระพุทธศาสนาสามารถแยกออกไปเป็น ๓ ด้าน โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี ๓ ด้านคือพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาเรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑) ศีล การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย และทางวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ๒ ประการ คือ ๑) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ๒) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย ๔ เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีและสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติอย่างถูกต้องและมีผลดี

๒) สมาธิ หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม และพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาดีแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย ซึ่งการพัฒนาจิตใจนี้มีสมาธิเป็นแกนหรือเป็นศูนย์กลาง เรียกว่า สมาธิ

๓) ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความหมายสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวแกนนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่นั้นก็อยู่ที่ว่า มีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้

อย่างไรก็ตามการศึกษาฝ่ายพุทธจักรนั้นจะเน้นถึงองค์ประกอบของหลักของธรรม ๓ ประการ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ และมุ่งศึกษาตามหลักธรรม ๓ ประการ คือ ๑) การฝึกหัดอบรม

^{๙๓} พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทโธ (ชัยติ), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปติ (วีระภททจารี)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๙-๔๑.

กาย วาจาให้เรียบร้อย เรียกว่า สีสสิกขา ๒) การฝึกหัดอบรมจิตให้สงบแน่วแน่เป็นสมาธิ เรียกว่า จิตตสิกขา ๓) การหัดอบรมปัญญาให้รู้แจ้งแทงตลอดสภาวะความเป็นจริงถึงขั้นบริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง เรียกว่า ปัญญาสิกขา สิกขาทั้ง ๓ ประการนี้เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา นี้คือการศึกษาของกุลบุตรผู้บวชเป็นพระภิกษุสามเณร เพื่อให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายปลายทางของการบวชคือพระนิพพาน อันเป็นธรรมชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา^{๙๔}

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมากมักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์ทางโลกและคฤหัสถ์ทางธรรมมาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้นเป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์มอญี่ ๒ ประการ คือ^{๙๕}

๑. คันถะธูระ คือ ธูระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน

๒. วิปัสสนาธูระ คือ ธูระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือ เจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมนยอด

ในปัจจุบันการศึกษาของภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๙๖}

๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (ระดับประถมศึกษา) สนามหลวงแผนกธรรม มีหลักสูตร คือ นักธรรมจัดสำหรับพระสงฆ์สามเณร และธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรมแบ่งเป็นนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษาแบ่งเป็นธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก

๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี เพราะว่าภาษาบาลีเป็นภาษาที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาเหตุที่พระปริยัติธรรมคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและอื่นๆ บรรจุอยู่ในคัมภีร์ซึ่งเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น แม้จะแปลเป็นภาษาไทยแล้วก็แปลแบบไทยบาลี ประสงค์จะรู้อย่างถูกต้องชัดเจนทั้งภาษาบาลีไม่ได้ ชั้นเรียนแผนกบาลีใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิ โดยแบ่งเป็น ๙ ชั้น คือ บาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค ๑-๒ ชั้นประโยค ป.ธ.๒,๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ ๙ ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ. ๓ ได้รับการแต่งตั้งคือเปรียญคือทรงตั้งเป็น “พระมหา” “สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค ๑-๒ ได้รับ

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๙๕} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๗.

^{๙๖} กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓-๑๔.

วุฒิบัณฑิตชั้นประโยค ป.ธ. ๓-๘ ได้รับประกาศนียบัตรและพัตยศ ชั้นประโยค ป.ธ. ๙ ได้รับปริญญาบัตร และพัตยศ เป็นปริญญาตรีทางศาสนาและถ้าสามารถสอบชั้นประโยค ๙ ได้ในขณะที่เป็นสามเณรทรง พระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทเณรรูปนั้น อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคถ้าอยู่ในสมณเพศได้รับนิตยภัตเท่ากับพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญ

๓) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (ระดับมัธยมศึกษา) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นโรงเรียน ที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัดหรือธรรมสังฆหรือที่ดินของมูลนิธิทาง พระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนาให้การอุปถัมภ์จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของ กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติ ธรรมควบคู่กันไป เพื่อที่ว่าหากพระสงฆ์สามเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิ การศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐหรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้

๔) การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดำเนินการในสองสถาบัน คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏ ราชวิทยาลัย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวสรุปถึงจุดหมายแห่งการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือการศึกษาต้อง สร้างสังคม ฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้ ングได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจ ฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหิมิติ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วหมายถึงคนที่มีภาวนา ๔ ได้แก่ กาย ภาวนา สติภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับจุดสมดุลของยูเนสโก การจัดการศึกษาที่ จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริยฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ^{๙๗}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน ยังไม่เพียงพอที่จะเตรียมบุคคลในพระศาสนาให้มีความพร้อมที่จะรักษาพระศาสนาไว้ได้ หลักสูตรที่มี อยู่ก็มีขอบเขตคับแคบและจำกัดอย่างเดียว เพราะฉะนั้น จะต้องมีการปรับปรุงคุณภาพปรับปรุง เนื้อหา ปรับปรุงหลักสูตรให้ทันต่อสภาวการณ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันต่อสภาพปัจจุบัน และ สามารถที่จะนำความรู้ทางพระศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ให้คนในสมัยปัจจุบันนี้เข้าใจ มองเห็นคุณค่า และใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ และในแง่ขอบเขตของการศึกษา นอกจากปรับปรุงเนื้อหา ของวิชาแล้วจะต้องขยายขอบเขตวิชาให้กว้างออกไปอีก เพราะการศึกษาศาสนานั้นจะศึกษา

^{๙๗} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖) หน้า ๔๕.

เฉพาะตัวศาสนาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องอาศัยหลักวิชาการอื่นๆ เช่น อักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นบุรพภาคของผู้ที่จะศึกษาระบบขั้นสูงต่อไป^{๙๘}

พระราชวรมุณี (ประยูรธ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายและความสัมพันธ์ของคำว่า “พุทธิศึกษา” และ “จริยศึกษา” ไว้ดังนี้ตามความหมายของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงแล้ว พุทธิศึกษาจะไม่แยกจากจริยศึกษา เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์มีจริยะมาพร้อมเสร็จทรงสมบูรณ์ด้วยพุทธคุณทั้งสองคือ ปัญญาที่แท้มากับคุณธรรม มีกรุณาเป็นต้น และเป็นพื้นฐานของการแสดงออกที่ถูกต้องอย่างแท้จริงซึ่งเป็นจริยะธรรมในตัวของมันเอง เพราะฉะนั้นในแง่ของพุทธศาสนาจึงถือว่าตัวหลักเป็นตัวของการศึกษา” การศึกษานั้นเป็น ทั้งตัวการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือ เป็นการพัฒนาตัวบุคคลขึ้น โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวคนพัฒนานั้น คือ การศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้ว ก็ เอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาก็เลยเป็นเครื่องมือของการพัฒนา

การพัฒนามนุษย์หรือการพัฒนาชีวิตจะเป็นไปได้ด้วยดี ต้องอิงอาศัยความเชื่อ ความมั่นใจ และความรู้ความเข้าใจที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. ความเชื่อ ความมั่นใจในธรรมชาติของมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ และมีวิสัยแห่งการพัฒนาได้อย่างสูงสุด การพัฒนาคนนั้นมีลักษณะเด่นอันหนึ่ง คือ การดัดศักยภาพ ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์แต่ละคนออกมาพัฒนาให้งอกงามอย่างเต็มที่และใช้ให้ได้ผลดีที่สุด

๒. การทำให้บุคคลแต่ละคนรู้จักตัวเอง และความพร้อมความสามารถในการที่จะตอบรับสิ่งภายนอก^{๙๙}

พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกธมโม ได้ให้ทัศนะไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนทัศน์การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) ของมนุษย์และเป็นกระบวนทัศน์ในรูปของการจัดกระบวนกรให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) อันประกอบด้วยกรดำเนินการตลอดชีวิตของมนุษย์ การจัดที่มีการวางแผนทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียนที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุก

^{๙๘} พระเทพเวที (ประยูรธ ปยุตโต), *ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๒๗ -๓๒.

^{๙๙} พระราชวรมุณี (ประยูรธ ปยุตโต), *การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๕๑ - ๕๒.

ประเภท ทั้งแบบในระบบ (Formal) นอกในระบบ (non formal) และไม่เป็นทางการ หรือตามอัธยาศัย (informal) อย่างแท้จริง และสมบูรณ์ของการศึกษา^{๑๐๐}

ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา คือ การหล่อหลอม จิตลักษณะของมนุษย์ ถึงแม้มีรูปร่างเป็นของคนเหมือนกัน แต่จิตลักษณะของมนุษย์แตกต่างกันมากยิ่งกว่า ความแตกต่างของความรูปร่างวัตถุที่มีอยู่ในโลกเสียอีกจิตลักษณะกำเนิดการรับรู้ การแปลผลสิ่งรับรู้ ความรู้สึก ความคิดและความประพฤติกรรม การศึกษาจึงกำหนดชีวิตทัศน์ โลกทัศน์ ความรู้สึกสุขทุกข์ และความรู้สึกของเราต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม หรือสรุปอีกอย่างว่า มนุษย์เป็นอยู่อย่างไรเพราะการศึกษา^{๑๐๑}

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ว่า ในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น ได้เกิดความคิดเห็นขัดแย้งกันระหว่างพระเถระผู้รับผิดชอบการบริหารงานคณะสงฆ์กับพระนักศึกษารุ่นใหม่ โดยพระเถระผู้บริหารคณะสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีทัศนะกับของเก่า เห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นระบบการศึกษาอย่างที่ถูกต้องชอบธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และควรรักษาไว้ให้คงที่อยู่ อย่างเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะ เป็นโครงสร้างระบบหรือหลักสูตรและแบบเรียน การปฏิบัติศาสนกิจให้ได้ผลยิ่งขึ้น ส่วนการลาสิกขานั้นเป็นปรากฏการณ์ตามปกติของประเพณีการบวช^{๑๐๒}

สรุปได้ว่า การศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ และส่งเสริมพระพุทธศาสนา และสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย และการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ถือว่าเป็นหัวใจในการรักษาพระพุทธศาสนาและเป็นพื้นฐานสำคัญในที่จะเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนา เพราะคณะสงฆ์จะสามารถเผยแผ่หลักธรรมอันดีงามแห่งพระพุทธศาสนาได้ ก็ต้องศึกษาเรียนรู้และนำไปปฏิบัติให้ เกิดผลและเผยแผ่ไปสู่ผู้อื่นได้ต่อไป

เปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งถือว่าเป็นความเสื่อมและเห็นว่าภิกษุสามเณรไม่ควรเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่ เพราะจะทำให้ลาสิกขากันมาก แต่ฝ่ายพระนักศึกษารุ่นใหม่เห็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมควรรักษาไว้เพียงเนื้อหาสาระคือพระธรรมวินัย แต่ควรมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงใน

^{๑๐๐} พระครูวินัยธรประจักษ์ จกกรมโม (จำปาทอง), **กระบวนการเรียนรู้แบบ “อริยสัจ ๔.”** ของพระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบที่มุ่งผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยแท้จริง, (สุรินทร์: โรงพิมพ์ศิริรัตน์ออฟเซต, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕ - ๗๖.

^{๑๐๑} ประเวศ วะสี, ศ.นพ., **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์ดี, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗.

^{๑๐๒} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **วิชาการพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๖ - ๗.

ด้านระบบ หลักสูตร แบบเรียน และวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมตามกาลสมัย และควรมี การศึกษาวิชาการสมัยใหม่บางอย่างด้วย เพื่อช่วยเสริมสร้างความสามารถในการ

๒.๓.๓ ด้านศาสนสงเคราะห์

จากการศึกษาตรวจสอบเอกสารด้านการศึกษาสงเคราะห์ปรากฏว่ามีนักวิชาการให้ความหมายเกี่ยวกับการการศึกษาสงเคราะห์ไว้ ดังนี้

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนจบ การศึกษาอื่นนอกจากศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน^{๑๐๓}

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและ จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการจัด การศึกษาในการเตรียมความพร้อม แก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรม เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา^{๑๐๔}

คณะสงฆ์กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจของคณะสงฆ์ แบ่งเป็น ๒ ประการ คือ

๑) การศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร และในปัจจุบันนี้การศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จัดได้ถึง ๔ ประเภท คือ

(๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้น เพื่อ ช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกันกับภิกษุ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

(๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์ และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์และอยู่ในสังกัดของคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนมและ โรงเรียนนนทบุรีวิทยา จังหวัดนนทบุรี

(๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้ การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนสอนเฉพาะ วัน อาทิตย์ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยทั้ง

^{๑๐๓} พระครูปลัดอาทิตย์ อตถเวที (ของดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต): ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต**, หน้า ๘๐

^{๑๐๔} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือครูจริยศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๒), หน้า ๕-๖.

สองแห่งเพื่อให้นักเรียนนักศึกษา ได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่ สถานศึกษาของฝ่าย
ราชอาณาจักร หยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์แห่งนี้ยังได้ทบทวน วิชา
สามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์
ภาษาอังกฤษ อันเป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

(๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดเป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝัง
คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้าน ร่างกาย
อารมณ์สังคมและสติปัญญาส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสาน
ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดดำเนินการ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗
เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการ เพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลาน ชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์
การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมายมาช่วยเลี้ยง ฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัดและ
พระตั้งแต่เด็กสอนหนังสือง่ายๆ เบื้องต้นที่ไม่เกินกำลัง ของสมองที่เด็กจะเรียนได้และให้รู้จักสวดมนต์
ไหว้พระ เป็นต้น

๒) การสงเคราะห์แก่กุลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษา

ส่วนการจัดการศึกษาสงเคราะห์โดยวิธีอื่น จากการศาสนศึกษาหรือการสงเคราะห์
สถาบันการศึกษาหรือการสงเคราะห์บุคคลผู้กำลังศึกษา พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ รอง
เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้า อาวาส
จะดำเนินการทั้งเป็นการส่วนตัว หรือเป็นการคณะสงฆ์ได้ ซึ่งถือว่าการศึกษาเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ
และผลสะท้อนถึงพระภิกษุสงฆ์โดยตรง การสงเคราะห์การศึกษาสามารถ ดำเนินการได้ ดังนี้

- ๑) ตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษาชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
- ๒) ช่วยพัฒนาสถานการศึกษา
- ๓) ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษา
- ๔) ช่วยเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

การศึกษาสงเคราะห์ นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้วภิกษุ
สงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานที่ศึกษาทั่วประเทศอาทิ
ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษา ที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ทุกระดับชั้น ได้แก่ ชั้น
ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษาช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษา และ
ช่วยเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติใน ด้าน
การศึกษา เป็นสถานอบรมปมนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็ก ที่ ยากจนขาดคน
ดูแล และกำพร้าบิดาก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะ เป็นเหตุให้เด็กและ เยาวชนได้ใกล้ชิด พระ

ศาสนาและเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัย เด็กเพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป

การศึกษาสงเคราะห์ถือว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่ง กล่าว คือ เป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลและการช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา โดยแบ่งออกเป็น ๕ ประเภทคือ ๑.โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ๒. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ๓. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ๔. โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๕.โรงเรียนอบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด^{๑๐๕}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) ได้กล่าวถึง การศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ ดำเนินการในปัจจุบัน ๔ ลักษณะ คือ^{๑๐๖}

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อ ช่วยเหลือ เกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับ พระสงฆ์ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และ อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบัน มีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัด นครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้ การศึกษา อบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนสอนเฉพาะ วันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสอง แห่งนี้ เพื่อให้ นักเรียนนักศึกษาได้ศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาในวันที่สถานศึกษาของทางฝ่าย ราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์แห่งนี้ยังได้ทบทวนวิชา สามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

^{๑๐๕} บุญศรี พานะจิตต์, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พรักหวานกราฟฟิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

^{๑๐๖} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘-๔๙.

๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียน เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็น ศูนย์ประสาน ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการ เพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลาน ชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบ เกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยง ฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด และพระตั้งแต่เด็กๆ สอนหนังสือง่ายๆเบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลัง ของสมองที่เด็กจะเรียนได้และให้รู้จัก สวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น

การศึกษาสงเคราะห์นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ภิภษุ สงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานที่ศึกษาทั่ว ประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุก ระดับชั้น ได้แก่ ชั้น ประถมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษาและ ช่วยเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่ มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและ เยาวชนของชาติในด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็ก และเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแลและกำพร้าบิดา ก็ได้อาศัย สถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะเป็นเหตุให้ เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็นโอกาสให้ พระสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัย เด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคม ต่อไป^{๑๐๗}

พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสจจวาทิ) กล่าวว่าการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการ ศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่น นอกจากการศึา สนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัย เรียน ในวัยเรียนให้ ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่างๆ ตามสมควร^{๑๐๘}

ไพบูลย์ เสียงก้อง การศึกษาสงเคราะห์นั้นเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน ทั่วไป ปัจจุบันดำเนินการ ดังนี้

๑. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในโรงเรียนสามัญ แบ่งเป็นระดับชั้น คือ ชั้นเตรียม รับ นักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๑-๓ ชั้นต้น รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ ชั้นกลาง รับนักเรียน มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ชั้นสูง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ หลักสูตรการสอน จะมี ๒ ประเภท คือ

^{๑๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๕๑.

^{๑๐๘} พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสจจวาทิ), พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๐.

วิชาบังคับ ได้แก่ ประวัติพระพุทธศาสนา วิชาธรรมและศาสนพิธี ประเภทที่ ๒ คือ วิชาเลือกแต่ละโรงเรียนจะเลือกวิชาตามความ เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นความพร้อมของโรงเรียนความต้องการของท้องถิ่นและความ เหมาะสมของเวลางบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนาและเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

๒. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามให้แก่เด็กตลอดจนเตรียมความพร้อมด้าน ร่างกาย อาหารมณีสังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน โดยรับเด็กวัย ๓-๔ ขวบ งบประมาณ ดำเนินการโดยกรมศาสนาและเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

๓. โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสนุน เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาเอกชน โดยวัดจัดตั้งขึ้นและให้การสนับสนุน^{๑๐๙}

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการ ศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศล ของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา เป็นต้น^{๑๑๐}

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติทั้งด้านการศึกษาการอบรมสั่งสอน การให้ที่อยู่อาศัยอาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่น และมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาประชากรของประเทศให้เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพในการรักษาความมั่นคงของชาติอย่างยิ่ง และสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติ อย่างยิ่ง ซึ่งบทบาทพระสงฆ์ไทย ได้ทำหน้าที่จัดการศึกษาและให้การศึกษาก่อนคนไทยตั้งแต่ อดีตมาแล้ว เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นสภาพการณ์ต่างๆ เปลี่ยนไปทำให้บทบาทและหน้าที่ของ พระสงฆ์ลดลง ก็คงเหลือแต่การศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น ดังนั้น การศึกษาสงเคราะห์คือการให้ การสงเคราะห์แก่รัฐในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน อนึ่งมหาเถรสมาคมยังได้ให้ ความสำคัญของการศึกษาสงเคราะห์โดยประกาศ เรื่องการตั้งทุนสงเคราะห์แก่นักเรียนนักศึกษา โดยกำหนดข้อบัญญัติในเรื่องการตั้งทุนว่า

^{๑๐๙} ไพบูลย์ เสียงก้อง, "หลักการบริหารงานในวัด", ในอบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ, (ปทุมธานี: บริษัทสื่อ ตะวันจ กัด, ๒๕๔๗), ๑๙๓.

^{๑๑๐} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, หน้า ๕-๖.

การตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา ให้ เป็นไปตามกุศลเจตนาของวัดทั้งหลายที่มีกำลังและสามารถจะจัดทำได้ มิให้มีการบังคับด้วย ประการใดๆ ห้ามมิให้นำเงินการกุศลหรือเงินผลประโยชน์ หรือเงินอื่นใดของวัดมาจัดตั้งทุน เพื่อการนี้ ห้ามมิให้วัดกั๊ยมเงินมาจัดตั้งเป็นทุนไม่ว่าจะเป็นการตั้งทุนชั่วคราวหรือการตั้งทุน ถาวร การสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษา ยังไม่มีครูฝ่ายฆราวาสเพียง ก็ได้ อาศัยศาลาหรือเสนาสนะใด ๆ ของวัดเป็นโรงเรียน พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของ ประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้องมีโรงเรียนให้เรียน ก็ช่วยกันชักชวนนำประชาชนช่วยสร้าง โรงเรียนขึ้นในวัดเพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน รัฐบาล ก็ให้สงฆ์ให้ช่วยรับภาระจัด โรงเรียนและเป็นครูสอน นับเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ ตั้งแต่แรกที่รัฐเริ่มจัด การศึกษา เป็นต้น

๒.๓.๔ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาตรวจสอบเอกสารด้านการเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนา ปรากฏว่ามีนักวิชาการให้ความหมายเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสมเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกันให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้อย่างแท้จริง^{๑๑๑}

การเผยแผ่ศาสนธรรม หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้แก่ศาสนทายาทและประชาชนทั่วไปได้รับทราบในทุกๆ วิธีการที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน การเผยแผ่หลักพระพุทธธรรมคำสั่งสอน ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ เพื่อปลูกฝังอบรมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนดี มีศีลธรรมและประพฤติดีปฏิบัติชอบนั้น อบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดี ของประเทศชาติ สั่งสอนให้ผู้เรียนบังเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและตั้งตนให้อยู่ในสัมมาปฏิบัติ เพราะว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ยังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นกับมวลมนุษยชาติ การพัฒนาศักยภาพของคณะสงฆ์เพื่อให้องค์กรคณะสงฆ์เข้มแข็ง มีประสิทธิภาพใน

^{๑๑๑} พระยสุทธนา รมณิธมโม (แก้วกันหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๑๕.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระสงฆ์ควรตระหนักในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ

- ๑) วัตถุประสงค์กัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในชาตินี้
- ๒) สัมปรายิกกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในชาติหน้า
- ๓) ปรมาตถประโยชน์ คือ ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน

ในส่วนงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ ที่กำหนดหน้าที่ของเจ้าคณะพระสังฆาธิการและพระสงฆ์เกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้คือ

๑) อบรมภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาทตลอดถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ

๒) อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอน หรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔) แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

๕) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับ

พระศาสนาโดยถูกต้อง

๖) หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้นหรือบำบัดที่เกิดขึ้นให้หมดไป

โดยชอบ

๗) ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนาและอบรมในทาง

ศีลธรรมมีการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น

๘) ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุดเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลีหรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง เกี่ยวกับการไหว้ พระสวดมนต์บ้าง เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปธรรมตามวัดต่างๆ ได้ท่องได้อ่านตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส

บทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของภิกษุสงฆ์ งานเผยแผ่ที่ภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันมีดังนี้

๑. งานพระธรรมทูต ดำเนินการโดยใช้มติมหาเถรสมาคมว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมควร บำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนาออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศเป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธีและถูกต้องรวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและ

เป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียนนำพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนำจัดกิจกรรมวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี ๔ ประการ คือ

๑) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

๒) เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรมวัฒนธรรม และให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน

๓) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างข้าราชการประชาชนพระสงฆ์และผู้นำทางศาสนา ในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน

๔) เพื่อให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย

๒. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.บ.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทย ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้านโดยให้ภิกษุสงฆ์ในชนบทได้มีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

๓. งานอบรมจริยธรรมนักเรียนข้าราชการ และประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนาสามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๔. การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดภาคฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

๕. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อจัดฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไป ของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ ผู้เยาว์ เรียกว่า พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ คณะประถมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๗-๑๐ ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๑-๑๕ ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๖-๑๘ ปี

๖. การเผยแผ่ทางสื่อสารมวลชนเป็นการดำเนินการโดยเผยแผ่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแผ่ธรรมและการเผยแผ่ในต่างประเทศอาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

๗. การเผยแพร่ตามศักยภาพของวัดเป็นโครงการที่จัดขึ้นมาเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตาม ศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานใจ ลานกีฬา เป็นต้น^{๑๑๒}

๘. สื่อสารมวลชนกับคณะสงฆ์ เพื่อให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกรูปมีความรู้ความเข้าใจ ในการใช้สื่อสารมวลชน เช่น สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น และตระหนักว่าสื่อสารมวลชน มีบทบาท สำคัญในสังคมปัจจุบัน คือ

- ๑) ความสำคัญของสื่อสารมวลชน
- ๒) หลักการ และจรรยาบรรณของสื่อสารมวลชน
- ๓) พ.ร.บ. คลื่นความถี่กับการพระศาสนา
- ๔) ชนิดและรูปแบบของสื่อสารมวลชน
- ๕) บทบาทพระสงฆ์กับสื่อสารมวลชน

๙. งานประชาสัมพันธ์คณะสงฆ์เพื่อให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกรูปมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักและวิธีการประชาสัมพันธ์ และสามารถนำหลักการและวิธีการไปประยุกต์ใช้ กับงาน คณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ

- ๑) หลักและวิธีการประชาสัมพันธ์
- ๒) องค์ประกอบของการประชาสัมพันธ์
- ๓) ความสำคัญของการวางแผนประชาสัมพันธ์
- ๔) การสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์
- ๕) แนวทางการประชาสัมพันธ์^{๑๑๓}

ในการเผยแพร่พุทธธรรมนั้นมีหลายวิธี ดังต่อไปนี้

๑) การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมะ สั่งสอนตามหลักพระพุทธานุศาสน์ เพื่อให้ผู้ฟัง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งวิธีนี้ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแพร่หลักธรรมเป็นประจำ

๒) ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟังโดยทั่วไปจะยืนและผู้พูดจะต้องมีลีลา ในการพูดเพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังพิเศษเป็นวิธีการที่น่าสนใจ

^{๑๑๒} บุญศรี พานะจิตต์, โครงการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถาบันศาสนา สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิคจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

^{๑๑๓} พระครูปลัดอาทิตย์ อุตถเวที (ชองดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต): ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๘๖.

๓) อภิปรายธรรม คือ การชี้แจงหรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ

๔) สันทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรมเพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลาง

๕) การสอนสมถกรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสั่งสอนให้ นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

๖) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือธรรมะ การใช้วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยอาจจำหน่ายแจกไปในกลุ่มที่มีเวลาศึกษาธรรมะด้วยตนเอง

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร) ให้ความหมายของการเผยแผ่เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรงในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ นั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกเป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล สมดังพระดำริที่จะส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกได้รับรู้จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “จรธ ภิกขเว จาริก พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสาน ” แปลว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์ และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เหล่าทายาทและมนุษย์ และให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระองค์ทรงประสงค์ว่า ๓ ประการ คือ

๑. ทิฐุธรรมมีกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน, ประโยชน์โลกนี้, ประโยชน์ขั้นต้น
๒. สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือในภพหน้า, ประโยชน์สูงขึ้นไป
๓. ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด, จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน^{๑๑๔}

ปิ่น มุฑุกันต์ การเผยแผ่พุทธธรรมในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้ามีวิธีดำเนินการในการประสานมนุษย์สัมพันธ์โดยตระหนักในเหตุ ๓ ประการ ๗๐ อยู่เสมอ และในทุกๆ กรณีที่ พระพุทธองค์ทรงดำเนินการ คือ ๑) ทรงค้นหาพื้นเพเดิมของเขา ๒) ทรงวิจัยถึงความต้องการของเขา ๓) ทรงรู้วิธีเข้าถึงจิตใจของเขา จึงกล่าวได้ว่าการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าทำกันหลายรูปแบบ เช่น การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การแนะนำสั่งสอน กาลปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัยเป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานแม่แบบ(หลัก)ในการปฏิบัติ(การแสดงธรรม)ให้มีเหตุผลต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตามุ่ง

^{๑๑๔} พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร), **คม ชัด ลึก เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

ให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตนข่มท่าน และไม่เสียดสีข่มผู้อื่นให้เกิดความกระทบกระเทือน ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนมุ่งประโยชน์ต่อมหาชน สอนด้วยเหตุผล เป็นศาสนาที่มีในโลกที่องค์ผู้ประดิษฐานและผู้เผยแผ่ไม่ได้สอนให้เชื่ออย่างงมงาย พระพุทธเจ้าได้ตรัสอยู่เสมอว่า ให้คิดตรึกตรองเสียให้ดีก่อน แล้วจึงเชื่อให้เชื่อภายหลังที่เข้าใจเหตุผลดี ไม่ใช่ให้เชื่อเสียก่อนแล้วจึงเข้าใจภายหลังหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนานั้น อยู่ที่เหตุผล ผลทุกประการย่อมมาจากเหตุ ถ้าไม่มีเหตุก็ไม่มีผลด้วยเหตุดังนี้บทบาทการเผยแผ่มีเหตุผลที่ดี จึงประกาศให้ทราบมีลักษณะอะลุ่มอล่วย แสดงถึงการมีใจกว้างไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตน อีกทั้งการเผยแผ่พุทธธรรม นับว่าเป็นหัวใจของการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพรงานเผยแผ่ที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันมี ดังนี้

๑. งานพระธรรมทูต เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะ และความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรม สามารถนำธรรมะมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างวิธี และถูกต้องรวมทั้งสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจสังคมการปกครองและสิ่งแวดล้อมประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยายการสนทนาธรรมีกถา นำฝึกปฏิบัติ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนำจัดกิจกรรม

๒. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทยตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้านโดยให้พระภิกษุในชนบทได้มีบทบาทเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้นๆ

๓. งานอบรมจริยธรรมนักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ เพื่อมุ่งให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๔. การเผยแผ่ทางวิทยุและโทรทัศน์

๕. วารสารนิตยสารเผยแผ่ธรรม

๖. งานเผยแผ่ต่างประเทศ

งานพระธรรมทูตเป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคง^{๑๑๕}

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติใน

^{๑๑๕} ปิ่น มุฑกันต์, มุมสว่าง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๒๐๕- ๒๐๖.

ชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปรากฏในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแพร่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใดๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแพร่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๑๑๖}

บุญศรี พานะจิตต์ กล่าวว่า การประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของพระสงฆ์ งานเผยแผ่ที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันนี้ ดังนี้^{๑๑๗}

๑) งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคมว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัคร บำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่ จะต้องปฏิบัติธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้อย่างถูกวิธีและถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูตเป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคล และเป็นงานที่เป็นวางรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมมีถา นำฝีกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิตและนำจัดกิจกรรม

๒) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทยตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้พระสงฆ์ในชนบทมีบทบาทและ เป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

๓) งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชนเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้อง

^{๑๑๖} กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๘.

^{๑๑๗} บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

เหมาะสม และน้อมนำพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำเพื่อพัฒนาตนเอง และสังคม

๔) งานบรรพชาสามเณรฤดูร้อนเป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

๕) การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียกพุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ คณะประถมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๗-๑๐ ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๑-๑๕ ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ ๑๖-๑๘ ปี

๖) การเผยแพร่ทางสื่อมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแพร่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแพร่ธรรมและการเผยแพร่ในต่างประเทศอาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

๗) การเผยแพร่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชน ตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลาน วัดลานใจ การกีฬา เป็นต้น

สรุปได้ว่า วิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะจะเลือกใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับการเทศนาสั่งสอนประชาชน เป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์และคณะสงฆ์ถือเป็นกิจการที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่ง คือ ความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแพร่นี้เองคณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถา ภิกษุสงฆ์ที่เทศน์ดี จะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ในหลักสูตรการศึกษาภิกษุสงฆ์สามเณร ก็เป็นการส่งเสริมภิกษุสามเณรให้มีความสามารถในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา อันเป็นหัวใจหลักในการประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรนั้น นับว่าได้ตามพุทธประสงค์ที่ทรงส่งสาวกประกาศพระพุทธศาสนาในเบื้องต้นแห่งพุทธกาล และเอื้อเพื่อต่อภฏฐะเบียบ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทยเป็นอย่างยิ่ง และการเผยแพร่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสงฆ์ เพราะว่าพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนานั้นจะต้องมีความรู้ความสามารถและเทคนิควิธีการนอกเหนือจาก ความรู้ด้านหลักพุทธธรรม จึงจะสามารถทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลดีและมี ประสิทธิภาพ

๒.๓.๕ ด้านการสาธารณูปการ

จากการศึกษาตรวจสอบเอกสารด้านการสาธารณูปการ ปรากฏว่ามีผู้ให้ ความหมาย เกี่ยวกับการบริหาร ไว้หลายท่าน ดังนี้

สาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นระเบียบบริหาร การ คณะสงฆ์ส่วนกลาง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๘ ใช้ค วว่า “องค์การ สาธารณูปการ” แต่ในปัจจุบันบทบัญญัติว่าด้วยอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม และระเบียบการ ปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” ทั้งองค์การสาธารณูปการและการ สาธารณูปการมี ความหมายในการรวมกิจการคณะสงฆ์อย่างเดียวกัน กล่าวคือ

๑) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๒) กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การ ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัด ราษฎร์ ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓) กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔) การศาสนสมบัติของวัด

แนวทางในการจัดการด้านสาธารณูปการ วัดจะต้องมีแผนผังกำหนดการปลูกสร้าง ภายในวัด บริเวณวัดมีการปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้เกี่ยวกับพุทธประวัติ ทำให้วัดเป็นแหล่ง ศึกษา สถานทีรียนรมย์ ลานวัดสะอาด ปราศจากมูลฝอย สิ่งปฏิกูลมีถังรองรับขยะ มีถนน ทางเดินเท้า วัดควร มีประตูปิดเปิดตามวันเวลา เพื่อความปลอดภัยในทรัพย์สิน มีป้ายแสดงสิ่งสำคัญๆ เพื่อดึงดูดความ ศรัทธาของประชาชนตามสมควร การทาสีเสนาสนะก็ดี แผ่นป้ายก็ดี ให้ใช้สีทาเรียบๆ ไม่ฉูดฉาดการ ปลูกสร้างเสนาสนะภายในวัด ให้รักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมของไทย มีการจัดระบบน้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้าที่อยู่ อาศัย มีระบบกำจัดสิ่งปฏิกูล ห้องน้ำ ห้องส้วม จัด สวัสดิการภิกษุสามเณร ได้รับความผาสุก ในการ บำเพ็ญสมณธรรม วัดควรจัดบริเวณและอาคาร สถานที่ให้ ร่มรื่นสวยงาม สะอาด สงบและมีสภาพ เป็นอุทยานหรือสวนป่าที่มีความร่มรื่นและ เป็นธรรมชาติมากที่สุด จัดวางแผนผังที่เป็นสัดส่วนโดย แบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาสและเขต ฌาปนสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ จัดให้มีหอกระจายข่าว เพื่อ สอดแทรกความรู้และบริการ ข่าวสารต่างๆ ให้แก่ชุมชน อีกทั้งจัดธรรมสถานหรือ สวนธรรม เพื่อเป็น สถานที่ฝึกอบรม ศีลธรรม จริยธรรม แก่ประชาชนหรือคนในท้องถิ่น

ความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัดและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที อำนวนย ประโยชน์แก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป การบริหาร กิจการคณะ สงฆ์และพระศาสนา ในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน แบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ ๑. การบูรณะและ พัฒนาวัด ๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ ๓. การดูแลรักษาและ จัดการ ศาสนสมบัติ

ของวัด และการบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุข (สัปปายะ) ๔ อย่าง คือ

๑) อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทำให้วัดเป็นอารามเป็นที่ร่มรื่นรมย์ เป็นรมณีสถานเจริญตาสบายในแก่ผู้พบเห็นเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ

๒) อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบายตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคานึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

๓) บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คานึงถึงเรื่องบุคคลภายในวัด หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเด็กวัด วัดใดดี หรือไม่ดี ดูได้จากบุคคล ๔ ประเภทนี้ สาธารณูปการจึงควร คานึงถึงบุคคล ๔ ประเภทนี้ โดยการจัดที่อยู่ที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตาม สถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปนกัน

๔) ธรรมสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบายจุดมุ่งหมาย คือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปยุโธ) ได้ให้ความหมายงานสาธารณูปการ หมายถึง การช่วยเหลือ อุดหนุน หรือเกื้อกูล คนส่วนมากหรือคนทั่วไปหรือกิจการเกี่ยวกับการ ดูแลรักษาและจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อย เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคารสถานที่และ สิ่งแวดล้อมของวัด ได้แก่ การก่อสร้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานให้วัดเรียบร้อยดีงาม ซึ่งได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระภิกษุสงฆ์ เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งด้าน วัตถุและด้านจิตใจ^{๑๑๘}

พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสจจวาที) ได้ให้ความหมายค วา การสาธารณูปการ คือ กระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาภายในวัดเป็นงานหลัก ถือ งานอื่น เป็นงานรองภายใต้หลักการ ๒ ประการ คือ

๑. ดูแลรักษาของเก่าไว้ให้ได้

๒. สร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้งอกเงย โดยเลือกใช้วิธีการ ๓ วิธี

๒.๑ แน่วแน่แก้ไขในสิ่งผิด

๒.๒ เต็มใจสนับสนุนในสิ่งถูกให้ดียิ่งขึ้น

๒.๓ ตั้งใจสร้างพัฒนาในสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น^{๑๑๙}

^{๑๑๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปยุโธ), การคณะสงฆ์และพระศาสนา, หน้า ๕๔.

^{๑๑๙} พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสจจวาที), พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระพุทธศาสนาและสังคม, หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปณฺ าสิริ) ได้กล่าวเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และ พระศาสนา ในด้านสาธารณูปการของวัดแบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ^{๑๒๐}

- ๑) การบูรณะและพัฒนาวัด
- ๒) การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
- ๓) การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

นอกจากนั้นยังได้กล่าวอีกว่า การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาส หรือ วัดตาม พระธรรมวินัยควรให้เกิดความสงบสุข (สัปปายะ) ๔ อย่าง คือ^{๑๒๑}

๑) อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นสุขสบาย คือ ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นที่ร่มรื่น รื่นรมย์ เป็น รมณีสถานเจริญตา สบายในแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุและ จิตใจ

๒) อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบายตาตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องค านึงถึง การกิน อาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

๓) บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบายแห่งไม่ค านึงถึงเรื่องของบุคคลภายในวัด หรือ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาและ เต้กวัด

๔) ธรรมสัปปายะ ธรรมที่เป็นสบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัดคือ เป็นสถานที่ ปฏิบัติธรรม พระสุธีรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) ได้กล่าวถึงบทบาทสาธารณูปการ ไว้ว่า การ พัฒนา สาธารณูปการน่าจะแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ๑) พัฒนาวัด ๒) พัฒนาคนในวัด ๓) พัฒนาชุมชน และเมื่อก้าวโตสรุปความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาและ ส่งเสริมวัดให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนหรือแก่สังคมผู้เป็นเจ้าของวัดให้พัฒนาสภาพร สืบไป ในปัจจุบันการกิจการ คณะสงฆ์และการพัฒนาพระศาสนาด้านสาธารณูปการของวัดแบ่ง ได้เป็น ๓ เรื่องดังนี้

๑. การบูรณะและพัฒนาวัด
๒. การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
๓. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

อนึ่ง งานด้านสาธารณูปการทั้ง ๓ ประเภท เมื่อแยกเป็นข้อย่อยแล้ว จะได้ดังนี้

- ๑) ขออนุญาตรื้อถอนและก่อสร้างศาสนวัตถุใหม่
- ๒) ขอสถ้างวัด ตั้งวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง
- ๓) ขอยกวัดร้างเป็นวัดที่มีภิกษุจำพรรษา

^{๑๒๐} พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปณฺ าสิริ), การจัดการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๙.

^{๑๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๒

- ๔) ขอยกวัดเป็นพระอารามหลวง
- ๕) ขอยุบวัดรวมวัด
- ๖) วัดประสบอัคคีภัย วินาศภัย
- ๗) การประชุมตรวจการคณะสงฆ์
- ๘) การขอใช้ที่ดินทางราชการเพื่อสร้างวัด
- ๙) ระเบียบ กฎหมาย ที่เกี่ยวกับสาธารณูปการ
- ๑๐) ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา
- ๑๑) งานของงบประมาณอุดหนุนการบูรณะวัด^{๑๒๒}

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ว่า สาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินการ เกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจ ของเจ้าอาวาส ด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ ของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็น สำคัญ^{๑๒๓}

มาณพ พลไพรินทร์ กล่าวว่างานสาธารณูปการนั้นสืบเนื่องมาจากหน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ วัด คนไทยไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด เมื่อรวมกันขึ้นเป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีวัด มีพระสงฆ์ไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล ตามประเพณี และเป็นที่บวชเรียนศึกษาของกุลบุตร จึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือของชุมชน นั้นขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็อาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำเป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชน เป็น ผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชน เกิดเป็นกิจการของวัดและของคณะสงฆ์ขึ้น การที่ พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดนี้ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชน และกิจการ อื่นๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลือ อุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัด นั้นหรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่าการ สาธารณูปการ^{๑๒๔}

^{๑๒๒} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ รวมในผลงานทางวิชาการ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา, ๒๕๔๘, หน้า ๒๗๔.

^{๑๒๓} กรมการศาสนา, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, หน้า ๗.

^{๑๒๔} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙๔

๒.๓.๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

จากการศึกษาตรวจสอบเอกสารด้านการสาธารณสงเคราะห์ ปรากฏว่ามีผู้ให้ ความหมาย เกี่ยวกับการสาธารณสงเคราะห์ ไว้หลายท่าน ดังนี้

สาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของ หน่วยงาน บุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการสงเคราะห์หรือ การช่วยเหลือ เกื้อกูลอุดหนุนจุนเจือกิจการของรัฐหรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์หรือ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่ซึ่งจะเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปและการเกื้อกูลทำ ประโยชน์ ร่วมกันทั้งให้ค าแนะศ าสอนความคิดและวัตถุสิ่งของ ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ถือว่าการให้ ธรรมเป็นทานย่อมชนะการให้ทานทั้งปวง ฉะนั้นการสอนหนังสือก็ตีการแนะนำที่ เกี่ยวกับความรู้ก็ดี จัดเป็นสาธารณประโยชน์ทั้งนั้น การสาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะ คือ

๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น หน่วยอบรม อบต. ห้องสมุดเพื่อ ประชาชน มูลนิธิเพื่อคนยากจน

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การ พัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาวัด เป็นต้น

๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง การขุด คลอง การพัฒนาก่อสร้างวัดพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น

๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป เช่น การช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยาก เพราะ ภัยทางธรรมชาติ เช่น วัตภัย อุทกภัย อัคคีภัย เหล่านี้ถือว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือ คนอื่น ทั้งนั้นรวมเป็นถึงการสงเคราะห์คนวัยชรา สถานเด็กกำพร้า เป็นต้น

การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของภิกษุสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้ง การสงเคราะห์บุคคลและการสาธารณสงเคราะห์ โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาค ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เพราะภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับ คน รวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมา ภิกษุสงฆ์ ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือ บุคคล ผู้ขาด แคลนและด้อยโอกาสดังกล่าวแล้ว การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการจัดให้การ สงเคราะห์ ในด้านต่างๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัด หรือประชาชน ทั่วไปวัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน และบ้านอยู่ได้ ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็น ศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทาง ใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อน ในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง ก็เป็นหน้าที่ทางวัด จะต้องจัดการ สงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็น หน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาส จะต้องดำเนินการ

บริหารงานทุกด้านๆ ที่เกี่ยวกับการสงเคราะห์ ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะสามารถจัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติที่ว่าวัดเป็นของประชาชนเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล ตามประเพณีของ ชาวบ้านของวัดภิกษุสงฆ์ สามเณร ในวัดอันมีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าปกครอง ดูแล รักษาวัด มีหน้าที่ให้ความสะดวกแก่ประชาชน ในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและวัด หรือที่อื่นใดใน หมู่บ้าน ตำบลที่ตั้งวัดนั้นและหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อื่นๆ แก่ประชาชน ในส่วนที่อยู่ ในสมณวิสัยที่น่าจะจัดได้

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสุสธมโม) ได้กล่าวไว้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานในส่วนไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างถนนทำสะพาน ศาลาพักร้อนงานนี้จะมี อ.บ.ต. เข้ามา ทำหน้าที่ ส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยเหลือสังคมได้ เช่นการช่วยเหลือผู้ยากไร้เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การ จัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัยหรือการจัดการให้ฟรีในพิธีงานศพ ไม่เก็บค่าน้ำค่าไฟไม่เก็บค่า เจ้าพนักงาน หากเขามีศรัทธาก็จะทำบุญ ส่วนนี้ก็จะช่วยบรรเทาทุกข์ให้กับชาวบ้านที่เป็น พุทธศาสนิกชนได้ ตลอดทั้งให้การช่วยเหลือสังคมทั้งภายในวัดและนอกวัด ภายในวัด เช่น อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาพึ่งมาทำบุญที่วัดให้เหมาะสมและวัดต้องสะอาด สะดวก สบาย ภายนอกวัด เช่น สงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์เท่าที่จะทำได้อย่างนี้ด้วย^{๑๒๕}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การ ช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ การจัดกิจการอันเป็นประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุ สงฆ์ดำเนินการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์ บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะมี ๔ ประการคือ

๑) การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการ เองซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรม ประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อ การสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ขุดสระน้ำขนาดใหญ่เพื่อเป็น แหล่งอุปโภคและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การจัดหาทุน เพื่อการสงเคราะห์และอื่นๆ

^{๑๒๕} พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสุสธมโม), สารภาค ๑๕, (กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘),

๓) การก่อสร้างสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิด ไฟฟ้าปลูกต้นไม้ และอื่นๆ

๔) การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการคอยช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้ และน้ำท่วมพร้อมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุน ทำอาหารเลี้ยงเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส หรือกระบวนกรสงเคราะห์ปวงชนผู้ประสบภัย พิบัติจากวินาศภัย อุบัติเหตุ และสาธารณภัยซึ่งได้แก่ภัย คือ ความยากจน ความเจ็บไข้^{๑๒๖}

พระราชรัตนมูณี (ชัยวัฒน์ ปณาสิริ) กล่าวถึงความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่างๆแก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์ารุง วัด ทายก ทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน และบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้าน เกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้^{๑๒๗}

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ กล่าวถึงความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การ สาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์ บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัย พิบัติต่างๆเพราะพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับ บริจาคมาพระสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อย โอกาส^{๑๒๘}

ไพบุลย์ เสียงก้อง อธิบดีกรมการศาสนา ได้กล่าวว่า งานสาธารณสงเคราะห์เป็น งานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบท และบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และ วัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัดเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุม อบรมเยาวชน และประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้า หมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้

^{๑๒๖} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงปณฺโณ), การคณะสงฆ์และพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๖๑-๖๒.

^{๑๒๗} พระราชรัตนมูณี (ชัยวัฒน์ ปณาสิริ), การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด, หน้า ๑๔.

^{๑๒๘} บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, หน้า ๒๕

สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็ก นักเรียนการช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้^{๑๒๙}

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมาย ไว้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการ อุปสมบท และบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัด ประสภภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้ สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้ สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น^{๑๓๐}

กล่าวการศึกษาทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์ สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การให้สถานที่เป็นแหล่ง ประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ การ สร้างห้องสมุดโรงเรียน เป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์ นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน ในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้าน อีกทางหนึ่งด้วย

๒.๔ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ของประเทศกัมพูชา

การปกครองระยะต้นๆ พระพุทธเจ้าทรงกระทำด้วยพระองค์เองทุกอย่าง พอระยะต่อมา ให้พระสาวกช่วยกระทำบ้าง เป็นการแบ่งเบาภาระและฝึกหัดสาวกเพื่อที่จะรับช่วงงานจากพระองค์ ครั้นต่อมาตอนใกล้ปรินิพพานทรงมอบความเป็นใหญ่ให้หมู่พระสงฆ์สาวก ส่วนพระองค์ก็ทรงดูแลทั่วไปและทำงานด้านการสอนอย่างเดียว เป็นทำนอง “บิดาอบรมบุตรธิดาให้รู้จักการงาน” บั้นปลายชีวิตก็มอบทรัพย์สมบัติให้สาวก

จากหลักฐานที่ปรากฏกัมพูชาเป็นดินแดนแรกๆ ที่รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเมื่อเข้ามาเผยแผ่เข้ามาสู่สุวรรณภูมิ รวมทั้งได้รับอิทธิพลในด้านความเจริญทางด้านจิตใจมาจากประเทศอินเดีย ศาสนาแรกที่เป็นศาสนาสำคัญของชาวกัมพูชา คือศาสนาพราหมณ์ และศาสนาที่รองลงมาคือพระพุทธศาสนา ศาสนาทั้งสองนี้ ได้กลายเป็นศาสนาหลักและศาสนารองในสังคมกัมพูชา

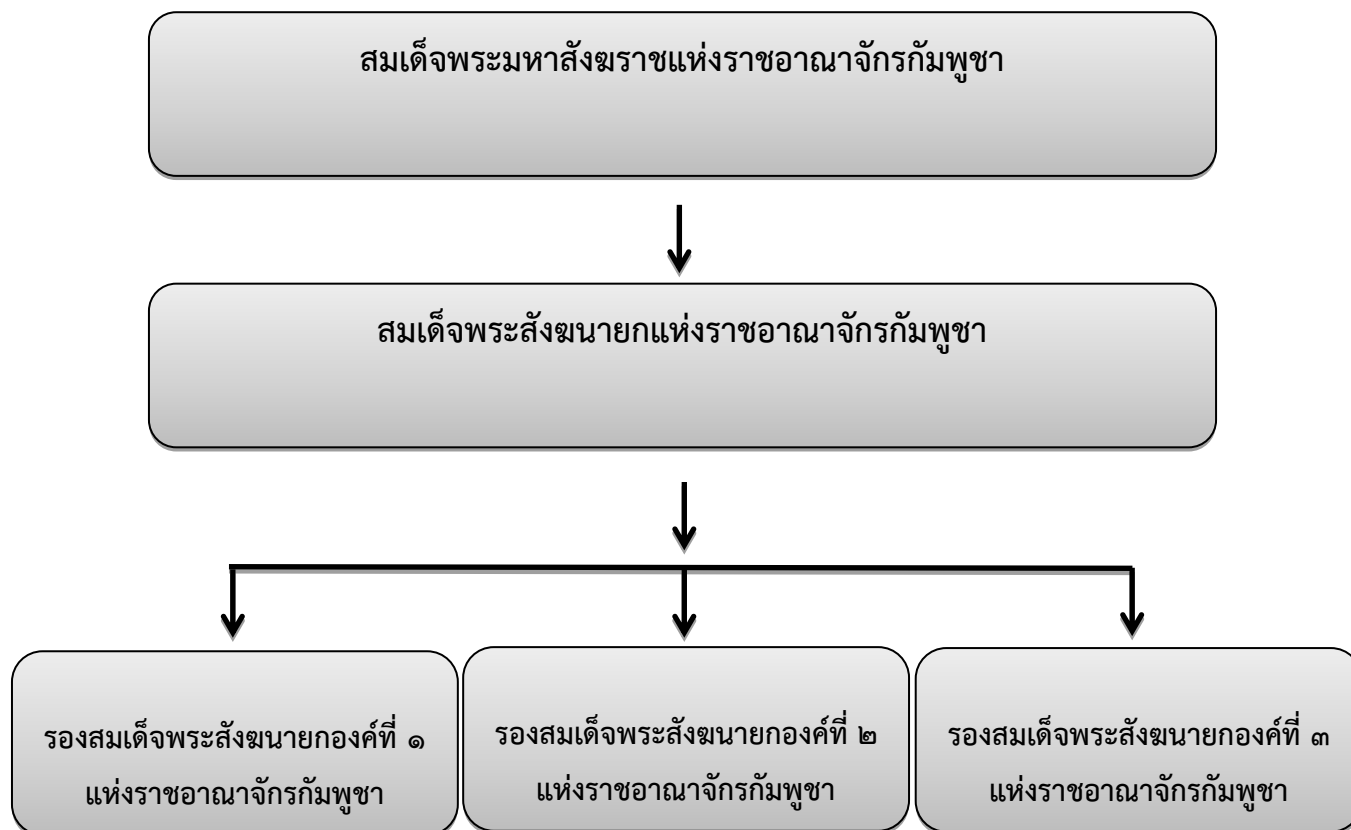
^{๑๒๙} ไพบูลย์ เสี่ยงก้อง “หลักการบริหารวัด” วัดพัฒนา ๔๔, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

^{๑๓๐} กรมการศาสนา, คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ, หน้า ๗.

๒.๔.๑ ลักษณะการปกครอง

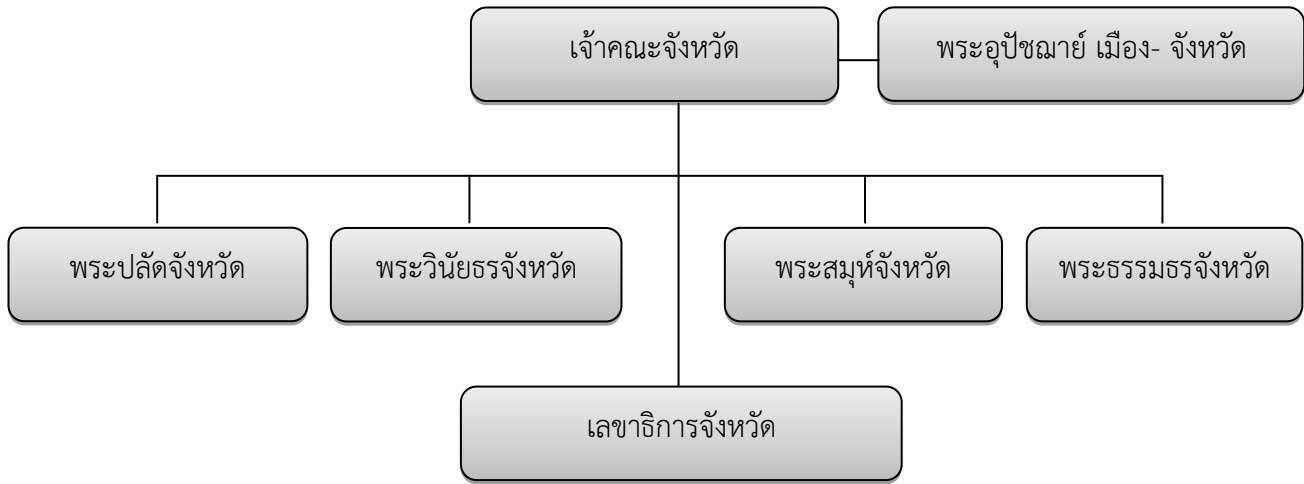
พุทธศาสนาเถรวาทในกัมพูชา มีการแบ่งแยกเป็นครั้งแรกเมื่อมีการนำเอาธรรมยุติกนิกาย (ซึ่งเน้นที่การทำให้พระธรรมวินัยบริสุทธิ์ตามที่มีมาในพระไตรปิฎก) จนสยามเข้ามาเมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๔ คณะธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระราชวงศ์เช่นเดียวกับที่เป็นในสยามแต่ คณะธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา มีส่วนนำความก้าวหน้าเพียงเล็กน้อยมาสู่ชาวกัมพูชาที่ไม่ใช่เจ้านาย และชนชั้นสูง อีกทั้งไม่ได้มีบทบาทในการนำความทันสมัยมาสู่สังคมกัมพูชาดังเช่นที่เป็นในสยาม ในขณะที่มหานิกายซึ่งเป็นนิกายดั้งเดิมซึ่งมีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยน้อยกว่า กลับมีบทบาทที่โดดเด่นกว่าคณะธรรมยุติกนิกาย จึงโครงสร้างการปกครองดังต่อไปนี้

โครงสร้างการปกครองแห่งคณะสงฆ์กัมพูชา

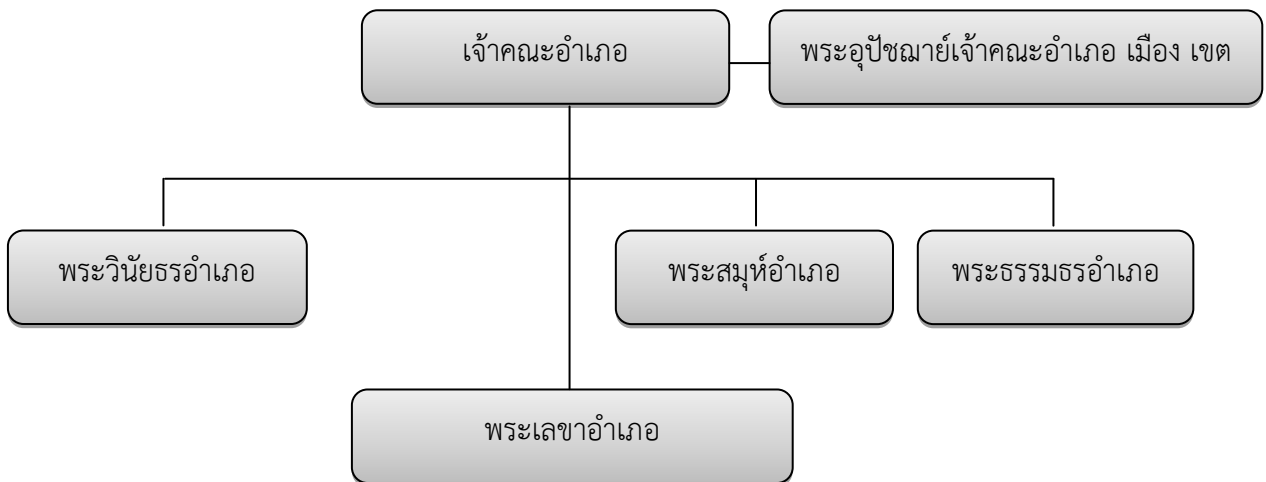

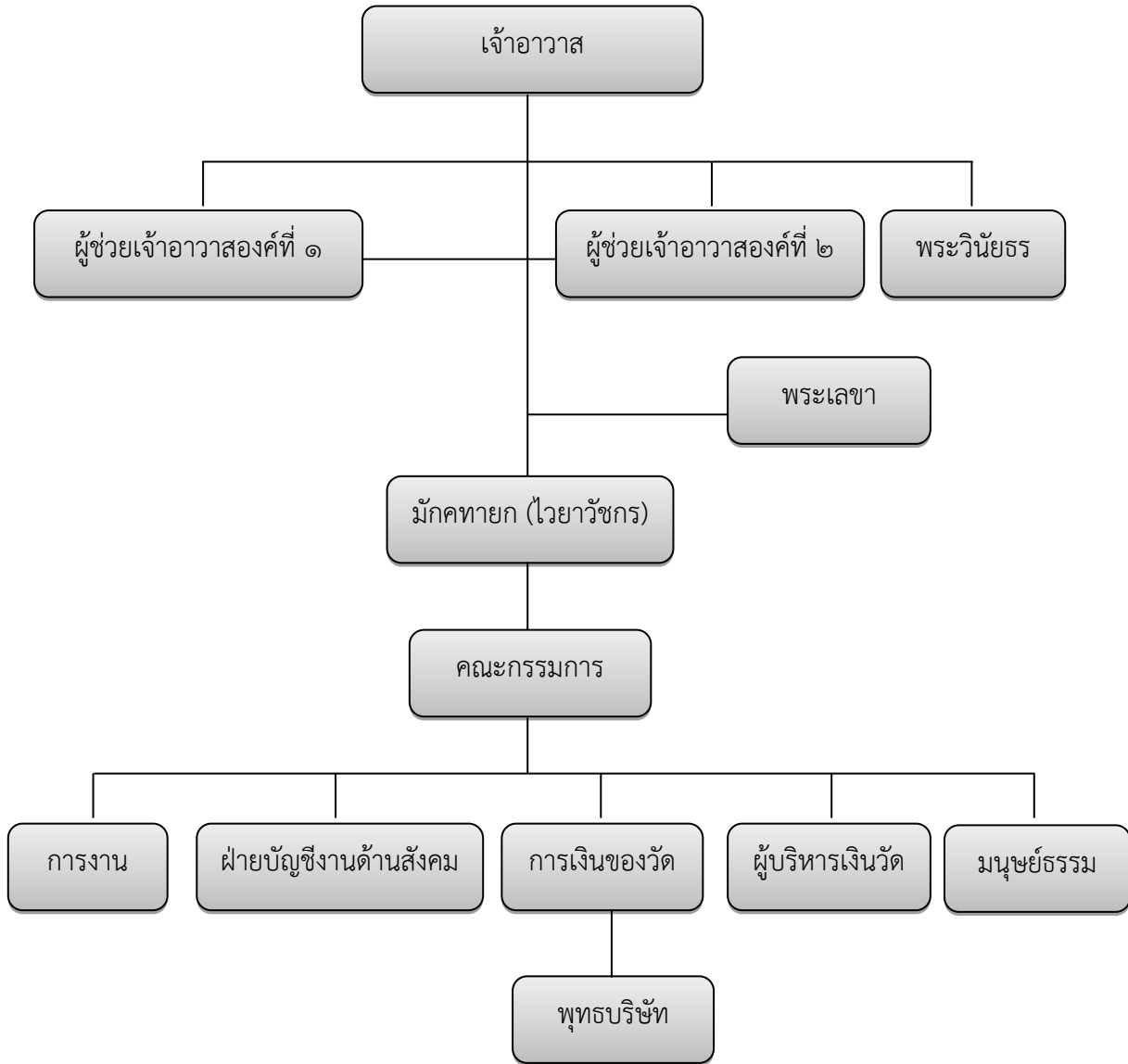
คณะสงฆ์ปกครอง เมือง จังหวัด

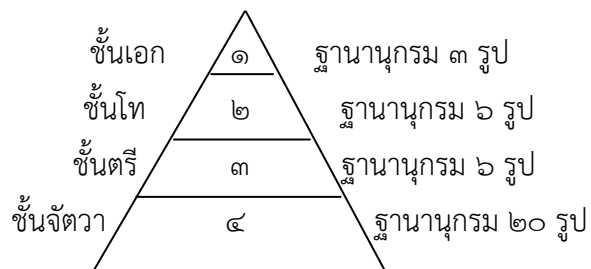
คณะสงฆ์ปกครอง เมือง อำเภอ เขต

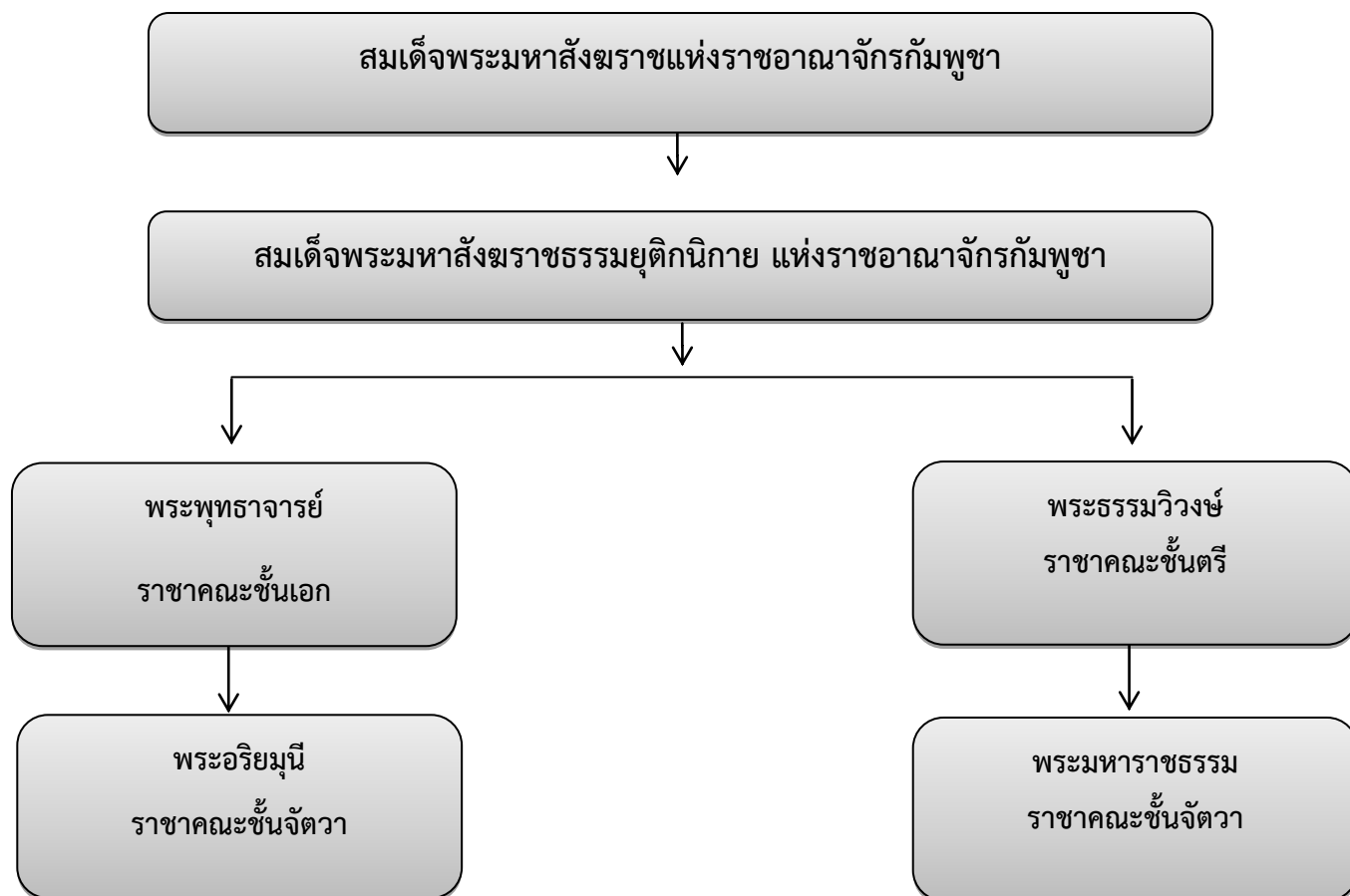
คณะสงฆ์ปกครองวัด

พระราชกณะในตำแหน่งคณะสงฆ์แห่งคณะมหานิกาย

โครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย^{๑๓๑}

๒.๔.๒ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์กัมพูชา

พระมหาสังฆราช หรือพระสังฆราช หรือพระสงฆ์นายก มีผู้ช่วยส่วนตัวจำนวน ๘ รูป คือ พระครูสังฆศรีทธา พระครูสังฆสุเมธ พระปลัดสังฆวงค์ พระปลัด สังฆรักษ์ พระวินัยธร พระธรรมธร พระสมุห์ พระสุเมธาจารย์ พระสมุห์ บรรณารักษ์

- พระสังฆนายกรองที่ ๑
- พระสังฆนายกรองที่ ๒
- พระสังฆนายกรองที่ ๓

พระราชาคณะมี ๔ ชั้น

^{๑๓๑} ตรีลักษณ์ ฤกษ์ ๐๓๓ **กลุ่มวิทยากรนิสิตสาธิต** ภูเก็ต ภูเก็ต ๒๐๑๑.

- ชั้นเอก ฝ่ายคณมมหานิกายมี ๓ ฝ่าย ธรรมยุติกนิกายมี ๒
- ชั้นโท ฝ่ายคณมมหานิกาย มี ๖ ฝ่าย ธรรมยุติกนิกายมี ๓
- ชั้นตรี ฝ่ายคณมมหานิกายมี ๖ ฝ่าย ธรรมยุติกนิกายมี ๔
- ชั้นจัตวา ฝ่ายคณมมหานิกายมี ๒๐ ฝ่าย ธรรมยุติกนิกายมี ๑๒
- ฐานานุกรมชั้นพระครู (เช่นมีชื่อว่า พระครู ธรรมะจริยาจาร)
  - พระอุปัชฌาย์ (ซึ่งได้ถูกแต่งตั้ง จัดตั้ง ให้อยู่ ตามบรรดาจังหวัด อำเภอ เมืองแต่ละพื้นที่)

คณะสงฆ์ที่บริหารจังหวัด อำเภอ เมือง มี ๖ รูป

- เจ้าคณะจังหวัด ๑ รูป
- พระปลัดจังหวัด ๑ รูป
- พระวินัยธรจังหวัด รูป
- พระธรรมธรจังหวัด ๑ รูป
- พระสมุห์จังหวัด ๑ รูป
- เลขาธิการจังหวัด ๑ รูป

คณะสงฆ์ปกครอง เมือง อำเภอ เขต มี ๕ รูป

- พระครูเจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป พระวินัยธรเจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป
- พระธรรมธรเจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป
- พระสมุห์เจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป
- เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป

คณะสงฆ์ที่ปกครองวัดมี ๕ รูป

- เจ้าอาวาส ๑ รูป
- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑
- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๒
- พระวินัยธรวัด ๑ รูป และเลขาวิต ๑ รูป^{๑๓๒}

คณะเถรสมาคมระดับชาติ

- ซึ่งในนั้นมี ๑๒ รูป
- อธิบดี ๑ รูป
- สมาชิก ๑๐ รูป
- เลขาธิการ ๑ รูป

^{๑๓๒} ตรีภูมิกฤต เณร ๐๓ **กรุณนิตยสารอินทสวสา** กรุงเทพฯ ๒๐๑๑ ๑๒๖๗๗.

- รองเลขาธิการ ๑ รูป

คณะกรรมการระดับท้องถิ่น

- เภรสมาคมระดับเมือง หรือจังหวัด
- เจ้าคณะจังหวัดเมืองหรือจังหวัด เป็นประธาน
- พระปลัดเมืองหรือจังหวัด เป็นรองประธานองค์ที่ ๑
- พระวินัยธรเมืองหรือจังหวัด เป็นรองประธานองค์ที่ ๒
- พระธรรมธรเมืองหรือจังหวัด เป็นสมาชิก
- พระสมุห์เมืองหรือจังหวัดเป็นสมาชิก
- เลขาธิการเมืองหรือจังหวัด เป็นสมาชิก

เถรสมาคมระดับ เมือง อำเภอ เขต

- เจ้าคณะอำเภอเมืองหรือเขต เป็นประธาน
- พระวินัยธร เจ้าคณะอำเภอ เมือง หรือเขต เป็นรองประธานองค์ที่ ๑
- พระธรรมธรเจ้าคณะอำเภอเมืองเขต เป็นรองประธานองค์ที่ ๒
- พระสมุห์เจ้าคณะอำเภอ เมืองหรือเขต เป็นสมาชิก
- เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอเมืองหรือเขต เป็นสมาชิก

๒.๔.๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กำพูนุชา

หน้าที่พร้อมภารกิจสมเด็จพระมหาสังฆราชในการปกครองคณะสงฆ์กำพูนุชา

- รับผิดชอบปกครองและการบริหารหลักด้านพระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ

- รับผิดชอบการลงนามต่อหนังสือการแต่งตั้ง และหนังสือการถอดถอนตำแหน่งหน้าที่ คณะสงฆ์ คณะสงฆ์เมือง – จังหวัดคณะสงฆ์ อำเภอ – เขตที่ปรึกษาคณะสงฆ์รวมทั้งพระครู และอุปชฌาย์ด้วยตามแบบแผนและตามกรณีทีจำเป็นโดยการเห็นชอบจากรัฐมนตรีกระทรวงศาสนา

- การนำเสนอถวายพระมหาทักษัตริย์โดยมีความเห็นชอบจากรัฐมนตรีกระทรวงศาสนาเพื่อแต่งตั้งพระราชคณะทุกระดับชั้น และชั้นยศเป็นสมเด็จพระสังฆราช

- การนำเปิดการประชุมคณะสงฆ์ประจำปีต้องตรวจสอบด้านพระพุทธศาสนาในกรอบรัฐบาลและการติดต่อสาธารณะ^{๑๓๓}

ภารกิจหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆนายก

^{๑๓๓} ประมวลกฎหมาย เณร ๐๐๑/๐๖ ชส.รศ.๕. ๕๖๖๖ การบังคับใช้กฎหมายกฤษฎีกากระทรวงมหาดไทย ๒๕๖๖

- รับผิดชอบภารกิจรองจากสมเด็จพระมหาสังฆราชในการปกครองบริหารในพระพุทธานุชาสนาในโอกาสไม่มีการเข้าร่วมจากสมเด็จพระมหาสังฆราชาธิบดีสมเด็จพระมหาสังฆราชแห่งพระราชอาณาจักรแห่งกัมพูชา

- แต่งตั้งเจ้าอาวาสรองเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑ และที่ ๒ พระวินัยธร เลขาธิการ พระอุปัชฌาย์ พระวินัยธรอำเภอบรรณบุรี พระสมุห์อำเภอบรรณบุรี พระเลขาธิการอำเภอบรรณบุรี ตามเสนอขอของความเห็นชอบของสงฆ์แต่ละวัด ซึ่งมีทั้งเจ้าคณะอำเภอบรรณบุรี ปลัดอำเภอบรรณบุรี เจ้าคณะจังหวัด โดยมีความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นอำเภอบรรณบุรี เขต จังหวัด ผ่านทางกระทรวงศาสนา ที่จะต้องรายงานถวายสมเด็จพระมหาสังฆราชเพื่อทรงทราบ

- รับผิดชอบปฏิบัติการด้านสถิติวัดวาอาราม ภิกษุ สามเณร มัคคทายก คณะกรรมการวัดเด็กและเยาวชน ที่พักอาศัยอยู่ในวัดทั่วประเทศ สรุปรายงานถวายสมเด็จพระมหาสังฆราช

- การเปิดการประชุมคณะสงฆ์ประจำปีตรวจสอบการด้านพระพุทธานุชาสนาในกรอบรัฐบาลและการติดต่อสาธารณะ

- รับผิดชอบปฏิบัติงานด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับพุทธิกะปฐมมัธยม ทั่วประเทศ ในฐานะเป็นอธิบดีพุทธิกะศึกษาแห่งชาติ และเป็นอธิบดีแห่งพุทธิกะมหาวิทยาลัย โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมคุณภาพในโรงเรียนพุทธิกะปฐมศึกษาระดับท้องถิ่น เช่น ปัญหาครูสอน ปัญหาอุปกรณ์การศึกษา หลักสูตรการศึกษา พร้อมทั้งนักรธรรมทั้ง ๓ ชั้น ตรี โท เอก

ภารกิจหน้าที่รองสมเด็จพระสังฆนายกองค์ที่ ๑

- รับผิดชอบภารกิจหน้าที่รองจากสมเด็จพระสังฆนายกในการปกครองและบริหารในพระพุทธานุชาสนาในโอกาสไม่มีการเข้าร่วมจากสมเด็จพระมหาสังฆราชาธิบดีสมเด็จพระมหาสังฆราชแห่งพระราชอาณาจักรแห่งกัมพูชา

- รับผิดชอบเป็นประธานมหาเถรสมาคมพระพุทธานุชาสนาแห่งพระราชอาณาจักรกัมพูชา

- รับผิดชอบภารกิจตรวจสอบทุกเอกสารหนังสือธรรมเทศนาที่แสดงผ่านทางวิทยุโทรทัศน์ และหนังสือธรรมที่ต้องพิมพ์เผยแพร่

ภารกิจหน้าที่รองสมเด็จพระสังฆนายกองค์ที่ ๒

- รับผิดชอบกิจการงานธุรการ ดูแลตรา งานด้านหนังสือเอกสาร ติดต่อสาธารณะ กับบันดากระทรวง สถาบัน หน่วยงาน และเมือง- จังหวัด - อำเภอบรรณบุรี พระราชอาณาจักรกัมพูชา ทั้งทางด้านพุทธจักรและอาณาจักร

- ตรวจสอบสถิติวัดวาอาราม ภิกษุ สามเณร เยาวชนชายหญิง มักคทายก คณะกรรมการผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชนที่พักอาศัยในวัดทั่วทั้งราชอาณาจักรกัมพูชา สรุปรายงานถวายสมเด็จพระสังฆนายกประจำเดือนและประจำปี

ภารกิจหน้าที่รองสมเด็จพระสังฆนายกองค์ที่ ๓

- ช่วยปฏิบัติงานทุกพระราชกิจการจัดตั้งปรับเลื่อนยศและการทอดถอนหน้าที่ตรวจสอบการขออนุญาตบวช (ภิกษุ สามเณร) การก่อสร้างอาคารสำคัญๆ จัดเตรียมวัดวาอารามสิ่งแวดล้อมของแต่ละวัด ให้เหมาะสม รักษามรดกชาติ มรดกศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม อารยะธรรม

- ช่วยงานด้านการแต่งตั้งผู้ช่วยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑ และองค์ที่ ๒ เจ้าอาวาส พระอุปฌาย์ พระวินัยธรอำเภอ พระธรรมธรอำเภอ พระสมุห์อำเภอ พระเลขาธิการอำเภอ และผู้ดูแลของแต่ละวัดในระดับ อำเภอ ตำบล เขต แขวง^{๑๓๔}

ภารกิจหน้าที่พระราชคณะทุกระดับชั้น

- พระราชคณะเป็นกลุ่มคณะสงฆ์ระดับสูงในพระพุทธศาสนา กัมพูชา คณะสงฆ์ดังกล่าวมี ๔ ชั้น คือ ชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี ชั้นจัตวา เฉพาะราชคณะชั้นเอกได้รับการคัดเลือกให้เป็นคณะสังฆนายกแล้วคือ สมเด็จพระธรรมลิขิตรองพระสังฆนายกองค์ที่ ๑ สมเด็จพระโพธิ์วังรองพระสังฆนายกองค์ที่ ๒ และสมเด็จพระวันรัตน์รองพระสังฆนายกองค์ที่ ๓ ล้วนแล้วแต่มีภารกิจอยู่แล้ว ราชคณะในตำแหน่งอีก ๓ มี ชั้นโท ชั้นตรี ชั้นจัตวา พระทั้งราชคณะกิตติมศักดิ์ล้วนแล้วแต่มีภารกิจและหน้าที่เช่นกัน ในสมัยโบราณตลอดจนถึง ค.ศ. ๑๙๔๘ คณะสงฆ์ระดับสูงมีสมเด็จพระมหาสังฆราชหรือพระสังฆนายกได้มีการจัดให้พระราชคณะปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยจัดไปตามแต่ละจังหวัดและเมืองมีที่รูปตามปริมาณการงานของจังหวัดและเมืองนั้นๆ การงานที่พระสงฆ์ราชคณะทุกระดับชั้นต้องปฏิบัติมีดังนี้

- ที่ปรึกษาของสมเด็จพระมหาสังฆราช
- ปฏิบัติหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายสงฆ์ส่วนกลางและมีภารกิจเข้าร่วมพระราชพิธีซึ่งธรรมเนียมของพระมหากษัตริย์ในพระราชวังและนอกพระราชวังตามการสืบทอดแต่โบราณ
- การตรวจสอบการงานบริหารของคณะสงฆ์และอุปฌาย์จังหวัด เมือง ปฏิบัติการงานที่ประชุมคณะสงฆ์ประจำปีได้กำหนดไว้
- ช่วยชี้แนะทิศทางการงานของคณะสงฆ์ท้องถิ่นให้สอดคล้องตามหลักการและนโยบายของรัฐบาล

^{๑๓๔} ประมวลกฎหมาย เณร ๐๐๕/๐๖ ส.ธ.ค.ศ. สื่งี้ **การก่อกำกับในเขตภิกษุคณะสงฆ์ตามกฎกระทรวงมหาดไทย** ๒๐๐๖.

- เก็บเอาผลการงานของตนและสรุปรายงานว่าด้วยการงานของคณะสงฆ์ท้องถิ่นและประเมินผลการงานในจังหวัด เมืองของตนรับผิดชอบแล้วรายงานทูลถวายสมเด็จพระมหาสังฆราช
- ลงพื้นที่ท้องถิ่นจังหวัด เมือง อำเภอ เขต และแขวง เพื่อตรวจสอบด้านพุทธิศึกษา โดยตรวจสอบไปที่จุดพัฒนาและจุดไม่มีการพัฒนา พร้อมทั้งจุดอ่อนและจุดเด่น

หน้าที่และภารกิจฐานานุกรมพระครู

- คณะสงฆ์ฐานานุกรมชั้นพระครูมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของพระราชาคณะทุกชั้น กล่าวก็คือ หากพระราชาคณะต้องการให้ช่วยกิจการทุกด้านที่ท่านมี เป็นคณะสงฆ์ว่าที่พระราชาคณะอีกด้วย

หน้าที่และภารกิจพระอุปัชฌาย์

พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่บวชกุลบุตรให้เป็นพระภิกษุ สามเณร พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และมอบการอบรมสั่งสอนบรรพชิตที่บวชแล้วให้รู้จักธรรมเนียมและประเพณีพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ให้รู้จักการประพฤติพรหมจรรย์ให้รู้จักการละอกุศลธรรม รู้จักกฎระเบียบของความเป็นพระ ให้รู้จักการแสดงธรรมและสอนธรรมให้กับอุบาสกอุบาสิกาให้ศึกษาในด้านคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ

หน้าที่ภารกิจเจ้าคณะจังหวัด

เจ้าคณะจังหวัดต้องปฏิบัติหน้าที่และภารกิจและกรณกิจ ดังนี้

- บริหารปกครองเจ้าคณะอำเภอทุกเมือง อำเภอ เขต
  - จัดแจงและดูแลกิจการทางพระพุทธศาสนา
  - ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำที่ดี
  - เป็นประธานนำการประชุมคณะสงฆ์ระดับจังหวัด เมือง อำเภอ และเขต
  - ลงนามต่อเอกสารและหนังสือต่างๆ เป็นทางการ
  - ติดต่อประสานงานกับคณะสังฆนายก
  - ทำการประสานงานและร่วมมือที่ดีกับเจ้าหน้าที่และสถาบันที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งมีการประสานงานและติดต่อกับแขกในประเทศและต่างประเทศ
  - ช่วยกิจการด้านสังคมที่พอช่วยได้
  - ปฏิบัติงานอื่นๆ อีกที่ทางคณะสังฆนายกออกให้
  - สรุปรายงานกิจการด้านพระพุทธศาสนาถวายคณะสังฆนายกการปกครองต่อพระเจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอ
- ต้องเกริ่นตักเตือนเจ้าคณะอำเภอให้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนอย่าให้ประมาทเพื่อไม่ให้เจ้าคณะอำเภอเสื่อมต่อกรณกิจของตน
- ต้องนิมนต์เจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอให้มาประชุมกันที่วัดเจ้าคณะจังหวัดปีละ ๒ ครั้ง คือ ๖ เดือนครั้ง การประชุมมีประโยชน์หลายอย่างคือ

- ได้เห็นหน้ากันเรื่อยๆ เป็นเหตุทำให้มีความสามัคคีธรรมซึ่งกันและกัน
  - ได้เกริ่นตักเตือนได้ปรึกษากันเรื่องอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา
  - ได้นำกิจการด้านพระพุทธศาสนาที่มีทุกวัด
  - ต้องทำบัญชีวัดอารามและภิกษุ สามเณร ทุกอำเภอ ไว้ในโรงเรียนเจ้าคณะจังหวัด
- เพื่อให้ทราบว่า ในจังหวัดที่เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ปกครอง อำเภอไหนมีวัดเท่าไร ส่วนจำนวนภิกษุ สามเณร ต้องจัดทำสำรวจทุกๆ ปี เพื่อให้ทราบว่า ปีไหนมีจำนวนพระสงฆ์มาก ปีไหนมีจำนวนพระสงฆ์น้อย^{๑๓๕}

หน้าที่ภารกิจพระครูเจ้าคณะเจ้าคณะอำเภอ

พระเถระองค์ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะอำเภอถูกต้องตามกฎหมายเสร็จแล้วต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะเป็นเจ้าคณะอำเภอร่วมกับคณะสงฆ์ผู้ร่วมงาน เจ้าคณะอำเภอแต่ละรูปมีอำนาจควบคุมพร้อมทั้งการจัดการต่างๆ ด้านพระพุทธศาสนาที่มีขอบเขตในแต่ละเมือง อำเภอ เขตของตน ต้องปฏิบัติภารกิจดังนี้

- บริหาร ปกครองเจ้าอาวาสทุกวัด
- จัดแจง และตรวจสอบกิจการด้านพระพุทธศาสนา
- ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำที่ดี
- เป็นประธานนำการประชุมคณะสงฆ์ระดับจังหวัด เมือง อำเภอ และเขต
- ลงนามต่อเอกสารและหนังสือต่างๆ เป็นทางการ
- เสนอการแต่งตั้งผู้ร่วมงาน
- ติดต่อประสานงานกับเจ้าคณะจังหวัด
- ทำการติดต่อและร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ และสถาบันที่เกี่ยวข้อง
- รับประทานอาหารทั้งติดต่อกับแขกต่างๆ
- ช่วยงานด้านสังคมที่พอช่วยได้
- ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆตามคำสั่งของเจ้าคณะจังหวัดมอบหมาย
- ทำรายงานตามกำหนดส่งถึงเจ้าคณะอำเภอ^{๑๓๖}
- การปกครองเจ้าอาวาสทุกวัด
- การตรวจสอบกิจการด้านพระพุทธศาสนา
- การทำรายงานด้านพระพุทธศาสนา

^{๑๓๕} ฤๅณาภรณ์ภิกษุ **กรณีศึกษาเรื่องสหนิพการ มุขมณฑลอินทผลูน** กรุงเทพฯ ต.ศ. ๒๕๓๗ ค.ศ. ๑๙๙๔.

^{๑๓๖} พระสงฆ์แปลกาส ๓๐๐๕/๑๑ สรคณ. สุนิธิ **การก่อกำเนิดของคณะสงฆ์เถรวาท** กรุงเทพฯ ๒๕๓๖

- การรับภาระเป็นผู้ระงับอธิกรทางพระพุทธศาสนา
- การปฏิบัติหน้าที่ทางธรรมให้ดีให้มีอยู่ในตน
- การติดต่อประสานกับเจ้าคณะจังหวัด
- การช่วยเหลืองานของรัฐที่พอช่วยได้

ภารกิจและหน้าที่พระวินัยธรรอำเภอ

รับผิดชอบงานป้องกัน แก้ไขและระงับอธิกรมีภารกิจดังนี้

- นำพระสงฆ์ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดถูกต้อง หมั่นเพียร
- ให้กำลังใจ ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกด้านกฎหมายแก่กุลบุตรที่มีศรัทธาอยาก

บวชพร้อมทั้งการตัดเดือนตามแบบพระธรรมวินัย

- จัดมาตรการป้องกันการเกิดขึ้นของอธิกร
- รับเอกสารหนังสือต่างๆที่วัดต่างๆส่งมา แล้วอำนวยความสะดวกและระงับอธิกรนั้นใน

กรณีที่ไม่สามารถระงับต้องจัดทำเอกสารปัญหาอธิกรส่งถึงเจ้าคณะอำเภอ

- ดูแลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับอธิกรต่างๆ
- ปฏิบัติงานอื่นๆที่ทางเจ้าคณะอำเภอได้มอบหมาย
- ทำรายงานว่าด้วยการเกิดขึ้นและการระงับอธิกรส่งถึงเจ้าคณะอำเภอ

ภารกิจและหน้าที่ของพระธรรมธรรอำเภอ

รับผิดชอบดูแลพระธรรมวินัยและพุทธิกะศึกษาจัดแจงตรวจสอบโรงเรียนพระธรรมวินัย

และโรงเรียนพุทธิกะศึกษาในเมือง อำเภอ เขต

- อำนวยความสะดวกต่อการก่อตั้งโรงเรียนธรรมวินัย และโรงเรียนพุทธิกะศึกษา
- ทำการตรวจสอบต่อการประพฤติ และตรวจสอบคุณภาพโรงเรียนธรรมวินัย และ

โรงเรียนพุทธิกะศึกษา

- ดูแลสถิติโรงเรียนธรรมวินัย และโรงเรียนพุทธิกะศึกษา ครู สมณะนิสิต นิสิต
- ทำรายงานว่าด้วย โรงเรียนธรรมวินัย พุทธิกะศึกษาส่งพระครูเจ้าคณะอำเภอ
- รับผิดชอบงานด้านอบรมและเผยแผ่ จัดรายการอบรมเผยแผ่ศีลธรรมตามวิธีทางอื่นๆ
- สรุปรายงานการอบรมการเผยแผ่ส่งเจ้าคณะจังหวัด

ภารกิจและหน้าที่พระสมุห์อำเภอ

- รับผิดชอบงานสถิติ รวบรวมสถิติวัดอาราม พระสงฆ์ มักคทายก คณะกรรมการวัด

อุบาสก อุบาสิกา และศิษย์ นิสิตที่พักอาศัยในวัด

- รวบรวมประวัติวัดต่างๆ ทั่วทั้งเมือง อำเภอ และเขต
- ดูแลเอกสารสถิติทำการอนุรักษ์อาคารสถาปัตยกรรมโบราณ ลายแกะสลักใน

พระพุทธรูปที่มียู่ตามวัดต่างๆ

- ติดต่อประสานงานกับเจ้าคณะอำเภอ และร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ และสถาบันที่เกี่ยวข้อง
- รับผิดชอบต่อติดต่อกับแขกอื่นๆ เป็นต้น
- ทำรายงานส่งสำนักงานเจ้าคณะอำเภอ^{๑๓๘}

อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับภารกิจของเจ้าอาวาส การดูแลรักษาวัสดุครุภัณฑ์ เจ้าอาวาสต้องดูแลรักษาวัดอารามนั้นต้องปฏิบัติดังนี้

- ต้องรู้บริเวณพื้นที่วัดโดยรอบ กำแพง รั้ว เพื่อป้องกันไม่ให้ที่ดินของวัดกระจัดกระจายหรือตกเป็นสมบัติใครคนใดคนหนึ่ง เพราะที่ดินดังกล่าวเป็นสมบัติครุภัณฑ์ของสงฆ์ หากว่าเจ้าอาวาสไม่รู้ชัดพื้นที่บริเวณของวัดต้องมีการสอบถามผู้ที่มีที่ดินติดกับที่ดินของวัด หากสังสัยที่ดินนั้นมีบางส่วนตกเป็นผู้ที่อยู่รอบบริเวณวัด ต้องให้คณะกรรมการวัดฟ้องร้องไปที่องค์การบริหารส่วนตำบล ขอให้จัดการฟ้องร้องไปที่กรมที่ดินเพื่อให้กรมที่ดินมาวัดขอบเขตให้ชัดเจน แล้วค่อยทำรั้วรอบบริเวณวัด

- ต้องจัดปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในวัดให้สวยงาม สมกับเป็นที่ตั้งพระพุทธศาสนา คือจัดระพระอุโบสถ กุฏิ ศาลาการเปรียญ ห้องเรียน กัปปิยกุฏิ วัจจกุฏิ สวน สระน้ำ บ่อ ซึ่งเป็นที่เสนาสนะ หรือเป็นวัสดุจำเป็นที่จะต้องมียู่ในวัดเป็นความจำเป็นต้องจัดให้มีความเหมาะสมให้เป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม เพื่อไม่ให้เกะกะต่อสายตาคนทั้งปวง โดยเฉพาะต้องมีการจัดปรับปรุงให้ดีทุกที่^{๑๓๙}

ภารกิจและหน้าที่ผู้ช่วยเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑

เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีหน้าที่เป็นรองเจ้าอาวาสในขณะที่เจ้าอาวาสไม่อยู่รับภารกิจและอนุมัติการงานแทนเจ้าอาวาส หลังจากนั้นรายงานให้เจ้าอาวาสได้รับทราบ พร้อมเสนอความเห็นชอบตามที่ตนได้อนุมัติตามคตินิยม วินัยและกฎของรัฐ

- รับผิดชอบงานด้านก่อสร้างวัดครุภัณฑ์เขียนแผนภาพ การก่อสร้าง บำรุงรักษาผลงานอื่นๆภายในวัดให้คณะสงฆ์ภายในวัดตัดสินใจ

- ศึกษาที่ตั้งโครงและแผนผัง ลวดลายตามแบบแผนที่กำหนดไว้
- ตรวจสอบ เทคนิคการก่อสร้างพร้อมคุณภาพ
- จัดมาตรการป้องกันการเกิดอภิรภัยในวัด
- ใกล้เคียงการเกิดวิวาท หรืออภิรภัยที่เกิดขึ้นโดยยถาเหตุ ในกรณีไม่สามารถใกล้เคียงได้

ต้องมีการจัดทำหนังสือเกี่ยวกับการเกิดอภิรภัยขึ้นเพื่อมอบให้คณะสงฆ์ในวัด

- ดูแลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับอภิรภัยต่างๆ
- ดูแลรักษาครุภัณฑ์ของวัด โดยลงทะเบียนให้ถูกต้อง

^{๑๓๘} ประมวลกฎหมาย เณร ๐๕/๑๑ สรศ.ศ. สู่ที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ๒๕๓๕
นิตยสารกษัตริย์ กรุงเทพฯ ๒๕๓๕ ๒๕๓๖ ๒๕๓๗ ๒๕๓๘ ๒๕๓๙ ๒๕๔๐ ๒๕๔๑.

^{๑๓๙} ฤทธิสารบรรณกิจ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย กรุงเทพฯ ๒๕๓๗ ๒๕๓๘ ๒๕๓๙ ๒๕๔๐ ๒๕๔๑.

- รักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความปลอดภัยภายในวัด
- ปฏิบัติงานต่างๆที่เจ้าอาวาสได้มอบหมาย

ภารกิจและหน้าที่ผู้ช่วยเจ้าอาวาสสองที่ ๒

เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสรับผิดชอบงานด้านการอบรม เผยแผ่พร้อมทั้งความสวยงามดังนี้

- นำพระสงฆ์ภายในวัดปฏิบัติธรรมวินัยให้หมดจด ถูกต้องด้วยความขยันหมั่นเพียร
- สอนพระธรรมวินัยแต่ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และศิษย์ นิสิต ที่อาศัยอยู่ภายใน

วัด

- อบรมภิกษุ สามเณร ศิษย์ นิสิต และเยาวชนเรื่องศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรมที่ดีใน

ชีวิตประจำวัน

- เผยแผ่ข่าวสารที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยวิธีทางต่างๆ
- เรียบเรียงเอกสารด้านการอบรมต่างๆสำหรับวัด
- ดูแลหนังสือเข้า ออก (ลงลำดับและวันเวลา)
- เก็บรักษาเอกสารด้านการอบรมต่างๆ ของวัด
- จัดทำพิธีงานบุญต่างๆ ดูแลความสวยงาม ความสะอาดสิ่งแวดล้อมภายในวัด
- ดูแลรักษาปลูกต้นไม้ภายในวัด
- จัดแจงงานพิธีของเจ้าอาวาส
- ปฏิบัติงานอื่นๆ ที่เจ้าอาวาสมอบหมายให้^{๑๔๐}

ในประเทศกัมพูชาวงล้อพุทธจักรกับวงล้ออาณาจักร ซึ่งวงล้อทั้ง ๒ นี้เป็นวงล้อที่สำคัญ และต้องเดินไปคู่กันไม่อาจวงล้อไหนเดินเกินกันได้ ฉะนั้นจึงประเทศกัมพูชามีการพัฒนาทั้งทางด้าน เศรษฐกิจและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีและเป็นที่น่าสังเกต ควบคู่กับการเจริญและการพัฒนา ดังกล่าวระบบทางรัฐบาลได้จัดขึ้นทั้งทางด้านพุทธจักรกับอาณาจักรให้สอดคล้องและเป็นระบบในนั้น ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์แห่งราชอาณาจักรกัมพูชา คือ

มหาเถรสมาคมเป็นบุคคลลยุทธิธรรมและเป็นสถาบันหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่มีคุณธรรม เป็นผู้วินิจฉัยความเป็นปัญหาของสงฆ์ที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายสงฆ์ทุกระดับชั้นแก้ไขไม่สำเร็จแล้วได้ส่งมายัง สถาบันมหาเถรสมาคมเพื่อตัดสินปัญหาให้สิ้นสุด สถาบันนี้สามารถเรียกได้ว่าศาลของคณะสงฆ์

ศาลของคณะสงฆ์แห่งราชอาณาจักรกัมพูชาแบ่งเป็น ๓ ระดับ

๑. เถรสมาคม (ศาลของสงฆ์) แห่งราชอาณาจักรกัมพูชาระดับสูงสุด
๒. เถรสมาคม (ศาลของสงฆ์) ระดับเมือง จังหวัด

^{๑๔๐} ประมวลกฎหมาย เหนอ ๐๕/๑๑ สสคณ สู้ตี **การก่อกำกับเขตการกฤษฎีสงฆ์ภณณธธธ กฤษ กฤษ อณูโรประภณณณ**

๑. เจ้าคณะอำเภอระดับเมือง อำเภอ เขต เป็นประธาน
๒. พระวินัยธรเมือง จังหวัด เป็นรองประธานองค์ที่ ๑
๓. พระธรรมธรเมือง จังหวัด เป็นรองประธานองค์ที่ ๒
๔. พระสมุห์เมือง จังหวัด เป็นสมาชิก
๕. พระเลขาธิการเมือง จังหวัดเป็นสมาชิก

เถรสมาคมระดับเมือง จังหวัด อำเภอ เขต ต้องจัดตั้งสำนักเลขาธิการเป็นที่ปรึกษา ซึ่งนำโดยพระสมุห์จังหวัด เมือง และพระสมุห์อำเภอ ตำบล แขวง เป็นเลขาคต้องทำรายงานเป็นประจำทุกเดือน ตามฐานานุกรมมาที่คณะสังฆนายกแห่งพระราชาณาจักรกัมพูชาและสังฆกรรมสภาเป็นประจำทุกเดือน ทุก ๓ เดือนครั้ง ๖ เดือนครั้ง และประจำปี

สำนักเลขาธิการเถรสมาคมระดับเมือง จังหวัด อำเภอ เขต ในพระพุทศาสนาเถรวาท ในพระราชาณาจักรกัมพูชาต้องปฏิบัติภารกิจของตนตามประสงค์ประกาศของคณะสังฆนายกแห่งพระราชาณาจักรกัมพูชาและมีความเห็นชอบจากสังฆกรรมสภา^{๑๔๒}

การและหน้าที่ของเถรสมาคมระดับชั้น เมือง จังหวัด สมาชิกของเถรสมาคมในพระราชาณาจักรกัมพูชาการปฏิบัติภารกิจช่วยเหลือสอดส่องในกิจของสงฆ์พิจารณาและแก้ไขเพื่อระงับอธิการที่เกิดขึ้นในเมือง จังหวัด และตามการเสนอขอของเถรสมาคมเมือง อำเภอ เขต

- พิจารณาระงับอธิการที่เกิดขึ้นระหว่างสงฆ์กับสงฆ์ ระหว่างสงฆ์กับคฤหัสถ์ ที่เกิดขึ้นตามบรรดาวิบัติอาราม และที่พักสงฆ์
- จัดตั้งผู้แทนไปศึกษาทำและทำความเข้าใจหาเหตุผลที่แท้จริงจากแหล่งที่มีการวิวาท กับกลไกรที่แก้ไขที่ผ่านมา ทำรายงานที่ชัดเจนและสมมุติขึ้น
- ต้องมีความความโปร่งใสในการระงับแต่ละอธิการ โดยมีการตรวจสอบให้ละเอียดบนกฎแห่งพระธรรมวินัยพระพุทศาสนาและกฎหมายของรัฐ
- อธิการที่เถรสมาคมเมือง อำเภอ เขต ไม่สามารถแก้ไขได้ต้องทำรายงานส่งเรื่องถึงเมือง จังหวัด แห่งพระพุทศาสนาเถรวาท ในพระราชาณาจักรกัมพูชา เพื่อแก้ไข
- รับผิดชอบปฏิบัติภารกิจต่างๆ ที่เถรสมาคมแห่งพระพุทศาสนาเถรวาทในพระราชาณาจักรกัมพูชา และเถรสมาคมเมือง จังหวัด แห่งพระพุทศาสนาเถรวาทในพระราชาณาจักรกัมพูชาเสนอขอให้ช่วยแก้ไข

^{๑๔๒} สรุปรุทฎุ ฌ๑๔ สรุปรุท.บค. สู่ตี กบขทุตฌฌฌฌ กฌฌตี ฌตฎุ ฌุฑ ฌุฑ ฌฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุ ฌตฎุฎุฎุ

- การพิจารณาและการแก้ไขอติกรต้องมีสำนักงานกระทรวงศาสนาเป็นผู้วิเคราะห์
ความเห็นและเป็นสังเกตการณ์ในการแก้ไขอติกร

- หาทุกวิธีทางแนะนำและเรียกไกล่เกลี่ยคู่กรณีให้เข้าใจกันโดยใช้ทุกรูปแบบ เทคนิคใน
นามสมาชิก และความเป็นมิตรทางธรรมในพุทธศาสนา

- ประชุมหารือกันให้บ่อยครั้งโดยยึดหลักตามพระธรรมวินัยและกฎหมายของรัฐ หยั่งรู้ทุก
สถานการณ์ทำการตัดสินใจครั้งสุดท้ายโดยทำให้แต่ละฝ่ายยอมรับโดยไม่มีการน้อยใจ

- ต้องมีความเป็นกลางในการระงับแต่ละอติกร โดยตรวจสอบให้ละเอียดบนพื้นฐานแห่ง
พระธรรมวินัยพระพุทธศาสนาและกฎหมายของรัฐโดยไม่ตกอยู่ในอำนาจอคติทั้ง ๔

ภารกิจและหน้าที่ระดับ อำเภอ เขต เป็นสมาชิกเถรสมาคมแห่งพระพุทธศาสนาเมือง
จังหวัด ในพระราชอาณาจักรกัมพูชาในการปฏิบัติการช่วยเหลือคณะสงฆ์ พิจารณาและแก้ไขระงับอติ
กรที่เกิดขึ้นในอำเภอ เขต

- พิจารณาตัดสินอติกรที่เกิดขึ้นระหว่างสงฆ์กับสงฆ์ ระหว่างสงฆ์กับคฤหัสถ์ที่เกิดขึ้นใน
บรรดาวัดอารามและที่พักสงฆ์

- จัดตั้งผู้แทนไปศึกษาทำและทำความเข้าใจหาเหตุผลที่แท้จริงจากแหล่งที่มีการวิวาท กับ
กลไกรที่แก้ไขที่ผ่านมา ทำรายงานที่ชัดเจนและสมมุติขึ้น

- หาทุกวิธีทางแนะนำและเรียกไกล่เกลี่ยคู่กรณีให้เข้าใจกันโดยใช้ทุกรูปแบบ เทคนิคใน
นามสมาชิก และความเป็นมิตรทางธรรมในพุทธศาสนา

- ประชุมหารือกันให้บ่อยครั้งโดยยึดหลักตามพระธรรมวินัยและกฎหมายของรัฐ หยั่งรู้ทุก
สถานการณ์ทำการตัดสินใจครั้งสุดท้ายโดยทำให้แต่ละฝ่ายยอมรับโดยไม่มีการน้อยใจ

- ต้องมีความเป็นกลางในการระงับแต่ละอติกร โดยตรวจสอบให้ละเอียดบนพื้นฐานแห่ง
พระธรรมวินัยพระพุทธศาสนาและกฎหมายของรัฐโดยไม่ตกอยู่ในอำนาจอคติทั้ง ๔

- อติกรที่เถรสมาคมอำเภอ เขต ไม่สามารถแก้ไขได้ต้องทำรายงานส่งถึงเถรสมาคมเมือง
จังหวัด เพื่อแก้ไขต่อไป^{๑๔๓}

๒.๕ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของประเทศกัมพูชา

พระสงฆ์ในประเทศกัมพูชามีบทบาทสำคัญในทางสังคมมาช้านานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
เรื่อยมา กษัตริย์ผู้ปกครองประเทศในแต่ละยุคให้ความสำคัญแก่พระพุทธานุภาพเป็นอย่างดี บาง

^{๑๔๓} อนุสัญญา เลข ๓๔ อนุญ.ชก. คู่ตี **กบขผู้ตเษรสบก กตตบถึ เถตุ กุณฺท กุณฺท อณฺเฏระตุยฺลลสสาเสภภจ เสฎฺเฏระกต**

พระองค์ทรงยึดแนวทางการบริหารประเทศตามแบบอย่างพระเจ้าอโศกมหาราชทุกประการ ยึดเอาแนวคำสอนจารึกเป็นศิลาจารึกให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดเจตนาารมณตามแบบอย่างพระองค์ แม้แต่ในยุคที่ศาสนาพราหมณ์ฮินดูเข้ามามีบทบาทสำคัญกว่าพระพุทธศาสนา

๒.๕.๑ ด้านการปกครอง

สมเด็จพระมหาสังฆราชหรือพระสงฆ์นายกมีหน้าที่คัดเลือกพระสงฆ์เถระในมหาเถรสมาคมที่มีความสามารถ เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ ความรู้พร้อมทั้งพระสงฆ์รองสมเด็จในตำแหน่งราชาคณะชั้นเอก กฎแห่งการคัดเลือกต้องมีคณะกรรมการพิเศษ ๑ ชุดโดยมีการเข้าร่วมจากสถาบันใหญ่ๆของรัฐ เช่นสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันวุฒิสภา สถาบันรัฐสภา และสถาบันรัฐบาลเป็นต้น เฉพาะผู้ที่มีสิทธิเลือกตั้งหรือการคัดเลือกสมเด็จพระมหาสังฆราชหรือพระสังฆราช หรือพระสังฆนายกคือรองสมเด็จพระสังฆนายกพระสงฆ์ระดับสูงชั้นสมเด็จ เจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัด หลังจากการเลือกตั้งเสร็จแล้วรองพระสังฆนายกทุกรูป และพระเถระสงฆ์ระดับสูงชั้นสมเด็จร่วมกับรัฐมนตรีกระทรวงศาสนาต้องทำหนังสือเสนอไปที่นายกรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรีก็ได้พิจารณาพระเถระที่ได้เสนอแต่งตั้งเป็นสมเด็จพระมหาสังฆราชเสร็จแล้วหากนายกรัฐมนตรีเห็นชอบก็จะได้เสนอต่อถึงพระมหากษัตริย์เพื่อแต่งตั้งโดยพระราชกำหนด ด้านการปกครองของคณะสงฆ์ก็มพุทธามีรับผิดชอบดูแลพระธรรมวินัยและพุทธศึกษากิจการตรวจสอบโรงเรียนพระธรรมวินัย และโรงเรียนพุทธศึกษาศึกษาในเมือง อำเภอ เขต

- พระมหาสังฆราช
- พระสังฆนายก
- รองพระสังฆนายก
- คณะสงฆ์เมือง จังหวัด
- คณะสงฆ์อำเภอ เขต
- คณะสงฆ์วัด

ชื่อโดยตำแหน่งของชั้นสมเด็จ ตัวอย่างเช่น

- สมเด็จพระอัครมปิณฑุยา
- สมเด็จพระอัครมวงษา
- สมเด็จพระอัครมจริยา
- พระราชาคณะชั้นเอกมี ๓ รูป
- พระราชาคณะชั้นโทมี ๖ รูป
- พระราชาคณะชั้นตรีมี ๖ รูป
- พระราชาคณะชั้นจัตวามี ๒๐ รูป

- พระราชาคณะชั้นกิตติมศักดิ์ (ไม่กำหนด)

พระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งตามระดับชั้นถูกต้องตามกฎหมายแล้วต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะเป็นผู้นำของคณะสงฆ์และเป็นพระผู้ร่วมงาน พระสงฆ์แต่ละรูปที่มีอำนาจควบคุมดูแลพร้อมทั้งการจัดการงานต่างๆ ด้านพระพุทธศาสนาที่มีขอบเขตในแต่ละเมือง อำเภอ เขต แขวงของตน ต้องปฏิบัติภารกิจดังนี้

- พระสงฆ์เป็นผู้บริหารผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ตามลำดับชั้น
- จัดแจง และตรวจสอบกิจการด้านพระพุทธศาสนา
- ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำที่ดี
- เป็นประธานนำการประชุมคณะสงฆ์ระดับจังหวัด เมือง อำเภอ และเขต
- ลงนามต่อเอกสารและหนังสือต่างๆ เป็นทางการ
- เสนอการแต่งตั้งผู้ร่วมงาน
- ติดต่อประสานงานกับเจ้าคณะจังหวัด
- ทำการติดต่อและร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ และสถาบันที่เกี่ยวข้อง
- รับประทานอาหารทั้งติดต่อกับแขกต่างๆ
- ช่วยงานด้านสังคมที่พอช่วยได้
- ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆตามคำสั่งของเจ้าคณะจังหวัดมอบหมาย
- ทำรายงานตามกำหนดส่งถึงเจ้าคณะอำเภอ^{๑๔๔}
- การปกครองเจ้าอาวาสทุกวัด
- การตรวจสอบกิจการด้านพระพุทธศาสนา
- การทำรายงานด้านพระพุทธศาสนา
- การรับภาระเป็นผู้ระงับอธิการทางพระพุทธศาสนา
- การปฏิบัติหน้าที่ทางธรรมให้ดีให้มีอยู่ในตน
- การติดต่อประสานกับเจ้าคณะจังหวัด
- การช่วยเหลืองานของรัฐที่พอช่วยได้
- นำพระสงฆ์ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดถูกต้อง หมั่นเพียร
- ให้กำลังใจ ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกด้านกฎหมายแก่กุลบุตรที่มีศรัทธาอยาก

บวชพร้อมทั้งการตักเตือนตามแบบพระธรรมวินัย

^{๑๔๔} ประมวลกฎหมาย เภษ๑๐๕/๑๑ สรศศ. สู้ดี **การก่อกำเนิดของคณะสงฆ์เถลิง ภาณานิ ๑๑๓** ๑๑๓

- จัดมาตรการป้องกันการเกิดขึ้นของอหิกร
- รับเอกสารหนังสือต่างๆที่วัดต่างๆส่งมา แล้วอำนวยความสะดวกและระงับอหิกรนั้นในกรณีที่ไม่สามารถระงับต้องจัดทำเอกสารปัญหาอหิกรส่งถึงเจ้าคณะอำเภอ
- ดูแลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับอหิกรต่างๆ
- ปฏิบัติงานอื่นๆที่ทางเจ้าคณะอำเภอได้มอบหมาย
- ทำรายงานว่าด้วยการเกิดขึ้นและการระงับอหิกรส่งถึงเจ้าคณะอำเภอ
- อำนวยความสะดวกต่อการก่อตั้งโรงเรียนธรรมวินัย และโรงเรียนพุทธศึกษา
- ทำการตรวจสอบต่อการประพฤติ และตรวจสอบคุณภาพโรงเรียนธรรมวินัย และโรงเรียนพุทธศึกษา

- ดูแลสถิติโรงเรียนธรรมวินัย และโรงเรียนพุทธศึกษา ครู สมณะ นิสิต นิสิต
- ทำรายงานว่าด้วย โรงเรียนธรรมวินัย พุทธศึกษาส่งพระครูเจ้าคณะอำเภอ
- รับผิดชอบงานด้านอบรมและเผยแผ่ จัดรายการอบรมเผยแผ่ศีลธรรมตามวิธีทางอื่นๆ
- สรุปรายงานการอบรมการเผยแผ่ส่งเจ้าคณะจังหวัด

ภารกิจและหน้าที่พระสมุห์อำเภอ

- รับผิดชอบงานสถิติ รวบรวมสถิติวัดอาราม พระสงฆ์ มัคคทายก คณะกรรมการวัด อุบาสก อุบาสิกา และศิษย์ นิสิตที่พักอาศัยในวัด
- รวบรวมประวัติวัดต่างๆ ทั่วทั้งเมือง อำเภอ และเขต
- ดูแลเอกสารสถิติทำการอนุรักษ์อาคารสถาปัตยกรรมโบราณ ลายแกะสลักในพระพุทธรูปศาสนามีอยู่ตามวัดต่างๆ

- เก็บรวบรวมข่าวสารเกี่ยวกับงานด้านพระพุทธศาสนา
- จัดเตรียมรายการอบรม เผยแผ่ ศีลธรรมพระพุทธศาสนาตามวิธีทางต่างๆ
- สรุปรายงานสถิติการอบรมการเผยแผ่ส่งเจ้าคณะอำเภอ

ภารกิจและหน้าที่เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอ

เลขานุการของเจ้าคณะอำเภอมีหน้าที่ ดังนี้

- เรียบเรียงหนังสือแบบแผนประจำสำนักงานเจ้าคณะอำเภอ
- ดูแลหนังสือเข้า ออก (ลงเลขและวันเวลา) และส่งไปตามแผนก
- ดูแลรักษาเอกสาร หนังสือต่างๆ ของสำนักงานเจ้าคณะอำเภอ
- จัดบันทึกวาระการประชุมในสำนักงานเจ้าคณะอำเภอ
- จัดเรียงเอกสารของเจ้าคณะอำเภอ

- ทำรายงานสำหรับสำนักงานเจ้าคณะอำเภอ^{๑๔๕}

ภารกิจหน้าที่เจ้าเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาสเป็นประธานของวัดต้องปฏิบัติ ดังนี้

- นำปกครองวัด ดูแลพระภิกษุ สามเณร มักคทายก กรรมการวัด อุบาสก อุบาสิกา ศิษย์ นิสิตที่พักอาศัยในวัด

- จัดเตรียมวัดอารามให้เป็นระเบียบเหมาะสม และสวยงาม
- ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำที่ประกอบด้วยคุณธรรม พร้อมทั้งเป็นปาฏิโมกข์บาลีด้วย
- เป็นประธานนำการประชุมกิจการงานของวัด
- ลงนามกับเอกสารและหนังสือต่างๆ ที่เป็นทางการ
- ดูแลเงินของโดยร่วมมือกับคณะกรรมการของวัด
- นำภิกษุ สามเณร ที่อยู่ภายในวัดทำสังฆกรรมและกิจวัตร
- นำจัดแรงงานบุญต่างๆ ในวัด
- ให้กำลังใจช่วยเหลืออำนวยความสะดวกด้านกฎหมายแต่กลุ่มบุตรที่ศรัทธาอยากบวช

พร้อมทั้งแนะนำต่อการปฏิบัติพระธรรมวินัย

- ส่งเสริมให้กำลังใจและสนับสนุน ภิกษุ สามเณร เข้าศึกษาโรงเรียนธรรมวินัยและพุทธิ

กะศึกษา

- ร่วมมือก่อตั้งและสนับสนุนโรงเรียนธรรมวินัย และโรงเรียนพุทธิกะศึกษา
- ช่วยอำนวยความสะดวกความเป็นอยู่ของอุบาสก อุบาสิกา ศิษย์ นิสิต
- ติดต่อประสานงานกับเจ้าคณะอำเภอ และร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ และสถาบันที่เกี่ยวข้อง
- รับผิดชอบต่อประสานงานกับแขกอื่นๆ เป็นต้น
- ทำรายงานส่งสำนักงานเจ้าคณะอำเภอ^{๑๔๖}

๒.๕.๒ ด้านศาสนศึกษา

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ภิกษุที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร และเยาวชนนั้นถือเป็นภาระธุระที่สำคัญยิ่ง ของคณะสงฆ์พุทธศาสนิกชนทุกคนจะต้องช่วยกันทำนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน และนำหลักพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

^{๑๔๕} ประมวลกฎหมาย ๓๐๐๕/๑๑ สรคณ. สู่ที่ **การกัมภัตไษฆไษฆการิกุชยุสุ์สฆู ฆณณธิ์ ฆเอฏฐ ฆุฆฆ ฆุฆฆ ฆณณอุฆุฆฆ**
ณณฆุฆฆุฆฆ ฆุฆฆุฆฆ ฆุฆฆุฆฆ ฆุฆฆุฆฆ ฆุฆฆุฆฆ ฆุฆฆุฆฆ.

^{๑๔๖} ประมวลกฎหมาย ๓๐๐๕/๑๑ สรคณ. สู่ที่ **การกัมภัตไษฆไษฆการิกุชยุสุ์สฆู ฆณณธิ์ ฆเอฏฐ ฆุฆฆ ฆุฆฆ ฆุฆฆ ฆณณอุฆุฆฆ**
ณณฆุฆฆุฆฆ ฆุฆฆุฆฆ ฆุฆฆุฆฆ ฆุฆฆุฆฆ ฆุฆฆุฆฆ ฆุฆฆุฆฆ.

ปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลกให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ฉะนั้น ทางคณะสงฆ์ กระทรวงธรรมการและศาสนา ได้แบ่งการศึกษาของคณะสงฆ์กำพูชาออกเป็น ๒ แผนก ใหญ่ๆ คือ^{๑๔๗} (๑) การศึกษาแผนกธรรมวินัย การศึกษาแผนก (๒) พุทธศึกษา ซึ่งผู้ศึกษาจะได้ อธิบายตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

๑) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

การศึกษาระธรรมวินัย หรือการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์กำพูชาได้กล่าวมาแล้ว ในอดีต โดยพระสงฆ์ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเป็นสองกรณี กล่าวคือการศึกษาพระธรรมวินัย พระสงฆ์เป็นผู้เรียนและแสวงหาความรู้ด้วยตนเองแล้ว จึงนำความรู้เหล่านั้นไปเผยแพร่อีกทอด หนึ่ง และอีกกรณี คือ พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมสนับสนุนจัดการศึกษาตามที่รัฐเป็นผู้จัดตั้งขึ้น เนื่องจากการศึกษาของกำพูชาในสมัยก่อนนั้นมี วัดเป็นศูนย์กลางแห่ง

การศึกษา โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนให้ฝึกหัดอ่าน เขียน และเรียนรู้เกี่ยวกับ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการศึกษาของชาวไทยในสมัยอดีต คือผู้ที่ ต้องการศึกษาล่าเรียนหนังสือ ก็จะนำลูกหลานไปฝากไว้ที่วัด เพื่อให้พระสงฆ์ได้สอนวิชาการอ่าน เขียน และเรียนรู้ ทางด้านศีลธรรม ฉะนั้น จึงถือว่า ประเทศกำพูชามีวัดเป็นสถาบันการศึกษา และ เป็นที่พักอาศัยสำหรับเยาวชนโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สอนและสืบทอดกันไปเป็นรุ่นๆ จนกระทั่ง ปัจจุบัน นอกจากนี้ วิธีการจัดการศึกษาดังกล่าว ได้เปลี่ยนแปลงเมื่อฝรั่งเศสเข้ามาปกครอง กำพูชา แล้ว ฝรั่งเศสได้จัดระบบการศึกษาใหม่ตามแบบอย่างของตน แต่บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการ จัด การศึกษาก็มิได้หมดไป คือมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการจัดการศึกษาแต่เดิมมีอยู่ในวัด และ พระสงฆ์เป็นผู้สอนอย่างเป็นระบบ โดยมีระบบโรงเรียน มีชั้นเรียน แต่โรงเรียนส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในวัด และครูก็ยังเป็นพระสงฆ์ ทำให้การศึกษาทั้งส่วนของพระสงฆ์ และของเยาวชนนั้น ก็เป็นภาระหน้าที่ สำคัญของพระสงฆ์ในสังคมกำพูชาสืบมา โดยผู้ศึกษาจะได้กล่าวรายละเอียดดังต่อไปนี้

- สถานศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ศาลาเรียนธรรมวินัย หมายถึง สถานศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์กำพูชา กล่าวคือ ได้มีผลสืบเนื่องจากการศึกษาในครั้งอดีตที่มีการจัดตั้งสถานศึกษาอย่างเป็นทางการสำหรับใช้เป็น ที่ ศึกษาของพระภิกษุ สามเณรที่ นครวัด เป็นครั้งแรก แต่สถานศึกษานี้ได้ดำเนินการจัดการศึกษามาไม่ นานก็ถูกยุบไป อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น ปัญหาเรื่องการเงินการสอน ปัญหาของ การบริหารจัดการศึกษาไม่มีประสิทธิภาพ ปัญหาของผู้สอน และการขาดผู้เรียนที่มาศึกษาด้วย

^{๑๔๗} การจัดการศึกษาทั้ง ๒ แผนก นี้ผู้วิจัยใช้หัวข้อหลักในการศึกษาให้เหมือนกับการศึกษาของคณะสงฆ์ ไทย เพื่อให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน และเพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับผู้สนใจศึกษา แต่ก็ไม่ใช่หลักเดิมในบาง ประเด็น ตัวอย่างเช่น ศาลาธรรมวินัย ก็คือโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมนั่นเอง.

นอกจากปัญหาเหล่านี้แล้ว การจัดการศึกษาในครั้งนั้นได้เจอกับปัญหาที่เป็นผลกระทบโดยตรงต่อระบบการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา คือ มีการเขียนผิดหลักของภาษาผิดหลักไวยากรณ์ และผิดอักขระเป็นต้น โดยเฉพาะการจัดการศึกษาอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศนั้นมีได้ดูแลอย่างทั่วถึง ประกอบกับความลำบากในการเดินทางไปตรวจตราดูแลการจัดการศึกษาให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน และยังขาดบุคลากรทำหน้าที่การสอนที่มีความรู้แตกฉานในหลักของภาษาบาลี คือมีอยู่ในวงจำกัด ไม่เพียงพอต่อความต้องการของสำนักเรียนต่างๆ โดยมีศูนย์กลางบริหารจัดการศึกษาอยู่ที่นครวัด จังหวัดเสียมราฐปัจจุบัน มีความลำบากในการบริหารจัดการศึกษา จึงเป็นเหตุทำให้ศาลาบาลีชั้นสูงที่ นครวัด ถูกยุบไปโดยปริยายต่อมาเมื่อสถานศึกษาที่ถูกยุบไปนั้น ทางคณะสงฆ์ก็ได้มาก่อตั้งขึ้นที่กรุงพนมเปญ เป็นสถานศึกษาแห่งใหม่ โดยได้รับความร่วมมือของรัฐบาลกัมพูชากับรัฐบาลฝรั่งเศส และจากความช่วยเหลือในพระราชามหากษัตริย์ ซึ่งมีชื่อเรียกว่า ศาลาบาลีชั้นสูง และได้เปลี่ยนชื่อมาตามลำดับจนกระทั่ง กลายเป็น สถาบันการศึกษาพุทธศึกษา ในทางพระพุทธศาสนาสืบมาซึ่งผู้ศึกษาได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทองค์ดวง สมัยอาณาจักรฝรั่งเศส และสมัยได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส จนกระทั่งปัจจุบัน

ดังนั้น สถานศึกษาพระปริยัติธรรม ของคณะสงฆ์กัมพูชาในปัจจุบันมีอยู่ ๒ ส่วน กล่าวคือ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีดังนี้) ๑ (๒) สถานศึกษาในกรุงพนมเปญ และ (สถานศึกษาอยู่ตามจังหวัด มีดังต่อไปนี้^{๑๔๘}

ก) ศาลาพุทธิกปฐมศึกษา

ศาลาปฐมศึกษานี้ มีการเปิดการเรียนการสอนทั่วประเทศ ซึ่งบางแห่งได้รับสนับสนุนจากรัฐบาล และบางแห่งมิได้รับสนับสนุนจากรัฐบาล แต่ก็มีพระสังฆาธิการเป็นผู้ดำเนินการเอง พร้อมกับคณะกรรมการวัดเป็นผู้ดูแลการเรียนการสอน ส่วนศาลาพุทธิกปฐมศึกษาในเมืองหลวงและวัดที่ได้ดำเนินการสอนนั้น คือ วัดอุณาโลม วัดสาราวัน วัดลังกา วัดมหามนตรีวัดเกาะ และวัดนิโรธ เป็นต้น การเรียนการสอนนั้น จะเริ่มสอนตั้งแต่ ๖.๐๐ น. – ๒๔.๐๐ น. สำหรับสมณศึกษาและเด็กวัด ได้เรียนตามเวลาที่ตนสามารถเข้ามาศึกษาได้ ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบสอนโดยตรงนอกจากนี้ศาลาพุทธิกปฐมศึกษา

ข) ศาลาพุทธิกมัธยมศึกษาปฐมภูมิ ๑ มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๓ ศาลาพุทธิกมัธยมศึกษา คือ เป็นสถานศึกษาที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่สูงขึ้น เรียกว่า พุทธิกวิทยาลัย ซึ่งสมัยก่อนนั้นมีเพียงแห่งเดียวอยู่ที่ใกล้พระบรมมหาราชวัง

หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

^{๑๔๘} ธี สุวีระ, พัฒนาการประวัติศาลาบาลีชั้นสูง พระราชบรรณालัย และกรมขุมนุมน ๓, (พนมเปญ: สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต, ๒๕๕๒), หน้า ๗๔ – ๗๖.

หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนธรรมวินัย^{๑๔๙} ซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์ กัมพูชาที่ทางคณะสงฆ์ได้จัดขึ้นมาพร้อมทั้งได้รับสนับสนุนจากรัฐบาล เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางด้าน พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองแพร่หลายเหมือนอย่างในอดีตโดยมีคณะพระสังฆเถระผู้ใหญ่และทาง ราชการมีรัฐมนตรีกระทรวงธรรมการ และศาสนา เป็นผู้ดำเนินการและรับผิดชอบการจัดการศึกษา พร้อม ทั้งรวมปรึกษาหารือกันส่งเสริมให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการ และเจ้าอาวาสทุกๆ วัด ได้ดำเนินการ จัดการเรียนการสอนในโรงเรียนธรรมวินัยของสำนักเรียนวัดนั้นๆ ทุกระดับชั้นทั่วประเทศเพื่อพัฒนา ศักยภาพของศาสนทายาทให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และสร้างศรัทธาที่ ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย แล้วนำหลักคำสอนที่ได้ร่ำเรียนมาสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้เข้าใจและ ปฏิบัติถูกต้องตามหลักพระพุทธวจนะ^{๑๕๐}

การจัดการเรียนการสอนในภูมิศึกษานี้ เรียกว่า การศึกษาธรรมวินัย ซึ่งได้เปิด ทำการศึกษาทั่วไปสำหรับพระภิกษุ สามเณรทุกรูป ซึ่งได้บรรพชาอุปสมบทเป็นศาสนทายาทในบวร พระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะต้องศึกษาในศาลาธรรมวินัยที่จัดการศึกษาทั่วทั้งประเทศโดยมีวิชาที่ต้อง ศึกษาหลักๆ ๔ วิชา คือ (พุทธประวัติ (๑) พุทธศาสนา (๒) วินัย (๓) และธรรมะ สุภาษิต (๔)^{๑๕๑} และ ใช้เวลาศึกษา ๓ ปี ระดับชั้นสำหรับศึกษามีอยู่ ๓ ชั้น คือมีลักษณะคล้ายกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์ไทย คือ มีนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก การศึกษานี้ ทางประเทศกัมพูชา เรียกว่า ธรรมโกศลตรี ธรรมโกศลโท และธรรมโกศลเอก

ดังนั้น หลักสูตร ที่ทางกระทรวงธรรมการและศาสนานำมาใช้จัดการศึกษาของโรงเรียน ธรรมวินัย เพื่อให้การดำเนินการจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ทาง คณะสงฆ์จึงได้แบ่งหลักสูตรซึ่งประกาศใช้ในปัจจุบันออกเป็น ๓ ชั้น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑) หลักสูตรธรรมวินัยชั้นตรี

ก. การศึกษาแผนกธรรม

๑. ใช้หนังสือ ธรรมภาค ๑
๒. ใช้หนังสือ อธิบายธรรมภาค ๑
๓. ใช้หนังสือ ศาสนสุภาษิตภาค ๑

^{๑๔๙} โรงเรียนธรรมวินัย เป็นสถานศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาที่จัดขึ้นเพื่อให้กุลบุตรเมื่อที่ได้เข้ามา บวชแล้ว ได้ศึกษาหลักพระธรรมวินัย และวัตรปฏิบัติสำหรับสมณสาธูป ซึ่งโรงเรียนธรรมวินัยนี้ เรียกว่าการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในความหมายการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย.

^{๑๕๐} Chan Bunny. “Buddhist Education in Cambodia from ๑๙๔๐ - ๑๙๕๓”, (๒๐๐๐, Trimester ๑), January-March, ๒๐๐๐: Aksornsat - Manutsat, p. ๓๐ - ๓๑.

^{๑๕๑} Sou Venir, Buddhism in Cambodia, ๑๙๖๑, p. ๓๒.

๔. ใช้หนังสือ อธิบายศาสนสุภาสิตภาค ๑

ข. การศึกษาแผนกพุทธประวัติ

๑. ใช้หนังสือ พุทธประวัติ

๒. ใช้หนังสือ ปริศนาพุทธประวัติ

ค. การศึกษาแผนกวินัย

๑. ใช้หนังสือ สามเณรวินัย ๑๐ สิกขาบท)) ฯลฯ

๒. ใช้หนังสือ จตุปารีสุทธิศีล

๓. ใช้หนังสือ อธิบายจตุปารีสุทธิศีล อธิบายอนุศาสน์ ๘ ประการและ เสขียวัตร ๗๕

๔. ใช้หนังสือ ปฐมกฐินบริวาร คำอธิบายกฐินสิกขาบท อธิษฐาน

และ คำวิกัปป์จีวร

๒) หลักสูตรธรรมวินัยชั้นโท

ก. การศึกษาแผนกธรรม

๑. ใช้หนังสือ ธรรมภาค ๒ ๑๖ ถึง หมวด ๑ หมวด

๒. ใช้หนังสือ อธิบายธรรมภาค ๒ อธิบายธรรม ตั้งแต่หมวด ๑ ถึงหมวด ๑๕

๓. ใช้หนังสือ ศาสนสุภาสิตภาค ๒ (เสวนาวรรค- เรียนเกี่ยวกับ อัตตวรรค)

๔. ใช้หนังสือ อธิบายศาสนสุภาสิตภาค ๒ อธิบายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับ อัตตวรรค

เป็นต้น

ข. การศึกษาแผนกพุทธประวัติ

๑. ใช้หนังสือ มหาปริเฉท ถึง ปรินิพพานปริเฉท ปริเฉท ๒๓ นับตั้งแต่ ปัญจมหาวิ
โกนคาถา ถึงอภิธรรมโศคาถา

๒. ใช้หนังสือ ปริศนาพุทธศาสนา เรียนเกี่ยวกับ พุทธวจนะ คำถามที่ ๑๕
(จำพวก ๔ พุทธบริษัท) ๒๙ - ๒๒๖

ค. การศึกษาแผนกวินัย

๑. ใช้หนังสือ ภิกขุปาฏิโมกข์บาลี เพื่อให้พระสงฆ์ได้ศึกษาอุโบสถกรรมตาม
พุทธานุญาต

๒. ใช้หนังสือ อนาปัตตินิเทศ คือ ศึกษาเกี่ยวกับธรรมวินัย ให้เข้าใจชัดเจนเรื่องของ
อานาปัตติ คู่กับ อาบัติ กล่าวคือ ๔ ปราชิก ๑๓ สังฆาทิเสส นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ สุทธิกปาจิตตีย์
๙๒ และ เสขียวัตร ๗๕

๓. ใช้หนังสือ วินัยสังเขปอภิธมาจาร คือ ศึกษาสิกขาบทนอกพระปฏิบัติโมกข์ ซึ่งใน
พระวินัยปิฎก มีอยู่ ๒ อย่าง คือ ข้อบัญญัติ ๑ และข้ออนุญาต ๑

๔. ใช้หนังสือ วินัยวินิจฉัย คือ ศึกษาเกี่ยวกับการกำหนดโทษของการกระทำ ความผิดของสงฆ์

๕. ใช้หนังสือ วินัยสังคีตติกา คือ ศึกษาจากปฐมสังคีติ ถึงปัจฉิมสังคีติ เพื่อให้รู้ เกี่ยวกับการชำระพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎก ให้เป็นหมวดเป็นหมู่ เรียกว่า สังคายนา

๓) หลักสูตรธรรมวินัยชั้นเอก

ก. การศึกษาแผนกธรรม

๑. ใช้หนังสือ อภิธัมมัตถสังคหะ คือ ศึกษาเกี่ยวกับ จิต ๑ เจตสิก ๑ รูป ๑ นิพพาน ๑ ผู้นิพนธ์ (พระครู อุ้ม ชู)
๒. ใช้หนังสือ อธิบายธรรมภาค ๓
๓. ใช้หนังสือ อธิบายธรรมภาค ๓
๔. ใช้หนังสือ ศาสนสุภาชิตภาค ๓ อัตตวรรค ๑ เรียนนับตั้งแต่ (เสวนาวรรค ๑๗ จนถึง)
๕. ใช้หนังสือ อธิบายสุภาชิต ๑ เป็นคำอธิบายเพิ่มเติมนับตั้งแต่ (เสวนาวรรค ๑๗ อัตตวรรค จนถึง)

ข. การศึกษาแผนกพุทธประวัติ

๑. ใช้หนังสือ สันติเกนิทาน ตามลำดับกาลเวลาของพระบรมศาสดา โปรดสรรพสัตว์ ตามนิคมชนบท จนกระทั่ง ปรีนิพพาน หลังปรีนิพพาน และแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเป็นต้น
๒. ใช้หนังสือ พุทธประวัติ เรียนจากหนังสือนักธรรมชั้นโทจนจบ

ค. การศึกษาแผนกวินัย

๑. ใช้หนังสือ ภิกขุปาฏิโมกขบาลี เพื่อให้พระภิกษุมีความรู้ปาฏิโมกขบาลี สำหรับลง อุโบสถกรรม ตามพุทธานุญาต
๒. ใช้หนังสือ สังฆกรรมคาถา ภาค ๑ ภาค ๒ ที่พระสงฆ์จะต้องเรียนรู้และปฏิบัติให้ ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

กิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนธรรมวินัย^{๑๕๒} เป็นการศึกษาของสงฆ์มีมาตั้งแต่เดิม คือมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด โดยวัดทั่วประเทศนั้นได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักคำสอนทาง

^{๑๕๒} Yang Sam, *Khmer Buddhism and Politics from ๑๙๕๔ to ๑๙๘๔*, A research Project Publication Support by Indochina Studies Program/Social Science Research Conceal Khmer studies Institute, ๑๙๘๗, p. ๒๗.

พระพุทธศาสนาแก่พระสงฆ์ สามเณร และฆราวาส^{๑๕๓} แต่เดิมการศึกษาของสงฆ์เป็นการเรียน หลักธรรมและเรียนภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้บันทึกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยลักษณะการ เรียนการสอนนั้นอยู่ในระบบที่สอนน้องที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน การเรียนรู้จึงจำกัดอยู่เฉพาะใน วัด ผู้ที่ต้องการรู้หนังสือจึงฝากตัวเป็นลูกศิษย์วัด ฝึกปฏิบัติมารยาทชาวพุทธและเรียนรู้หลักการทาง พระพุทธศาสนาอีกชั้นหนึ่ง เมื่อมีคุณสมบัติครบถ้วนแล้วจึงสามารถบวชเป็นสามเณรหรือบวชเป็น พระภิกษุได้ในลำดับต่อมาการเรียนการสอนในภูมิศึกษานี้ ได้มีพัฒนาการเป็นเวลายาวนาน และมีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าอย่างมากนับตั้งแต่มีการก่อตั้งพุทธศึกษาขึ้นมา แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมี ปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง เป็นต้นว่า การขาดงบประมาณ สำหรับใช้บริหารจัดการศึกษา เพราะว่า มิได้รับสนับสนุนจากรัฐบาลเท่าที่ควร แต่ปัญหาที่ถือว่าเป็นอุปสรรคสำคัญในการจัดการศึกษาให้มี คุณภาพ และประสิทธิภาพนั้น ก็คือ การขาดบุคลากรที่ทำหน้าที่สอน ในระยะแรก นับตั้งแต่มีการจัด การศึกษาของสงฆ์ขึ้นมาใหม่ ที่ทางรัฐบาลได้อนุญาตให้พระสงฆ์บวชโดยเสรีไม่จำกัดเรื่องอายุของผู้ที่ จะเข้ามาบวช ทำให้มีสมณสาธิตที่ได้ศึกษาจบแต่ละปี เป็นกำลังสำคัญต่อการจัดการศึกษาของสงฆ์ให้ ดำเนินการได้สำหรับวิธีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนธรรมวินัยหรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมนี้ มีลักษณะการเรียนการสอนไม่แตกต่างกันจากประเทศไทยมากนักกล่าวคือ การเรียน การสอนของพระภิกษุ สามเณร มีลักษณะเป็นพี่สอนน้อง คือผู้ที่ได้ศึกษาจบนักธรรมชั้นเอก ก็สอน นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นตรี ตามลำดับ ทำให้ความใกล้ชิดระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนนั้นมีความ สนิทสนมเป็นกันเอง ไม่เข้มงวดมากจนเกินไป ส่วนพระสงฆ์ระดับพระราชาคณะ รองลงมาตามลำดับ ได้เป็นส่วนสำคัญในการอุปถัมภ์การศึกษาของลูกศิษย์เต็มทีและนอกจากนี้ พระสงฆ์ที่ได้เรียนมาเยอะ ก็จะมาสอน พระสงฆ์รุ่นน้องตามกุฏิของท่าน ส่วนลูกศิษย์ที่อาศัยในวัดเพื่อการศึกษาตามวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยของรัฐนั้น ก็ได้สอนพระสงฆ์ สามเณรด้วย เช่น วิชาคณิตศาสตร์ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ เป็นต้น ส่วนพระสงฆ์ก็สอนศิษย์วัดเกี่ยวกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น เรื่อง ของศีล อักษรศาสตร์ และคำศัพท์ภาษาบาลีที่นักเรียนไม่เข้าใจ เป็นต้น^{๑๕๔}

ดังนั้น เห็นว่าการเรียนการสอนของคณะสงฆ์กัมพูชา มีลักษณะเป็นการช่วยเหลือกัน ระหว่างพระสงฆ์รุ่นพี่กับพระสงฆ์รุ่นน้อง และระหว่างลูกศิษย์วัดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งสืบเนื่องจน ปัจจุบัน ซึ่งเรื่องนี้ ผู้ศึกษาวิจัยเองก็เคยผ่านการเป็นลูกศิษย์วัดที่มาอาศัยศึกษาอยู่กับวัดตั้งแต่ มัธยมศึกษาต้น จนกระทั่ง ได้ศึกษาจบมัธยมศึกษาปลาย และศิษย์อื่นๆ มาจากต่างบ้านต่างอำเภอ และ ครูต่างจังหวัดก็มาอาศัยอยู่ที่วัดเช่นกัน โดยผู้วิจัยเองก็เคยสอนพระสงฆ์สามเณร เกี่ยวกับวิชาการทาง โลกและภาษาอังกฤษด้วย ซึ่งทุกวันนี้ในวัดต่างๆ ที่อยู่ใกล้กับสถาบันการศึกษาของรัฐในระดับต่างๆ ก็

^{๑๕๓} Sou Venir, *Buddhism in Cambodia*, p. ๒๗.

^{๑๕๔} ฤๅณาภรณ์ชฎาภรณ์, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*, กรุงเทพฯ: ฤๅณาภรณ์ชฎาภรณ์ ๒๐๐๖, ๕๓-๕๗ - ๗๘.

จะเต็มไปด้วยนักเรียน นิสิต นักศึกษา ซึ่งลักษณะเช่นนี้ ถือว่าเป็นการดีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันทั้งทางคติโลกและศีลธรรมควบคู่กันไป ทำให้นักเรียน นิสิต นักศึกษามีจรรยาบรรณยาทอนอบน้อมถ่อมตน มีศีลมีธรรม แม้มิได้บวชกายแต่ก็ถือว่าเป็นการบวชใจก็ได้แม้กระทั่ง ผู้นำประเทศที่อยู่ในตำแหน่งต่างๆ ก็เติบโตอยู่ที่วัด เรียนรู้จากที่วัด ฉะนั้น วัดเป็นสถานที่ให้ทุกอย่างกับพุทธศาสนิกชนทุกๆ คน

การจัดการเรียนการสอน ของโรงเรียนธรรมวินัยนี้ แม้จะเจอกับปัญหาและอุปสรรค ในเรื่องของงบประมาณที่จะเข้ามาช่วยเหลือหรือสำหรับจัดจ้างอาจารย์ที่เคยบวชเรียนมาก่อนมาช่วยสอนก็ตาม แต่ทางวัดและสำนักเรียนต่างๆ ก็ได้รับสนับสนุนจากอุบาสก อุบาสิกา ที่เข้ามาทำบุญและรักษาศีลอยู่ที่วัดเป็นประจำ ได้รวบรวมปัจจัยกันเพื่อนำมาเป็นค่าตอบแทนผู้ที่สอนพระภิกษุ สามเณร วัดนั้นๆ ทำให้การจัดการศึกษาอาจดำเนินการได้ โดยเรื่องนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ทางคณะสงฆ์ทุกระดับชั้น และทางผู้นำประเทศควรเข้ามาสนับสนุนการศึกษาของพระสงฆ์องค์สามเณรอย่างทั่ว ถึงทั้งในเมืองหลวง และอยู่ต่างจังหวัดอย่างจริงจังมากกว่านี้ อย่าใช้สถาบันพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือของการเมืองในการที่จะได้มาซึ่งอำนาจ

๒.๕.๓ ด้านศาสนสงเคราะห์

การดำเนินการส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรและคฤหัสถ์ ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย จนมีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้ตามความสามารถ

ภารกิจหน้าที่พระปลัดจังหวัด เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดองค์ที่ ๑ มีหน้าที่เป็นรองเจ้าคณะจังหวัด ในเวลาเจ้าคณะจังหวัดไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ และเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าคณะจังหวัด แล้วจัดทำการสรุปเอกสารถวายประเคนเจ้าคณะจังหวัดเพื่อทราบและขออนุมัติตามที่ได้ปฏิบัติหน้าที่แทนได้สำเร็จ

- รับผิดชอบดูแลการเรียนการสอนแผนกพระธรรมวินัยและพุทธศึกษศึกษา จัดตั้งและตรวจสอบโรงเรียนพระธรรมวินัยและโรงเรียนพุทธศึกษศึกษาในเมือง จังหวัด
- ตรวจสอบและอำนวยความสะดวกในการขออนุญาตเปิดโรงเรียนพระธรรมวินัยและโรงเรียนพุทธศึกษศึกษา
- เป็นคณะกรรมการดูแลตรวจสอบคุณภาพของโรงเรียนพระธรรมวินัยและพุทธศึกษศึกษา
- จัดทำบัญชีสถิติโรงเรียนพระธรรมวินัยและโรงเรียนพุทธศึกษศึกษา ครู สมณะ นิสิต ศิษย์
- ช่วยกิจการอื่นๆ อีก ที่เจ้าคณะจังหวัดได้มอบหมายให้

- จัดทำสรุปรายงานเรื่องโรงเรียนพระธรรมวินัยและโรงเรียนพุทธศึกษาศึกษา ถวายพระเคนเจ้าคณะจังหวัดเพื่อทราบ^{๑๕๕}

เจ้าคณะอำเภอต้องตรวจสอบกิจการด้านพระพุทธศาสนาในอำเภอซึ่งเจ้าคณะอำเภอต้องดูแลดังต่อไปนี้

- กิจการในพระพุทธศาสนา เช่นกับการศึกษาในโรงเรียนพุทธศึกษาศึกษาและโรงเรียนธรรมวินัยต้องตรวจสอบให้ทราบว่าวัดไหนมีความเจริญและวัดไหนไม่มีความเจริญด้าน และไม่เจริญด้วยเหตุใดเจ้าคณะอำเภอต้องรวบรวมกับเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ แสวงหาวิธีทางเพื่อให้การศึกษาที่ยังไม่เจริญให้มีการพัฒนาขึ้น ส่วนการศึกษาที่เจริญแล้วยังทำให้มีความเจริญเพิ่มขึ้นอีก

- หากวัดใดยังไม่มีการศึกษาเจ้าคณะอำเภอต้องหาวิธีทางชี้แจงให้เกิดมีการจัดการเรียนการสอนในวัดนั้นๆ หากวัดนั้นมีพระภิกษุ สามเณรมาก และพุทธบริษัทที่สนับสนุนวัดมีจำนวนมาก ยกเว้นวัดใดที่เป็นวัดเล็กมีพระภิกษุ สามเณรไม่มาก ทั้งพุทธบริษัทไม่มาก

- เฉพาะทางปฏิบัติตามแบบพระพุทธศาสนาหรือการดูแลที่วัดอารามก็มีชื่อว่ากิจการทางด้านพระพุทธศาสนาเช่นกัน เจ้าคณะอำเภอต้องชี้แจงกับเจ้าอาวาสทั้งหมดโดยให้ความสำคัญเอาใจใส่ นำพระภิกษุสามเณรภายในวัดให้พยายามปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งช่วยชี้แนะเจ้าอาวาสให้รู้จักการดูแลวัดอารามให้เหมาะสม ให้มีความสะอาดเรียบร้อยสมเป็นสถานที่ตั้งพระพุทธศาสนา ทำให้ปวงชนทั้งหลายเข้าไปเกิดความเลื่อมใส

๒.๕.๔ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาเผยแผ่ศาสนธรรมโดยวิธีต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้ทราบ เข้าใจ และน้อมนำไปปฏิบัติ อันจะยังผลให้สังคมตลอดจนประเทศชาติมีความผาสุก สันติสุข และมีความเจริญก้าวหน้า

ภารกิจและหน้าที่พระธรรมธรจังหวัด เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดองค์ที่ ๓ ของเจ้าคณะจังหวัดมีหน้าที่และภารงานดังต่อไปนี้

- รับผิดชอบงานอบรมเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา รวบรวมข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับงานทางพระพุทธศาสนา

- จัดเตรียมสถานที่อบรม เผยแผ่ธรรมะของพระพุทธศาสนา เรื่องคุณธรรมและจริยธรรมตามระยะสัปดาห์ต่างๆ

- เผยแผ่ข่าวสารที่ได้รับจากคณะสังฆนายกไปยังสำนักงานเจ้าคณะอำเภอ

^{๑๕๕} สมัญญาภรณ์ เณร ๐๕/๑๑ สธกค. สู่ที่ **การก่อกำเนิดของคณาจารย์สงฆ์ ภาณานิ เอื้อ กุญชร อัญญาโณภุชฌาน**
ศกฤษณ กุญชร ฐิติ ฐิติ ฐิติ ฐิติ ๒๐๑๑.

- ปกครองดูแลการเผยแผ่พระธรรมวินัย (การแสดงธรรมเทศนา) ตามระยะระบบวิทยุ
โทรทัศน์ และการพิมพ์เผยแผ่อื่นๆ อีก
- จัดทำบอร์ด ใบแผ่นพับโบชัวร์ประจำสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด
- จัดทำสรุปรายงานการจัดการอบรม เผยแผ่ ถวายพระเคนเจ้าคณะจังหวัดเพื่อ
รับทราบ^{๑๕๖}

๒.๕.๕ ด้านสาธารณูปการ

การพัฒนาวัด การบำรุงรักษาวัด การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน ภายในวัดให้เรียบร้อยงดงามเป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม และอนุรักษศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ของสังคมนั้นๆ เป็นที่อำนวยความสะดวก และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน

พระสมุห์มีหน้าที่ด้านการสาธารณูปการรับผิดชอบดูแลด้านสถิติเก็บรวบรวมสถิติวัดอาราม พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา นิสิต นักศึกษาที่พักอาศัยอยู่ในวัด

- รวบรวมเรียบเรียงประวัติของวัดทั้งในเมือง อำเภอ เขต เป็นสถิติ
- ทำแผนงานการอนุรักษ์การก่อสร้าง สถาปัตยกรรมโบราณ ลวดลายของพระพุทธรูปศาสนาที่มีอยู่ภายในวัดต่างๆ

เจ้าอาวาสวัดมีหน้าที่ดูแลรักษาครุภัณฑ์ และมีการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายให้รู้ก่อน วัตถุไหนบ้างเป็นครุภัณฑ์ที่เป็นของสงฆ์หรือเป็นส่วนบุคคล ที่ได้เกิดขึ้นอย่างไร รักษาดูแลอย่างไร ครุภัณฑ์นั้นแบ่งกันได้ไหม

- หากรู้ครุภัณฑ์นั้นชัดเจนแล้วจึง สามารถดูแลรักษาวัตถุครุภัณฑ์ของสงฆ์ให้คงอยู่ได้เป็นอย่างดี หากไม่ทราบกฎหมายครุภัณฑ์นั้น ไม่สามารถปกครองดูแลวัดอารามโดยปราศจากโทษได้เลย^{๑๕๗}

เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสมีหน้าที่ดูแลสาธารณูปการของวัดอาราม รับผิดชอบงานก่อสร้างและครุภัณฑ์ จัดทำโครงการก่อสร้างและการดูแลซ่อมบำรุงสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดเพื่อถวายพระสงฆ์พักอาศัยปฏิบัติศาสนกิจ

- ศึกษาที่ตั้งแผนผังการก่อสร้าง การออกแบบ ลวดลายการแกะสลัก ตามแผนผัง

^{๑๕๖} สมัญญภาส เลข๑๐๕/๑๑ สธศคพ. สู่ตี **กรมกัมภักษ์เขตกรมกฤษฎีสัญญ ภาณานิ เอตุ กฤษ กฤษ อัญโธประภาณภา
ชกรกฤษ** ภูเทเวญ ฐี๑๗ ๑๑กฤษ ๒๐๑๑.

^{๑๕๗} ฤฎฐาสธษณฐฎฐฎ **กรมกฤษฎีโธประเทหนิกรม ษณฐณณณษณณณ** ภูเทเวญ ๓.๓.๒๕๓๗ ๓.๓.๑๕๕๔.

- ต้องตรวจสอบเทคนิคการก่อสร้างคุณภาพอาคาร^{๑๕๘}

๒.๕.๖ ด้านสาธารณสงเคราะห์

การดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือพระภิกษุสามเณร และประชาชนทั้งจิตใจ และทาง วัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัย และสมณะวิสัยเพื่อประโยชน์ และความสุขของประชาชน แห่งวัดนั้นๆ เจ้า อาวาสต้องปกครองพระภิกษุ สามเณร และเด็กที่อาศัยอยู่ในวัดมีดังต่อไปนี้

- ปกครองภิกษุสามเณรให้พยายามศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้ซึ่งเป็นกฎใน พระพุทธศาสนา พร้อมทั้งให้ความเคารพปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยที่ได้เรียนรู้เหล่านั้น

- ให้มีโรงเรียนธรรมวินัยและโรงเรียนพุทธศึกษาศูตม หรือก่อตั้งให้มีโรงเรียนทั้ง ๒ แห่งนี้ หากว่ามีพระภิกษุสามเณรมากทั้งมีพุทธบริษัทรอบวัด ก็มีความสามารถที่สนับสนุนอุปถัมภ์ภิกษุ สามเณรเหล่านั้นได้

- ต้องมีการจัดตารางปฏิบัติศาสนกิจประจำวันสำหรับภิกษุสามเณรไว้ปฏิบัติทั้งกลางวัน และกลางคืน คือตั้งแต่เช้าจนเย็น ตลอดถึงกลางคืนภิกษุสามเณรต้องศึกษา ต้องทำวัตรสวดมนต์ และ ต้องปฏิบัติกิจอย่างไร? ในเวลาไหน? เพื่อให้ง่ายในการปฏิบัติตาม

- ต้องหมั่นประชุมภิกษุสามเณรบ่อยๆ อย่างน้อยเดือนละ ๒ ครั้ง การประชุมดังกล่าวต้อง พุดคุยตักเตือนภิกษุสามเณรเฉพาะการศึกษา การเคารพปฏิบัติตามพุทธโอวาท ซึ่งมีการอบรมสั่งสอน ให้มีความสามัคคีระหว่างกันและกัน พร้อมทั้งบอกโทษแห่งการทะเลาะวิวาทความแตกหักความ สามัคคีและผลแห่งความสามัคคีกัน งานนี้หากเจ้ามีฐานะไม่สามารถเป็นประธานในการประชุมได้ต้อง ให้รองเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑ หรือองค์ที่ ๒ แทนได้

- นอกจากภิกษุสามเณรและเยาวชนที่มาพักอาศัยอยู่ในวัด เด็กประเภทใดก็ตามเจ้า อาวาสเอาใจใส่ให้การสนับสนุนทั้งด้านการอบรมเยาวชนเหล่านั้นให้รู้จักพระพุทธศาสนาหรือให้มีความ ดำเนินหลักธรรมบ้างในพระพุทธศาสนา เฉพาะเด็กเหล่านั้นเจ้าอาวาสต้องให้การอบรมเป็นพิเศษ เช่น

- ต้องเลือกเอาวันและเวลาไหนที่พวกเยาวชนมีโอกาสพอพอให้มาประชุมได้สัปดาห์ละ ๑ หรือ ๒ ครั้งในการประชุมเยาวชนเหล่านั้นต้องเป็นการสวดทำวัตรเช้าเย็นโดยย่อพร้อมทั้งสั่งสอนให้ได้ ตามหลักพระพุทธศาสนา (การศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับเยาวชน) ที่สมเด็จพระสังฆนายกจัดให้ใน วันข้างหน้า

^{๑๕๘} พระสงฆ์ประกาศ เลข ๐๕/๑๑ ธสทศ. **คู่มือการปกครองภิกษุสามเณร กษัตริย์ ธนุ ปุณฺณ อณฺฑ โสภะภณณาทศ**

- ในเวลาที่ต้องประชุมประชุมเยาวชน หากมีเยาวชนอยู่ในที่ต่างๆ หรือพวกอุบาสก อุบาสิกาอยู่ในที่ต่างๆ ต้องการมาขอศึกษาด้วยกับเจ้าอาวาสต้องอนุญาตตามประสงค์

- เจ้าอาวาสที่ได้จัดการเรื่องดังกล่าว ต้องตั้งใจอนุเคราะห์ต่อเยาวชนโดยเคารพต่อ พระพุทธศาสนา โดยไม่ต้องเรียกรายเงินจากเยาวชนเหล่านั้นเลย หากเจ้าอาวาสสามารถเป็นไปได้ควร แจกจ่ายอุปกรณ์การเรียน เช่นหนังสือสำหรับศึกษากับเยาวชนเหล่านั้นโดยความอนุเคราะห์

- เจ้าอาวาสต้องติดต่อพุทธบริษัทอยู่บริเวณรอบวัดต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้ ต้องรู้ว่าวัด อารามแต่ละแห่งที่เกิดขึ้นได้ต้องอาศัยอุบาสก อุบาสิกาอยู่รอบบริเวณวัดที่มีศรัทธาบริจาคทรัพย์ บริจาคกำลังและกำลังใจรวบรวมกันจึงก่อสร้างขึ้นได้ อีกอย่างหนึ่งต้องรู้ว่าพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัด นั้นๆ มีความเป็นอยู่ได้ก็ต้องอาศัยการอุปถัมภ์จากอุบาสก อุบาสิการอบข้างวัด ช่วยเหลือจตุปัจจัย หากไม่มีพุทธบริษัทที่อยู่รอบบริเวณวัด หรือมีแต่ไม่ศรัทธากับพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดนั้นพระสงฆ์ก็ไม่สามารถอาศัยอยู่ในวัดนั้นได้ ถ้ารู้อย่างนี้แล้วต้องมีการติดต่อกับพุทธบริษัทที่อยู่รอบบริเวณวัดให้มีการปราศรัย และการอนุเคราะห์ตามหลักธรรมดังต่อไปนี้คือ ต้องช่วยแนะนำพุทธบริษัทให้รู้จักละ ความชั่ว ปฏิบัติดีและทำจิตใจให้บริสุทธิ์

- ต้องช่วยแนะนำสั่งสอนพุทธบริษัทให้รู้หลักธรรมที่ยังไม่เคยรู้

- ต้องรู้สุขทุกข์ของพุทธบริษัทที่อยู่รอบบริเวณวัด ต้องรู้จักช่วยแก้ไขสุขทุกข์ตามหลักคำ สอนของพระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม

- หากพุทธบริษัทคนใดคนหนึ่งตกอยู่ในความเป็นคนมีจลาจลต้องช่วยแนะนำสั่งสอน เกื้อกูลพุทธบริษัทนั้น ให้กลับตัวมีสติเป็นคนสัมมาปฏิภาณกลับมา นอกจากพุทธบริษัทข้างต้นนี้เฉพาะ พุทธบริษัททั้งไปเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ ต้องมีภาระแนะนำสั่งสอนให้หลีกเลี่ยงจากทางที่ผิดหันไปหาทางที่ ประเสริฐในพระพุทธศาสนาด้วย^{๑๕๙}

พระสงฆ์ในประเทศกัมพูชามีบทบาทสำคัญในทางสังคมมาช้านานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เรื่อยมา กษัตริย์ผู้ปกครองประเทศในแต่ละยุคให้ความอุปถัมภ์พระพุทธรักษาเป็นอย่างดี บาง พระองค์ทรงยึดแนวทางการบริหารประเทศตามแบบอย่างพระเจ้าอโศกมหาราชทุกประการ ยึดเอา แนวคำสอนจารึกเป็นศิลาจารึกให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดเจตนารมณ์ตามแบบอย่างพระองค์ แม้แต่ ในยุคที่ศาสนาพราหมณ์ฮินดูเข้ามามีบทบาทสำคัญกว่าพระพุทธศาสนา

การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศกัมพูชา ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันว่า มีวิวัฒนาการ เป็นมาอย่างไรเกี่ยวกับการปกครองของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่ง เพราะถือว่าการการ ปกครองที่ดีนั้น ย่อมนำมาซึ่งความเข้าใจอันดีต่อกัน ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติและ

^{๑๕๙} ฤกษ์ภณสมณุตตฺถุ **ทศณียกัณฐ์ประเวศพิทักษ์ มุขมณีนันยชนก** ภัฏเทฎ ๓.๓.๒๕๓๗ ค.ศ.๑๙๙๔.

วิธีการคิดที่ดีต่อกัน อันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรือง ยิ่งๆ ขึ้น และเป็นที่ยิ่งของมวลมนุษยชาติในโลกสืบไป

๒.๖ สรุป

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ในระยะเริ่มต้นพระพุทธเจ้าเป็นผู้ดูแลทั้งหมด ตั้งแต่การบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา การรับไตรสรณะคมน์ ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา ทูตเนอุปสัมปทา รวมถึงการบวชที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เองทุกประเภทอนุโลมเข้าในการบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั้งหมด ต่อมาการบวชด้วยติสรณคมนูปสัมปทา ทรงอนุญาตให้พระสาวกดำเนินการ และการบวชที่มอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในการให้การอุปสมบท คือ ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา อันเป็นการบวชแบบเดียวที่ยังใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อมีผู้บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา มากขึ้นก็ต้องมีกฎระเบียบข้อบังคับ เพื่อความเรียบร้อยของสงฆ์ พระสารีบุตรจึงทูลขอให้พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติสิกขาบท แต่พระองค์ทรงปฏิเสธ ต่อเมื่อเกิดความไม่ตีไม่งามขึ้นในสงฆ์ จึงมีการบัญญัติสิกขาบทขึ้น คือพระธรรมวินัย ต่อมาก็ได้เป็นรูปแบบการปกครองของสงฆ์ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน โดยไม่มีใครเป็นผู้ปกครองสงฆ์แทนพระองค์ แต่ใช้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทน

การปกครองคณะสงฆ์หลังพุทธกาล ยึดหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตย คือถือพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสและบัญญัติไว้เป็นใหญ่ ไม่มีใครอยู่เหนือพระธรรมวินัย กรณีเมื่อกุลบุตรได้รับการพิจารณาจากคณะสงฆ์ให้บวชแล้ว ภิกษุผู้บวชใหม่ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และอยู่ในการปกครอง อบรม สั่งสอนดูแลของอุปัชฌาย์หรืออาจารย์อย่างน้อย ๕ ปี

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงสุโขทัย แบ่งการปกครองออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายคามวาสีและฝ่ายอรัญญวาสี โดยทั้ง ๒ ฝ่ายต่างก็มีเจ้าคณะผู้ปกครองดูแลบังคับบัญชาอยู่ตามลำดับชั้น การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ยังตามรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย ส่วนการปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยาตอนปลาย มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ คณะ คือ คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่สืบมาจากนิกายเดิมตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย คณะอรัญญวาสีเป็นพระสงฆ์ที่สืบมาจากสมัยกรุงสุโขทัยเช่นกัน คณะคามวาสีฝ่ายขวา เป็นพระสงฆ์นิกายเดิมที่ไปบวชแปลงนิกายมาจากประเทศศรีลังกา ภายหลังรู้จักกันในนามว่า “คณะป่าแก้ว” การปกครองคณะสงฆ์สมัยธนบุรี คงถือตามแบบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยอยุธยา

การปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยปัจจุบัน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ทำให้มองเห็นภาพรูปแบบการปกครองได้ชัดเจนว่า สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่ง ๒ ตำแหน่ง คือ ตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายอาญา และทรงดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคม การออกกฎหมายมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์ ผู้ปกครอง และประชาชน เป็นความสัมพันธ์สามเส้าที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพุทธศาสนา แม้ว่าในอดีตพระสงฆ์ จะอยู่ได้ด้วยคารุणाของประชาชนเป็นหลัก แต่พุทธศาสนาก็เป็นความสำคัญของผู้ปกครองในฐานะเป็นปัจจัยให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อชีวิตที่อิงตามหลักธรรม

ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศกัมพูชาพระพุทธานุชาได้มีความเจริญเติบโต และเสื่อมลงไปตามยุคสมัย โดยพระพุทธานุชาเริ่มเป็นเครื่องมือทางการเมืองนับแต่กัมพูชาตกอยู่ภายใต้ การดูแล ของฝรั่งเศส โดยในขณะนั้นพระสงฆ์และนักการเมืองทำการเคลื่อนไหวต่อต้านเจ้าหน้าที่ ฝรั่งเศส ประจำกัมพูชาให้คืนสิทธิเสรีภาพ และเอกราชแก่ชาวกัมพูชา ขณะเดียวกัน สมเด็จพระ นโรดมสีหนุ ได้นำเอาหลักธรรม “สายกลาง หรือพุทธสังคมนิยม” เป็นแนวทางการบริหารประเทศ เนื่องจากทรง มีความเข้าใจเป็นอย่างดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธานุชา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวกัมพูชา ซึ่งทำให้พระพุทธานุชา มีความเจริญเติบโต อย่าง รวดเร็ว แต่พระพุทธานุชาค่อย ๆ เสื่อมลงในรัฐบาลนอล นอล เนื่องจากมีความขัดแย้ง ระหว่าง พรรคการเมืองหลายฝ่าย โดยแต่ละฝ่ายพยายามโฆษณาชวนเชื่อพระสงฆ์ให้มีส่วนร่วมในการ เผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองโดยเฉพาะในรัฐบาลของเขมรแดง พระพุทธานุชาตกอยู่ชั้นวิกฤติ ต่ำ ที่สุด เนื่องจากในสมัยนี้ไม่สนับสนุนให้มีระบบความเชื่อ และศาสนา พระสงฆ์ถูกบังคับให้สึก และสังหารชีวิต ศาสนสถาน โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป ตำราเอกสารซึ่งมีพระไตรปิฎก เป็นต้น ถูก ทำลาย และเผาทิ้ง แต่อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากรัฐบาลเขมรแดงถูกโค่นล้ม พระพุทธานุชาได้รับฟื้นฟู อีกครั้ง แต่อยู่ภายในบริบทข้อจำกัด ตาม ข้อบังคับของภาครัฐ ปัจจุบัน พระพุทธานุชาได้รับการ ดูแล และสนับสนุนเป็นอย่างดีจากภาครัฐ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ก็มี ส่วนรวมในการพัฒนาสังคมหลาย ๆ ด้าน

บทที่ ๓

หลักพุทธธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในทางพระพุทธศาสนา

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถส่งเสริมภาวะผู้นำ ทั้งแก้ปัญหาจริยธรรมของผู้นำ เนื่องจากเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาที่ดีแก่ผู้นำ ผู้ปกครอง และผู้บริหาร ผู้นำนั้นต้องมีทั้งพระเดชและพระคุณ ติเตียน หรือชี้ผิดถูกที่ควรติ หรือชี้ข้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบข้อบังคับ ของแต่ละสังฆมณฑลหรือหน่วยงานนั้น เพื่อให้การบริหารลุล่วงไปด้วยดี และมีประสิทธิภาพ เพราะผู้นำมีความสำคัญยิ่งในสังฆมณฑล เพราะเป็นผู้ที่จะนำพาสังฆมณฑลและคนในองค์กรไปสู่ความสำเร็จในงานตามที่ได้วางเป้าหมายไว้ ซึ่งจะเป็นเหตุนำความเจริญรุ่งเรืองและความสุขมาให้คนทั้งหลายผู้อยู่ในองค์กรและอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำในทางพระพุทธศาสนา นอกจากจะต้องนำพาคนทั้งหลายไปสู่ความสำเร็จและความเจริญรุ่งเรืองแล้วภารกิจที่สำคัญสำหรับผู้นำยังต้องนำสังฆมณฑลไปสู่ความดีงามและยั่งยืนอีกด้วย ดังนั้น จึงมีความจำเป็นยิ่ง

๓.๑ ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

การที่มนุษย์เรามีการอยู่ร่วมกันมากๆ จึงจำเป็นผู้นำ ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับคนเดินทาง และเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้านเรือน นอกจากนั้นผู้นำยังเป็นผู้สร้างหลักจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังฆมณฑลและองค์กรต่างๆ ถ้าจะเปรียบไปแล้ว ผู้นำก็เปรียบเหมือนหลักชัยของประเทศชาติ ราษฎรเปรียบเหมือนทรัพย์สิน ผู้นำคือผู้รักษาทรัพย์สิน ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังฆมณฑล หน่วยงาน องค์กร บ้านเมือง ตลอดจนประเทศชาติ ต้องดูผู้นำเป็นหลัก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ยกพุทธภาษิตที่พระพุทธเจ้าตรัสความสำคัญของผู้นำโดยทรงยกโคจำฝูงเปรียบเทียบกับความเป็นผู้นำ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ทั้งหลายบริโภคข้าวกล้าสุกพร้อมกันย่อมมีอายุยืน ๑ มีผิวพรรณผ่องใส ๑ มีกำลัง ๑ มีความเจ็บป่วยน้อย เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจำฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์ เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโค

จำฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจำฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาร่างอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข^๑

อนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสว่า“เราเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร สัตว์ทั้งหลายก็พ้นไปได้จากทุกข์ทั้งปวง” ความเป็นผู้นำของพระพุทธเจ้านั้นแสดงออกในลักษณะอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นผู้ค้นพบมรรคา หรือค้นพบทาง ทรงเป็นผู้รู้ทาง และทรงบอกทางให้ทางนั้นเพื่ออะไร ก็เพื่อไป สู่จุดหมายหมายของชีวิตโดยแท้ พระพุทธเจ้าเป็นผู้สามารถที่จะช่วยให้คนไปถึงจุดหมายได้เพราะว่าคนทั้งหลายต้องการไปให้ถึงจุดหมายนั้น แต่เขาไม่รู้ทาง ไม่มีวิธี พระพุทธเจ้าทรงค้นพบมรรคาคือทางที่ไปสู่จุดหมายแล้วก็มาช่วยบอกกล่าวชี้แนะหรือบอกทางให้ เป็นเหมือนมัคคุเทศก์ ทำให้ผู้คนอื่น สามารถร่วมเดินทางหรือโดยสารไปจนถึงจุดหมายปลายทางที่ประสงค์ได้ พระพุทธเจ้าทรงมีลักษณะอีกประการหนึ่งแห่งความเป็นผู้นำซึ่งแสดงออกในคำตรัสเป็นบางครั้งคือ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ที่ช่วยให้คนทั้งหลายได้ศึกษาเรียนรู้หรือฝึกฝนตนเองจนกระทั่ง เขาสามารถที่จะข้ามพ้นความทุกข์หรือปัญหา ไปถึงจุดหมายได้ข้อนี้หมายความว่าผู้นำไม่ได้ มาหยิบยื่นอะไรให้แก่ผู้อื่น โดยตรงแต่มาช่วยให้คนอื่นได้ฝึกตนได้เรียนรู้จนสามารถพึ่งตนเองได้และช่วยตนเองให้พ้นปัญหาไปหรือทำได้สำเร็จบรรลุจุดหมาย

อย่างไรก็ดี พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญต่อพระธรรมวินัยมากกว่าผู้นำ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าพระธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลงในขณะที่ผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคลผู้มาทำหน้าที่ผู้นำนั้น

ผู้นำในพระพุทธศาสนา มีพื้นฐานมาจากกลุ่มศัพท์หลายคำ กล่าวคือ “กษัตริย์” “ขัตติยะ” และ “ราชา” ดังจะเห็นได้จากหลักการของผู้นำที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาสุตตรที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำไว้ว่า “ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปร่างงดงามกว่า น่าดูกว่าน่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า “มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่า กล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด และพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่ท่าน สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ขับไล่ ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น”^๒

จากข้อความดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของคำว่า “มหาสมมติ” “กษัตริย์” และ “ราชา” ในกาลต่อมาภายหลัง ซึ่งทั้งสามคำนี้มีความหมายที่มุ่งเน้นไปที่การทำหน้าที่ในการแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติ และวินัจฉัยคดีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งผลจากการทำหน้าที่ดังกล่าว “กษัตริย์” จะ

^๑ อ.จ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๕๘.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐/๕๖.

ได้รับข่าวสาส์นเป็นการตอบแทน เพื่อจะได้มีหน้าที่ปกครอง ควบคุมดูแลหมู่คณะ องค์กร และสังคมที่ตนทำหน้าที่เป็นผู้นำได้อย่างเต็มที่

จากนัยที่กล่าวข้างต้น ผู้นำจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกษัตริย์ ราชา ผู้บริหารรัฐผู้ดูแลความสงบและสร้างสันติให้เกิดแก่ราษฎรเป็นหลัก ทั้งนี้ก็เพราะว่า บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุขมีระเบียบวินัยก็เพราะมีผู้นำเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีผู้บริหารบ้านเมืองคอยเอาใจใส่ดูแล ดังหลักที่ว่า “พระราชาราชเป็นเครื่องปรากฏของแว่นแคว้น”^๓ พระราชาเป็นประมุข ของมนุษย์ทั้งหลาย”^๔

๓.๑.๑ การกำเนิดผู้นำในพระพุทธศาสนา

ตามที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อัครคัมภีร์ อรรถกถา กล่าวถึง กำเนิดของผู้นำไว้ว่า ผู้นำมีวิวัฒนาการมาตามลำดับ โดยเริ่มจากสมัยที่โลกพิเนาศ ก็ได้มีสัตว์เป็นจำนวนมากไปเกิดในชั้นอากาศสระพรหม พวกเขาเป็นผู้มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีอยู่ในวิมาน ดังข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะ และสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เสื่อม เมื่อโลกกำลังเสื่อม เหล่าสัตว์ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอากาศสระ นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิตีเป็นภักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสัญญาจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น เหล่าสัตว์ส่วนมากจุติจากพรหมโลกชั้นอากาศสระมาเป็นอย่างนี้ *นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิตีเป็นภักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสัญญาจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน”^๕

จากนั้นจึงกล่าวถึงการปรากฏวันดิน เริ่มตั้งแต่ เมื่อโลกเกิดขึ้นใหม่ ๆ จักรวาลนี้มีน้ำปกคลุมไปทั่ว ไม่มีดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาว ทั้งไม่มีกลางวันและกลางคืน หญิงชายก็ยังไม่ปรากฏ ปรากฏก็เพียงชื่อว่า “สัตว์” เท่านั้น ต่อจากเกิดจวันดิน และเมื่อกินจวันกินจึงทำให้ทำหยาบหมตรศมี จากนั้น ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาว กลางวันกลางคืนจึงเกิดขึ้น ดังข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะ และสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยนั้นทั่วทั้งจักรวาลนี้ แหละเป็นน้ำทั้งนั้น มีตมนอนธการ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายยังไม่ปรากฏ กลางคืน กลางวันยังไม่ปรากฏ เดือนหนึ่ง ครึ่งเดือน ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ หญิงชาย ก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายปรากฏชื่อแต่เพียงว่า “สัตว์” เท่านั้น ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน เกิดจวันดินลอยอยู่บนน้ำ ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น ดุจน้ำนมที่บุคคลเคี้ยวให้แห้งแล้วทำให้เย็นสนิทจับเป็นฝายอยู่ข้างบน จวัน

^๓ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๗๒/๘๐.

^๔ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๐๐/๔๙๙.

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๙/๘๘.

ดินนั้นสมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส มีสีเหมือนเนยใสหรือเนยข้น อย่างดี และมีรส อร่อยเหมือนน้ำผึ้งมีซึ่งปราศจากโทษ ต่อมา สัตว์ผู้หนึ่งมีนิสัยโลกกล่าววว่า “ท่านผู้เจริญสิ่งนี้จะเป็น เช่นไร” แล้วใช้นิ้วช้อนง้วนดินขึ้นมาลิ้มดู เมื่อเขาใช้นิ้วช้อนง้วนดินขึ้นมาลิ้มดูอยู่ รสง้วนดินได้แผ่ซ่าน ไป เขาจึงเกิดความอยาก ในรส แม้สัตว์เหล่าอื่นก็พากันถือแบบอย่างสัตว์นั้น จึงใช้นิ้วช้อนง้วนดิน ขึ้นมาลิ้มดู เมื่อสัตว์เหล่านั้นใช้นิ้วช้อนง้วนดินขึ้นมาลิ้มดูรสง้วนดินก็แผ่ซ่านไป และสัตว์เหล่านั้น ก็ เกิดความอยากในรสขึ้นเช่นเดียวกัน

วาเสฏฐะและภราทวาชะ ต่อมา สัตว์เหล่านั้นพากันใช้มือปั้นง้วนดินให้เป็นคำๆ เพื่อจะ บริโภค เมื่อใด สัตว์เหล่านั้นพากันใช้มือปั้นง้วนดินให้เป็นคำ ๆ เพื่อบริโภค เมื่อนั้น รัศมีที่ชานออก จากร่างกายของสัตว์เหล่านั้นก็หายไป เมื่อรัศมี ที่ชานออกจากร่างกายหายไป ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ก็ปรากฏ เมื่อดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ปรากฏ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏ เมื่อดวงดาวนักษัตร ทั้งหลาย ปรากฏ กลางคืน กลางวันก็ปรากฏ เมื่อกลางคืน กลางวันปรากฏ เดือนหนึ่ง ครึ่งเดือนก็ ปรากฏ เมื่อเดือนหนึ่ง ครึ่งเดือนปรากฏ ฤดูและปีก็ปรากฏ ด้วยเหตุ เพียงเท่านั้น โลกนี้ จึงได้กลับฟื้น ขึ้นอีก”^๖

เมื่อพวกเขากินง้วนดินเป็นอาหารนานเข้าร่างกายจึงหยาบมากขึ้น ผิวพรรณก็เริ่มต่างกัน พวกที่มีผิวพรรณงามก็ดูหมิ่นพวกที่มีผิวพรรณไม่งาม เป็นเหตุให้ง้วนดินหายไป เมื่อง้วนดินหายไป สะเก็ดดินมีลักษณะเหมือนดอกเห็ดมีรสอร่อยเหมือนน้ำผึ้งก็ปรากฏขึ้น เมื่อพวกเขาบริโภคสะเก็ดดิน นานวันเข้าผิวพรรณก็ยิ่งหยาบมากขึ้นอีก จนทำให้เกิดการดูหมิ่นกันขึ้นมาอีกจนเป็นสาเหตุให้สะเก็ด ดินหายไป เมื่อสะเก็ดดินหายไป เครื่องดินคล้ายเถาผักบุง มีรสอร่อยก็เกิดขึ้น เมื่อพวกเขาพากันกิน เครื่องดินนั้นร่างกายก็หยาบยิ่งขึ้นกว่าเดิม ทำให้เกิดการดูหมิ่นกันขึ้นมาอีกจนเป็นสาเหตุให้เครื่องดินนั้น หายไป เมื่อเครื่องดินหายไป ข้าวสาลี ที่ไม่มีรำ ไม่มีแกลบ บริสุทธ์มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสารได้ เกิดขึ้นในที่ที่ไม่ต้องไถ ข้าวนี้มีลักษณะพิเศษคือ เก็บเย็นเข้าก็แก่ขึ้นมาแทนอีก ไม่ปรากฏความพ่อง เลย ดังข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะ และสามเณรภราทวาชะว่า “วาเสฏฐะและ ภราทวาชะ เมื่อเครื่องดินของสัตว์เหล่านั้นหายไปแล้ว ข้าวสาลีอันผลิผลในที่ที่ไม่ต้องไถ ไม่มีรำ ไม่มี แกลบ บริสุทธ์ มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสารก็ปรากฏ ที่ที่พวกเขาเก็บเกี่ยวข้าวสาลีไปเพื่อเป็น อาหารเย็นในตอนเย็น ก็กลับมีข้าวสาลีออกสุกขึ้นได้ในตอนเช้าที่ที่พวกเขาเก็บเกี่ยวข้าวสาลีไปเพื่อ เป็นอาหารเช้าในตอนเช้า ก็กลับมีข้าวสาลีออกสุกขึ้นได้ในตอนเย็น ความพ่องไม่ ปรากฏเลย ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายพากันบริโภคข้าวสาลีซึ่งเกิดสุกเองในที่ที่ไม่ต้องไถ มีข้าวสาลีนั้นเป็นภักษา มีข้าวสาลีนั้น เป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่นานแสนนาน”^๗

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๐-๑๒๑/๘๙-๙๐.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๕/๙๒.

เมื่อพวกเขากินข้าวสาลินานวันเช้าร่างกายก็หยาบขึ้นอีก ผิวพรรณก็แตกต่างกันมากขึ้น

ปรากฏอวัยวะเพศชายและหญิงทำให้เกิดการเพ่งดูกัน เมื่อเพ่งดูกันนานเข้าจึงเกิดความกำหนด จนในที่สุดพวกเขาจึงได้เสพเมถุนกันตามสัญญาตัญญา ต่อมาพวกที่เห็นพวกที่เสพเมถุนกันจึงขว้างปาด้วยสิ่งของต่างๆ จนเป็นสาเหตุให้พวกเขาต้องสร้างเรือนขึ้นเพื่อปกปิดอสังขาร ต่อมาบางคนเกิดความเกียจคร้านทำการสะสมกักตุนข้าวสาลีเพื่อบริโภคทั้งมือเช้าและมือเย็น ต่อมาขยายเวลาในการกักตุนอาหารเป็นวันหนึ่ง สองวัน จนกระทั่งกักตุนไว้ถึง ๘ วัน เป็นเหตุให้ข้าวสาลีมีจำนวนลดลงอย่างมากจนทำให้เกิดการขาดแคลนอาหาร พวกเขาจึงปรึกษากันถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและหาวิธีแก้ไขปัญหานั้นจนนำไปสู่การแบ่งปันเขตแดนกัน ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาสุภุชชะและสามเณรภารทวาชะว่า “วาสุภุชชะและภารทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงประชุมกัน ครั้นแล้ว ต่างพากันปรับทุกข์ว่า “ท่านผู้เจริญ บาปธรรมก็ปรากฏในสัตว์ทั้งหลายแล้วด้วยว่า ในกาลก่อน พวกเรานึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิติเป็นภักขา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสัญจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน สมัยหนึ่ง เมื่อล่วงไปนาน ๆ เกิดง้วนดินลอยขึ้นบนน้ำปรากฏแก่พวกเรา ง้วนดินนั้นสมบุรณ์ด้วยสี สมบุรณ์ด้วยกลิ่นสมบุรณ์ด้วยรส พวกเรานั้นได้พากันใช้มือปั้นง้วนดินให้เป็นคำๆ เพื่อบริโภค เมื่อพวกเราพากันใช้มือปั้นง้วนดินให้เป็นคำ ๆ เพื่อ บริโภคอยู่ รัศมีที่ชานออกจากร่างกายก็หายไป เมื่อรัศมีที่ชานออกจากร่างกาย หายไป ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ก็ปรากฏ เมื่อดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ปรากฏแล้ว ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏ เมื่อดวงดาวนักษัตรทั้งหลายปรากฏแล้ว กลางคืน กลางวันก็ปรากฏ เมื่อกกลางคืนกลางวันปรากฏแล้ว เดือนหนึ่ง ครั้งเดือนก็ปรากฏ เมื่อเดือนหนึ่ง ครั้งเดือนปรากฏ ฤดูและปีก็ปรากฏ พวกเรานั้นบริโภคง้วนดิน มีง้วนดินเป็นภักขา มีง้วนดินเป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่นานแสนนานเพราะบาปอกุศล- ธรรมปรากฏ ง้วนดินของพวกเราจึงหายไป เมื่อง้วนดินหายไป สะเก็ดดินก็ปรากฏ สะเก็ดดินนั้นสมบุรณ์ด้วยสี สมบุรณ์ด้วยกลิ่น สมบุรณ์ด้วยรส พวกเรานั้นได้พากันบริโภคสะเก็ดดิน พวกเรานั้นบริโภคสะเก็ดดินนั้น มีสะเก็ดดินนั้นเป็นภักขา มีสะเก็ดดินนั้นเป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่นานแสนนาน เพราะบาปอกุศลธรรมปรากฏ สะเก็ดดินของพวกเราจึงหายไป เมื่อสะเก็ดดินหายไป เครือดินก็ปรากฏ เครือดินนั้นสมบุรณ์ด้วยสี สมบุรณ์ด้วยกลิ่น สมบุรณ์ด้วยรส พวกเรานั้นได้พากันบริโภค เครือดิน พวกเรานั้นบริโภคเครือดินนั้น มีเครือดินนั้นเป็นภักขา มีเครือดินนั้น เป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่นานแสนนาน เพราะบาปอกุศลธรรมปรากฏ เครือดินของพวกเราจึงหายไป เมื่อเครือดินหายไป ข้าวสาลีอันผลิผลในที่ที่ไม่ต้องไถ ไม่มีรำ ไม่มีแกลบ บริสุทธิ์ มีกลิ่นหอม มีเมลิ็ดเป็นข้าวสารก็ปรากฏ ที่ที่พวกเราเก็บเกี่ยวข้าวสาลีไปเพื่อเป็นอาหารเย็นในตอนเย็น ก็กลับมีข้าวสาลีงอกสุกขึ้นได้ในตอนเช้า ที่ที่พวกเราเก็บเกี่ยวข้าวสาลีไปเพื่อเป็นอาหารเช้าในตอนเช้า ก็กลับมีข้าวสาลีงอกสุกขึ้นได้ในตอนเย็น ความพรั่งไม่ปรากฏเลย พวกเรานั้นเมื่อพากันบริโภคข้าวสาลีซึ่งเกิดสุกเองในที่ที่ไม่ต้องไถ มีข้าวสาลีนั้นเป็นภักขา มีข้าวสาลีเป็นอาหาร ได้ดำรง อยู่นานแสนนาน เพราะบาปอกุศลธรรมปรากฏ ข้าวสาลีของพวกเราจึง

มีราห์อเมล์ดบ้าง มีเกลบหุ้มเมล์ดบ้างต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกขึ้นอีก ความพร่องได้ปรากฏให้เห็นจึงได้มีข้าวสาลีเป็นหย่อม ๆ ทางที่ดีเราควรแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดน กันเถิด” ครั้งนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงพากันแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกัน”^๘

ต่อจากนั้น เมื่อมีกาม มีความเกียจคร้าน มีความเห็นแก่ได้เกินควรจนเกิดการขาดแคลนปัจจัยในด้านต่าง ๆ จนถึงการแบ่งปันสิทธิและทรัพย์สินในการยึดครอง และเมื่อมีการยึดครองจึงเป็นสาเหตุให้เกิดการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน จนลุกลามถึงขั้นที่พวกที่ทนต่อพฤติกรรมนั้นไม่ไหวจึงมีการทำร้ายกันด้วยก้อนดินและท่อนไม้ เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นพวกเขาจึงปรึกษากันว่าควรแต่งตั้งคนผู้หนึ่งให้เป็นผู้ทำหน้าที่ว่ากล่าวตีสอนและขับไล่คนที่ทำความผิด และยังทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สินให้พวกเขาด้วย ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรับทุกข์กันว่า “ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้วคือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทัศนาวุธจักปรากฏ ทางที่ดี พวกเราควรสมมต(แต่งตั้ง)สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวตีสอนผู้ที่ควรตีสอน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจัก แบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง

ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปร่างงามกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่าน่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า “มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่า กล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวตีสอนผู้ที่ควรตีสอน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด และพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่ท่าน”

สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีสอนผู้ที่ควรตีสอน ขับไล่ ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น”^๙

จากการแต่งตั้งผู้นำหมู่ หรือผู้นำกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ตีสอนคนที่ควรตีสอนเป็นต้นนั้นทำให้เป็นมูลเหตุของการวิวัฒนาการมาเป็นพระราชานในที่สุด ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมต (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า “มหาสมมต มหาสมมต” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า “กษัตริย์ กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุ ที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ ๓ ว่า “ราชา ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวง กษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๘/๙๔.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐/๙๖.

ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”^{๑๐}

จากข้อความดังกล่าว ทำให้ทราบได้ว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงคำที่มีความหมายเกี่ยวกับผู้นำว่า การที่เรียกผู้นำว่า มหาสมมติ เพราะเป็นผู้ที่มหาชนสมมติแต่งตั้งเป็นผู้นำ เรียกว่ากษัตริย์ เพราะเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย เรียกว่า ราชา เพราะเป็นผู้ที่ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรมด้วย เหตุตามที่กล่าวมานี้ จึงกล่าวได้ว่า อัครัญญสูตร เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงการกำเนิดผู้นำในทางพระพุทธศาสนาโดยแท้

๓.๑.๒ ลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

ลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา หรือหลักพุทธธรรมได้อาศัยธรรมเป็นหลักการสำคัญในการปกครองดูแล และบริหารจัดการกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่หมู่คณะ มวลชน สังคมและประเทศชาติอย่างมั่นคง ยั่งยืนตลอดไป ผู้นำนั้นมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม หากผู้นำเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล หรือรู้จักมุ่งหมาย จะทำอะไรต้องมีแผนการ หรือเป้าหมาย ย่อมจะทำให้หมู่คณะดำเนินไปได้โดยสวัสดิภาพ การวางแผนงานได้ก่อนแล้วเดินตามลำดับของงาน ผลก็คือ จะไม่มีข้อผิดพลาดไม่ติดขัดในการทำงาน หรือในการทำงานเป็นคณะ ทุกคนร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียง งานก็จะประสบความสำเร็จได้ผลดี มีประสิทธิภาพ ผู้นำเกิดความสบายใจที่มีส่วนช่วยให้งานส่วนรวมประสบผลสำเร็จ

พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำไม่น้อย โดยมีคำสอนที่พูดถึงลักษณะคือเครื่องหมาย หรือ สิ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะความเป็นผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏใน สังฆโศภณสูตร จตุกนิบาต พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงถึงลักษณะของผู้นำไว้ ดังมีข้อความว่า

“ในธรรมวินัยนี้ ๑. ภิกษุผู้เฉียบแหลม ได้รับคำแนะนำดี แก่แล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมทำหมู่ให้งาม ๒.ภิกษุณี ฯลฯ ๓.อุบาสก ฯลฯ ๔. อุบาสิกาผู้เฉียบแหลม ได้รับคำแนะนำดี แก่แล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมทำหมู่ให้งาม ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แลผู้เฉียบแหลม ได้รับคำแนะนำดีแก่แล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมทำหมู่ให้งาม”^{๑๑}

ในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ทรงแสดง ลักษณะของผู้นำในทางพระพุทธศาสนาว่า ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะ ๕ ประการ คือ ๑) เป็นผู้ที่มีปัญญาเฉียบแหลม ๒) เป็นผู้ที่ได้รับคำแนะนำดีรวมถึง

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๑/๙๖-๙๗.

^{๑๑} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗/๑๒

เป็นผู้มีระเบียบวินัยดีด้วย ๓) เป็นผู้แก่กล้า ๔) เป็นพหูสูตร ๕) ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสำรวมแก่ธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควรอย่างเหมาะสม

ในทุติยปาปนิสสูตรพระพุทธองค์ทรงแสดงลักษณะของผู้นำโดยนำเอาลักษณะของพ่อค้าเปรียบเทียบกับพระภิกษุเพื่อประสบความสำเร็จของทั้ง ๒ ฝ่าย ดังความที่ปรากฏในพระสูตรว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ ไม่นานนักก็ถึงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ไพบูลย์ในโภคทรัพย์องค์ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ พ่อค้าในโลกนี้ ๑. มีตาดี ๒. มีธุรกิจดี ๓. เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย พ่อค้าชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างไร คือ พ่อค้าในโลกนี้รู้จักสินค้าว่า “สินค้านี้ ชื้อมาเท่านั้น ขายไปอย่างนี้ จักมีมูลค่าประมาณเท่านั้น มีกำไรเท่านั้น” พ่อค้าชื่อว่ามีตาดี เป็นอย่างนี้แล พ่อค้าชื่อว่ามีธุรกิจดี เป็นอย่างไร คือ พ่อค้าเป็นคนฉลาดซื้อและขายสินค้าได้ พ่อค้าชื่อว่ามีธุรกิจดี เป็นอย่างนี้แล พ่อค้าชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย เป็นอย่างไรคือ คหบดีหรือบุตรคหบดีผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคทรัพย์มาก ย่อมรู้จักพ่อค้าในโลกนี้เป็นอย่างนี้ว่า “พ่อค้าผู้นี้แลมีตาดี มีธุรกิจดี และสามารถที่จะเลี้ยงดู บุตรภรรยาได้ทั้งใช้คืนให้แก่พวกเราได้ตามกำหนดเวลา” คหบดีหรือบุตรคหบดีเหล่านั้น ย่อมเชื่อเชียวพ่อค้านั้นด้วยโภคทรัพย์ว่า “นับแต่ขึ้นไป ท่านจงนำโภคทรัพย์ไปเลี้ยงดู บุตรภรรยา และใช้คืนให้แก่พวกเราตามกำหนดเวลา” พ่อค้าชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย เป็นอย่างนี้แลพ่อค้าประกอบด้วยองค์ ๓ ประการนี้แล ไม่นานนักก็ถึงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ไพบูลย์ในโภคทรัพย์ ฉันทิ ภิษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ก็ฉันทินั้นเหมือนกันแล ไม่นานนักก็บรรลุความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพบูลย์ในกุศลธรรม”^{๑๒}

จากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นลักษณะของผู้นำว่า จะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา คือมีหูตาไวกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคลและเหตุการณ์ออกว่าเป็นอย่างไรซึ่งจะทำให้ผู้นำมีประสบการณ์มีความชำนาญในการปกครองเข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดีแต่คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการนี้ มีระดับความสำคัญมากน้อยต่างกันไปตามระดับตำแหน่งหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานว่าเล็กหรือใหญ่ขนาดไหนหรือมีความสำคัญเพียงใดโดยเฉพาะอย่างยิ่ง แล้วผู้ปกครองรัฐหรือผู้นำประเทศแล้วนับว่าเป็นองค์กรที่ใหญ่ผู้นำหรือผู้บริหารจึงต้องมีคุณลักษณะดังกล่าวครบถ้วน จึงจะสามารถยึดศรัทธาของผู้ใต้บังคับบัญชาไว้

นอกจากนี้ ในอุลกษตก ยังได้กล่าวถึงลักษณะผู้นำ ดังข้อความที่ปรากฏว่า“(นกทั้งหลายอนุญาตว่า) เอาเถิดเพื่อน พวกเราทั้งหมดอนุญาต แต่เจ้าจงพูดแต่ถ้อยคำที่เป็นอรรถเป็นธรรมเท่านั้น เพราะว่าพวกนกหนุ่ม ๆ ที่มีปัญญา และทรงไว้ซึ่งญาณยังมีอยู่ (กาได้รับอนุญาตแล้วจึงกล่าวว่) ขอ

^{๑๒} อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๔.

ความเจริญรุ่งเรืองจะมีแก่ท่านทั้งหลาย การที่ตั้งนาคำให้เป็นใหญ่นั้น ข้าพเจ้ายังไม่พอใจ ท่านจงมองดูหน้านาคำที่ยังไม่โกรธดูซิ ถ้านาคำโกรธจะทำหน้าอย่างไร”

ข้อความในพระสูตรนี้ แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะความเป็นผู้นำตามหลักพุทธว่า ผู้นำนั้นจะต้องมีลักษณะทางด้านภายนอกที่ดีด้วย ในพระสูตรนี้กล่าวถึงนาคำว่าธรรมดานาคำเวลาที่ไม่มีโกรธก็มีหน้าตาน่ากลัวอยู่แล้ว ถ้านาคำโกรธขึ้นมาจะมีหน้าตา ยิ่งน่ากลัวมากขึ้น ดังนั้น ลักษณะของผู้นำจึงควรจะต้องมีทั้งคุณสมบัติภายในและภายนอกที่ดี กล่าวคือ ในด้านคุณสมบัติภายนอกการเป็นผู้ปกครองนั้นถ้าลักษณะภายนอกไม่ดี เช่น การเดิน การนั่ง และการวางตัวไม่สม่ำเสมอแล้วหรือตรงข้ามกับคนซีริวชีห์เล่ และเป็นคนพิการก็ไม่อาจเป็นผู้ปกครองที่ดีได้ กล่าวว่หน้าตาไม่ดีไม่ควรให้เป็นใหญ่โดยนำไปเปรียบกับนาคำว่า “... จงมองดูหน้าตาของนาคำ ผู้ไม่โกรธเถิดนาคำโกรธแล้ว จักทำหน้าตาเป็นอย่างไร” หากพิจารณาข้อความนี้ ชี้ให้เราเห็นว่า การเป็นผู้ปกครองนั้นจะต้องมีลักษณะทางกายงดงามสง่า งามอาจกล้าหาญมาก ในลักษณสูตร ปฏิภาวนสูตร ที่ขนิทายได้กล่าวถึงมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ เช่น มีฝ่าเท้าเรียบเสมอกัน มีผิวกายดุจทอง เป็นต้นมีความรู้ความสามารถในการปกครองบ้านเมืองด้วยคุณธรรม และสามารถนำมาซึ่งความเจริญและความสงบสุขมาสู่บ้านเมืองได้ ส่วนลักษณะภายในของผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ผู้นำควรจะต้องประกอบด้วยลักษณะคือ มีความอดทนต่อการปฏิบัติงาน มีใจหนักแน่น มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา มีความขยันหมั่นเพียรต่อหน้าที่ มีจิตใจที่เอ็นดูห่วงใยใส่ใจดูแลผู้ร่วมงาน ตลอดจนเอาใจใส่ ตรวจสอบตรางและหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ ผู้นำที่ประกอบด้วยลักษณะที่ดีทั้งภายนอกและภายในตามที่กล่าวมานี้ จะทำให้เป็นที่ยอมรับนับถือของผู้ร่วมงานและผู้ใต้ปกครอง สามารถนำหมู่คณะและองค์กรที่ตนปกครองดูแลไปสู่ความสำเร็จได้แน่นอน

๓.๑.๓ คุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนาคุณสมบัติของผู้นำ หมายถึงคุณความดีประจำตัวของผู้นำ ดังนั้นผู้นำที่ดีจึงหมายถึงความเป็นผู้มีศักยภาพในตัวเองทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้ และความสามารถ พร้อมทั้งจะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างชาญฉลาดและประสบความสำเร็จได้ คุณสมบัติผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา มีปรากฏใน กปิชาดก ดังข้อความที่พระโพธิสัตว์กล่าวตอนหนึ่งว่า “สัตว์โง่แต่มีกำลังเป็นผู้นำฝูงไม่ดี เพราะไม่เกื้อกูลแก่หมู่ญาติ เหมือนนกต่อไม่เกื้อกูลแก่กันทั้งหลายส่วนสัตว์ผู้ฉลาด มีกำลัง เป็นผู้นำฝูงดี เพราะเกื้อกูลแก่หมู่ญาติ เหมือนท้าววาสวะเกื้อกูลแก่หมู่เทพชั้นดาวดึง”^{๑๓}

^{๑๓} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖๔-๖๕/๒๖๖.

จากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา ต้องเป็นผู้นำที่ฉลาดมีปัญญา มีความสามารถปกครองหมู่คณะได้ หากไม่มีปัญญาที่ไม่สามารถจะปกครองหมู่คณะให้มีความเจริญรุ่งเรืองและประสบสันติสุขได้

อนึ่ง ผู้นำไม่จำเป็นต้องรู้ทุกอย่าง ทำทุกอย่าง เพราะสามารถหาคนอื่นที่ชำนาญด้านนั้น ๆ มาช่วยงานได้ จากภาวะความเป็นผู้นำดังกล่าว สะท้อนถึงภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำทุกระดับนับว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเป็นเรื่องความอยู่รอดและเสถียรภาพขององค์กรและประเทศชาติโดยรวมด้วย ดังจะเห็นได้จากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

บ้านเมืองนั้นมีทั้งคนดีและไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขเรียบร้อยจึงไม่ใช่ทำให้ทุกคนเป็นคนดีหากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมืองและควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจไม่มีความเดือดร้อนวุ่นวายได้^{๑๔}

จากพระบรมราโชวาทข้างต้นจะเห็นคุณสมบัติของผู้นำในการบริหารประเทศ ที่สำคัญคือบุคคลนั้น ต้องเป็นคนดี ซึ่งคนดีในที่นี้สามารถศึกษาได้จากคุณสมบัติของผู้นำต้องได้รับการพัฒนาตามกระบวนการของการพัฒนามนุษย์ จนมีความสามารถและยอมรับหลักการปฏิบัติตามคุณธรรมของผู้นำได้ และจะเน้นในเรื่องการปกครองตนเองเป็นอันดับแรก เนื่องจากการจะเป็นผู้นำได้นั้น ต้องปกครองตนเองให้ได้เสียก่อน ดังพุทธพจน์ที่มาในธรรม^{๑๕}

การจะเป็นผู้นำ ให้บุคคลอื่นทำตามหรือมีความเชื่อมั่น ผู้นำต้องสามารถนำการกระทำได้จะไม่ถูกตำหนิในภายหลัง หลักการดังกล่าวจึงเป็นการสอนให้คนมีภาวะผู้นำในตนเองหรือพัฒนาตนเองให้ก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้นำและการพัฒนาตนเองนั้น ต้องพัฒนาทั้งกาย วาจาและใจ คือ ไม่คิดชั่วพูดชั่วและทำชั่วที่เป็นเหตุแห่งความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม ต้องทำในสิ่งที่ถูกและเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและส่วนรวมด้วยและการจะพัฒนาตนเองตามกระบวนการดังกล่าวได้ ต้องมุ่งเน้นที่การพัฒนาจิตใจ ปลูกฝังคุณธรรมให้มีจิตสำนึก ควบคุมตนเองได้ พระพุทธศาสนาถือว่าผู้นำต้องเอาชนะใจของตนเองเสียก่อน เมื่อสามารถชนะใจของตนได้ ก็เชื่อว่าเอาชนะสิ่งอื่นได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลชนะหมู่มนุษย์ตั้งล้านคน ในสมรภูมิ ยังไม่ชื่อว่า เป็นผู้ชนะสงครามอย่างเด็ดขาดคนที่ชนะตนเองได้เพียงคนเดียวนี้สิ จึงชื่อว่า เป็นผู้ชนะสงครามได้อย่างเด็ดขาด”^{๑๖}

^{๑๔} อ่างใน ธีรโชติ เกิดแก้ว, พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคม, (ปทุมธานี : สำนักพิมพ์สื่อตะวัน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๐.

^{๑๕} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘/๘๑

^{๑๖} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐๓/๔๐.

ผู้เป็นผู้นำหรือหัวหน้าจะต้องถือธรรมาธิปไตย คือ การประพฤติให้ถูกต้องตามหลักธรรม ดังนั้น หลักธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควบคุมอำนาจไม่ให้นำใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควรในขณะเดียวกัน หลักพระพุทธศาสนาก็ได้ถืออำนาจที่เกิดจากการประพฤติธรรม หรือหลักธรรมที่สำคัญในการที่จะยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตร หรือบริวารไว้ได้และในการเลือกคบหามิตรนั้นจะต้องคบหาบุคคลที่เรียกว่า กัลยาณมิตรเท่านั้น เพราะหากไปคบหากับคนพาลมาเป็นมิตรหรือได้คนพาลมาเป็นบริวารแล้ว แทนที่จะเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ผู้นั้นเป็นผู้มีอำนาจกลับทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและสูญเสียอำนาจไปในที่สุด

ข้อความที่กล่าวแล้วนี้ ชี้ให้เห็นว่าผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดีนั้น จะต้องเป็นผู้มีศีลเพราะศีลเป็นของผู้มีปัญญา แต่ถ้าผู้นำและผู้ปกครองเป็นผู้ไม่มีศีลและปัญญาแล้วก็จะกลายเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดีไม่ได้ ในทางตรงข้ามแล้ว ผู้นำหรือผู้ปกครอง มีทั้งศีล ปัญญาและสุตะ อยู่ในตนแล้วก็จะเป็นอย่างดีขึ้นในการเป็นผู้ที่ดี ญาติพี่น้องตลอดจนเพื่อนฝูงก็ให้ความเคารพด้วยความอ่อนน้อมอย่างแท้จริงกิจกรรมที่ผู้นำต้องดำเนินการนั้น มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชน คือการกินดีและอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าผู้นำดีนั้นก็หมายถึงต้องสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ได้ นับเป็นการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารประเทศสามารถปกครองและบริหารองค์กรที่รับผิดชอบให้ดำเนินไปถึงความสำเร็จอย่างมีผลดีมีประสิทธิภาพสูงและความเจริญและสันติสุขให้มั่นคงในกาลทุกเมื่อ ไม่กลับกลายเป็นความทุกข์เดือดร้อนอีกในภายหลัง

๓.๒ หลักธรรมของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

หลักธรรมของผู้นำเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาแก้ปัญหาจริยธรรมของผู้นำ เนื่องจากเป็นหลักที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านดีแก่ผู้นำผู้ปกครองและผู้บริหารบ้านเมืองระดับต่างๆ ซึ่งผู้นำที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมีหลักธรรมในการเป็นผู้นำและคุณสมบัติของผู้นำที่ดี นั้นหมายถึงความเป็นผู้มีศักยภาพในตัวเองทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้ และความสามารถ พร้อมทั้งจะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างชาญฉลาดและประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ตามที่ได้วางเป้าหมายเอาไว้ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมสำคัญในการเป็นผู้นำไว้หลายหลักธรรมด้วยกันเช่น ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ ใช้หลักธรรม คือ อคติ ปาปนิกรธรรม ในด้านศาสนศึกษาใช้หลักธรรม คือ อิทธิบาท พหุสุต ในด้านศึกษาสงเคราะห์ใช้หลักธรรม คือ ภาวนา กัลยาณมิตร ในด้านการเผยแผ่ใช้หลักธรรม คือ หลักพระธรรมกถึก พุทธวิธีในการสอน ในด้านสาธารณูปการใช้หลักธรรมคือ สปัปายะ ปาปนิกรธรรม ในด้านสาธารณสงเคราะห์ใช้หลักธรรม คือ พรหมวิหาร และสังคหวัตถุ ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวเป็นการสร้างเสริมภาวะผู้นำให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารจัดการ

ทั้งสิ้น ภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมได้อาศัย ธรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการกิจการงาน ทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อประโยชน์สุขแห่งหมู่คณะองค์กรสังคมอย่างมั่นคง และยั่งยืนตลอดไป

การที่พระพุทธศาสนาเน้นคุณธรรมเป็นสำคัญเพราะถือว่าผู้มีคุณธรรมแล้วประชาชนย่อมอยู่เป็นสุข คุณธรรมของการเป็นผู้นำนั้น เป็นหลักของการบริการที่ดี เรียกว่า ธรรมาธิปไตย หมายถึง การบริหารโดยถึงธรรมเป็นใหญ่ กล่าวคือ ยึดหลักบรรทัดฐาน หลักการและคุณธรรม เป็นแนวทางในการบริหาร และการบริหารนั้นต้องใช้ทั้งพระเดชพระคุณหรือใช้อำนาจและคุณธรรมซึ่งจะทำให้ได้ทั้งน้ำใจและผลงาน^{๑๗}

ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำ มีลักษณะใช้ทั้งพระเดชพระคุณ ติเตียนหรือชี้ผิดถูกที่ควรติหรือชี้ข้อผิดข้อถูกซึ่งหลักธรรมต่างๆทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ผู้นำ สามารถนำไปประยุกต์ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญและระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังคมองค์กรหรือหน่วยงานนั้นๆ เพื่อให้งานบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพมีดังนี้

๓.๒.๑ อคติ ^{๑๘}

หลักธรรมข้อนี้ นับว่าสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่จะต้องละเว้นอคติทั้ง ๔ ให้ได้ เพราะเป็นทางประพฤติที่ผิด เป็นหายนธรรมในสังคมอย่างยิ่ง ความประพฤติผิดความไม่เที่ยงธรรม หรือความลำเอียงมี ๔ อย่าง ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สังคาลสูตรตอนหนึ่งว่า “อริยสาวกไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ปุณฺชน

๑. ย่อมถึงฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรัก) ทำบาปกรรม
๒. ย่อมถึงโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) ทำบาปกรรม
๓. ย่อมถึงภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) ทำบาปกรรม

ส่วนอริยสาวก

๑. ย่อมไม่ถึงฉันทาคติ
๒. ย่อมไม่ถึงโทสาคติ
๓. ย่อมไม่ถึงโมหาคติ
๔. ย่อมไม่ถึงภยาคติ

^{๑๗} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) และเสถียรพงษ์ วรรณปก, มณีแห่งปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๓๕๓๖), หน้า ๑๗-๑๘

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๓๙.

อริยสาวกย่อมไม่ทำบาปกรรม โดยเหตุ ๔ ประการนี้
 พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวทยากรณภาพิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์
 ต่อไปอีกว่า

“บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม
 เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยากติ
 ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม
 เหมือนดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น
 บุคคลใดไม่ละเมิดความชอบธรรม
 เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยากติ
 ยศของบุคคลนั้นย่อมเจริญ
 เหมือนดวงจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น”^{๑๙}

๓.๒.๒ ปาปณิกธรรม

หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำหรือผู้บริหารที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมของ
 องค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ มีแสดงในทศตปิปาณิกสูตร^{๑๖} ว่าด้วย พ่อค้าผู้หวังความเป็นผู้ยิ่งใหญ่
 ไพบูลย์ในโภคทรัพย์ คือเป็นผู้มีความสามารถในการจัดกิจการของตน หรือดำเนินกิจกรรมขององค์กร
 ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ควรมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ คือ

- ๑) จักขุมา มีตาดี คือ รู้จักในสินค้าว่า ซื้อมาเท่านี้ ขายไปอย่างไร จักมีมูลค่า ประมาณนี้ มี
 ภาไรเท่านี้ เป็นผู้ที่มีปัญญามองการณ์ไกล เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
- ๒) วิธูโร มีธุรกิจดี คือ ฉลาดในการซื้อและขายสินค้าได้ เป็นผู้จัดธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญ
 เฉพาะด้าน
- ๓) นิสสยสัมปันโน เทียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย คือ มีผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือพึ่งพา
 อาศัยคนอื่นได้เพราะมีมนุษยสัมพันธ์ดี^{๒๐}

๓.๒.๓ อิทธิบาท ๔

ความหมายของอิทธิบาท ๔ นั้นมีผู้ให้ความหมายไว้มากผู้วิจัยได้รวบรวมและขอเสนอ
 รายละเอียดดังต่อไปนี้

^{๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๖/๒๐๑-๒๐๒.

^{๒๐} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, หน้า ๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า อธิติบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ(ฤทธิ์หรือความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือแปลงย้ายว่า ทางแห่งความสำเร็จ มี ๔ อย่างคือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวนไตร่ตรอง) แปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียรทำเอาจิตฝักใฝ่ ใช้ปัญญาสอบสวน^{๒๑}

อิทธิบาท ๔ หมายถึง คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน เป็นคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในชีวิตประจำวัน เป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อเอาชนะอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จและความก้าวหน้าในหน้าที่การงานตามที่มุ่งหวังไว้ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความเอาใจจดจ่อ) และวิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรอง)

๑. ฉันทะ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของฉันทะว่า หมายถึง ความพอใจ ใฝ่รัก ใฝ่หาความรู้ ใฝ่สร้างสรรค์ ความชอบใจ ความยินดี มีความพอใจในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นให้สำเร็จ หรือให้บรรลุเป้าหมาย กล่าวว่า รักงานและรักจุดหมายของงานด้วย เป็นความอยากและความต้องการอย่างหนึ่ง ซึ่งความอยากของฉันทะ จะทำให้เกิดความสุข ความชื่นชมเมื่อเห็นสิ่งหรืองานนั้นบรรลุความสำเร็จ ดังนั้นหากการทำงานมีจุดเริ่มต้นของการทำงานเกิดขึ้นที่ใจ เมื่อใจรักงานก็อยากจะทำเต็มที่ที่จะทำงานนั้น ก็จะมีความต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุด ให้สำเร็จผลที่ดีที่สุด สิ่งนั้น โดยจะไม่พะวังกับสิ่งล่อใจหรือผลตอบแทนอื่นๆ จิตใจจะแน่วแน่ในการทำงาน ฉันทะ จึงไม่เป็นเพียงแคร์รักในงานที่ทำเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการอยากทำให้ดีขึ้นด้วย นั่นคือ เมื่อจะทำอะไรแล้วจะต้องทำให้ดีที่สุด ให้เรียบร้อยสมบูรณ์ ฉันทะจะเกิดการงานอย่างสม่ำเสมอจนก็จะสำเร็จได้ด้วยดีและมีผลสมบูรณ์ในงาน^{๒๒}

๒. วิริยะ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า หมายถึง ความเพียร ความบากบั่น ความพยายาม ท้าหน้าอย่างไม่ท้อถอย มีใจสู้โดยไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก ในการทำงานแม้ว่างานจะถูกใจ แต่ถ้าไม่ขยันฝึกฝนจนชำนาญหรือมีความเพียรพยายาม งานย่อมไม่เกิดผลสำเร็จขึ้นได้ ต้องมีความกล้าที่จะทำงานนั้น ต้องมีจิตใจที่แน่วแน่ มั่นคง มุ่งตรงต่อจุดหมาย ในการสร้างเสริมวิริยะจะต้องสร้างที่ฐานรากของจิตใจ คือ ต้องจุดจิตสำนึกในการฝึกฝน โดยมองเห็นว่างานเป็นสิ่งที่ทำทนาย

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙.** (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๔๒-๘๔๖.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓.

ใจสู้เมื่อทาแล้วก็จะไม่ท้อถอย วิริยะจึงมีความจำเป็นยิ่งสำหรับงานทุกอย่างรวมทั้งงานบริหาร การศึกษา^{๒๓}

๓. จิตตะ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) จิตตะ หมายถึง จิตใจที่จดจ่อ เอาใจใส่ ตั้งใจ แน่วแน่ในการทำงาน เอาใจฝึกฝนในสิ่งนั้น ไม่วางธุระ และเป็นความคิดไม่ฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจหลุ่งซ่านเลื่อนลอย ในการทำงานจะต้องเอาใจใส่กับงานไม่ปล่อยปะละเลยงานของตน คอยตรวจตรางานอยู่เสมอ เป็นการอุทิศตนกับงานที่ทาในการสร้างเสริมจิตตะให้เกิดในตัวบุคคลนั้น จะต้องชี้ให้เห็นความสำคัญของงานที่ทาว่า งานนั้นมีความสำคัญต่อชีวิต ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ ต่อโลก จิตตะจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำงานนั้นสำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์ด้วยการมุ่งมั่นในงานที่ทานั้น^{๒๔}

๔. วิมังสา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า วิมังสาการสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณา ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบหาข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องหรือขัดข้องในกิจที่ทา เป็นต้น รู้จักทดลองคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง คนที่มีวิมังสาชอบคิดค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลองการคิดหาเหตุผลและชอบทดลองอย่างนี้ย่อมช่วยรวมจิตให้คอยกำหนดและติดตาม เรื่องที่พิจารณาอย่างติดใจตลอดเวลา เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นดิ่งไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่หลุ่งซ่าน ไม่วอกแวก และมีกำลังเรียกว่าเป็นวิมังสาสมาธิ วิมังสาคือความไตร่ตรองหรือทดลอง ได้แก่หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทา มีการวางแผนวัดผล คิดค้น วิธีแก้ไขปรับปรุงงาน^{๒๕}

๓.๒.๔ พหุสูต ๕

องค์แห่งพหุสูต ๕ (๑) พหุสูตสุตา เป็นพหุสูต (๒) ธตา ทรงสุตะ คือทรงจาไว้ได้ (๓) วจสา ปริจิตา คล่องปาก (๔) มนसानุเปกขิตา ขึ้นใจ (๕) ทิฏฐิยา สุปปฏิวิทธา แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ^{๒๖}

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายองค์แห่งพหุสูตในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมว่า องค์แห่งพหุสูต ๕ เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมกถึก หมายถึง เป็น

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมะกับการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๓.

^{๒๔} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๘๗.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๔๕.

^{๒๖} **อง.ปญจ.** (ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕,๘๘/๑๕๗-๑๕๘,๙๖/๑๖๖,๑๐๙/๑๘๖

คุณสมบัติที่ทำให้ควรได้รับชื่อว่าเป็นพหูสูต คือ ผู้ได้เรียนรู้มาก หรือคงแก่เรียน ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

- (๑) พหูสูตา หมายถึง ฟังมาก คือ ได้เล่าเรียนสดับฟังไว้มาก
- (๒) ธตา หมายถึง จาได้ คือ จับหลักหรือสาระได้ ทรงจากความไว้มั่นยา
- (๓) วจสา ปริจิตา หมายถึง คล่องปาก ท่องบ่นหรือใช้พูดอยู่เสมอจนแคล่วคล่อง จัดเจน
- (๔) มนसानุเปกขิตา หมายถึง เฟื่องชื่นใจ คือ ใส่ใจนึกคิดพิจารณาจนเจนใจ นึกถึงครั้งใด ก็

ปรากฏเนื้อความสว่างชัด

(๕) ทิฏฐิยา สุปฏิวิธธา หมายถึง ขบได้ด้วยทฤษฎี หรือ แทงตลอดดีด้วยทิฏฐิ คือ ความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา ทั้งในแง่ความหมายและเหตุผล^{๒๗}

ในสืลสูตร^{๒๘} พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ละประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นที่รักเป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ และเป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ ธรรม ๕ ประการคือ (๑) ภิกษุผู้ละเป็นผู้มีศีล สารรวมในปาติโมกข์สงฆ์พร้อมด้วยอาจารย์ และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย (๒) เป็นพหูสูต ทรงไว้ซึ่งสุตะ สัมสมสุตะ - เป็นผู้ได้สดับมาก - ทรงจำไว้ - คล่องปาก - ชื่นใจ - แทงตลอดด้วยดีด้วยทฤษฎี ซึ่งธรรมทั้งหลายอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง^{๒๙}

๓.๒.๕ กาวนา ๔

กาวนา ได้แก่ การเจริญ, การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา มีประประการประกอบด้วย

๑. กายกาวนา การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. สีลกาวนา การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๑.

^{๒๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๐๘/๒๐๑.

^{๒๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๐๘/๒๐๑.

๓. จิตตภาวนา การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อุตทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถหาจิตใจให้เป็นอิสระ ทาตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๓๐}

เห็นได้ว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนที่ต้องรับผิดชอบ ในองค์กร ในด้านหน้าที่หลัก และความรับผิดชอบตามตำแหน่งในองค์กรตามหลักการบริหาร และยังต้องรู้จักหน้าที่รอง คือ การเป็นบุคคลตัวอย่าง ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนกลุ่มที่ช่วยเหลือสมาชิกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพและประสานงานภายในกลุ่มให้มีความสามัคคี เพื่อให้งานต่าง ๆ สำเร็จบรรลุเป้าหมายได้ ผู้นำจึงควรเป็นผู้ที่มีทั้ง ธรรมและความรู้ เพื่อสร้างศรัทธาที่ดีให้เกิดแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นสัญลักษณ์แบบอย่างที่ดีขององค์กร ผู้นำจึงควรศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับผู้นำและนำไปประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมกับองค์กรหรือสังคมที่ตนนำหรือปกครองอยู่ และจะเป็นผู้นำที่ดีที่พึงประสงค์ คือ มีทั้งความรู้ดี ความสามารถดี และความประพฤติดี อันเป็นภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับผู้นำในยุคปัจจุบันที่ต้องการผู้นำที่มีธรรม มีวิสัยทัศน์ และรู้จักวิธีการสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรดำเนิน กิจกรรมขององค์กร หน่วยงานหรือสังคม ตลอดจนจนถึงประเทศชาติให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กรนั้น ๆ ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างมั่นคง

๓.๒.๖ กัลยาณมิตร ๗

กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้มีความใฝ่รู้ตั้งตนอยู่ในธรรม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญ สั่งสอนอบรม เป็นที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือ หรือสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญา สิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดีที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟัง การสนทนา ปรึกษา ชักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์คุณสมบัตินของกัลยาณมิตรถึง ๗^{๓๑} ประการ คือ

๑. ปิโย แปลว่า กัลยาณมิตรนั้น เป็นผู้นำรัก หรือเป็นที่รัก หมายความว่าท่านประกอบด้วยเมตตา ทำให้ผู้ที่เข้าไปหาบังเฝ้ารู้สึกว่ามีเพื่อน ทำให้เกิดความชุ่มฉ่ำใจ ไม่อ้ำอวังว่าแห้ว กัลยาณมิตรที่ดีจะทำให้เกิดรู้สึกอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ทำให้พระสาวกมีความสดชื่น มีความอบอุ่นใจ

^{๓๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๖/๒๐๑-๒๐๒.

^{๓๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๔.

มีความสบายใจ ท่านมีเมตตา ท่านมีลักษณะเป็นปิโย ก็จะมีสุขสบายใจ ชุ่มฉ่ำใจเหมือนมีเพื่อนดูแลอยู่ตลอดเวลา

๒. ครู เป็นที่เคารพ มีความหนักแน่น เป็นบุคคลที่อดมด้วยปัญญาทั้งทางโลก และทางธรรมอย่างพร้อมมูล จนกระทั่งตระหนกและซาบซึ้งได้ดีว่า อะไรถูกอะไรผิด อะไรดีอะไรชั่ว อะไรควรอะไรไม่ควร อะไรเป็นบุญอะไรเป็นบาป แล้วดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง ที่เป็นบุญเป็น กุศลอย่างมั่นคงแน่วแน่ ไม่หวั่นไหวต่อความย่ำแย่ของสิ่งแวดล้อมที่ทำให้จิตใจตกต่ำ

๓. ภาวนีโย แปลว่า เป็นที่เจริญใจ เป็นแบบอย่างให้เราได้เราได้ครูอาจารย์เรา ได้ผู้ที่ท่านมีคุณธรรม มีความประพฤติดีงาม เราก็เกิดความรู้สึกที่เรียกว่า จรรโลงใจ มีกำลังใจเห็น แบบอย่างอยากจะทำตาม ก็ทำให้มีความก้าวหน้าในชีวิต มีพุทธพจน์ที่ตรัสถึงพระภิกษุเถระเป็นที่ เจริญใจไว้ว่า เพราะประกอบด้วยธรรม ๕ ประการคือ “ไม่กำหนดในสิ่งที่เป็นเหตุให้กำหนดไม่ชัด เคืองในสิ่งที่เป็นเหตุให้ชัดเคือง ไม่หลงในสิ่งที่เป็นเหตุให้หลง ไม่โกรธในสิ่งที่เป็นเหตุให้โกรธ ไม่มัวเมา ในสิ่งที่เป็นเหตุให้มัวเมา”^{๓๒} หรือ “เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ เป็นผู้ไม่ลบลหู่คุณท่าน เป็นผู้ไม่ตีตนเสมอ”

๔. วตฺตา จ เป็นผู้สามารถว่ากล่าวตักเตือน เป็นนักพูด คือเป็นผู้ฉลาดในการใช้ถ้อยคำ นำรับฟัง มีเหตุมี ผล มีหลักการ พูดถูกจังหวะ การพูดนี้เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งซึ่งช่วยให้ผู้ทำหน้าที่ กัลยาณมิตรประสบ ความสำเร็จในการชักนำบุคคลผู้หลงผิด ท้อแท้หมดกำลังใจ หมดความยินดีในการทำหน้าที่ ให้กลับมี ความเห็นถูก มีกำลังใจ เกิดความยินดีที่จะทำหน้าที่นั้นต่อ

๕. วจนฺทฺขโม บอกกล่าวแล้วบางที่ยังไม่ชัดเจน ยังสงสัยอยู่เข้าไปซักถามเป็นผู้ อดต่อ ถ้อยคำสูง ๆ ต่ำ ๆ ได้คือ บุคคลผู้ทำหน้าที่ กัลยาณมิตรนั้นถึงเวลาจะว่ากล่าวสอนจำต้องว่า กล่าวสอนแนะนำ การว่ากล่าวสอน แนะนำนั้น แม้จะเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง เช่น การพูดเรื่อง ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา สำหรับผู้เป็นมิชฌาติฐิผู้ไม่มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ย่อมไม่เป็น ที่ชอบใจ จึงแสดงออกมาในรูปแบบของการใช้ถ้อยคำที่หยาบคาย ต่อต้านตีเถียน สำหรับผู้เป็น สัมมาทิฐิย่อมชอบใจแสดงออกมาในรูปแบบของการสรรเสริญยกย่องแสดงความพอใจเมื่อธรรมดาเป็นเช่นนี้ผู้ทำหน้าที่ กัลยาณมิตรจะต้องรู้เท่าทัน อดทนได้ทั้งถ้อยคำที่ไม่น่าปรารถนา และถ้อยคำที่ น่าพอใจ คือไม่ยินดี ยินร้ายจนเกินไป การอดทนต่อถ้อยคำที่ไม่น่ายินดีก็จำเป็นว่าอยากยิ่งแล้ว สิ่งที่ยากยิ่ง กว่าคือ การอดทนต่อสิ่งที่น่ายินดีนี้เป็นอีกด้านหนึ่งที่สำคัญ สำหรับบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ผู้อดทนต่อถ้อยคำ หรือเสียงนี้ฉะนั้น บัณฑิตหรือผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องฝึกจิตของตนไม่ให้ เอนเอียง คือไม่หวั่นไหว ไม่สะเทือนต่อโลกธรรม ๘ ด้วยอำนาจความยินดีหรือยินร้ายให้สมตามพระ พุทธพจน์ที่ว่า

^{๓๒} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๑/๑๔๙.

“ภูเขาศิลาล้วน เป็นแห่งเดียว ย่อมไม่สะท้อนด้วยลมฉันใดบัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่เอนเอียงใน เพราะนินทาและสรรเสริญฉันนั้น.”^{๓๓}

๖. คมภีรณจ กถิตตดา เป็นผู้ทีกล่าวถ้อยคำหรือเรื่องทีลึกลึซึงได้ค้ำกล่าวสอน ธรรมดา สามัญก็เป็ความดีของกัลยาณมิตรอยู่ท่วไปแล้ แต่กัลยาณมิตรทีมีคุณสมบัติพิเศษทีจะช่วยเหลือ ลูกศิษย์ ได้อย่างแท้จริงก็คือ ผู้ทีสามารถนำให้เข้าถึงสิ่งทีลึกลึซึงให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันนี้จะเป็นปัจจัยทีทำให้ เราสามารถก้าวหน้าในการปฏิบัติ ถ้าเรื่องลึกลึซึงขึ้นท่ว ท่านไม่สามารถแนะนำได้เราก็อยู่ในระดับ ธรรมดา ความก้าวหน้าในการปฏิบัติ ก็ไม่เป็ไปเท่ำทีควรไปไม่ไกล หรือไม่ถึงทีสุดจึงจะต้องมี คุณลักษณะข้อที ๖ คือสามารถทีจะแถลงชี้แจงเรื่องลึกลึซึงได้ด้วย ในทีนี้คง หมายถึงเรื่องทีเกี่ยวกับ ฌาน วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน หรืออีกนัยหนึ่ง ถ้อยคำทีควรพูดในการทำหน้าที่กัลยาณมิตร คือ กถาวต๑๐๐

๗. โน จภูฐานเณ นิโยชเย แปลว่าไม่ซ้กจุงในสิ่งทีเหลวไหลไร้สาระ หรือในทางทีเสียหาย คือ ปูองกันไม่ให้อำนาจใน สิ่งทีไม่เป็ประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกซ้กทำให้เกิดความรู้สึกสบายใจ ปลอดภัยไปร้ง ปลอดภัยขึ้นม่วว่าจะไม่ทำให้เกิดความเสียหาย และเอนออกไปผิดทาง ซ้กชวนให้ทำแต่สิ่งทีเป็น ประโยชน์เกื้อกูลมีคติเป็น สุข ผู้ต้องการประโยชน์จากการได้คบหามิตร พระพุทธองค์ตรัสว่าควรคบผู้ มีคุณสมบัติตามทีกล่าวมา แม้จะถูกซ้บไล่๒๖ก็ควรเข้าไปหา ดังความในพุทธภาษิตทีตรัสสรุไปว่า “มิตรเป็นทีรัก เป็นทีเคารพ เป็นทียกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พูดถ้อยคำลึกลึซึงได้ไม่

๓.๒.๗ หลักพระธรรมกถิก ๕

คุณสมบัติของพระธรรมกถิก เป็การกล่าวถึงคุณสมบัติของบุคคลผู้สอนธรรม จะต้องมึ คุณสมบัติพิเศษในการสั่งสอนประชาชนทั้งหลาย เรียกว่า คุณสมบัติแห่งพระธรรมกถิก ต้อง ประกอบด้วย

(๑) คุณสมบัติแห่งธรรมกถิก คือ ภิกษุทีจะเผยแผ่คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือนักเทศก์จะต้องประกอบด้วยองค์ ๕ ประการคือ ๑) แสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ตัดลัดให้ขาดความ ๒) อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ ๓) ตั้งจิตเมตตาปรารภนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ๔) ไม่แสดง ธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ ๕) ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่นคือว่าไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น^{๓๔}

(๒) พระธรรมกถิกผู้แสดงธรรมควรมุ่งให้ผู้ฟังได้รับอานิสงส์เช่นไรบ้าง ควรมุ่งให้ผู้ฟังได้รับ อานิสงส์ ๕ อย่าง คือ ๑) ผู้ฟังยอมได้ฟังสิ่งทียังไม่เคยฟัง ๒) สิ่งใดทีเคยฟังแล้แต่ไม่เข้าใจซ้ดยอม

^{๓๓} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

^{๓๔} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๘/๑๗๔.

เข้าใจสิ่งนั้นชัด ๓) บรรเทาความสงสัยเสียได้ ๔) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส^{๓๕}

(๓) คุณสมบัติของพระธรรมกถึกตามบทพุทธคุณ^{๓๖} พระพุทธเจ้าทรงได้รับการยกย่องว่าเป็น บรมครู ปรากฏในบทสวดพระพุทธรูปว่า พระปุกกุสาดิกล่าว่า ท่านผู้มีอายุ พระสมณโคดม ผู้ศากยบุตร เสด็จออกบวชจากศากยราชสกุลทรงผนวชแล้ว พระสมณโคดมผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นมีกิตติศัพท์อันงามฟุ้งไปอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุดังนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ๑) เป็นผู้ไกลจากกิเลส ๒) รู้เองโดยชอบ ๓) ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ๔) ดาเนินไปดี ๕) รู้แจ้งโลก ๖) เป็นสารีผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึกอย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้ ๗) เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๘) เป็นผู้ตื่นแล้ว ๙) เป็นผู้แจกธรรม^{๓๗}

(๔) คุณสมบัติของพระธรรมกถึก (ผู้สอน) ตามหลักพุทธธรรม ที่พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) ได้อธิบายมีเนื้อหาสาระสำคัญ ๒ ประการคือ ๑) บุคลิกภาพเป็นคุณสมบัติภายนอกของพระธรรมกถึก ได้แก่ ความสง่างาม วาจาสุภาพ มารยาทน่าเลื่อมใส ความเป็นผู้มีสมบัติผู้ดี และมีธรรม ๔ ประการคือ

๑. รูปร่างงดงาม หมายถึง มีประมาณในรูป คือ มีความสง่างามของรูป ๓ ประการ คือ ๑. รูปร่างดี ๒. หน้าตาดี ๓. ผิวพรรณดี^{๓๘}

พระธรรมกถึก ควรมีความงามด้วยรูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท ผิวพรรณสะอาดผ่องใส มีระเบียบร่างกายที่ดี มีอารมณ์ที่เบิกบานแจ่มใสใครได้พบเห็นก็จะเป็นมงคลทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๒. โสฬสปมาณิกา หมายถึง มีประมาณในเสียง มีความงามในการพูด ในคาพูด การบอกกล่าวด้วยน้ำเสียงที่ดีประเสริฐดุจเสียงแห่งพรหม ๘ ประการคือ ๑. แจ่มใส ๒. ชัดเจน ๓. นุ่มนวล ๔. ชวนฟัง ๕. กลมกล่อม ๖. ไม่พรวด ๗. ลึกซึ้ง ๘. กังวาน^{๓๙}

พระธรรมกถึกต้องบริหารวาจาให้มีความงามทั้ง ๘ ประการ ต้องรู้จักแต่งเสียงให้สวยงาม เหมาะกับความ เป็นพระธรรมกถึกไม่ประกอบไปด้วยวจีทุจริตนั่นเอง

๓. ธรรมปมาณิกา หมายถึง มีประมาณในธรรม คือ พระธรรมกถึกต้องมีบุคลิกภาพทางสติปัญญา เป็นเรื่องของเขาวุฒิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยกระบวนการทางพันธุกรรม พระธรรมกถึกต้องพัฒนาตัวเองให้มีความสามารถ เฉลียวฉลาดเป็นนักปราชญ์ เปี่ยมด้วย

^{๓๕} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๓๔๔.

^{๓๖} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธวิธีการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๒.

^{๓๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๔๓/๔๐๒.

^{๓๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๔๓/๔๐๒.

^{๓๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๕/๒๑๖.

สติปัญญา มีบุคลิกภาพทางสติปัญญาที่ดี ประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗ ประการคือ ๑. เป็นธัมมัญญ คือ ผู้รู้จักเหตุ ๒. เป็นอรรถัญญ คือ ผู้รู้จักผล ๓. เป็นอรรถัญญ คือ ผู้รู้จักตน ๔. เป็นมัตตัญญ คือ ผู้รู้จักประมาณ ๕. เป็นกาลัญญ คือ ผู้รู้จักกาลเวลา ๖. เป็นปริสัญญ คือ ผู้รู้จักชุมชน ๗. เป็นบุคคลัญญ คือ ผู้รู้จักบุคคล^{๔๐}

พระธรรมกถึกต้องมีสติปัญญา มีบุคลิกภาพทางสติปัญญาที่ดี คือประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗ ประการซึ่งเป็นธรรมของคนดี ธรรมของสัตบุรุษ และธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ

๔. สุวิชาจรรยาสัมปันนา หมายถึง ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและความประพฤติดี คือพระธรรมกถึกต้องมีความประพฤติที่ดี ตามหลักธรรมของความเป็นพระธรรมกถึกที่ดี ต้องมีหลักธรรม ๓ ประการ คือ ๑. สุวิชาโน หมายถึง เป็นผู้มีความรู้ดี ๒. สุสาสโน หมายถึง เป็นผู้สอนที่ดี ๓. สุปฏิปันโน หมายถึง เป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติดี^{๔๑}

พระธรรมกถึกต้องมีความประพฤติที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ซึ่งเป็นการสอนด้วยการปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

(๕) ในวาทีสูตร พระสูตรว่าด้วยนักพูด พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย นักพูด ๔^{๔๒} จำพวกนี้ คือ ๑) นักพูดที่จวนด้านอรรถ แต่ไม่จวนด้านพยัญชนะ ๒) นักพูดที่จวนด้านพยัญชนะ แต่ไม่จวนด้านอรรถ ๓) นักพูดที่จวนทั้งด้านอรรถและด้านพยัญชนะ ๔) นักพูดที่ไม่จวนทั้งด้านอรรถและด้านพยัญชนะ

ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุ (นักพูด) ผู้ประกอบด้วยปฏิสัมภิทา ๔ ประการจะพึงจวนทั้งด้านอรรถหรือด้านพยัญชนะ^{๔๓}

๓.๒.๘ พุทธวิธีการสอน ๔

ลีลาการสอน ๔ นั้น ในคัมภีร์เป็นลีลาการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ปราภวข้อความเป็นบทกิริยาทั้งกิริยาอาชยาตและกิริยาภิตก ดังข้อความว่า อถ โข ภควา มหาปชาปตี โคตมี ฌมมียา กถาย สนทสเสสิ สมหาเปสิ สมุตเตเชสิ สมปหเสสิ.

^{๔๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^{๔๑} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธวิธีการสอน, หน้า ๔๔.

^{๔๒} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๙/๒๐๘.

^{๔๓} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๙/๒๐๘.

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้พระนางมหาปชาบดีเห็นชัด ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่กล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมกถา^{๔๔}

เอกมนต์ นิสินน์ โข ต่ อิตถิ อายสมา อุทายี ฌมมียา กถาย สนทสเสสิ สมาทเปสิ สมุตเตเชสิ สมปหเสสิ.

พระอุทายีชี้แจงให้หญิงม่ายเห็นชัด ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่กล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมกถา^{๔๕}

อด โข ภควา เวรณชฺช พราหมณฺณ ฌมมียา กถาย สนทสเสตวา สมาทเปตวา สมุตเตเชตวา สมปหเสตวา อุกฺกุชฺชายาสนา ปกฺกามิ. ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงรับคำนิมนต์โดยดุชนิภาพ ทรงชี้แจงให้เวรัญชพราหมณ์เห็นชัด ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่กล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมกถา แล้วเสด็จจากอาสนะหลีกไป^{๔๖}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้นำมาอธิบายเป็นลีลาการสอน ๔ ในรูปบทนามไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ดังนี้

ลีลาการสอน หรือ พุทธลีลาในการสอน หรือ เทศนาวิธี ๔ (การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมกถา หรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็ จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีโดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะ ๔ ประการ)

๑. สันทัสสนา (ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจาแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา)

๒. สมาทปนา (ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ)

๓. สมุตเตชนา (เราใจให้อาจหาญแก่กล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหนียว ไม่กลัวยาก)

๔. สัมปหังสนา (ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บารุงจิตให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ)

^{๔๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๖/๑๐๑.

^{๔๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๐/๓๒๘.

^{๔๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๒/๑๕.

อรรถกถาชี้แจงเพิ่มเติมว่า ข้อ ๑ ปลดเปลื้องความเขลาหรือความมืดมัว ข้อ ๒ ปลดเปลื้องความประมาท ข้อ ๓ ปลดเปลื้องความอึดคร้าน ข้อ ๔ สัมฤทธิ์การปฏิบัติ จา ๔ ข้อนี้สั้นๆ ว่า “ชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ เร้าให้กล้า ปลุกให้ร่าเริง หรือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้วกล้า ร่าเริง”^{๔๗}

๓.๒.๙ สัมปายะ ๗

สัมปายะ คือ สิ่งทีสบาย, สสภาพเอื้อ, สิ่งทีเกื้อกูล, สิ่งทีเอื้อต่อการอยู่ดีและการทีจะพัฒนาชีวิต, สิ่งทีเหมาะสม อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย

๑. อาวาสสัมปายะ ทีอยู่อันเหมาะ เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ
๒. โศจรสัมปายะ แหล่งอาหารอานวย ทีเกี่ยวข้องบทบาททีเหมาะสม เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนทีมีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป
๓. ภัตตสัมปายะ การพูดคุยทีเหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ ข่าวดสารและสื่อสารทีเอื้อปัญญา
๔. บุคคลสัมปายะ บุคคลทีถูกกันเหมาะสม เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่านผู้ทรงคุณธรรมทรงภูมิปัญญาเป็นทีปรึกษาเหมาะใจ
๕. โภชนสัมปายะ อาหารทีเหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก
๖. อุตุสัมปายะ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมทีเหมาะ เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น
๗. อุตุสัมปายะ อิริยาบถทีเหมาะสม เช่น บางคนถูกกับจงกรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวทีพอดี มีอิริยาบถสมดุล^{๔๘}

๓.๒.๑๐ พรหมวิหารธรรม^{๔๙}

พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติทีประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ผู้บริหารทีจำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ และยังเป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหมคือผู้ใหญ่อีกด้วย ดังทีปรากฏในพระไตรปิฎกสังคีตสูตรว่า วิหารธรรม ๓ ๑) ทิพพิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของเทพ)

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (นนทบุรี : บริษัทเอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๖.

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (นนทบุรี : บริษัทเอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๖.

^{๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๕/๒๒๘/๒๓๒.

๒) พรหมวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม) ๓) อริยวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ)^{๕๐} และในเมตตาสูตฺร ดังข้อความที่ปรากฏว่า

ไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส ไม่ควรปรารภนาทุกข์แก่กันและกัน เพราะความโกรธและเพราะความแค้น ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์ ดุจมารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตชนิดไม่มีประมาณกว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมด ทั้งชั้นบน ชั้นล่าง และชั้นกลาง ผู้แผ่เมตตาจะยืน เดิน นั่ง หรือนอน ควรตั้งสติไว้ตลอดเวลาที่ยังไม่่วง นักปราชญ์เรียกการอยู่ด้วยเมตตาครั้งนี้ว่า พรหมวิหาร^{๕๑}

และในมหาโควินทสุตฺร ก็กล่าวถึงพรหมวิหาร ๔ ไว้เช่นกัน ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “มหาโควินทพราหมณ์มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุก หมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีกรุณาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยกรุณาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีมุทิตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยมุทิตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่”

๓.๒.๑๑ สังคหัตถุ ๔^{๕๒}

สังคหัตถุ คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี มี ๔ อย่าง คือ

- ๑) ทาน การให้ หมายถึง การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อแผ่แก่เพื่อนร่วมงาน
- ๒) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก หมายถึง การพูดผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๓๐๕/๒๗๕.

^{๕๑} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๔๘-๑๕๑/๕๓๔.

^{๕๒} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

๓) อรรถจริยา การประพฤติประโยชน์ หมายถึง การแนะนำประโยชน์แก่ผู้อื่นว่า กิจนี้ควร กิจนี้ไม่ควร

๔) สมานัตตา ความมีตนเสมอ หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ ไม่ถือตัว

สังคหัตถุ คือ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ชนและประสานความสัมพันธ์ด้วยความสามัคคี อันประกอบไปด้วย การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน จนเขารู้จักพึ่งตนเองได้ (ทาน) กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรี และความรักใคร่รั้งถือ ตลอดจนคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม คอยช่วยชี้แจงแนะนำหลักความจริง ถูกต้องดีงาม แก่ผู้ที่ต้องการ (เปยวัชชะหรือปิยวาจา) การชวนชวยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม ให้มีความเชื่อถือถูกต้อง ให้ประพฤติดีงาม ให้มีความเสียสละ และให้มีปัญญา (อรรถจริยา) การมีตนเสมอ คือ เสมอภาค ไม่เอาเปรียบ ไม่ถือตัวสูง ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยการทำตนเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดจนวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี (สมานัตตา)^{๕๓}

๓.๓ อำนาจของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

การมีบารมีตามคติทางพระพุทธศาสนา จึงขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเองเป็นสำคัญหากการกระทำของตนเอง ไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบันไม่ดี ผลที่ได้รับ ก็เป็นผลที่ไม่ดี เพราะมนุษย์จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบการกระทำของตนเองซึ่งเป็นกฎที่มีความยุติธรรมที่สุดเรียกว่ากฎแห่งกรรมดังพระพุทธดำรัสว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวหรือประณีต^{๕๔} บารมีเป็นแหล่งที่มาของอำนาจ เพราะบารมีเป็นทางหนึ่งที่จะทำให้อำนาจกลายเป็นสิ่งที่ชอบธรรม กล่าว ได้ว่าบารมีคืออำนาจประเภทหนึ่ง บารมีและอำนาจมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะถึงแม้ว่าจะมียศศักดิ์หรือตำแหน่งหน้าที่การงานสูงเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าขาดบารมี ก็ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่หรือสิ่งที่จะต้องประสงค์ให้สำเร็จลงได้ บารมีจึงมีความเกี่ยวพันที่สำคัญกับเรื่องของการเมืองความรู้เรื่องบารมีจึงพลอยทำให้รับรู้เรื่องของการเมืองไปด้วย บารมีสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

^{๕๓} พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผศ. “พุทธวิธีการจัดการ : แนวคิดและตัวแบบ”, เอกสารประกอบการสอน, (คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙๕.

^{๕๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๘๑/๒๘๗.

๑) บารมีที่ติดตัวมาแต่กำเนิด บารมีชนิดนี้ไม่ต้องใช้ความพยายามขวนขวายแต่อย่างใด เช่น การเกิดมาในชาติตระกูลสูง ร่ำรวยมีทรัพย์มาก บิดามารดาเป็นผู้มีอำนาจอยู่แล้ว บารมีชนิดนี้เป็นสิ่งที่ได้มาแล้วในตอนกำเนิด แต่การที่จะมีบารมีต่อไปหรือไม่หรือว่าจะรักษาบารมีนั้นให้อยู่กับตนตลอดไปได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับบารมีในข้อ ๒ ด้วย คือ

๒) บารมีที่เกิดจากการสั่งสมในปัจจุบัน คือ เกิดการแสวงหาสร้างสรรค์ขึ้นมาภายหลัง บารมีชนิดนี้เป็นสิ่งสำคัญมากเพราะจัดเป็นกรรมปัจจุบัน เช่น ตอนเกิดมาเกิดในตระกูลชวานาที่ยากจน แต่อาศัยมุมานะความขยันหมั่นเพียรของตนเองศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ ได้มีหน้าที่การงานที่ดี บางครั้งได้เป็นถึงนายกรัฐมนตรีที่มีอำนาจสูงสุดในการบริหารประเทศ ทั้งนี้เป็นบารมีที่สร้างสรรค์ขึ้นในปัจจุบัน แต่บารมีชนิดนี้ก็ขึ้นอยู่กับบารมีในข้อแรกด้วยถ้าไม่มีบารมีในอดีตชาติมาส่งเสริมสนับสนุน ปัจจุบันชาติจะสั่งสมอย่างไร ก็ยากลำบากมากเพราะกำลังกรรมไม่เพียงพอ

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระศาสดาเอกในโลกและทรงได้รับการเคารพเทิดทูนมานับพันๆ ปีแล้วนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับการที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีหรือบำเพ็ญเพียรในปัจจุบันชาติเพียงอย่างเดียว แต่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีนานนับชาติไม่ถ้วน บารมีที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมานั้นมีทั้งระดับสามัญ ระดับกลางและระดับสูง เรียกว่า ทศบารมีหรือบารมี ๑๐ประการ ซึ่งประกอบด้วย

- ๑) ทานบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการให้ทาน การเสียสละ
- ๒) ศีลบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการรักษาศีล กายวาจาให้เรียบร้อยดีงาม
- ๓) เนกขัมมบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการออกบวชปลีกตัวปลีกใจ ออกจากกาม
- ๔) ปัญญาบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการมีความรอบรู้ หยั่งรู้เหตุผลเข้าใจสภาวะทั้งหลายตามความเป็นจริง
- ๕) วิริยบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการมีความเพียร ไม่ย่อท้อ มีความบากบั่น
- ๖) ขันติบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยความอดทน สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจของเหตุผล
- ๗) สัจจบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการมีสัจจะ พูดจริงทำจริง และมีความจริงใจ
- ๘) อธิษฐานบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการมีความตั้งใจมั่น วางจุดหมายการกระทำของตนไว้แน่นอน แล้วดำเนินตามนั้นอย่างแน่วแน่
- ๙) เมตตาบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการมีความรักใคร่ เมตตาปรารถนาดี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ

๑๐) อุเบกขาบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการวางใจเป็นกลาง สงบราบเรียบสม่ำเสมอ
เที่ยงธรรมไม่เอนเอียงไปด้วยความยินดี ยินร้ายหรือความชอบชัง^{๕๕}

บารมีทั้ง ๑๐ ประการนี้ยังแบ่งออกเป็น ๓๐ ประการ เรียกว่าบารมี ๓๐ ทศ คือ

๑) บารมีชั้นสามัญ ๑๐ ประการ เช่น ทานบารมี ได้แก่การให้ทรัพย์สินเงินทองสมบัตินอก
กาย เป็นต้น

๒) อุปบารมีหรือบารมีระดับกลาง มี ๑๐ ประการ เช่นเดียวกัน เช่น ทานอุปบารมีได้แก่
การเสียสละอวัยวะเป็นทาน เป็นต้น เป็นการบำเพ็ญบารมีที่ยากกว่าบารมีชั้นสามัญ

๓) ปรมัตถบารมีหรือบารมีระดับสูงมี ๑๐ ประการด้วยกัน เช่น ทานปรมัตถบารมี การ
ยอมเสียสละชีวิตเป็นทานเพื่อผู้อื่น เป็นต้น บารมีชนิดนี้บำเพ็ญได้ยากที่สุด

บารมีทั้ง ๓๐ ประการนี้พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญอย่างบริบูรณ์มานานนับพระชาติ ไม่ถ้วน
เมื่อพระบารมีแก่กล้าบริบูรณ์เต็มที่แล้ว พระองค์จึงได้มาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดังนั้น บารมี
กับอำนาจจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกัน ถ้าไม่มีบารมี อำนาจก็เกิดขึ้นไม่ได้หรือ ถ้าไม่มีอำนาจบารมีก็เกิดได้
ยากเช่นเดียวกัน บารมีจึงจัดให้เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจ ประการหนึ่ง

ในทางปฏิบัตินั้น ผู้นำ คือหัวหน้าของหน่วยงาน หรือผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยงาน
นั้น โดยเฉพาะผู้นำในทางการบริหารงานแล้วจะประจักษ์ชัดว่า ผู้นำขององค์กรหรือหน่วยงานคือ
ผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยงานนั้นๆ และเมื่อพิจารณาในแง่ของกลุ่มผู้นำคือผู้บริหารงานของกลุ่ม
โดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยการ การจูงใจ การริเริ่มการประนีประนอมและประสานงานสำหรับ
การศึกษาของกลุ่มพฤติกรรมนั้น จะเน้นความสำคัญของภาวะหน้าที่ ของผู้นำเกี่ยวกับการวินิจฉัยสั่ง
การเป็นใหญ่ พฤติกรรมต่างๆ ดังกล่าวของผู้นำจะดำเนินไปได้ ก็โดยอาศัยอำนาจหน้าที่และอำนาจ
บารมีเป็นเครื่องมือ ทั้งในลักษณะที่เป็นแบบพิธีการและไม่เป็นพิธีการ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดพลังร่วมของ
กลุ่ม ทำให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

คำว่า “อำนาจหน้าที่” นี้เป็นผลที่เกิดจากความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่นั้นมีลักษณะ
เป็นสิทธิ เช่น สิทธิในการวินิจฉัย สั่งการ สิทธิในการบังคับบัญชาและสิทธิในการบริหารงาน เป็นต้น
อำนาจหน้าที่ เป็นอำนาจที่อยู่ในสถาบันทางการบริหาร โดยอาจมีรัฐธรรมนูญ กฎหมายระเบียบ
ข้อบังคับและธรรมเนียมประเพณีนิยมระบุไว้แก่ผู้บังคับบัญชาทุกตำแหน่งที่มีการบังคับบัญชา
ตามลำดับชั้นของสายการบังคับบัญชา ซึ่งเรียกว่า สิทธิในการบังคับบัญชา อำนาจหน้าที่ ซึ่งมีลักษณะ
เป็นสิทธินี้ หมายถึง อำนาจหน้าที่ที่บุคคลใดก็ตาม ถ้าดำรงตำแหน่งตามที่ได้ระบุไว้ย่อมจะทรงสิทธิ
นั้น

^{๕๕} ชุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๔/๑๑๔, ชุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๓๖/๕๙๖.

ส่วนคำว่า “อำนาจบารมี” ก็เป็นอำนาจอีกชนิดหนึ่ง ในลักษณะของการใช้สิทธิ์ เป็นความสามารถ ที่จะใช้อำนาจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสั่งได้เพียงใด อำนาจชนิดนี้ขอบเขตกว้างโดยตรงกับท่านที่ความรู้ความสามารถ ตลอดจนความสัมพันธ์ของผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การที่จะใช้อำนาจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติให้ได้ทั้งน้ำใจและผลงานนั้นเองในกรณีนี้ จะเห็นได้ประจักษ์แจ้งยิ่งขึ้น ถ้าพิจารณาถึงผู้นำซึ่งไปดำรงตำแหน่งเดียวกันต่างวาระกันผู้นำแต่ละคน จะมีอำนาจบารมีไม่เท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้น การศึกษาเรื่องผู้นำ จึงจำเป็นจะต้องทราบถึงแหล่งที่มาของอำนาจชนิดต่างๆ ซึ่งผู้นำใช้ในการปกครองบังคับบัญชาหรือโน้มน้าวจิตใจให้ผู้อื่นคล้อยตามด้วยความเต็มใจ โดยจะกล่าวถึงที่มาของอำนาจในทัศนะของนักวิชาการ ที่กล่าวถึงเรื่อง อำนาจบารมีและเรื่องพลังกำลังต่างๆ ตามหลักพระพุทธศาสนา

ในการเป็นผู้นำปกครองบังคับบัญชาผู้อื่นนั้น สิ่งที่เป็นเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่งของผู้นำก็คือ อำนาจในการบังคับบัญชาให้คนอื่นเชื่อฟังและปฏิบัติตาม เรื่องอำนาจและที่มาของอำนาจต่างๆ ดังกล่าวมานี้ก็เป็นผลมาจากแนวความคิดของนักวิชาการที่สนใจที่ค้นคว้าในด้านนี้ แต่ถ้าจะกล่าวตามหลักของพระพุทธศาสนาก็มีพุทธภาษิตอยู่บทหนึ่งที่ว่า “อำนาจย่อมเป็นใหญ่ในโลก”^{๕๖} พุทธภาษิตบทนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า อำนาจทำให้ผู้นำหรือผู้ปกครองเป็นใหญ่ได้ เพราะว่าการบังคับบัญชาขึ้นชื่อว่าอำนาจเกิดขึ้นในตนอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นโดยตำแหน่งหน้าที่อย่างหนึ่ง อำนาจนี้ย่อมเป็นใหญ่ในอันจะบงการทั้งปวง คนเราในโลกย่อมเกรงกลัวอำนาจ แต่อำนาจนั้น ที่เป็นใหญ่ในโลกในที่นี้หมายถึงอำนาจที่ประกอบด้วยคุณธรรมแต่ละประเภทก็ย่อมมีอำนาจเป็นของตนเอง ในหลักพระพุทธศาสนาได้เรียกว่า “พลัง” คือ กำลังหรือแรงของคนไว้ ๘ ประการ ดังนี้

- ๑) โภณณพลา ทารกา ทารกแรงร้องไห้
- ๒) โภธพลา มาตุคาม มาตุคามแรงโกรธ
- ๓) อาวุธพลา โจรา โจรแรงอาวุธ
- ๔) อีสสรียพลา ราชาโน พระราชาแรงอำนาจ
- ๕) อชมตติกพลา พาลา คนพาลแรงหาเรื่อง
- ๖) นิชมตติกพลา ปณติตา บัณฑิตแรงรังสติ
- ๗) ปติสงขานพลา พาหุสสุตา พหูสูตแรงพิจารณา
- ๘) ขนติพลา สมณพราหมณา สมณพราหมณ์แรงขันติ^{๕๗}

ในข้อที่ว่า “พระราชาแรงอำนาจ” นั้นเพราะพระราชาจะต้องเป็นผู้นำในการปกครองจึงจำเป็นต้องมีอำนาจและการจะใช้อำนาจต้องยึดหลักธรรมเป็นที่ตั้งเพราะการจะยึดเอาสิ่งใดเป็นใหญ่

^{๕๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑/๖๐.

^{๕๗} อ.จ.อภฺรฎก. (ไทย) ๒๓/๑๑๗/๑๗๑.

ได้มีกล่าวถึงในเรื่องอธิปไตย ๓ ซึ่งได้กล่าวถึงความเป็นใหญ่หรือภาวะที่ถือเป็นใหญ่ว่า มี ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑) อธิปไตย คือ ความมีตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนเป็นประมาณ

๒) โลกาธิปไตย คือ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนานิยมของโลกเป็นประมาณ

๓) ธรรมาธิปไตย คือ ถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดเอาความถูกต้องเป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ^{๕๘}

ผู้เป็นผู้นำ จะต้องถือธรรมาธิปไตย คือ การปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรม หลักธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควบคุมอำนาจไม่ให้ผู้นำใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้องไม่สมควร ในขณะที่เดียวกันหลักพระพุทธศาสนา ก็ได้ถืออำนาจที่เกิดจากการประพฤติธรรมหรือหลักธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติเป็นผู้มีอำนาจ ซึ่งจะมีคุณประโยชน์ในการศึกษาและเข้าใจเรื่องที่มาของอำนาจประเภทต่าง ๆ ดังนี้

ในพละ ๕ ของพระมหากษัตริย์ ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้มีอำนาจนั้นจะต้องประกอบไปด้วยทรัพยากรแห่งอำนาจ ๕ ประการ คือ

๑) พาหพละหรือกายพลัง หมายถึง มีกำลังกายหรือกำลังแขนแข็งแรง สุขภาพดีมีความสามารถและชำนาญในการใช้อาวุธ ตลอดจนถึงมีอาวุธยุทธโศปกรณ์พร้อม

๒) โภคพละ คือ โภคะหรือสมบัติมาก พร้อมทั้งจะใช้เลี้ยงดูบริวารหรือใช้สอยในกิจการต่าง ๆ ได้ไม่ติดขัด

๓) อมัจฉพละ คือ มีอำมาตย์ ข้าราชการ ผู้บริหารที่ทรงคุณวุฒิเก่งกล้าสามารถและเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน

๔) อภิชัจฉพละ คือ มีชาติตระกูลสูง กำเนิดในตระกูลสูงเป็นชาติดิยราชได้รับความเคารพเทิดทูนจากประชาชนและเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาแล้วเป็นอย่างดีตามประเพณี แห่งราชตระกูลนั้นๆ

๕) ปัญญาพละ คือ กำลังแห่งปัญญา มีสติปัญญาสามารถมาก หยั่งรู้เหตุผลรู้จักผิดชอบชั่วดีประโยชน์มิใช่ประโยชน์ สามารถวินิจฉัยเหตุการณ์ทั้งหลายภายในและภายนอก ดำริการต่างๆ ได้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง^{๕๙}

กำลังข้อแรก คือ กำลังแขนหรือกำลังกายแม้ว่าจะสำคัญแต่ก็จัดว่าต่ำกว่ากำลังใน ข้ออื่นๆ เพราะหากว่าไม่กำลังในข้ออื่นๆ มาค้ำจุนแล้ว กำลังกายอาจใช้ไปในทางที่ผิด เป็นอันธพาลไปได้

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๗ - ๗๘.

^{๕๙} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๔๔/๕๓๒, ขา.อุ. (ไทย) ๗/๓๔๘/๔๓๘.

ส่วนกำลังปัญญาท่านจัดว่าเป็นกำลังที่ประเสริฐสุด เพราะเป็นเครื่องกำกับควบคุม และนำทางกำลังอื่นๆ ทุกอย่าง ยังมีหลักธรรมที่เป็นกำลังหรือเรียกว่าพละ ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้เป็นผู้มีอำนาจ มีความมั่นใจไม่หวั่นไหวต่อภัยอันตรายต่าง ๆ คือ

๑) ปัญญาพละ มีกำลังแห่งปัญญามาก

๒) วิริยพละ มีกำลังแห่งความเพียรมาก

๓) อนวัชชพละ มีกำลังแห่งความสุจริต หรือความบริสุทธิ์ ไม่มีข้อบกพร่องเสียหายอันเกิดจากการประกอบอาชีพหรือ การทำงานสุจริตไม่มีโทษ

๔) สังคหพละ มีกำลังแห่งการสงเคราะห์ คือ การยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนไว้ได้มากด้วยการสงเคราะห์ด้วยวิธีการต่างๆ ^{๖๐}

การแบ่งปัน การพูดจาดีไพเราะ การบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ในโลกนี้ ความเป็นผู้ประพฤติตนเสนอในธรรมนั้นๆ ในบุคคลนั้นๆ ตามควร เป็นต้น อันได้แก่ สังคหวัตถุ ซึ่งมีด้วยกัน ๔ ประการ คือ

๑) ทาน การให้ปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งของแก่บุคคลอื่น ด้วยเห็นว่าสิ่งของที่ตนเสียสละไปนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เป็นการแสดงความมีน้ำใจ และเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรสหายบริวารไว้ได้ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการให้ไว้มากมาย เช่น “ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก” ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้ ^{๖๑} เป็นต้น ผู้ที่มีความตระหนี่นั้น ไม่สามารถที่จะผูกมิตรหรือยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรและบริวารไว้ได้

๒) ปิยวาจา การมีวาจาเป็นที่รัก เป็นจุดตั้งจิตใจของผู้ฟัง มีวาจาสุภาพอ่อนหวานชวนฟัง เป็นวาจาที่ไม่หยาบคายและเป็นวาจาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ การมีปิยวาจามีความสำคัญเป็นอย่างมากในการผูกมิตรหรือรักษาน้ำใจมิตร บุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นทูตหรือเป็นตัวแทนของประเทศในการเจรจาเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติจะต้องมีเทคนิคในการใช้คำพูดอย่างดีเยี่ยม เพราะถ้าหากใช้คำพูดที่ไม่ดีก็จะส่งผลให้ประชาชนและประเทศชาติสูญเสียผลประโยชน์ได้

๓) อตถจริยา การประพฤติตนเป็นประโยชน์ เช่น การช่วยเหลือผู้อื่นในเวลาที่ยจำเป็น ไม่เป็นคนนิ่งดูตายในเมื่อตนเองมีกำลังความสามารถที่พอจะช่วยเหลือได้ในการผูกสัมพันธ์มิตรระหว่างประเทศก็เช่นเดียวกัน จะต้องเป็นผู้ที่รู้จักให้การช่วยเหลือในเวลาที่เหมาะสมช่วยเหลือ เช่น เมื่อถึงคราวที่มีมิตรประเทศต้องประสบภัยพิบัติต่างๆ ที่ประเทศสัมพันธ์มิตรพอที่จะช่วยเหลือได้ ก็ให้ช่วยเหลือตามกำลังความสามารถ เพื่อเป็นการผู้สัมพันธ์มิตรหรือแสดงความสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน

^{๖๐} อ.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐๙/๓๗๖.

^{๖๑} ธรรมรักษา, พระไตรปิฎกฉบับสุภราชิต, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐๘.

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่คบมิตรเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มิใช่ว่าเมื่อเห็นว่ามิตรหมดประโยชน์สำหรับตนแล้วก็เริ่มห่างเหินหรือเลิกคบไป การคบหามิตรจะต้องคบด้วยความจริงใจ และมีความมีตนเสมอต้นเสมอปลายในยามที่มิตรรุ่งเรืองและความตกต่ำ^{๖๒}

หลักธรรมทั้งสี่ประการนี้ มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการที่จะยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรหรือบริวารไว้ได้และในการเลือกคบหามิตรนั้นจะต้องคบหาบุคคลที่เรียกว่ากัลยาณมิตรเท่านั้นเพราะหากไปคบหากับคนพาลมาเป็นมิตร หรือได้คนพาลมาเป็นบริวารแล้ว แทนที่จะต้องเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ผู้นั้นเป็นผู้มีอำนาจ กลับทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและสูญเสียอำนาจไป การมีกัลยาณมิตรและบริวารที่ดี จึงเป็นเครื่องส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลนั้น ๆ เป็นผู้ที่มีอำนาจมากยิ่งขึ้นและสามารถดำรงอำนาจนั้นไว้ได้นานอีกด้วย การมีกัลยาณมิตรและบริวารที่ดีจึงเป็นปัจจัยส่งเสริมในการมีอำนาจอีกประการหนึ่งด้วย

๓.๔ สรุป

สรุปภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา จากการที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเริ่มการศึกษาตั้งแต่แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ ซึ่งได้กล่าวถึงความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำ ทำให้ทราบว่า ทั้งผู้นำและภาวะผู้นำนั้นมีลักษณะแตกต่างกัน คำว่าผู้นำ มีความหมายมากมายล้วนแต่ว่าใครจะมีนิยาม ซึ่งนักวิชาการแต่ละท่านก็มีทัศนะแตกต่างกัน แต่ในทัศนะของผู้ศึกษา ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่ได้รับการยอมรับหรือยินยอมหรือได้รับแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจแต่งตั้งให้เป็นผู้ที่นำหรือพาหมู่คณะองค์กรหน่วยงาน สังคม หรือประเทศชาติ ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน

ในทัศนะของวิจัยเห็นว่า การนิยามความหมายของคำว่าผู้นำกับภาวะผู้นำของแต่ละท่านล้วนถูกต้องทั้งนั้น เนื่องจากว่า ผู้นำและภาวะผู้นำนั้นมีหลายประเภทและหลายแบบ หลายประการขึ้นอยู่กับว่า จะเป็นผู้นำอะไร อยู่ในระดับไหน มีขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่มากน้อยแค่ไหน มีองค์ประกอบหรือปัจจัยอะไรบ้างที่จะเป็นตัวกำหนดว่า เมื่อเป็นผู้นำระดับนี้ หรือมานำองค์กรหรือมานำหน่วยงานนี้ ต้องมีลักษณะภาวะผู้นำ แบบนี้จึงจะเหมาะสมจะควรและการจะใช้ลักษณะของภาวะผู้นำ ก็ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น วันเวลา สถานที่ โอกาส อำนาจและสิทธิในการกระทำ และที่สำคัญก็คือตัวผู้นำเอง เมื่อวันเวลา สถานที่ โอกาสอำนาจและสิทธิต่างๆ อำนาจให้แล้ว ตัวผู้นำเองจะกล้าตัดสินใจหรือไม่กล้าตัดสินใจ การตัดสินใจนั้น ประกอบด้วยอารมณ์หรือว่าเหตุผล ที่คิดพิจารณาวิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนอย่างดีที่สุดแล้วมากกว่ากัน ตรงนี้แหละที่ผู้ศึกษาเห็นว่า ผู้นำต้องมีภาวะผู้นำ จึงจะเป็นผู้นำที่สมบูรณ์

^{๖๒} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๑๔/๒๒๒.

ดังจะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำ จึงถือเป็นคุณลักษณะหรือองค์ประกอบประการหนึ่ง ซึ่งผู้นำทุกคนควรมี ที่กล่าวเช่นนี้ก็เนื่องจากว่า ผู้นำทุกคนมิใช่ว่าจะมีภาวะผู้นำเสนอไปทุกคน ผู้นำบางคนเป็นผู้นำ แต่ไม่มีภาวะผู้นำ ซึ่งยังผลให้การบริหารหรือการนำของผู้หน้านั้นๆ ประสบความล้มเหลวไม่สามารถนำพาองค์กรหรือหน่วยงานที่ตนนำไปสู่เป้าหมายได้ ผู้นำบางคนอาจจะเก่ง มีความรู้ดีแต่ความประพฤติไม่ดี ก็คือเก่งในทางไม่ดีนั่นเอง ผู้นำประเภทนี้ อันตรายเพราะผู้นำที่เก่งและฉลาดในทางไม่ดี ก็สามารถทำการแยบยลมากกว่าและกระทำการอย่างชาญฉลาด ซึ่งจะมีผลเสียหายมากกว่า ดังจะสังเกตว่ามีปัญหาเกี่ยวกับผู้นำในทางลบเกิดขึ้นมากมายในสังคมปัจจุบัน เช่น บริหารงานด้วยความไม่โปร่งใสบ้าง หาผลประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง มีความลำเอียงด้วยประการต่างๆ หรือสักว่าเมือเขาให้นำก็นำเฉยๆ ตามตำแหน่งหน้าที่บังคับให้นำ หรือบางคนกว่าจะได้ตำแหน่งมาต้องลงทุนลงแรงไปมาก พอมีโอกาส ก็จะกอบโกยผลประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรมและวิธีการ ซึ่งเป็นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวมที่เป็นเช่นนี้ ก็เนื่องจากว่า ผู้นำดังกล่าวนั้นขาดคุณสมบัติของผู้นำที่ดีตามหลักของพระพุทธศาสนาหรือหลักธรรมที่ผู้นำควรจะมีในตัว จึงกล้าตัดสินใจทำสิ่งที่ไม่ดีลงไป

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่า ผู้นำนั้น หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรม คือเป็นตัวบุคคลสามารถจับต้องหรือสัมผัสได้ แต่ภาวะผู้นำนั้น เป็นนามธรรมอยู่ในตัวของผู้นำ ไม่สามารถที่จะแตะต้องหรือสัมผัสได้ แต่ก็สามารถสะท้อนออกมาในลักษณะต่างๆ ของผู้นำ ทั้งทางกาย และวาจา แต่ก็สามารถรู้ได้ว่าผู้นำคนไหนมีภาวะผู้นำหรือไม่ ถึงแม้จะสะท้อนออกมาในลักษณะที่ไม่ดีก็ยิ่งถือว่ามีภาวะผู้นำ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีหลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาคอยกำกับควบคุม ให้สะท้อนลักษณะของภาวะผู้นำออกมาในลักษณะที่ดีมากที่สุดเท่าที่จะมากได้

บทที่ ๔

องค์ความรู้ของภาวะผู้นำการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา

องค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษา ประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ซึ่งจะศึกษาเฉพาะองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ในยุคปัจจุบันของประเทศไทย และประเทศกัมพูชา ทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านการปกครอง ๒) ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านศาสนศึกษา ๓) ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านศึกษาสงเคราะห์ ๔) ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านการเผยแผ่ ๕) ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านสาธารณูปการ ๖) ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านสาธารณสงเคราะห์ ๗) องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๔.๑ ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านการปกครอง

ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านการปกครองของไทยและกัมพูชา อภิปรายผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทั้ง ๒ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้บริการกิจการคณะสงฆ์ไทย และ ๒) กลุ่มผู้บริการกิจการคณะสงฆ์กัมพูชา ดังต่อไปนี้

พระเทพสุธี กล่าวว่า คุณธรรมคืออคติ ๔ ในการปกครองนั้นแน่นอนจะต้องมีผู้ปกครองและผู้ใต้บังคับบัญชา เมื่อเป็นเช่นนี้คณะสงฆ์ทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำการปกครองท่านต้องมีอำนาจในการให้คุณให้โทษ ในส่วนที่ให้คุณคือต้องแต่งตั้งผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน ต้องสรรหาพระผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความรู้มาสนองงานไม่ใช่ไปสรรหาแต่พรรคพวกของตน แม้จะไม่มีความรู้แต่งตั้งให้มียศอำนาจในการดำรงตำแหน่งหวังเพียงให้สนองกิเลสความต้องการของผู้หลักผู้ใหญ่ เมื่อทำผิดทั้งผิดพระวินัยก็ดี ผิดกฎหมายก็ดีก็ช่วยปกปิดไว้เมื่อความผิดมันมากจนกลายเป็นดินพอกหางหมูความผิดนั้นก็ปกปิดไว้ไม่อยู่ก็ปะทุขึ้นมากลายเป็นความเสียหายเสื่อมเสียต่อหมู่คณะที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะตั้งอยู่ในความลำเอียงไม่ตั้งอยู่ในอคติ ๔ การดำเนินการทุกอย่างโดยไม่มีอคติ ๔ การปกครองคณะสงฆ์จะหมดปัญหา พระศาสนาจะยั่งยืน แม้แต่ความขัดแย้งทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับกิจการงานพระศาสนาก็จะหมดไป กำลังใจของทุกฝ่ายจะดีตลอดเพราะทำแล้วได้รับความ

ยุติธรรมพร้อมจะมอบความยุติธรรมตอบแทนแก่สังคมเป็นพุทธบูชา อันจะเป็นความเจริญแก่พระศาสนาสืบต่อไป^๑

พระเทพสาครมุนี กล่าวว่า ความไม่ยุติธรรมและก่อให้เกิดความขัดแย้งในคณะสงฆ์ เป็นสิ่งผู้นำ ผู้บริหารหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ต้องละเว้น ซึ่งเรียกว่าความลำเอียง ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะชอบหรือเพราะรัก มักเกิดกับบุคคลที่ใกล้ชิด ๒) โทสาคติ ความลำเอียงเพราะโกรธหรือไม่ชอบ หมายถึง การทำให้เกิดความยุติธรรม เพราะความโกรธ หรืออำนาจโทสะ ๓) โมหาคติ ความลำเอียงเพราะหลง รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ๔) ภัยาคติ ความลำเอียงเพราะความกลัว มีความหวาดกลัวหรือเกรงกลัวภัยอันตราย หรือเพราะความเกรงใจ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องทำให้เป็นกลางโดยการปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสมเหมือนกัน ทำได้ด้วยการทำงานให้หนักแน่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา พยายามฝึกให้เกิดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อคณะสงฆ์^๒

พระเทพสุวรนเมธี กล่าวว่า ธรรมของผู้ใหญ่ และผู้ปกครองที่พึงปฏิบัติต่อลูกน้อง คือ การไม่มีอคติ ในทางพุทธศาสนาจัดแบ่งอคติออกเป็น ๔ ประเภท เรียกว่า อคติ ๔ อันได้แก่ ๑) ฉันทาคติ ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความรักใคร่ ๒. โทสาคติ ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความโกรธ ๓. โมหาคติ ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความหลง ๔. ภัยาคติ ผต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความกลัว อคติเป็นทางที่ผู้นำไม่ควรปฏิบัติ หากแต่ผู้ที่หลงผิด ยังคงยึดแต่อคติต่อคนอื่นฉันใด ก็ย่อมส่งผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมา เมื่อท่านมีจิตใจลำเอียงควรคิดปรับให้ไม่เกิดความไม่ลำเอียง^๓

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า อคติ ๔ คือ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ, โทสาคติ ลำเอียงเพราะโกรธ, โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง, ภัยาคติ ลำเอียงเพราะเกรงกลัว ความลำเอียงของผู้นำ กล่าวคือ ในเชิงพฤติกรรม คนเรามากมีอคติ หรือความลำเอียง ตามความชอบใจ ความไม่พอใจ ความหลง และความเกรงกลัว บุคคลที่เป็นผู้นำก็เช่นเดียวกัน การมีอคติทำให้การปกครองมีปัญหา คณะสงฆ์ซึ่งเป็นสังคมของผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นสังคมที่ควรเป็นแบบอย่าง จะต้องหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดปัญหาที่มาจากความลำเอียง บุคคลผู้มีภาวะผู้นำจะต้องระวังไม่ให้เกิด

^๑ สัมภาษณ์ พระเทพสุธี (สายชล จานวุฑโฒ ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^๒ สัมภาษณ์ พระเทพสาครมุนี (สมบุรณ์ ปญญาวุโร ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเจษฎาราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^๓ สัมภาษณ์ พระเทพสุวรนเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัดสุวรรณาธรรมราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

ข้อครหาอันอาจเกิดขึ้นจากความอ้ำเอียง เช่น ไม่ฉลาดกลัวจนไม่กล้าตัดสินใจ สามารถดำเนินและกล่าวโทษได้ตามสมควรแก่ความผิด รวมไปถึงการยกย่องผู้สมควรยกย่องให้เป็นที่ปรากฏ^๕

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า อคติ ๔ เป็นสิ่งที่ผู้นำ ผู้ปกครอง หรือผู้บริหารคณะสงฆ์ต้องละเว้นเมื่อต้องการครองใจคนในคณะสงฆ์ แนวทางปฏิบัติเพื่อละเว้นอคติ ๔ อคติเป็นทางที่ไม่ควรปฏิบัติ ดังนั้นจึงควรหลีกเลี่ยงโดยการพิจารณาถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมา หากพิจารณาว่าเรากำลังมีจิตใจอ้ำเอียงก็ให้ปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองใหม่ให้ตรงกันข้ามคือความไม่อ้ำเอียง อคติ ๔ แปลว่า ทางที่ไม่ควรดำเนิน หมายถึง ความอ้ำเอียง ความไม่ยุติธรรม อันเป็นข้อห้ามสำหรับผู้นำ ผู้ปกครองและผู้บังคับบัญชาทั้งปวง สิ่งตรงกันข้ามกับความอ้ำเอียงคือความยุติธรรม ฉะนั้นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องหรือให้คุณให้โทษผู้อื่นจึงควรหลีกเลี่ยงอคติเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่องค์กรสงฆ์^๖

พระครูพุล สุภา ญาณเตโช กล่าวว่า การปกครองคณะสงฆ์นั้นควรนำหลักอคติ ๔ คือ ๑) ฉันทาคติ ความอ้ำเอียงเพราะความรักใคร่ คือ การทำให้เสียความยุติธรรม ๒) โทสาคติ ความอ้ำเอียงเพราะความไม่ชอบ เกลียดชัง หรือโกรธแค้น ๓) โมหาคติ ความอ้ำเอียงเพราะความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ๔) ภัยาคติ ความอ้ำเอียงเพราะความกลัว คือ การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวภัยอันตราย วิธีแก้ทำได้ด้วยการพยายามฝึกให้เกิดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ดีงาม ดังนั้นจึงควรหลีกเลี่ยง โดยการพิจารณาถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมา หากพิจารณาว่าเรากำลังมีจิตใจอ้ำเอียง ก็ให้ปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองใหม่ให้ตรงกันข้าม คือความไม่อ้ำเอียง โดยปกติคนเราชอบความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และเกลียดความอ้ำเอียง^๖

พระยียุ น ตลุปุญโญ กล่าวว่า การปกครองคณะสงฆ์นั้นมีหลากหลายทฤษฎีและมีหลักการที่คล้ายกันและมีทิศทางเดียวกันคือให้งานบรรลุมัตถุประสงค์อย่างสูงสุด เป็นระบบการปกครองที่ดีมีคุณภาพ ผู้นำจึงควรนำหลักอคติ ๔ มาใช้ คือ ๑) ฉันทาคติ อ้ำเอียงเพราะรัก คือ เพราะอ้ำเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักเกิดกับตนเอง ญาติพี่น้อง การแก้ฉันทาคติ ต้องทำให้เป็นกลาง โดยการปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสมเหมือนๆ กัน ๒) โทสาคติ อ้ำเอียงเพราะเกลียดชังหรือโกรธแค้น คือ เพราะความโกรธ การแก้ไขโทสาคติ ทำได้ด้วยการทำให้หนักแน่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และพยายามแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานออกจากกัน ๓) โมหาคติ อ้ำเอียงเพราะไม่รู้ คือ

^๕ สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุติ ปญญาทีโป ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป่า จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^๖ สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘) เลขาเจ้าคณะหนกลาง วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

^๖ สัมภาษณ์ พระครูพุล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบึงเตี้ยเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

การทำให้เสียความรู้สึกธรรมเพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจก่อนพิจารณาให้ ดี วิธีแก้ไข ทำด้วยการเปิดใจให้กว้าง ทำใจให้สงบ มองโลกในแง่ดี และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

๔) ภัยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว คือ เกรงกลัวภัยอันตราย วิธีแก้ทำได้ด้วยการพยายามฝึกให้เกิดความ กล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ดีงาม^๗

พระเปี้ยว ธาน โคลมณี กล่าวว่า ในด้านการปกครองคณะสงฆ์นั้นผู้นำควรหลีกเลี่ยงหลัก อกติ ๔ คือ ๑) ฉันทาคติ ๒) โทสาคติ ๓) โมหาคติ ๔) ภัยาคติ โดยการพิจารณาถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้น ตามมา หากพิจารณาว่าเรากำลังมีจิตใจลำเอียง ก็ให้ปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองใหม่ให้ตรงกันข้าม คือความไม่ลำเอียง โดยปกติคนเราชอบความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม^๘

นายยีน เยือน กล่าวว่า ระบบการปกครองที่ดีมีคุณภาพจึงนำหลักอกติ ๔ คือ ๑) ความ ลำเอียงเพราะความรักใคร่ ๒) ความลำเอียงเพราะความไม่ชอบ เกลียดชัง ๓) ความลำเอียงเพราะ ความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ๔) ความลำเอียงเพราะความกลัว คือ การทำให้เสียความ ยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวภัยอันตราย หากพิจารณาว่าเรากำลังมีจิตใจลำเอียง ก็ ให้ปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองใหม่ให้ตรงกันข้าม คือความไม่ลำเอียงดังได้กล่าวมา^๙

นายเชียว สุนิมส์ กล่าวว่า การวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆ นำมาปรับประยุกต์ใช้จนเกิดเป็น ระบบการปกครองที่ดีมีคุณภาพคือ หลักอกติ ๔ คือ ๑) อ่างเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกัน ซึ่ง มักเกิดกับตนเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม ๒) เกลียดชัง หรือโกรธแค้น เพราะความโกรธ หรือลู อำนางโทษ ๓) ลำเอียงเพราะหลง ๔) มีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวภัยอันตราย ดังนั้นผู้นำจึงควร หลีกเลี่ยงหลักอกติ ๔ ในการปกครองคณะสงฆ์ คือให้ปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองใหม่ให้ตรงกันข้าม คือความไม่ลำเอียง ๔ อย่างดังกล่าวมาแล้ว^{๑๐}

คุณลักษณะทั้งสามประการ มีความสำคัญมากน้อยต่างกัน นั้นขึ้นอยู่กับระดับของผู้นำใน การปกครอง ถ้าเป็นผู้นำระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนจำนวนมาก หลักแห่ง การใช้คนให้เหมาะกับงานจึงเป็นองค์สำคัญในการปกครองคณะสงฆ์

^๗ สัมภาษณ์ พระยี่ ยุน ตลุปญโญ พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดลียเตียเมียน เจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^๘ สัมภาษณ์ พระเปี้ยว ธาน โคลมณี เลขาเจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^๙ สัมภาษณ์ นายยีน เยือน ประธานสำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศ กัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายเชียว สุนิมส์ รองประธานคนที่ ๑ สำนักงานวัฒนธรรมและศาสนาจังหวัด จังหวัด บันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

พระเทพสุธี กล่าวว่า การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปในลักษณะการพัฒนาตนเอง การพัฒนาคนในองค์กรสงฆ์เอง การพัฒนาการงานของคณะสงฆ์เองตามหลักปาปนิกรธรรม ๓ ประการคือ ๑. จักขุมา คือคณะสงฆ์ต้องทั้งหมดต้องมีปัญญามองการณ์ไกลต้องฉลาดในการวางแผนพัฒนาในการรู้จักใช้คนต้องตื่นตัวในการวางแผนงานในอนาคต ต้องทันโลกรู้เท่าทันโลกแต่ไม่ใช้การตกอยู่ในกระแสโลกจนหลงโลกดึ้นรนไปตามโลก ๒. วิฐุโร คณะสงฆ์ต้องมีความสามารถในการจัดการธุระต่างๆในพระศาสนากิจการทั้งปวงในปัจจุบัน หมั่นเรียนรู้ให้เป็นผู้มีความสามารถในการจัดการธุระต่างๆ ของพระศาสนา ๓. นิสสยสัมปันโน คือการมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชาและกับคนอื่น ๆ โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชน ดังนั้นคุณธรรมของปาปนิกรธรรมจึงทำให้คณะสงฆ์พัฒนาทั้งในด้านดีทางการบริหาร คณะสงฆ์ ดีทางการบริหารคนในองค์กรสงฆ์ ดีทางการบริหารงานของคณะสงฆ์^{๑๑}

พระเทพสาครมุนี กล่าวว่า ปาปนิกรธรรม ๓ เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมในการนำมาสร้างคุณลักษณะของผู้บริหารหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ มีคุณลักษณะสำคัญ ๓ ประการที่เหมาะสมแก่ผู้บริหารหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ คือ ๑) จักขุมา หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องมีปัญญามองการณ์ไกล โดยอาจใช้ประสบการณ์ในอดีตมาช่วยในการตัดสินใจและการวางแผน ๒) วิฐุโร หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์สามารถจัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ๓) นิสสยสัมปันโน หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องพึงพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด มีความสามารถในการสื่อสารและประสานงานให้ฝ่ายแต่ละฝ่ายในคณะสงฆ์ ผู้นำหรือผู้บริหารคณะสงฆ์ที่ประกอบด้วยหลักธรรม ๓ ประการนี้ จะสามารถปกครองคณะสงฆ์ให้มีความสามัคคีเป็นปึกแผ่นเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนและสืบต่อคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าต่อไปได้^{๑๒}

พระเทพสุวรรณเมธี กล่าวว่า ปาปนิกรธรรม คือ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์จะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีถ้ามีคุณลักษณะ ๓ ประการ ที่เรียกว่า ปาปนิกรธรรม คือ ๑) จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล ๒) วิฐุโร หมายถึง ต้องจัดการธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ๓) นิสสยสัมปันโน หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องพึงพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี^{๑๓}

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระเทพสุธี (สายชล ฐานวุฑฺโฒ ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระเทพสาครมุนี (สมบุรณ์ ปญญาวุธ ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเจษฎาราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า สำหรับภาวะผู้นำด้านปกครองคณะสงฆ์ เนื่องวิถีชีวิตของคณะสงฆ์ที่ออกแบบโดยพระพุทธเจ้านั้นเป็นวิถีชีวิตของผู้มุ่งปฏิบัติขัดเกลาเพื่อกำจัดกิเลสและความทุกข์ การบูรณาการปาปณิกกรรมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์อาจใช้ได้ในบางพื้นที่ เช่น การปกครองคณะสงฆ์ไทยที่มีรูปแบบการปกครองที่กำหนดให้โดยรัฐ จักขุมาเป็นส่วนหนึ่งแห่งคุณสมบัติของผู้นำที่มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล วิรุโระเป็นคุณสมบัติของผู้นำที่มีความมุ่งมั่นในการทำงานบริหารกิจด้านต่างๆ ไม่ทอดธุระ ทุ่มเทให้ค้ำค้ำ หรือทำงานกลางคืน ส่วนนิสสัยสัมปันโนเป็นคุณสมบัติของผู้นำที่พึ่งพาได้ เพราะประสานงานกับคนรอบข้างได้ดี^{๑๔}

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารหรือการปกครองคณะสงฆ์ควรนำหลักปาปณิกกรรม ๓ ประการมาบริหารหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ ๑. จักขุมา หมายถึง ปัญญา มองการณ์ไกล ๒. วิรุโระ หมายถึง จัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ๓. นิสสัยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด มีความสามารถในการสื่อสารและประสานงานให้ฝ่ายแต่ละฝ่ายในคณะสงฆ์ ดำเนินแนวทางตามกรอบทิศทางที่คณะสงฆ์ต้องการบรรลุได้ และนำผลการดำเนินงานที่ได้จากการปฏิบัติงานมาสรุปและนำเสนอต่อผู้บริหารหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับสูง^{๑๕}

พระครูพุล สุภา ญาณเตโช กล่าวว่า ผู้นำต้องมีคุณสมบัติของพ่อค้าที่ประสบความสำเร็จรุ่งเรืองไว้ ๓ ประการ เรียกว่า ปาปณิกกรรม ๓ ประการ คือ ๑) จักขุมา เป็นคนตาดี รู้จักต้นทุน รู้จักกำไร ๒) วิรุโระ เป็นคนฉลาด คือ จัดเงินธุรกิจ รู้แหล่งซื้อขาย ไม่ทอดธุระหน้าที่ของตน ๓) นิสสัยสัมปันโน พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย^{๑๖}

พระยียุน ตลุปุณฺโณ กล่าวว่า ผู้นำต้องมีคุณสมบัติของพ่อค้าที่ประสบความสำเร็จรุ่งเรืองไว้ ๓ ประการ เรียกว่า ปาปณิกกรรม ๓ ประการ คือ ๑) จักขุมา เป็นคนตาดี ดูของเป็น มีความรู้ในการค้าขาย ๒) วิรุโระ เป็นคนฉลาด ความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและ

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุติ ปญญาทีโป ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป่า จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘) เลขาเจ้าคณะหนกลาง วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูพุล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบึงเตี้ยเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

รู้จักเอาใจลูกค้า ไม่ทอดธุระหน้าที่ของตน ๓) นิสัยสัมพันธ์ โน หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการ โดยง่าย มีนิสัยเหมาะสมแก่การค้าขาย^{๑๗}

๔.๒ ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านศาสนศึกษา

ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านศาสนศึกษาของไทยและกัมพูชา ควรมีหลักอิทธิบาท ๔^{๑๘} เป็นแนวทางในการทำงาน ให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้อย่างแยกคลาย อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ ๔ ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

พระพุทธสุธี กล่าวว่า ถ้าขาดอิทธิบาท ๔ จะไม่ประสบความสำเร็จในด้านใดๆ เลยไม่ต้องพูดถึงในด้านการศึกษา โดยเฉพาะเรากำลังพูดถึงด้านศาสนศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาที่ต้องยกระดับจิตใจพัฒนาจิตใจให้ขึ้นไปหาพระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นการศึกษาที่สูงส่ง ต้องมีศรัทธาที่ตั้งมั่น และต้องมีสติปัญญา แต่ในการจะเป็นผู้นำด้านการศึกษาทางนี้จะหยุดแค่นี้ไม่ได้ต้องเจริญและเป็นผู้นำอีกด้วยอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ ผมเรียกว่าคุณธรรมคือใจรัก รักในการเรียนรู้ คนทุกคนถ้ามีใจรักขึ้นมาจะไม่เบื่อไม่ท้อถอยแม้จะประสบกับอุปสรรคนานาประการจะฝ่าฟันไปได้ ด้านศาสนศึกษาในปัจจุบันกำลังเผชิญกับอุปสรรคนานาประการ เราจะต้องนำหลักธรรมคืออิทธิบาทมาปลูกศรัทธาแก่การศึกษา เมื่อผู้เรียนมีใจรัก เขาจะกระตือรือร้นในการเรียนอย่างไม่เหน็ดเหนื่อยเรียกว่าวิริยะ เขาจะจดจ่อหมกมุ่นอยู่กับการเรียนนั้น เรียกว่าฝึกฝน และหมั่นหาทางแก้ปัญหาหรืออุปสรรคอย่างไม่ท้อถอย เรียกว่าวิมังสา อิทธิบาท ๔ นี้เริ่มจากใจรักแล้วคุณธรรมอื่นๆก็ตามมา ภาวะผู้นำด้านศาสนศึกษาที่ประกอบด้วยคุณธรรมข้อนี้จะประสบความสำเร็จและเจริญเป็นผู้นำที่ทุกฝ่ายทั่วโลกยอมรับแต่ขอให้นำมาปฏิบัติไม่ใช่ท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทอง^{๑๙}

พระพุทธสาครมูณี กล่าวว่า การบูรณาการหลักอิทธิบาท ๔ กับภาวะผู้นำด้านศาสนศึกษาเป็นหลักการบริหารไปสู่เป้าหมายความสำเร็จในการบริหารด้านศาสนศึกษาเพื่อพัฒนาตน พัฒนาคน และพัฒนางานให้สอดคล้องกับภาวะผู้นำ การตัดสินใจ การสร้างแรงจูงใจ และนำพาด้านศาสนศึกษาไปสู่การเปลี่ยนแปลงคือ ๑. ฉันทะ ผู้นำหรือผู้บริหารควรมีความรัก ความพอใจในงานบริหาร รักในวิชาชีพ รักศิษย์ รักที่จะเห็นเพื่อนร่วมงานมีความเจริญก้าวหน้า ๒. วิริยะ ผู้นำหรือผู้บริหารต้องเป็นผู้มีความขยันขันแข็ง มีความมานะพยายาม พากเพียรที่จะค้นหาความรู้เทคนิคที่เป็นทั้งศาสตร์และ

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระยี่ ยุน ตลุปุณฺโณ พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดสียเตียเมียนเจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๗/๑๑๒.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระเทพสุธี (สายชล ฐานวุฑฺโฒ ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

ศิลป์ของการบริหารมาบริหารเพื่อที่จะให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดแรงจูงใจ มีความรู้กว้างขวางและลึกซึ้ง ต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย ๓. จิตตะ ผู้นำหรือผู้บริหารต้องใส่ใจฝึกฝน รับผิดชอบทุกอย่างในด้านศาสนศึกษา ต้องมีความตั้งใจ มีความมั่นใจแน่วแน่ในอันที่จะวางตัวให้เป็น ตัวอย่างทางคุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดทั้งทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม ๔. วิมังสา ผู้นำหรือผู้บริหารต้องมีการไตร่ตรองและให้เหตุผล ใช้สติปัญญาพิจารณาคิดหาเหตุผล รู้จักวิธีการบริหารด้านศาสนศึกษาให้สำเร็จไปด้วยความเรียบร้อยและทันต่อเหตุการณ์ อิทธิบาท ๔ อัน ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ถือเป็นกลไกอันสำคัญที่ทำให้ทำงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ด้านศาสนศึกษาหรือด้านไหนก็ตามจะประสบความสำเร็จอย่างแน่นอน^{๒๐}

พระเทพสุวรรณเมธี กล่าวว่า อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงานเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง ๔ ข้อ คือ ๑) ฉันทะ คือ ธรรมะใจรักในสิ่งที่ทำ คือ มีใจรักในการการศึกษา ๒) วิริยะ คือ ธรรมะความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ ที่จะเรียนรู้ และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ๓) จิตตะ คือ ธรรมะใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตาม ๔) วิมังสา คือ ธรรมะการทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา และทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการ ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่ร่วมคิดร่วมทำกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงปรับให้ดียิ่งขึ้นไป^{๒๑}

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า อิทธิบาท ๔ จะต้องถูกนำมาใช้ในการปฏิบัติภารกิจที่ต้องการให้บรรลุผลสำเร็จ ในการจัดการงานด้านศาสนศึกษา แน่นอนว่าผู้มีภาวะผู้นำต้องฉันทะเป็นตัวนำเสริมด้วยวิริยะ พร้อมกับใส่ใจในการดำเนินงาน ขณะเดียวกันก็ต้องไตร่ตรองสิ่งที่ได้จัดทำแล้วว่ามีข้อขาดตกบกพร่องอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้ปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งๆ ขึ้น^{๒๒}

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า การพัฒนาด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ต่อไป ประกอบด้วย อิทธิบาท ๔ คือ ๑. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำหรือบริการจัดการด้านศาสนศึกษาอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ๒. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบด้านศาสนศึกษาด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย ๓. จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝน ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่ด้านศาสนศึกษา ๔. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญา

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระเทพสาครมุนี (สมบุญ ญาณวชิโร ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเจษฎาราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุติ ญาณวิโร ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป้า จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

พิจารณาใคร่ครวญตรวจตรา หาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำด้านศาสนศึกษา นั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น^{๒๓}

พระครูพุล สุภา ญาณเตโช กล่าวว่า การศึกษาเป็นกิจกรรมทางสังคมอย่างหนึ่งที่ถูกกำหนดโดยหลักความเชื่อที่เกี่ยวกับชีวิตโลกและสังคม ผู้นำต้องมีหลักของอิทธิบาท ๔ คือ ๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม ๓) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญเป็นต้น^{๒๔}

พระยียุณ ตลุปุณฺโญ กล่าวว่า การศึกษาที่เกิดขึ้นจึงถือว่าเป็นผลผลิตที่มาจากภูมิปัญญาของแต่ละวัฒนธรรมที่สั่งสมและสร้างสรรค์ขึ้นมาจากประสบการณ์ของแต่ละวัฒนธรรม ดังนั้นผู้นำควรมีหลักของอิทธิบาท ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ (ความพอใจ) ๒) วิริยะ (ความเพียร) ๓) จิตตะ (ความคิด) ๔) วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น^{๒๕}

พระเปี้ยว ธาน โคลมฺณี กล่าวว่า หลักของอิทธิบาท ๔ คือฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จ หรือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้น อยู่เสมอ ๒) วิริยะ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ๓) จิตตะ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ๔) วิมังสา ใช้หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจหาเหตุผล มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น^{๒๖}

นายอิน เยือน กล่าวว่า คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ ๒) วิริยะ มีความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ๓) จิตตะ เอาจิต

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘) เลขาเจ้าคณะหนกลาง วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูพุล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระยียุณ ตลุปุณฺโญ พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดสียเตียเมียนเจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระเปี้ยว ธาน โคลมฺณี เลขาเจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

ฝึกฝน ๔) วิมังสา พิจารณาไคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนเป็นต้น^{๒๗}

นายเชียว สุนิมส์ กล่าวว่า หลักของ อิทธิบาท ๔ คือฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จ มี ๔ ประการ คือ ๑) ความพอใจคือ ความต้องการที่จะทำ ๒) วิริยะ คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม ๓) จิตตะ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ ๔) วิมังสา คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาไคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้นเป็นต้น^{๒๘}

พระเทพสุธี กล่าวว่า ในการเล่าเรียนนั้นแม้จะมีเทคโนโลยีมาช่วยการศึกษาอย่างปัจจุบัน แต่การเป็นพหูสูตก็ใช้ในความหมายว่าเป็น ตัวตนต้องเป็นที่พึ่งตนเองในการหมั่นศึกษาด้วยทั้งการหมั่นฟัง หมั่นจำคือว่ากันว่า การฟังเขาพูดเรื่องราวต่างๆ ให้ฟังหนึ่งชั่วโมงแล้วเราก็มีสมาธิหมั่นฟังด้วยมีประโยชน์กว่าการอ่านหนังสือ ๖๐ เล่ม เพราะเขาพูดด้วยประสบการณ์ของเขา เมื่อปฏิบัติได้ถือว่าเป็นพหูสูต นอกจากนี้ก็ยังใช้เทคโนโลยีมาเป็นส่วนประกอบด้วยประยุกต์ให้เข้ายุคสมัย ก็ได้ชื่อว่าเป็นพหูสูต ดังนั้นในการเป็นผู้นำต้องรู้จักฟังถือว่าเป็นการอบรมมารยาทด้วยถือว่าได้ฝึกฝนอบรมการเป็นผู้มีภาวะในการเป็นผู้นำคือได้เล่าเรียน ฝึกฝนอบรมให้เกิดความรู้ความชำนาญในวิชาความรู้ ฝึกให้เกิดความเข้าใจจนเป็นหรือชำนาญในความรู้ศาสตร์ต่างๆ ที่ผู้นำต้องเรียนรู้ด้วย รับการฝึกฝนอบรมจากแหล่งความรู้และครูอาจารย์ต่างๆ ด้วย ก็จะได้ความรู้ที่แท้จริงพร้อมทั้งคุณค่าแห่งความรู้ที่แท้จริงด้วย ดังนั้นพหูสูตจึงเป็นคุณธรรมที่จะบูรณาการให้เกิดเป็นภาวะผู้นำและกับศาสนศึกษาอย่างแท้จริง^{๒๙}

พระเทพสาครมณี กล่าวว่า ผู้บริหารหรือผู้นำด้านศาสนศึกษาต้องเป็นผู้ที่ฟังมาก เรียนมาก ท่องมาก รวบรวมข้อมูลไว้มาก ศึกษาเล่าเรียนจากข้อมูลต่างๆ ทั้งจากตัวบุคคลหรือจากตำรา ต้องไฝหาคำความรู้ต่างๆ อยู่อย่างสม่ำเสมอ ต้องจับประเด็นหลักให้ได้ แล้วนำความจำประเด็นหลักๆ มาขยายความให้ได้ ต้องมีการศึกษาโดยการท่องจำให้คล่องจนสามารถจำได้ ไม่ว่าจะ เป็นคำสุภาษิต คติ หรือพระพุทธรูปณ์ เมื่อต้องการสามารถหยิบมาใช้ได้ทันที ต้องฟังให้ขึ้นใจจนสามารถสร้างภาพพจน์ขึ้นในใจ ซึ่งเป็นกลยุทธ์วิธีการศึกษาหาความรู้ อย่างหนึ่ง สามารถอ่านและพูดภาษาบาลีได้คล่องแคล่ว มีความจำดี ต้องขบให้แตกด้วยทฤษฎี หมายถึง สิ่งที่ได้ศึกษาเล่าเรียนจำมาแล้ว สิ่งที่ต้องจนคล่องปากแล้ว สิ่งที่เกิดในใจ วาดภาพออกมาชัดเจนแล้ว สิ่งเหล่านี้จะต้องนำมาขบมาคิดตีให้

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายอิน เอียน ประธานสำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายเชียว สุนิมส์ รองประธานคนที่ ๑ สำนักงานวัฒนธรรมและศาสนาจังหวัด จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระเทพสุธี (สายชล ฐานวุฑฺโฒ ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

แตก จนสามารถนำมาสรุปเป็นแนวคิดของตนเองได้ นำไปประยุกต์ใช้ได้ในด้านศาสนศึกษาแก่อนุชน
คนรุ่นหลังสืบต่อไป^{๓๐}

พระเทพสุวรรณเมธี กล่าวว่า การเกิดของปัญญาที่เรียกว่า พหูสูต มี ๕ อย่างคือ ๑) พหูสูตตา แปลว่า ควรฟังมาก เรียนมาก ท่องมาก รวบรวมข้อมูลได้มาก ๒) ธตา แปลว่า ควรจำ
ได้ จำสาระสำคัญให้ได้ว่าสิ่งไหนที่ควรจำ ๓) วาจา ปริจิตา ควรท่องให้คล่องปาก ๔) มนสา
นุกา ควรฟังให้ขึ้นใจจนสามารถสร้างภาพพจน์ขึ้นในใจแล้วสามารถอธิบายได้อย่างคล่องปาก ๕)
ทิวฐิยา สุปฏิวิทธา ควรขบปัญหาให้แตก วาดภาพออกมาชัดเจนแล้ว แล้วสามารถนำมาสรุปเป็น
แนวคิดของตัวเองได้^{๓๑}

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า พหูสูต ๕ ความเป็นผู้มีสัจตะมากที่ประกอบด้วยคุณลักษณะ
ทั้ง ๕ ประการมีความสำคัญมากในการเป็นผู้นำด้านการศึกษา ผู้นำด้านการศึกษาจะต้องมีความรู้
หลากหลาย ผ่านประสบการณ์มาและแสวงหาความรู้อยู่เสมอ ทรงความรู้และพร้อมที่จะให้
ข้อเสนอแนะได้ทั้งในด้านการสื่อสารด้วยภาษา ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของความรู้ และประจักษ์
แจ่มอย่างลึกซึ้งด้วยปัญญา^{๓๒}

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า ผู้ที่เป็นพหูสูตต้องทำถึง ๕ ชั้น ดังนี้ ชั้นที่ ๑ ฟังมาก เรียนมาก
ท่องมาก รวบรวมข้อมูลได้มาก ชั้นที่ ๒ จำได้ จำสาระสำคัญให้ได้ว่าสิ่งไหนที่ควรจำเมื่ออ่าน
หนังสือจบเล่มหนึ่งๆ ต้องจับประเด็นหลักให้ได้ แล้วนำความจำประเด็นหลักๆ มาขยายความได้ ชั้นที่
๓ ท่องให้คล่องปาก เมื่อสมัยก่อนมีบทอาขยานให้ท่อง ปัจจุบันไม่มีแล้ว ให้เรียนแบบฝรั่ง เพื่อสอนให้
คิดเป็นแก้ปัญหาเป็น ชั้นที่ ๔ ฟังให้ขึ้นใจจนสามารถสร้างภาพพจน์ขึ้นในใจ เป็นวิธีการเรียนหนังสือ
อย่างหนึ่งสมัยผมเรียนเป็นสามเณร เปรียญ ๘ เปรียญ ๙ ผมใช้เวลาในการอ่านหนังสือ ๑ ถึง ๒
เที๋ยวก็จำหมด เพราะผมใช้วิธีสร้างภาพในใจ จนกระทั่งมองเห็นว่าข้อความนั้นๆ อยู่บรรทัดเท่านี้
หน้านั้นได้ ชั้นที่ ๕ ขบให้แตก ด้วยทฤษฎี หมายถึง สิ่งที่เรียนจำมาแล้ว สิ่งที่ต้องจนคล่องปากแล้ว
สิ่งที่คิดในใจ แล้วสามารถนำมาสรุปเป็นแนวคิดของตัวเองได้ นำไปประยุกต์ใช้ได้ ภาษาการศึกษา
เรียกว่าได้ข้อสรุปรวบยอด แล้วนำมาประยุกต์ใช้ได้^{๓๓}

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระเทพสาครมุนี (สมบุรณ์ ปญญาวุธ ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเจษฎา
ราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัด
สุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุทธิ ปญญาทีโป ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป้า
จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘) เลขาเจ้าคณะหนกลาง วัดพิชยญาติการาม
กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

พระครูพล สุภา ญาณเตโช กล่าวว่า หนทางในการเกิดของปัญญาที่เรียกว่า พหุสุต มี ๕ ประการ คือ ๑) พหุสุตตา ฟังมาก เรียนมาก ท่องมาก รวบรวมข้อมูลได้มาก ๒) ธตา จำได้แล้วนำความจำประเด็กลึกๆ มาขยายความได้ ๓) วาจา ปริจิตา คือท่องให้คล่องปาก คือต้องท่องให้คล่องปาก จนสามารถจำได้ ๔) มนसानุเปกขิตา คือฟังให้ขึ้นใจจนสามารถสร้างภาพพจน์ขึ้นในใจ เป็นวิธีการเรียนหนังสืออย่างหนึ่ง ๕) ทิฏฐิยา สปุฏฐิวิธา คือขบให้แตก วาดภาพออกมาชัดเจนแล้ว ฉะนั้น การที่เป็นพหุสุต เพื่อนำไปใช้กับระบบการบริหาร การนำไปใช้ต้องนำมาสรุปให้เป็นความคิด รวบรวมให้ได้ ประยุกต์ใช้ได้ ไม่ใช่แค่จำได้ท่องได้เท่านั้น^{๓๔}

พระยียุณ ตลุปุณฺโณ กล่าวว่า ผู้นำควรมีหลักพหุสุต มี ๕ ประการคือ ๑) พหุสุตตา ฟังมาก ๒) ธตา จำได้ ๓) วาจา ปริจิตา คือท่องให้คล่องปาก ๔) มนसानุเปกขิตา คือฟังให้ขึ้นใจจนสามารถสร้างภาพพจน์ขึ้นในใจ ๕) ทิฏฐิยา สปุฏฐิวิธา คือขบให้แตกในสิ่งที่เรียนแล้วจำมาแล้ว สิ่งที่ต้องท่องจนคล่องปากแล้วประยุกต์ใช้ได้^{๓๕}

๔.๓ ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียนด้านศึกษาสงเคราะห์

ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียนด้านศึกษาสงเคราะห์ของไทยและกัมพูชา พระเทพสุธีกล่าวว่า ภาวนา ๔ คือ ๑. กายภาวนา (การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ๒. สีสภาวนา (การเจริญศีล, พัฒนาคความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ๓. จิตภาวนา (การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ๔. ปัญญาภาวนา (การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ) ในข้อนี้คือสามารถบูรณาการคุณภาพชีวิตด้านร่างกายคืออาศัยภาวนา ๔ จะทำให้ได้ทราบว่า เราสามารถกระทำการสิ่งที่ดีงามให้เกิดในชีวิตนี้ คำสอนนี้ชี้ให้เราเห็นว่าเราควรแสวงหาอะไรในชีวิต แต่การบรรลุเป้าหมายทางพุทธศาสนาที่ผู้มีภาวะผู้นำด้านการศึกษาต้องเจริญคือการลด ละเลิกกิเลส ทำงานเพื่อสังคมมิใช่เพื่อตัวตน สุดท้ายคือหมดความเห็นแก่ตัว^{๓๖}

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูพล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระยียุณ ตลุปุณฺโณ พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดสียเมียนเจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระเทพสุธี (สายชล จานวุฑฺโฒ ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

พระเทพสาครมุนี กล่าวว่า ผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักธรรมคือภาวนา ๔ เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา ฝึกฝน อบรมกายวาจาใจคือ ๑) กายภาวนา การพัฒนาฝึกฝนอบรมกาย หมายถึง การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุ ปฏิบัติได้ด้วยการ ฝึกฝนพฤติกรรมการใช้อินทรีย์ ๒) สีสภาวนา การพัฒนาด้านศีล หมายถึง การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ปฏิบัติได้ด้วยการนำศีล ๕ หรือ ศีล ๘ มาเป็นพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมให้ ถูกต้อง เหมาะสมกับครอบครัว ชุมชน สังคม ตามระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย ๓) จิตภาวนา การฝึกฝนอบรมจิตใจ หมายถึง การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมและ จริยธรรม ๔) ปัญญาภาวนา การพัฒนาฝึกฝนจิตภาวนา หมายถึง การเสริมสร้างความรู้ความคิดความ เข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง รับฟังคำแนะนำจากกัลยาณมิตร ผู้มีความรู้ ผู้ทรงธรรม เพื่อให้คิด วิวินิจฉัย นำความรู้ความสามารถมาปฏิบัติให้สำเร็จผล ป้องกันปัญหาที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น แก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วเป็นต้น ^{๓๗}

พระเทพสุวรรณเมธี กล่าวว่า หลักภาวนา ซึ่งหมายถึงทำให้เจริญขึ้นมี ๔ ประการ คือ ๑) กายภาวนา ควรมีการเจริญกาย หรือการฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลาย ภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี ๒) สีสภาวนา ควรมีการเจริญศีล หรือการพัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ๓) จิตภาวนา ควรมีการเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรม จิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง ๔) ปัญญาภาวนา ควรมีการเจริญปัญญา รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ^{๓๘}

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า ภาวนา ๔ ที่ผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์จะนำไปบูรณา การเป็นการมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้ศึกษามีคุณสมบัติที่ดีประกอบด้วย การมีสุขภาพดี การรู้จักจัดสภาพแวดล้อมที่จะเอื้อให้เกิดการพัฒนาคุณสมบัติอีก ๓ ด้านที่เหลือ คือ มี พฤติกรรมที่ดี มีสุขภาพทางจิตที่ดี ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาปัญญาที่ก้าวหน้าขึ้นไปในระดับสูง สามารถรู้เท่าทันโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ^{๓๙}

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า ภาวนา ๔ เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา ฝึกฝน อบรมมนุษย์ที่มี ชีวิต ละคนอยู่ด้วยความอยากได้ อยากดี อยากมี อยากเป็น ให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ ในสังคม ได้อย่างปกติสุข มีสัมมาชีพ รู้จักการดำเนินชีวิตตามมรรควิธีก็ด้วยการพัฒนา คุณภาพชีวิตของตนตาม

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระเทพสาครมุนี (สมบุรณ์ ปญญาวุธ ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเจษฎา ราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปญโญ ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัด สุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุติ ปญญาทีโป ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป่า จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

แนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการ ที่มุ่งเน้นทางการเผยแผ่ ประกอบด้วย ๑. กายภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมกาย ๒. สีสภาวนา คือ การพัฒนาด้านศีล เป็นการพัฒนากายและวาจา ทำให้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม มีระเบียบวินัย ๓. จิตตภาวนา คือ การฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีความมั่นคง เข้มแข็ง มีความเจริญไพบูลย์ ด้วยคุณธรรมทั้งปวง ๔. ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝน อบรมตน จากการได้ศึกษา เล่าเรียน และการลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีที่ศึกษามาแล้วนั้น ให้เกิดประโยชน์ต่อตนและคนอื่น^{๕๐}

พระครูพุล สุภา ญาณเตโช กล่าวว่า ด้านศึกษาสงเคราะห์คือการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษาหรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นที่กำลังศึกษาเล่าเรียน คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์ โดยมีหลักธรรมภาวนา ๔ อย่าง มีดังนี้ ๑) กายภาวนา การเจริญกาย ๒) สีสภาวนา การเจริญศีล ๓) จิตตภาวนา การเจริญจิต ๔) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์^{๕๑}

พระยียุณ ตลุปุญโญ กล่าวว่า การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษา โดยมีหลักธรรม ภาวนา ๔ อย่างคือ ๑) การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ๒) การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ ๓) การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ๔) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา ผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต และปัญญาแล้วบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์^{๕๒}

พระเปี้ยว ธาน โคลมณี กล่าวว่า คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์ โดยมีหลักธรรม ภาวนา ๔ อย่าง มีดังนี้ ๑) กายภาวนา การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี ๒) สีสภาวนา การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ๓) จิตตภาวนา ก การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย^{๕๓}

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘) เลขาเจ้าคณะหนกลาง วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูพุล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระยียุณ ตลุปุญโญ พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดสียเมียนเจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระเปี้ยว ธาน โคลมณี เลขาเจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

นายอิน เยือน กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์ โดยมีหลักกรรมภาวนา ๔ อย่าง ๑) กายภาวนา ๒) สีสภาวนา ๓) จิตภาวนา ๔) ปัญญาภาวนา ในภาวนา ๔ นี้ ในรูปที่เป็นคุณสมบัติของบุคคล จึงเป็น ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิต ภาวิตปัญญา ผู้ได้เจริญกาย สีสจิต และปัญญาแล้วบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์^{๔๔}

นายเขียว สุนิมส์ กล่าวว่า ด้านศึกษาสงเคราะห์ตามหลักกรรมภาวนา ๔ อย่างคือ ๑) กายภาวนา พัฒนากาย มิให้เกิดโทษ ๒) สีสภาวนา พัฒนาความประพฤติ ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย ๓) จิตภาวนา พัฒนาจิตเข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เป็นต้น ๔) ปัญญาภาวนา พัฒนาปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ^{๔๕}

ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักกัลยาณมิตร ๗ ประการ^{๔๖} เป็นสิ่งที่เราควรศึกษาเอาไว้ หากมีใครมาคบหาสมาคม ก็จะช่วยด้วยน้ำใสใจจริง และตัวเราเองจะได้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรด้านศึกษาสงเคราะห์โดยไม่ก่อเขิน

พระเทพสุธี กล่าวว่า ผู้นำควรมีหลักกัลยาณมิตร คือ ๑. ปิโย น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนมชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ๒. ครุ นำเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย ๓. ภาวนีโย นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ ๔. วตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี ๕. วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำคือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว ๖. คมภีรณฺจ กถิ กตฺตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป ๗. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำไปในฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย ที่คณะสงฆ์ต้องบูรณาการให้เกิดให้มีคณะสงฆ์ต้องนำคุณธรรมคือความเป็นกัลยาณมิตรมาปฏิบัติให้เป็นจริงเพื่อแก้ปัญหาทั้งภายในองค์กรและแก้ปัญหาของสังคมนำพา

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายอิน เยือน ประธานสำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา จังหวัดบึงเตี้ยเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายเขียว สุนิมส์ รองประธานคนที่ ๑ สำนักงานวัฒนธรรมและศาสนาจังหวัด จังหวัดบึงเตี้ยเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๔๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๔.

สังคมให้พันทุกข์ ทั้งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสว่าเพราะมีเราเป็นกัลยาณมิตรสัตว์ทั้งหลายย่อมหมดทุกข์ ถ้าเป็นภาษาปัจจุบันบอกว่าแก้ปัญหาได้หมด^{๔๗}

พระเทพสาครมุนี กล่าวว่า ผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์ควรประกอบด้วยองค์คุณของ กัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ ๑) ปิโย - น่ารัก ๒) ครุ - น่าเคารพ ๓) ภาวนีโย - น่ายกย่อง ๔) วัตตา - รู้จักพูด ๕) วจนภขโม - อุดหนุนต่อถ้อยคำ ๖) คัมภีรญจ กถ กตตา - กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้ ๗) โน จฏฐาเน นियोชเย - ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย การดำรงตนบนฐานะของความเป็นกัลยาณมิตรนั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก บางคนมักพร่ำสอนคนอื่น แต่ลืมหันกลับมาพิจารณาดูตัวเองว่ามีคุณสมบัติพอที่จะแนะนำคนอื่นเพียงใด ดังนั้นคุณธรรมของกัลยาณมิตร ๗ ประการนี้ เป็นสิ่งที่เราควรศึกษาเอาไว้ หากมีใครมาคบหาสมาคม จะคบหาด้วยน้ำใสใจจริง^{๔๘}

พระเทพสุวรรณเมธี กล่าวว่า ผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักกัลยาณมิตร ๗ ประการ เป็นสิ่งที่เราควรศึกษาเอาไว้ ได้แก่ ๑.ปิโย ควรทำตนให้น่ารัก ๒.ครุ ควรทำตนให้น่าเคารพ ๓.ภาวนีโย ควรทำตนให้น่าเทิดทูน ๔.วัตตัจจะ ควรทำตนให้ฉลาดพร่ำสอนให้ได้ผล ๕.วจนภขโม ควรทำตนให้อุดหนุนต่อถ้อยคำของคนอื่น หรือคนรอบข้าง ๖. คัมภีรญจะ กะถัง ควรทำตนให้สามารถแถลงเรื่องที่ลึกถ้ำ ๗. โน จฏฐาเน นियोชเย ไม่ควรชักนำไปในทางเสื่อม นี้เป็นลักษณะของกัลยาณมิตร^{๔๙}

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า กัลยาณมิตร ในการบูรณาการหลักกัลยาณมิตรกับภาวะผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้น คุณสมบัติความเป็นคนน่ารักเกี่ยวข้องกับบุคลิกซึ่งจะสะท้อนผ่านการแสดงออก การรู้จักวางตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลต่างๆ มีคุณธรรมที่น่าเคารพนับถือ เป็นที่ชื่นชมยกย่อง ฉลาดในการสื่อสาร มีความอดทนต่อปฏิกริยาของผู้อื่นทั้งในด้านบวกและด้านลบ มีความสุขุมรอบคอบในการให้ความรู้ ระมัดระวังไม่ให้เกิดผลในทางเสียหาย^{๕๐}

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ประกอบด้วย ๑. เป็นผู้มีเมตตา ๒. เป็นผู้ควรเคารพ ๓. เป็นผู้ทรงภูมิ ๔. เป็นผู้ชี้แจงกระจ่างชัด ๕. เป็นผู้อดทนถ้อยคำ ๖. เป็นผู้อธิบายเรื่องลึกล้ำได้ ๗. เป็นผู้ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อม กัลยาณมิตร ย่อมเป็นได้ทั้งพ่อแม่ ครูอาจารย์ ภิกษุ

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระเทพสุธี (สายชล ฐานวุฑฺโฒ ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระเทพสาครมุนี (สมบุรณ์ ปญญาวุธ ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเจษฎาราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปญโญ ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุติ ปญญาทีโป ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป่า จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

ยิ่งขึ้นไป ๓) โน จฏฐาเน นโยชเย ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย ดังนั้น กัลยาณมิตรเป็นมิตรที่คบเราโดยไม่มีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นใหญ่ กล่าวคือ เมื่อมีความผูกพันเกิดขึ้นแล้วก็คิดถึงแต่ประโยชน์ของผู้รับเท่านั้น คือ พยายามทุกวิถีทางในการที่จะพัฒนาของอีกฝ่ายให้ได้ โดยไม่มีความคิดเรื่องผลประโยชน์มาสอดแทรก^{๕๓}

๔.๔ ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านการเผยแผ่

ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียนด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของไทย และกัมพูชา

พระเทพสุธี กล่าวว่า หลักพระธรรมกถึก ๕ คือ ๑. อนุพุทฺธิกถึก กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากกลุ่มกถึก ๒. ปริยายทสฺสาวี ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงเข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกเยื้องไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล ให้ ๓. อนุทยตํ ปฏิจฺจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ เป็นประโยชน์แก่เขา ๔. น อามิสฺนตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามีไขเพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ ๕. อุตตฺตานญจ ปรญจ อนุปฺทจฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงธรรม แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีชมซีผู้อื่น หลักธรรมกถึกนี้ ผลที่ได้คือ ทำให้ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใสหันเข้ามาถึงพระรัตนตรัยจนได้เห็นคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ตื่น เป็นผู้ปฏิบัติตรงเป็นผู้สักการะ ต้อนรับ ทำอัญชลีแก่พระรัตนตรัย^{๕๔}

พระเทพสาครมุนี กล่าวว่า องค์แห่งธรรมกถึก หลักพื้นฐานของการแสดงธรรมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕ คือ ๑) แสดงธรรมไปตามลำดับไม่ตัดลัดให้สับสน หรือขาดความ ๒) ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้ผู้ฟังเข้าใจ ๓) สอนเขาด้วยเมตตา ตั้งจิตปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ๔) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ ๕) ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือ ไม่ยกตน ไม่เสียดสีชมซีผู้อื่นองค์แห่งวาทจาสุภาชิตทั้ง ๕ ประการที่กล่าวมานั้น เป็นหลักพื้นฐานทั่วไปสำหรับใช้ในการพูดทุกกรณี^{๕๕}

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระยี่ ยุน ตลุปุณฺโณ พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดสียเตียเมียนเจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระเทพสุธี (สายชล ฐานวุฑฺโฒ ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระเทพสาครมุนี (สมบุรณ์ ปญฺญาวุโธ ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเจษฎาราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

พระเทพสุวรรณเมธี กล่าวว่า ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักพระธรรมกถึก ๕ ประการคือ ๑. ควรกล่าวเนื้อความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากกลุ่มเล็ก ๒. ควรชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ๓. ควรแสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา ๔. ไม่ควรแสดงธรรมด้วยเห็นแก่อาภิส ๕. ควรแสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น^{๕๖}

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า ในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น บุคคลที่ทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ควรผ่านการฝึกฝนตนเองจนมีคุณสมบัติด้านพฤติกรรมและความรู้ที่จะทำให้ผู้ฟังเกิดความมั่นใจในการรับฟังให้เกิดความรู้ความเข้าใจและนำไปปฏิบัติตลอดจนนำไปบอกกล่าวแก่ผู้อื่นต่อไป หลักธรรมสำหรับผู้ทำหน้าที่เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง ๕ ประการนี้เป็นคุณสมบัติสำคัญที่จะทำให้การเผยแผ่ประสบผลสำเร็จ จะเห็นว่า หลักธรรมข้อนี้ไม่ได้มุ่งที่ความสามารถในการสื่อสารเพียงอย่างเดียว แต่ให้ความสำคัญกับท่าทีการแสดงออกของผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ที่พึงมีต่อผู้ฟังด้วย^{๕๗}

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า ธรรมเทศกธรรม ๕ คือ ธรรมของนักเทศก์ องค์แห่งธรรมกถึก ธรรมที่ผู้แสดงธรรมหรือสั่งสอนคนอื่นควรตั้งไว้ในใจ ประกอบด้วย ๑. อนุพุพิภักดิ์ กล่าวความไปตามลำดับ ๒. ปริยายทสสาวี ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ๓. อนุทยต ปฏิจจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา ๔. น อามิสนโตร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อาภิส ๕. อตตานถจ ปรถจ อนุพหจจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลัก ตามเนื้อหา มุ่งแสดงธรรม แสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มผู้อื่น^{๕๘}

พระครูพุล สุภา ญาณเตโช กล่าวว่า การฝึกอบรมบุคคลให้พัฒนาปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริงและสภาวะของสิ่งทั้งหลาย มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามที่ควรจะเป็น เพื่อให้เกิดเป็นประโยชน์ตน คือ ความมีชีวิตอยู่อย่างสำเร็จผลดีที่สุด มีจิตใจเป็นอิสระ มีสุขภาพจิตสมบูรณ์ และประโยชน์ต่อผู้อื่น คือ สามารถช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้ ผู้นำควรมีหลักพระธรรมกถึก ๕ อย่าง คือ ๑) กล่าวความไปตามลำดับ ๒) ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ๓) อนุทยต ปฏิจจ แสดงธรรมด้วย

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปิโย โป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุติ ปญญาทีโป โป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป่า จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท โป.ธ.๘) เลขาเจ้าคณะหนกลาง วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

อาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่เขา ๔) ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อาภิส ๕) แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น^{๕๙}

พระยียุณ ตลุปุณฺโณ กล่าวว่า หลักพระธรรมกถึก ๕ อย่าง คือ ๑) อนุพุพิกถ์ กล่าวความไปตามลำดับ ๒) ปริยายทสสาวิ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ๓) อนุทยตฺ ปฏิจฺจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา ๔) น อาภิสนตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อาภิส ๕) อตตานญจ ปรญจ อนุพหจฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น^{๖๐}

พระเปี้ยว ธาน โคลมฺณี กล่าวว่า หลักพระธรรมกถึก ๕ อย่าง คือ ๑) แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก ๒) ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ๓) สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่เขา ๔) สอนเขามีใช้เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ ๕) สอนตามหลักตามเนื้อหา^{๖๑}

นายอิน เยือน กล่าวว่า ต้องมีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามที่ควรจะเป็น และผู้นำควรมีหลักพระธรรมกถึก ๕ อย่าง คือ กล่าวความไปตามลำดับ คือ มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ๒) ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือ โดยอธิบายขยายความ ยักเยื้องไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล ๓) แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ มุ่งจะให้ประโยชน์แก่เขา ๔) ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อาภิส หรือผลประโยชน์ตอบแทน ๕) แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงธรรม แสดงธรรม ไม่ยกตนข่มท่าน^{๖๒}

นายเชียว สุนิมส์ กล่าวว่า หลักพระธรรมกถึก ๕ อย่าง คือ ๑) กล่าวความไปตามลำดับ ๒) ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ๓) แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา ๔) ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อาภิส หรือผลประโยชน์ตอบแทน ๕) แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น^{๖๓}

พระเทพสุธี กล่าวว่า พุทธวิธีการสอน ๔ ในข้อนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นอภิลักขณ์ ของพุทธวิธีในการสอนของพระพุทธองค์ เป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นวิธีการทางด้านสังคมศาสตร์

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูพุล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระยียุณ ตลุปุณฺโณ พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดสวายเมียนเจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระเปี้ยว ธาน โคลมฺณี เลขาเจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายอิน เยือน ประธานสำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายเชียว สุนิมส์ รองประธานคนที่ ๑ สำนักงานวัฒนธรรมและศาสนาจังหวัด จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

เป็นต้น คือทั้งวิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือสังคมศาสตร์ เป็นต้น มาดูหลักพุทธวิธีการสอน ๔ อย่างนี้ พระพุทธองค์ก่อนจะตรัสสอนใคร ที่ไหนพระองค์ก็จะใช้วิธีที่เป็นวิทยาศาสตร์มาวิเคราะห์แล้ว เลือกรองพระธรรมคำสอนให้เหมาะแล้วพระองค์จึงลงมือสอน ดังนั้นการสอนของพระองค์จึงเป็นคำสอนที่เป็นแรงจูงใจในเชิงบวก คือกระตุ้นให้คนฟังคิดสร้างสรรค์ที่จะกระทำตามจากการชี้แจงให้เห็นถึงปัญหาความชัดเจน ผู้ฟังก็รู้ตามเป็นจริง หลุดพ้นจากปัญหาที่ตนได้รับความมองอาจกลัวกลัวก็เกิดจากการได้รับ ฟังพระธรรมที่เป็นจริงตรงตามจริง ผลสำเร็จก็เกิดแก่ทั้งผู้ฟังและผู้เผยแผ่^{๖๔}

พระเทพสาครมุนี กล่าวว่า พุทธวิธีการสอนหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อมองกว้างๆ การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จ โดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาในการสอนดังนี้ ๑) สันทัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา ๒) สมာทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ขวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ ๓) สมุตเตชนา ระวังใจให้กลัวกลัว บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นต่อความเหนื่อยยาก ๔) สัมปหังสนา ขโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ อาจผูกเป็นคำสั้นๆ ว่า “แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง หรือชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก และเบิกบาน”^{๖๕}

พระเทพสุวรรณเมธี กล่าวว่า ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีพุทธวิธีการสอน ๔ ประการคือ ๑. สันทัสสนา ควรอธิบายให้เห็นชัดแจ้ง ๒. สมာทปนา ควรชักจูงให้เห็นจริงเห็นจริง ขวนติดตาม ๓. สมุตเตชนา ควรสอนให้ระวังใจเกิดความกล้าหาญ มีกำลังใจ ๔. สัมปหังสนา ควรมีวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้ฟังร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ^{๖๖}

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า หลักในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นตามแนวพุทธวิธีการสอน ๔ ประการนี้ได้รับการกล่าวถึงไว้มากพระสูตร เป็นการสะท้อนความรู้สึกของผู้ฟังหลังจากได้ฟังคำสอนจากพระพุทธเจ้าหรือของพระสาวกรูปอื่นๆ การทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนในยุคนี้จึงมีโจทย์สำคัญอยู่ว่าการหาวิธีสื่อสารธรรมให้เข้าถึงผู้ฟังจนผู้ฟังมีความชัดแจ้งในธรรม อยากรนำไปปฏิบัติ อาจหาญร่าเริงในธรรมที่ได้รับฟัง จนเกิดความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนให้ก้าวหน้าในธรรมคำสอนยิ่งๆ ขึ้นไป

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระเทพสุธี (สายชล ฐานวุฑฺโฒ ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระเทพสาครมุนี (สมบุรณ์ ปญญาวุธ ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเจษฎาราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

การแสวงหาความรู้ให้เกิดความเข้าใจและการรู้แจ้งธรรมอย่างลึกซึ้งในธรรมจะสามารถทำให้ผู้เผยแผ่ธรรมประสบความสำเร็จจนเกิดผลสะท้อนตามพุทธวิธี ๔ อย่างนี้ได้^{๖๗}

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า องค์คุณของครูหรือครู ๔ ประการคือ ๑. สันตัสสนา คือชี้ให้ชัด ๒. สมาทปนา คือชี้ชวนให้ปฏิบัติ ๓. สมุตเตชนา คือปลุกใจให้กระตือรือร้น ๔. สัมปหังสนา คือปลุกให้ร่าเริงแจ่มใส พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมครู ยอดครูของผู้สอนคน สรุปหลักการทั่วไปของการสอน ด้วยคำพูดสั้นๆ ว่า แจ่มแจ้ง-จูงใจ-หาญกล้า-ร่าเริง ที่เรียกว่าหลักการทั่วไป เพราะไม่ละเอียด เพียงบอกกว้างๆ ว่าการสอนที่ดีนั้น จะต้องสอนให้แจ่มแจ้ง โนม่น้าวจิตใจให้ผู้ฟังเกิดความกล้าหาญ ร่าเริง แต่ไม่ได้บอกรายละเอียดว่าอย่างไร มีขึ้น มีตอนอย่างไร เพราะนั้นจะไปอยู่ในเทคนิควิธีการสอน^{๖๘}

พระครูพล สุภา ญาณเตโช กล่าวว่า พุทธวิธีการสอน เมื่อมองกว้างๆ การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จ โดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นพุทธวิธีการสอน ๔ อย่าง ดังนี้ ๑) สันตัสสนา อธิบายให้เห็นชัดแจ้ง ๒) สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริงเห็นจริงตาม ๓) สมุตเตชนา เร้าใจให้เกิดความกล้าหาญ ๔) สัมปหังสนา มีวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้ฟังร่าเริง^{๖๙}

พระยี่ ยุน ตลุปุณฺโณ กล่าวว่า การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จ โดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นพุทธวิธีการสอน ๔ อย่างคือ ๑) อธิบายให้เห็นชัดแจ้ง ๒) ชวนให้คล้อยตามจนยอมรับเอาไปปฏิบัติ ๓) เร้าใจให้เกิดความกล้าหาญ มีกำลังใจ ๔) มีวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้ฟังร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ เปี่ยมล้นไปด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนพึงได้รับจากการปฏิบัติ^{๗๐}

๔.๕ ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านสาธารณูปการ

ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านสาธารณูปการของไทยและกัมพูชา

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุติ ปญญาทีโป ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป่า จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘) เลขาเจ้าคณะหนกลาง วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูพล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระยี่ ยุน ตลุปุณฺโณ พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดสียเตียเมียนเจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

พระเทพสุธี กล่าวว่า ผู้นำด้านสาธารณูปการควรรู้หลักสัปปายะ ๗ คือ ๑. อาวาส-
 สัปปายะ ที่อยู่ซึ่งเหมาะสมกัน เช่น ไม่พลุกพล่านจอแจ ๒. โจรสัปปายะ ที่หาอาหาร ที่เที่ยววิณชบาต
 ที่เหมาะดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป ๓. ภัตสัปปายะ การ
 พุดคุดยที่เหมาะสมกัน เช่น พุดคุดยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ ๑๐ และพุดแต่พอประมาณ ๔. บุคคล-
 สัปปายะ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสมกัน เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะใจ
 ๕. โภชนสัปปายะ อาหารที่เหมาะสมกัน เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก ๖. อุตุ-
 สัปปายะ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมกัน เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น
 ๗. อิริยาปถสัปปายะ อิริยาบถที่เหมาะสมกัน เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนมีการ
 เคลื่อนไหวที่พอดี ดังนั้นสถานที่วัดก็น่าจะประยุกต์ใช้คือจัดให้เป็นเขตพุทธาวาสคือมีสถานที่ให้ผู้คนที่
 เข้าวัดได้มาบำเพ็ญเพียรสมาธิ เป็นต้น อีกเขตก็คือเขตสังฆาวาสสำหรับเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ มีไว้เพื่อ
 เหมาะแก่การทำความกิจของสงฆ์โดยเฉพาะห้ามรบกวน เป็นต้น^{๗๑}

พระเทพสาครมุนี กล่าวว่า ในชีวิตของคนทุกคนล้วนแล้วแต่ปรารถนาความสบาย ทุกคน
 ก็พยายามทำสิ่งที่คิดว่าตนเองสบายให้มากที่สุด ในเรื่องนี้ด้วยพุทธิปัญญาอันเลิศล้ำของพระพุทธ
 องค์ ก็มีอยู่ในธรรมเรื่องที่ว่า สัปปายะ ๗ ประการ คือ ๑) ที่อยู่เหมาะสม ไม่พลุกพล่านจอแจเกินไป
 ๒) แหล่งการกิน การเดินทาง สถานที่สำคัญต่าง ๆ มีระยะพอเหมาะ ไม่ไกลเกินไปนัก เดินทางได้ง่าย
 ๓) การพุดคุดยที่เหมาะสมในหมู่คนดี ไม่พุดมากหรือน้อยเกินไป ๔) คบหาบุคคลที่ถูกต้องเหมาะสมกัน
 พากันไปในทางที่ดีมีผู้รู้เป็นที่ปรึกษา มีมิตรแท้ที่จริงใจ ๕) รับประทานอาหารที่เหมาะสมต่อสุขภาพ
 เพศ วัย อย่างไม่ยากและไม่เป็นโทษต่อร่างกาย ๖) ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมไม่
 หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป น้ำไม่ท่วม ไม่มีภัยธรรมชาติ ๗) การอยู่ในอิริยาบถที่เหมาะสมกับ
 เหตุการณ์ เคลื่อนไหวได้สะดวก ซึ่งทั้งหมดทั้งปวงนี้ก็สอดคล้องกับวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
 ของพระเจ้าอยู่หัวสอดคล้องกับหลักของการดูแลสุขภาพตามวิถีธรรมชาติ และตรงกับวิถีชีวิตของ
 มนุษย์^{๗๒}

พระเทพสุวรรณเมธี กล่าวว่า ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องสัปปายะ ในการ
 สร้างวัดที่เอื้ออำนวยต่อการประพตวิตรของพระสงฆ์มี ๗ ประการคือ ๑) ควรมีความรู้เรื่องที่อยู่
 อาศัย หรือ วัด ราวป่า โคนต้นไม้ สำนักปฏิบัติธรรม กุฏิสงฆ์ อาราม เรือนว่างอันเป็นที่สบาย ๒) ควรมี
 ความรู้เรื่องสถานที่แห่งนั้นต้องมีทางโคจร หรือ ทางเดิน ถนนหนทางไปมาได้สะดวก ๓) ควรมี

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระเทพสุธี (สายชล ฐานวุฑโฒ ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
 กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระเทพสาครมุนี (สมบุญ ปรณฺญาวุโธ ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเกษฐา
 ราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

ความรู้เรื่องการสนทนา พุทธคฺย การฟัง คือ การสนทนา พุทธคฺยกันแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติ
 ๔) ควรมีความรู้เรื่องบุคคลที่อยู่ร่วมกัน บุคคลที่ติดต่อบทบาท ๕) ควรมีความรู้เรื่องอาหารที่บริโภค
 ควรเป็นอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอิตภาพแห่งตน ๖) ควรมีความรู้เรื่องฤดูอันเป็นที่สบายและ
 เลือกลงให้เหมาะสมแก่สภาพร่างกายของตน ๗) ควรมีความรู้เรื่องอิริยาบถอันเป็นที่สบายเช่น ยืน เดิน
 นั่ง นอน เป็นต้น^{๗๓}

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า ในการบูรณาการหลักธรรมกับภาวะผู้นำด้านสาธารณูปการ
 ตามหลักสัปปายะ ๗ หากพิจารณาจากรูปแบบของวัดที่ประสบความสำเร็จจะเห็นภาพของการบูรณา
 การหลักธรรมข้อนี้ได้ชัดขึ้น การจัดอาวาสให้เหมาะสมมีความสะอาดร่มรื่น ซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจาก
 หมู่บ้าน การจัดอบรมคุณธรรม หรือการเข้าค่ายคุณธรรม พัฒนาบุคลากรภายในอาวาสให้เจริญใน
 ไตรสิกขา มีปัจจัย ๔ ไม่ขาดแคลน สภาพแวดล้อมที่ดี เหมาะแก่การศึกษาและปฏิบัติธรรมด้านจิต
 ภาวนา^{๗๔}

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า ผู้นำควรรู้หลักสัปปายะ ๗ คือ ๑. อาวาสสัปปายะ ได้แก่ ที่อยู่
 อาศัย หรือ วัด ๒. โศจรสัปปายะ คือ สถานที่แห่งนั้นต้องมีทางโคจร หรือ ทางเดิน ถนนหนทางไปมา
 ได้สะดวก ๓. ภัตสัปปายะ ได้แก่ การสนทนา พุทธคฺย การฟัง คือ การสนทนา ๔. บุคคลสัปปายะ
 คือ บุคคลที่อยู่ร่วมกัน บุคคลที่ติดต่อบทบาท ควรเป็นผู้ตั้งมั่นในศีลธรรม มี ๕. โภชนสัปปายะ ได้แก่
 อาหารที่บริโภค ควรเป็นอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอิตภาพแห่งตน เมื่อบริโภคเข้าไปแล้ว ไม่ทำ
 ให้เกิดทุกข์เวทนา ๖. ฤดูสัปปายะ ได้แก่ฤดูอันเป็นที่สบาย หมายถึงอากาศตามฤดูกาล ความร้อน
 ความเย็น ของอากาศ ๗. อิริยาบถสัปปายะ ได้แก่ อิริยาบถอันเป็นที่สบาย หมายถึงอิริยาบถทั้ง ๔
 หรือ การเคลื่อนไหว ยืน เดิน นั่ง นอน อิริยาบถใดที่ทำให้จิตไม่สงบระงับ แสดงว่าอิริยาบถนั้นไม่
 สบายไม่เหมาะสม จึงเว้นเสียจากการใช้อิริยาบถนั้น หากเมื่อจำเป็นก็ใช้แต่น้อย ทั้งหมดนี้
 เรียกว่า สัปปายะ เป็นสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรม^{๗๕}

พระครูพุทธ สุภา ญาณเตโช กล่าวว่า สาธารณูปการคือการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนา
 วัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การ
 พัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลและรักษาสิ่งก่อสร้าง
 อาคารสถานที่ตามหลักสัปปายะ ๗ คือ ๑) อาวาสสัปปายะ ได้แก่ที่อยู่อาศัย ๒) โศจรสัปปายะ คือ

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัด
 สุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุติ ปัญญาธิโป ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป้า
 จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘) เลขาเจ้าคณะหนกลาง วัดพิชยญาติการาม
 กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

สถานที่แห่งนั้นต้องมีทางโคจร ๓) ภัตตสัปปายะ ได้แก่ การสนทนา พุทธคุณ ๔) บุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่อยู่ร่วมกัน ๕) โภชนสัปปายะ ได้แก่ อาหารที่บริโภคนั้น ๖) อุตสัปปายะ ได้แก่ ฤกษ์อันเป็นที่สบาย ๗) อิริยาบถสัปปายะ ได้แก่ อิริยาบถอันเป็นที่สบาย ดังนั้น สัปปายะ คือสิ่งที่สบายอันเกี่ยวพันในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอยเป็นสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรม^{๗๖}

พระยียุณ ตลุปุณฺณโย กล่าวไว้ว่า สาธารณูปการคือการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมตามหลักสัปปายะ ๗ คือ ๑) ที่อยู่อาศัย หรือ วัดอันเป็นที่สบาย ๒) สถานที่แห่งนั้นต้องมีทางโคจร หรือ ทางเดิน ถนนหนทางไปมาได้สะดวก ๓) การสนทนา พุทธคุณ การฟัง คือ การสนทนา พุทธคุณกันแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติ ได้ฟังสิ่งที่จะทำให้เกิดศรัทธา ๔) บุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นที่สบาย ๕) อาหารที่บริโภคที่สบาย ๖) ฤกษ์อันเป็นที่สบาย ๗) อิริยาบถอันเป็นที่สบาย^{๗๗}

พระเปี้ยว ธาน โคลมฺณี กล่าวว่า วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแลและรักษาสิ่งก่อสร้างอาคารสถานที่ต้องมีหลักสัปปายะ ๗ คือ ๑) อาวาสอาราม เรือนว่างอันเป็นที่สบาย ๒) ทางเดิน ถนนหนทางไปมาได้สะดวก ไม่ไถลลื่น ไม่ไถลลื่น หนทางในการบิณฑบาตไม่ลำบากนัก ๓) การสนทนา พุทธคุณกันแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติเป็นที่สบาย ๔) บุคคลที่อยู่ร่วมกัน บุคคลที่ติดต่อคบหา ควรเป็นผู้ตั้งมั่นในศีลธรรมเป็นที่สบาย ๕) อาหารเป็นที่สบายที่จะเป็นคุณประโยชน์แก่ร่างกายโดยประมาณ ๖) สภาพอากาศที่เหมาะสมแก่สภาพร่างกายของตน ๗) อิริยาบถอันเป็นที่สบาย คือ อิริยาบถทั้ง ๔ หรือ การเคลื่อนไหว ยืน เดิน นั่ง นอน อิริยาบถใดที่ทำให้จิตไม่สงบระงับ แสดงว่าอิริยาบถนั้นไม่สบายไม่เหมาะสม จึงเว้นเสียจากการใช้อิริยาบถนั้น หากเมื่อจำเป็นก็ใช้แต่น้อย^{๗๘}

นายอิน เยือน กล่าวว่า ผู้นำควรรู้จักการดูแลและรักษาสิ่งก่อสร้างอาคารสถานที่ในหลักสัปปายะ ๗ คือ ๑) อาวาสสัปปายะ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย หรือ วัด ๒) โคจรสัปปายะ คือ สถานที่แห่งนั้นต้องมีทางโคจร ๓) ภัตตสัปปายะ ได้แก่ การสนทนา พุทธคุณ ๔) บุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่อยู่ร่วมกัน บุคคลที่ติดต่อคบหา ๕) โภชนสัปปายะ ได้แก่ อาหารที่บริโภค ควรเป็นอาหารที่สบาย ๖)

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระครูพุล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระยียุณ ตลุปุณฺณโย พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดสียเตียเมียนเจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระเปี้ยว ธาน โคลมฺณี เลขาเจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

อุตุสัปปายะ ได้แก่ฤดูอันเป็นที่สบาย ๗) อิริยาบถสัปปายะ ได้แก่อิริยาบถอันเป็นที่สบายอันเกี่ยวพัน
ในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น^{๗๙}

นายเชียว สุนิมส์ กล่าวว่า การดูแลและรักษาสิ่งก่อสร้างอาคารสถานที่ต้องรู้จักหลัก
สัปปายะ ๗ คือ ๑) ที่อยู่อาศัย หรือ วัด ราวป่า โคนต้นไม้ สำนักปฏิบัติธรรม กุฏิสงฆ์ อาราม เรือน
ว่างอันเป็นที่สบาย สงบ ๒) ทางเดิน ถนนหนทางไปมาได้สะดวก ไม่ไถลน้ำก ไม่ไถลน้ำแห้ง หนทางในการ
บิณฑบาตไม่ลำบากนัก เหมาะแก่การจาริก ๓) การสนทนา พูดคุยกันแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการ
ปฏิบัติ ๔) บุคคลที่ติดต่อกับหา ควรเป็นผู้ตั้งมั่นในศีลธรรม มีความสันโดษ มกน้อย ชักจูงแนะนำไป
ในทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเพียร ๕) ควรรู้อาหารที่เมื่อบริโภคเข้าไปแล้ว ไม่ทำให้เกิด
ทุกข์เวทนา ๖) สภาพอากาศเป็นที่สบายเหมาะสมแก่สภาพร่างกายของตน ๗) การเคลื่อนไหว ยืน
เดิน นั่ง นอน อิริยาบถใดที่ทำให้จิตไม่สงบระงับ ก็แสดงว่าอิริยาบถนั้นไม่สบายไม่เหมาะสม^{๘๐}

พระเทพสาครมณี กล่าวว่า ผู้นำด้านสาธารณูปการ ถ้าเป็นผู้บริหารหรือผู้ปกครอง
ระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผน และควบคุมด้านสาธารณูปการจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่
๑ และ ๓ มีความสำคัญมาก ส่วนข้อที่ ๒ มีน้อย เพราะเขาสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มี
ความสามารถเฉพาะด้านได้ สำหรับผู้บริหารหรือผู้ปกครองระดับกลาง คุณลักษณะทั้ง ๓ ข้อ
มีความสำคัญพอ ๆ กัน นั่นคือ เขาต้องมีความชำนาญเฉพาะด้านและมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน
สหธรรมิกและผู้ใต้บังคับบัญชา ในขณะเดียวกันต้องมีปัญญาที่มองภาพกว้างและไกล เพื่อเตรียมตัว
สำหรับเป็นผู้บริหารหรือผู้ปกครองระดับสูง นอกจากนั้นต้องมีความสามารถในการสื่อสาร
ประสานงานในการถ่ายทอดนโยบาย และยุทธศาสตร์จากผู้บริหารระดับสูงมาสู่การปฏิบัติ ในผู้บริหาร
และคณะสงฆ์ระดับล่าง และนำผลการดำเนินงานที่ได้จากการปฏิบัติงานมาสรุปและนำเสนอต่อ
ผู้บริหารหรือผู้ปกครองด้านสาธารณูปการ^{๘๑}

พระเทพสุวรรณเมธี กล่าวว่า ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องหลักปาปนิกรรม
๓ ประการคือ ๑. ตาดี คือ มีความรู้เรื่องรู้ลักษณะของสินค้าที่ดีมีคุณภาพ รู้ต้นทุน กำหนดราคาขาย
และคำนวณผลกำไรได้ถูกต้อง ๒. ขำนาญธุรกิจ ควรมีความรู้จักแหล่งซื้อขายสินค้า รู้ความเคลื่อนไหว

^{๗๙} สัมภาษณ์ นายอิน เขื่อน ประธานสำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศ
กัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๐} สัมภาษณ์ นายเชียว สุนิมส์ รองประธานคนที่ ๑ สำนักงานวัฒนธรรมและศาสนาจังหวัด จังหวัด
บันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระเทพสาครมณี (สมบุญ ญาณวโร ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเจษฎา
ราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

ของตลาด และรู้ถึงรสนิยมความชอบและความต้องการของผู้บริโภค ๓. มีเงินทุน คือ ควรรู้จักแหล่งกู้เงินมาลงทุนเพื่อมีเงินทุนหมุนเวียน และได้รับความไว้วางใจจากนายทุนเงินกู้เป็นต้น^{๘๒}

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า ปาปณิกธรรมในการบูรณาการหลักธรรมกับภาวะผู้นำด้านสาธารณูปการ จักขุมาเป็นส่วนหนึ่งแห่งคุณสมบัติของผู้นำที่มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล วิรุโรเป็นคุณสมบัติของผู้นำที่มีความมุ่งมั่นในการทำงานบริหารกิจด้านต่างๆ ไม่ทอดธุระ ทุ่มเทให้คั่งค้ำ หรือ ทุ่มเทกลางครั้น ขณะที่นิสัยสัมพันธ์โนก็เป็นคุณสมบัติของผู้นำที่พึงพาได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี^{๘๓}

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า ปาปณิกธรรม คือ ๑. จักขุมา หมายถึง ผู้นำมีปัญญามองการณ์ไกล ๒. วิรุโร หมายถึง ผู้นำจัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ๓. นิสัยสัมพันธ์โน หมายถึง ผู้นำต้องพึงพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด มีความสามารถในการสื่อสารและประสานงานให้ฝ่ายแต่ละฝ่ายดำเนินแนวทางตามกรอบทิศทางเพื่อประโยชน์แก่สาธารณูปการ สำหรับธรรมข้างต้นถือเป็นพื้นฐานการค้าขายและการตลาดเบื้องต้นอย่างง่าย ๆ ที่สอนกันมากกว่า ๒,๖๐๐ ปี ก่อนที่จะมหาวิทยาลัยทางโลกจะเปิดสอนหลักสูตรทำธุรกิจและการตลาดขึ้นมาเสียอีก ถ้าจะจำง่าย ๆ ก็เป็น “ตาดี จัดเงินธุรกิจ มีแหล่งเงินทุน” ถ้าใครชอบค้าขาย แต่ไม่ได้เรียนการตลาดมาโดยตรง ก็สามารถนำหลักธรรมนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวคิด และแนวปฏิบัติเบื้องต้นได้^{๘๔}

พระครูพุล สุภา ญาณเตโช กล่าวว่า ผู้นำต้องมีคุณสมบัติของพ่อค้าที่ประสบความสำเร็จรุ่งเรืองไว้ ๓ ประการ เรียกว่า ปาปณิกธรรม ๓ ประการ คือ ๑) จักขุมา เป็นคนตาดี คือ รู้จักสินค้า ดูของเป็น มีความรู้ในการค้าขาย รู้จักต้นทุน รู้จักกำไร ๒) วิรุโร เป็นคนฉลาด คือ จัดเงินธุรกิจ รู้แหล่งซื้อขาย รู้ความเคลื่อนไหว ความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า รู้จักทำเลที่เหมาะสม รู้จักว่าที่ไหนควรขายสิ่งใด ไม่ทอดธุระหน้าที่ของตน ๓) นิสัยสัมพันธ์โน พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ๆ หาเงินมา

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุติ ปญญาทีโป ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป้า จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘) เลขาเจ้าคณะหนกลาง วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

ลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย มีนิสัยเหมาะสมแก่การค้าขาย มีไมตรีจิตมิตรภาพกับลูกค้าทั่วไป มีมิตรสหายมาก รู้จักสร้างความนิยมให้แก่ตนเอง เป็นที่เชื่อถือของคนทั่วไป^{๘๕}

พระยียุณ ตลุปุณฺโญ กล่าวว่า คุณสมบัติของพ่อค้าที่ประสบความสำเร็จรุ่งเรืองไว้ ๓ ประการ เรียกว่า ปาปณิกธรรม ๓ ประการ คือ ๑) เป็นคนตาดี ๒) วเป็นคนฉลาด คือ จัดเจนธุรกิจ รู้แหล่งซื้อขาย ๓) พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย ดังนั้น พ่อค้าที่เชื่อในเรื่องหลักกรรม จึงถือคติว่า ซื่อกินไม่หมด คดกินไม่นาน การค้าขายที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสุจริต อุบาสก และอุบาสิกาก็ทำได้ ไม่ขัดกับการปฏิบัติศีลธรรมแต่อย่างใด การเข้าใจว่า การค้าขายต้องควบคู่กับการพูดปดนั้น เป็นเรื่องของการเข้าใจผิดจนเป็นเหตุให้อาชีพค้าขายกลายเป็นอาชีพทุจริต ทำให้เข้าใจกันว่าคนสุจริตทำการค้าขายไม่ได้ ความจริงอาชีพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชาชน มีมูลฐานมาจากความซื่อสัตย์สุจริตทั้งสิ้น กิจการเหล่านั้นจึงมีความเจริญก้าวหน้า^{๘๖}

๔.๖ ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านสาธารณสงเคราะห์

ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียนด้านสาธารณสงเคราะห์ของไทย และกัมพูชา

พระเทพสุธี กล่าวว่า ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีหลักพรหมวิหาร ๔ คือ ๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้ความมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า ๒. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ๓. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป ๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง หลักพรหมวิหารนี้จึงนำมาใช้ในปัจจุบันได้ดีคือรักษาพระศาสนาใคร่ทำผิด พระศาสนาก็ดำรงมั่นคงถาวรอยู่ได้หลักการก็ไม่เสียหาย ทุกฝ่ายก็ยอมรับได้ ความสงบสุขเป็นของคนทุกคน^{๘๗}

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระครูพล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระยียุณ ตลุปุณฺโญ พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดสียเตียเมียนเจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระเทพสุธี (สายชล จานวุฑฺโฒ ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

พระเทพสาครมุนี กล่าวว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมประจำใจที่ประเสริฐ ที่จะเป็นตัวช่วยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านจิตใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งเหมาะสมกับภาวะผู้นำด้านสาธารณสุข สงเคราะห์ที่จะนำไปปรับใช้มากที่สุด ประกอบด้วย ๑) เมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ๒) กรุณา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ๓) มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ๔) อุเบกขา คือ การรู้จักวางเฉย เมื่อ “ผู้นำหรือผู้บริหาร” มีจิตใจที่มีเมตตาและกรุณาต่อบุคลากรภายในองค์กร คือ มีความปรารถนาให้บุคลากรในองค์กรมีความสุขและพ้นจากความทุกข์ มีมุทิตาจิตก็ย่อมยินดีกับชีวิตความเป็นอยู่ในสถานประกอบการที่ดีขึ้นของบุคลากรในองค์กร การมีอุเบกขาของผู้นำหรือผู้บริหาร คือ หากพบว่าบุคลากรในองค์กรไม่ปฏิบัติตามมาตรการความปลอดภัยก็จะพิจารณาได้ว่า บุคลากรในองค์กรจะต้องได้รับอันตรายจากการฝ่าฝืนมาตรการความปลอดภัย และหาวิธีให้บุคลากรในองค์กรปฏิบัติตามมาตรการความปลอดภัยให้ได้ในที่สุด ไม่ใช่ไม่ใส่ใจโดยเห็นว่ามีมาตรการความปลอดภัยแล้วแต่ไม่ปฏิบัติตามเองจึงเป็นสิ่งที่ช่วยไม่ได้^{๘๘}

พระเทพสุวรรณเมธี กล่าวว่า ผู้นำด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ควรมีหลักพรหมวิหาร ๔ ประการคือ ๑) เมตตา ควรมีความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ๒) กรุณา ควรมีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ๓) มุทิตา ควรมีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ๔) อุเบกขา ควรมีการรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม^{๘๙}

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า พรหมวิหาร ๔ ในการบูรณาการหลักพรหมวิหารกับภาวะผู้นำด้านสาธารณสุขสงเคราะห์นั้น ผู้นำด้วยสาธารณสุขสงเคราะห์ประกอบความเป็นมิตรมีจิตเมตตามุ่งจะทำการสาธารณสุขสงเคราะห์แก่ชาวบ้านโดยเสมอภาค มุ่งช่วยเหลือให้ชาวบ้านได้มีที่พำนักพักพิงทั้งในด้านกายภาพ สภาพแวดล้อมภายนอกและด้านจิตวิญญาณ ชื่นชมยินดีเมื่อมีผู้ใดผู้หนึ่งได้รับความสำเร็จ และตัวตัวและวางใจเป็นกลาง ไม่แทรกแซงให้เกิดความเอนเอียง^{๙๐}

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า พรหมวิหาร ๔ ประการเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จะต้องให้มีอยู่ประจำในจิตใจของผู้นำ และเป็นท่าทีของจิตใจที่จะทำให้แสดงออกหรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง โดยสอดคล้องกับสถานการณ์ทั้ง ๔ ที่ประสพ กล่าวคือ ๑. ในสถานการณ์ที่เขายู่เป็นปกติเราก็มีเมตตา คือ ความเป็นมิตรไมตรี ความมีน้ำใจ ปรารถนาดี ต้องการให้เขามีความสุข ๒. ในสถานการณ์ที่เขาตกต่ำเดือดร้อน เราก็มี กรุณา คือ ความพลอยรู้สึกไหวตามความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือ

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระเทพสาครมุนี (สมบุรณ์ ปญญาวุธ ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเจษฎาราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปญโญ ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุติ ปญญาทีโป ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป่า จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

ปัญหาของเขา ๓. ในสถานการณ์ที่เขาขยับสูงขึ้นไปในความดีงาม ความสุขความสำเร็จ เราก็มี มุทิตา หมายความว่า เมื่อเขาเปลี่ยนไปในทางขึ้นสูง ได้ดีมีสุข ๔. ในสถานการณ์ที่เขาทำผิดหลักหรือละเมิดธรรม เราก็มี อุเบกขา หมายความว่า เมื่อใดเขาทำอะไรไม่ถูกต้อง โดยละเมิดธรรม คือ ละเมิดต่อหลักการ หรือละเมิดต่อความถูกต้อง เป็นต้น ผู้นำจะต้องอยู่ในหลักที่เรียกว่า อุเบกขา คือรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้าง หยุดการชวนชววย ไม่ให้เกินขอบเขตไปจนกลายเป็นเสียธรรม คือ การปฏิบัติต่อคน หรือช่วยเหลือคน จะต้องไม่ให้เสียความเป็นธรรม ไม่ให้เป็นการทำลายหลักการ ไม่ให้เป็นการละเมิดต่อกฎเกณฑ์กติกาที่ชอบธรรม^{๙๑}

พระครูพุล สุภา ญาณเตโช กล่าวว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์มีกิจการ ทางการเมืองอย่างไรเพื่อได้เข้าใจไปถึงการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประการ ได้แก่ ๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เรามีความสุข ๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ๓) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจดั่งน้ำนิ่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม^{๙๒}

พระยียุณ ตลุปุณฺโณ กล่าวว่า การทำงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ โดยมีหลักธรรมนำมาบูรณาการ คือ พรหมวิหาร ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เรามีความสุข ๒) ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ๓) ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ๔) ความวางใจเป็นกลาง ด้วยเหตุนี้ การเจริญและแผ่พรหมวิหาร ในขณะที่จิตตรงสมาธิและได้เจริญปัญญา ภายหลังจากการพิจารณาอริยสัจแล้ว จึงมีอานุภาพมากคือมีผลต่อผู้อื่นมาก และมีอานิสงส์ต่อผู้เจริญภาวนาเองมาก^{๙๓}

พระเปียว ฐาน โคลมฺณี กล่าวว่า สาธารณสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุน จุนเจือกิจการของรัฐควรมีพรหมวิหาร ๔ ประการ ได้แก่ ๑) เมตตา ๒) กรุณา ๓) มุทิตา ๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ใน

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘) เลขาเจ้าคณะหนกลาง วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระครูพุล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระยียุณ ตลุปุณฺโณ พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดสียเมียนเจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

เมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบต่อตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบต่อตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบต่อตน^{๙๔}

นายอิน เยือน กล่าวว่า คณะสงฆ์มีกิจการงานอย่างไรเพื่อได้เข้าใจไปถึงการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ โดยมีหลักธรรมนำมาบูรณาการ คือ พรหมวิหาร ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ปราบณาดีอยากให้เรามีความสุข มี ๒) ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ๓) ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข ๔) มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง^{๙๕}

นายเชียว สุนิมส์ กล่าวว่า การนำหลักธรรมมาบูรณาการ คือ พรหมวิหาร ๔ ประการ ได้แก่ ๑) เมตตา ความรักใคร่ ปราบณาดีอยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่เมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษยสัตว์ทั้งหน้า ๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ๓) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข มีจิตผ่องใสบันเทิงประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีความสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป ๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง^{๙๖}

พระเทพสุธี กล่าวว่า สังคหวัตถุ ๔ นี้เป็นวิธีการให้คนรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สอนให้คนไม่ตระหนี่ เป็นการแบ่งปันให้แก่ผู้ที่ขาดเหลือ มีคำกล่าวกันว่าทรัพยากรธรรมชาติ วัตถุสิ่งของในโลกมีอย่างเพียงพอที่จะแจกจ่ายช่วยเหลือมนุษย์ทุกคนให้มีความสุข ความสะดวกกันอย่างทั่วหน้า คือมีอย่างเพียงพอแก่ทุกคน แต่ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลายในโลกมากมายมีไม่เพียงพอที่จะตอบสนองกิเลสของคนๆเดียว คือที่เป็นอยู่เห็นดินร่นเดือดร้อนไม่เพียงพอก็เพราะ คนที่มีอย่างมากมายเขาหาแหวนไวย่อมเสียสละ จิตใจเขามั่นค้ำแคบก็เพราะเขามีกิเลสคือความตระหนี่ เหมือนการให้เรามีข้าศึกในใจคือความตระหนี่ถ้าแพ้ก็เป็นคนใจแคบ สะสม เป็นทุกข์ ถ้าชนะก็เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สังคมสงฆ์ก็เป็นสังคมตัวอย่างแห่งโลกมนุษย์ที่ต้องทำหน้าที่คือการให้และเสียสละ เพื่อให้เกิดเป็นความสุขแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน^{๙๗}

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระเปียว ธาน โคลมณี เลขานุการจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๙๕} สัมภาษณ์ นายอิน เยือน ประธานสำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นายเชียว สุนิมส์ รองประธานคนที่ ๑ สำนักงานวัฒนธรรมและศาสนาจังหวัด จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระเทพสุธี (สายชล ฐานวุฑฺโฒ ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

พระเทพสาครมุนี กล่าวว่า ผู้นำหรือบริหารด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ตึ้นนั้นควรจะมีธรรมะที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่น อันได้แก่ ๑) ทาน คือการให้เสียสละ แบ่งปันแก่ผู้อื่น ๒) ปิยวาจา คือ พูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ นุ่มนวล เหมาะแก่ บุคคล เวลา สถานที่ พูดในสิ่งที่ประโยชน์ พูดในทางสร้างสรรค์ พูดให้เกิดเกิดพลังใจ ๓) อุตถจริยา คือทำตนให้เป็นประโยชน์ ตามกำลังสติปัญญา ความรู้ ความ สามารถ กำลังทรัพย์ และเวลาที่มี อย่างไม่เป็นที่เดือนแก่ตน หรือผู้อื่น ๔) สมานัตตตา คือวางตนให้เสมอดัน เสมอปลาย วางตนเหมาะสมกับฐานะ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ร่วมทุกข์ร่วมสุข สม่่าเสมอ คือ เราควรจะเป็นคนที่ “โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ปวงชน วางตนได้เหมาะ”^{๙๘}

พระเทพสุวรรณเมธี กล่าวว่า ผู้นำด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ควรมีหลักสังคหวัตถุ ๔ ประการคือ ๑) ทาน มีการให้ เสียสละ แบ่งปันแก่ผู้อื่นตามกาลอันสมควร ๒) ปิยวาจา มีพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ นุ่มนวล อ่อนหวาน ๓) อุตถจริยา ควรทำตนให้เป็นประโยชน์ ตามกำลังสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ๔) สมานัตตตา ควรวางตนให้เสมอดัน เสมอปลาย วางตนเหมาะสมกับฐานะ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ร่วมทุกข์ร่วมสุข สม่่าเสมอ^{๙๙}

พระราชธรรมเมธี กล่าวว่า สำหรับแนวทางการบูรณาการหลักสังคหวัตถุกับภาวะผู้นำด้านสาธารณสุขสงเคราะห์นั้น ผู้นำด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ประกอบด้วยจิตที่มุ่งการเอื้อเพื่อแบ่งปัน เสียสละทั้งในด้านวัตถุและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ มีวิธีการสื่อสารที่ถนอมรักษาน้ำใจผู้ฟัง ดำเนินการจัดหาสิ่งที่เป็นประโยชน์ และวางตนในคุณสมบัติเหมาะสม ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม^{๑๐๐}

พระราชรัตนมุนี กล่าวว่า สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล และ ประสานหมู่ชนไว้ให้สามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้มนุษย์มีการช่วยเหลือกัน ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการสาธารณสุขสงเคราะห์ ที่มุ่งเน้นการสงเคราะห์เพื่อการศึกษา ประกอบด้วย ๑. ทาน การให้ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ๒. ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานฉันท์ สามัคคี ๓. อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณะ ๔. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอดัน เสมอปลาย งานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นงานที่เกี่ยวกับการทำวัดหรือศาสนสถานให้เป็นที่

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระเทพสาครมุนี (สมบุรณ์ ปญญาวุธ ป.ธ.๙) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาคร ๑ วัดเจษฎาราม จังหวัดสมุทรสาคร, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระราชธรรมเมธี (วิสุติ ปญญาทีโป ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี วัดโค้งสนามเป่า จังหวัดจันทบุรี, วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

พักผ่อน เป็นที่พึงของสังคมชุมชน ได้แก่ จัดสร้างโรงพยาบาล สถานือนามัย ที่พักอาศัย ที่พักผ่อน ที่สร้างอาชีพรายได้ โดยวัดเป็นเจ้าของดำเนินการบริหารจัดการเอง การเข้าไปสนับสนุน การเข้าไปแสวงหาการมีส่วนร่วม และการเข้าไปแบบให้เปล่า ซึ่งการให้ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา^{๑๐๑}

พระครูพล สุภา ญาณเตโช กล่าวว่า สังคหวัตถุ ๔ คือหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ๒) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว ๓) อัถถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤตินในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ๔) สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย^{๑๐๒}

พระยียุน ตลุปุณฺโณ กล่าวว่า สังคหวัตถุ ๔ คือหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ทาน คือ การให้ คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาหาได้ มิใช่สิ่งจริงยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ ๒) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น ๓) อัถถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤตินในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ๔) สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ ดังนั้น สังคหวัตถุเป็นธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนลิ่มสลักที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจัดไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการได้^{๑๐๓}

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘) เลขาเจ้าคณะหนกลาง วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระครูพล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระยียุน ตลุปุณฺโณ พระสมุห์จังหวัดบันเตียเมียนเจย (รองเจ้าคณะจังหวัดสียเมียนเจย) ประเทศกัมพูชา, วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

๔.๗ องค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน ทำให้สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยได้เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา อันจะเป็นข้อมูลนำเสนอเป็นงานวิจัยที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา จะทำให้เป้าหมายของการดำเนินชีวิตประสบผลสำเร็จดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ รูปแบบ “A P I B B K D D S B S Model” ถือว่ามีคุณค่าและเป็นสิ่งสำคัญเพื่อนำเสนอองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา ดังนี้

(๑) “A” (Agati ๔) = ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ควรศึกษาหลักอคติ ๔ คือ คือ ๑) ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะชอบหรือเพราะรัก มักเกิดกับบุคคลที่ใกล้ชิด เพราะอ้างเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักเกิดกับตัวเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม ๒) โทสาคติ ความลำเอียงเพราะโกรธหรือไม่ชอบ หมายถึง การทำให้เกิดความยุติธรรม เพราะความโกรธ หรือลู่อ่านาจโทสะ ๓) โมหาคติ ความลำเอียงเพราะหลง รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ๔) ภยากติ ความลำเอียงเพราะความกลัว มีความหวาดกลัวหรือเกรงกลัวภัยอันตราย หรือเพราะความเกรงใจ

(๒) “P” (Papanika-Dhamma ๓) = ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ควรมีหลักปาปนิกรธรรม ๓ คือ ๑. จักขุมา มีตาดี รู้จักสินค้า ดูของเป็น สามารถคำนวณราคา กะทุนแก๊งกำไร แม่นยำ ๒. วิธูโร จัดเจนธุรกิจ รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า ๓. นิสสยสัมปันโน พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย

(๓) “I” (Iddhipada ๔) = ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีหลักอิทธิบาท ๔ คือ ๑. มีฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ๒. มีวิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ๓. มีจิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป ๔. มีวิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

(๔) “B” (Bahussutanga ๕) = ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีหลักพหุสูตร ๕ คือ ๑. มีพหุสูตร ฟังมาก คือ ได้เล่าเรียนสดับฟังไว้มาก ๒. มีธตา จำได้ คือ จับหลักหรือสาระได้ ทรงจำความไว้แม่นยำ ๓. มีวจสา ปริจิตา คล่องปาก คือ ท่องบ่นหรือใช้พูดอยู่เสมอจนแคล่วคล่อง จัดเจน ๔. มีมนสาอนุpekขิตา เฟื่องชื่นใจ คือ ใส่ใจนึกคิดพิจารณาจนเจนใจ นึกถึงครั้งใด ก็ปรากฏเนื้อความสว่างชัด ๕. มีทิฏฐิยา สุปฏิวิทธา ขบได้ด้วยทฤษฎี หรือ แทงตลอดดีด้วยทฤษฎี คือ ความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็น

ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา ทั้งในแง่ความหมายและเหตุผล ผู้บริหารหรือผู้นำด้านศาสนศึกษาต้องเป็นผู้ที่ฟังมาก เรียนมาก ท่องมาก รวบรวมข้อมูลไว้มาก ศึกษาเล่าเรียนจากข้อมูลต่างๆ ทั้งจากตัวบุคคลหรือจากตำรา ต้องไฝ่หาความรู้ต่างๆ อยู่อย่างสม่ำเสมอ แล้วต่อจากนั้นก็นำสิ่งที่ตนเองได้ประพฤติกปฏิบัติมาทั้งหมดนั้นมาเป็นแนวทางด้านศาสนศึกษาต่อไป

(๕) “B” (Bhavana ๔) = ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักภavana ๔ คือ ๑) มีกายภavana การพัฒนาฝึกฝนอบรมกาย หมายถึง การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือทางวัตถุ ปฏิบัติได้ด้วยการฝึกฝนพฤติกรรมการใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างมีสติ เพื่อให้ปัญญาเจริญงอกงาม มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีคุณค่าและตัวเองและสังคม ๒) มีศีลภavana การพัฒนาด้านศีล หมายถึง การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ปฏิบัติได้ด้วยการนำศีล ๕ หรือ ศีล ๘ มาเป็นพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมให้ถูกต้อง เหมาะสมกับครอบครัว ชุมชน สังคม ตามระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย ๓) มีจิตตภavana การฝึกฝนอบรมจิตใจ หมายถึง การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมและจริยธรรม ด้วยการสมณะและวิปัสสนา ๔) มีปัญญาภavana การพัฒนาฝึกฝนจิตภavana คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง รับฟังคำแนะนำจากกัลยาณมิตร ผู้มีความรู้ ผู้ทรงธรรม เพื่อให้คิด วิจัย ฉัย พิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างเป็นระบบ

(๖) “K” (Kalanamitta-dhamma ๗) = ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักกัลยาณมิตร ๗ ประการคือ ๑. มีปิโย น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ได้ถาม ๒. มีครุ น่าเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย ๓. มีภาวนีโย นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ ๔. มีวตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี ๕. มีวจนฺกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว ๖. มีคฺมภีรณฺจ กถ กตฺตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป ๗. มีโน จฺภูฏาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอริฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

(๗) “D” (Dhammadesaka-Dhamma ๕) = ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักหลักพระธรรมกถึก ๕ ประการคือ ๑. มีอนุพุพิภคิ กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไป ๒. มีปริยายทสสาวี ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกย่องไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล ๓. มีอนุทยตี ปฏิจฺจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ

สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นประโยชน์แก่เขา ๔. มี น อามิสฺสโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่ อามิส คือ สอนเขามิใช่เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน ๕. มี อุตตทานญจ ปรณฺจ อนุปหฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงธรรม แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

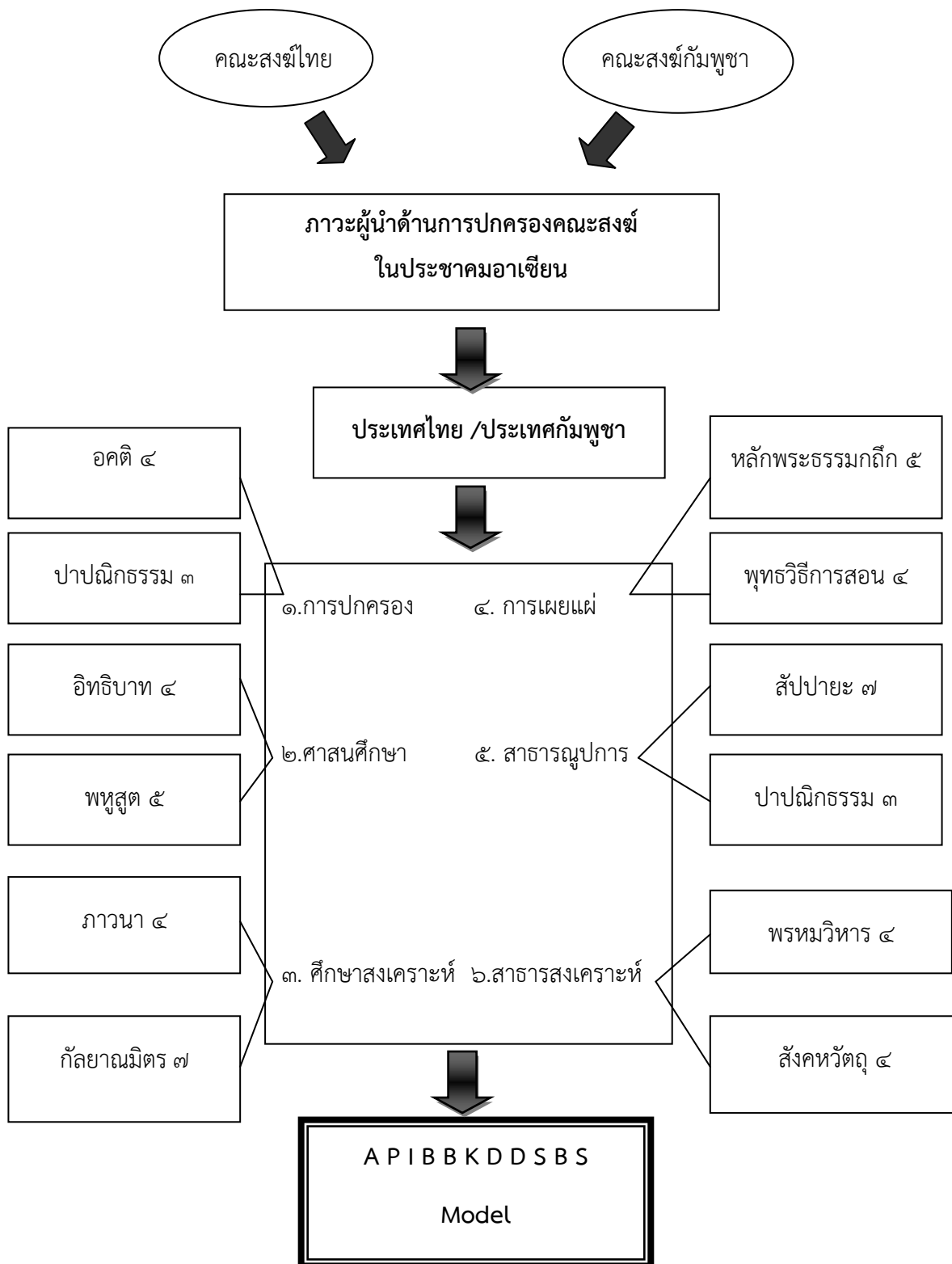
(๘) “D” (Desanavidhi ๔) = ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักพุทธวิธีการสอน ๔ ประการคือ ๑. มีสันถัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะ อธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา ๒. มี สมหาทปนา ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้ามนำ เสนอหรือบรรยายให้ ชาบซึ่งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนใจยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไป ปฏิบัติ ๓. มี สมุตเตชนา ระวังให้อาจารย์แก่กล้า คือ ปลูกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจริงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหนียว ไม่กลัวยาก ๔. มี สัมปหังสนา ปลูกบขโกลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้ชุ่มชื้นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือ คุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริง เบิกบานใจ

(๙) “S” (Sappaya ๗) = ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีหลักสัปายะ ๗ ประการคือ ๑. มี อวาสสัปายะ ที่อยู่ซึ่งเหมาะสม เช่น ไม่พลุกพล่านจอแจ ๒. มี โคจรสัปายะ ที่หาอาหาร ที่ เทียวบิณฑบาตที่เหมาะสม เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป ๓. มี ภัตตสัปายะ การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ ๑๐ และพูดแต่ พอประมาณ ๔. มี บุคคลสัปายะ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญา เป็นที่ปรึกษาเหมาะสมใจ ๕. มี โภชนสัปายะ อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก ๖. มี อุตุสัปายะ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อน เกินไป เป็นต้น ๗. มี อิริยาปถสัปายะ อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับจงกรม บางคนถูกกับ นั่ง ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี

(๑๐) “B” (Brahmavihara ๔) = ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีหลักพรหมวิหาร ๔ ประการคือ ๑. มี เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิด ทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า ๒. มี กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลด ปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ๓. มี มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิต ผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการชุ่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอย ยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป ๔. มี อุเบกขา ความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและ ชัง

(๑๑) “S” (Sangahavatthu ๔) = ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีหลักสังคหัตถุ ๔ ประการคือ ๑. มีทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ๒. มีปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดต็มน้ำใจ หรือ วาจาซาบซึ้งใจ ๓. มีอิตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม ๔. มีสมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย สังคหัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมที่ใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข สามารถใช้เป็นวิธีการในการดำเนินชีวิตภายใต้ความรับผิดชอบในสังคมทั้งในระดับบุคคล และธุรกิจองค์กรโดยมีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมภายใต้พื้นฐานการสงเคราะห์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

แผนภาพที่ ๑ องค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน:
กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา

๔.๘ สรุป

องค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษา ประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๖ ด้าน คือ

๑) ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ควรมีหลักอคติ ๔ คือ ๑. ฉันทาคติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความรักใคร่ในเรื่องส่วนตัว ๒. โทสาคติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความโกรธหรือไม่ชอบกันเป็นการส่วนตัว ๓. โมหาคติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความหลงผิด ความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ๔. ภยาคติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความกลัวว่าภัยจะเกิดขึ้นกับตนเองถ้าได้ทำอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว อคติ ๔ เป็นทางที่ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ไม่ควรปฏิบัติเป็นอันขาด ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ควรมีหลักปาปนิกรธรรม ๓ ประการจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีในการปกครองคือ ๑. จักขุมา มีตาดี หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องมีปัญญามองการณ์ไกลถึงความเจริญและความเสื่อมของคณะสงฆ์โดยส่วนรวม ๒. วิธูโร มีธูรกิจดี หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องจัดการธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๓. นิสสยสัมปันโน เพียบพร้อมด้วยด้วยที่พักพิงอาศัย หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดีหรือที่เรียกว่ามือประสาน ๑๐ ทิศ

๒) ภาวะผู้นำด้านศาสนศึกษาของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้าน ศาสนศึกษาควรมีหลักอิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางในการทำงานจึงจะประสบผลสำเร็จในการทำงานได้ตามความมุ่งหวัง คือ ๑. ฉันทะ คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีใจรักในสิ่งที่ทำเช่น มีใจรักในการการศึกษาเป็นต้น ๒. วิริยะ คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจในเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ๓. จิตตะ คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีใจที่จดจ่อและรับผิดชอบในงานที่ตนทำอยู่ให้ลุล่วงไปด้วยดี ๔. วิมังสา คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีการทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา โดยใช้วิจารณ์ญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ผู้นำด้าน ศาสนศึกษาต้องมีหลักพหุสูต ๕ ประการคือ ๑. พหุสสุตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรฟังมาก เรียนมาก ท่องมาก รวบรวมข้อมูลได้มาก ๒. ธตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรจำได้ จำสาระสำคัญให้ได้ว่าสิ่งไหนที่ควรจะต้องจับประเด็นหลักให้ได้ ๓. วาจา ปริจิตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรท่องให้คล่องปาก จนสามารถจำได้เมื่อต้องการสามารถหยิบมาใช้ได้ทันที ๔. มนसानุเพกขิตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรฟังให้ขึ้นใจจนสามารถสร้างภาพพจน์ขึ้นในใจแล้วสามารถอธิบายได้อย่างคล่องปาก ๕. ทิฏฐิยา สุปฏิวิฑูธา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรขบปัญหาให้แตก วาดภาพออกมาชัดเจนแล้ว สิ่งเหล่านี้จะต้องนำมาขบมาคิดตีให้แตก แล้วสามารถนำมาสรุปเป็นแนวคิดของตัวเองได้

๓) ภาวะผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักภavana ๔ ซึ่งหมายถึงทำให้องค์กรเจริญขึ้นมี ๔ ประการ คือ ๑. ภาวภavana ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมกายให้กุศลธรรมเจริญงอกงาม ๒. สีสภavana ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ๓. จิตภavana ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ๔. ปัญญาภavana ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิต ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักกัลยาณมิตร ๗ ประการ ที่จะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรด้านศึกษาสงเคราะห์ได้แก่ ๑. ปิโย ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้น่ารัก ๒. ครุ ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้น่าเคารพ ๓. ภาวนิโย ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้น่าเทิดทูน ๔. วัตตจาจะ ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้ฉลาดปราศสอนให้ได้ผล ๕. วณนิกขโม ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้อวดทนต่อถ้อยคำของบุคคลอื่นหรือคนรอบข้าง ๖. คัมภีรญจะ กะถิง กัตตา ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้สามารถแถลงเรื่องที่ลึกล้ำได้ ๗. โน จัญฐาเน นิโยชะเย ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ไม่ควรชักนำไปในทางเสื่อม ประพฤติตนอยู่ในทำนองคลองธรรม

๔) ภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักพระธรรมกถึก ๕ ประการคือ ๑. อนุพุทฺธิกถึก ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรกล่าวเนื้อความไปตามลำดับ ๒. ปริยายทสฺสาวิ ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจง่าย ๓. อนุทยตฺ ปฏฺิจจ ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรแสดงธรรมด้วยเมตตา ๔. น อามิสฺนตโร ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ควรแสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส ๕. อตฺตทานญจ ปฺรณฺจ อนุปฺหจฺจ ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรแสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักพุทธวิธีการสอน ๔ ที่เรียกกันว่า หลัก ๔ ส คือ ๑. สันทสฺสนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรอธิบายให้เห็นชัดแจ้ง ๒. สฺมาทปฺนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรชักจูงให้เห็นจริงตาม ๓. สฺมุตฺเตชนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรสอนให้เข้าใจเกิดความกล้าหาญ ๔. สัมปหิงฺสนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีวิธีสอนให้ผู้ฟังรำเริง เบิกบาน เปี่ยมล้นไปด้วยความหวัง

๕) ภาวะผู้นำด้านสาธารณูปการของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องสัปายะ ในการสร้างวัดที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ มี ๗ ประการคือ ๑. อาวาสสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องที่อยู่อาศัย หรือ วัด ๒. โคจรสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องสถานที่ที่ไปมาสะดวกเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม ๓. ภัสฺสสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องอาหารสนทนา พุดคุย การฟังธรรม ๔. ปุคฺคสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องบุคคลที่อยู่ร่วมกันมีอภัยค้ำอย่างไร ๕.

โภชนสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณสุขการควรมีความรู้เรื่องอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอัทภพแห่ง
 ตน ๖. อุตสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณสุขการควรมีความรู้เรื่องฤดู ดิน ฟ้า อากาศ อันเป็นที่สบาย ๗
 อิริยาปลสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณสุขการควรมีความรู้เรื่องอิริยาบถเช่น ยืน เดิน นั่ง นอน อันเป็นที่
 สบายในการปฏิบัติธรรม ผู้นำด้านสาธารณสุขการควรมีความรู้เรื่องหลักปาปณิกธรรมมี ๓ ประการคือ
 ๑. จักขุมา (ตาดี) ผู้นำด้านสาธารณสุขการควรมีความรู้เรื่องรู้ลักษณะของสินค้าที่ดีมีคุณภาพเช่น การ
 หาวัสดุในการสร้างโบสถ์ เป็นต้น ๒. วิธูโร (ชำนาญธุรกิจ) ผู้นำด้านสาธารณสุขการควรมีความรู้จักแหล่ง
 ซื้อขายสินค้าเช่น วัสดุอุปกรณ์ ในการสร้างถาวรวัตถุของวัด เป็นต้น ๓. นิสสยสัมปันโน (มีเงินทุน)
 ผู้นำด้านสาธารณสุขการควรรู้จักแหล่งกู้เงินมาลงทุนเพื่อมีเงินทุนหมุนเวียนเช่น รู้จักญาติโยมที่มีจิต
 ศรัทธาออกเงินค่าก่อสร้างให้ก่อนแล้วค่อยทำบุญทอดผ้าป่าและอื่นๆ แล้วนำเงินมาคืน เป็นต้น

๖) ภาวะผู้นำด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านสาธารณสุข
 สงเคราะห์ควรมีหลักพรหมวิหารมี ๔ ประการคือ ๑. เมตตา ผู้นำด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ควรมี
 ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ๒. กรุณา ผู้นำด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ควรมีความปรารถนาให้ผู้อื่น
 พ้นทุกข์ ๓. มุทิตา ผู้นำด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ควรมีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ๔. อุเบกขา ผู้นำด้านสา
 ธารณสงเคราะห์ควรมีการรู้จักวางเฉย คือ การวางใจเป็นกลาง ผู้นำด้าน สาธารณสงเคราะห์ควรมี
 หลักสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นมี ๔ ประการคือ ๑ ทาน ผู้นำด้านสา
 ธารณสงเคราะห์ควรมีการให้ แบ่งปันแก่ผู้อื่นตามกาลอันสมควร ๒. ปิยวาจา ผู้นำด้านสาธารณสุข
 สงเคราะห์ควรมีพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ นุ่มนวล อ่อนหวาน ๓. อัถถจริยา ผู้นำด้านสาธารณสุข
 สงเคราะห์ควรทำตนให้เป็นประโยชน์ ตามกำลังสติปัญญาของตน ๔. สมานัตตตา ผู้นำด้านสาธารณสุข
 สงเคราะห์ควรวางตนให้เสมอต้น เสมอปลาย วางตนเหมาะสมกับฐานะ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ไม่
 เอาเปรียบผู้อื่น ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า หลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำ กล่าวถึงความหมายของผู้นำ คือผู้ที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่นในกลุ่ม มีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จ ตามเป้าหมายในการทำงาน ดังนั้น ผู้นำคือผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง การแต่งตั้ง การยกย่องจากกลุ่มชนเพื่อให้เป็นหัวหน้า เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีอิทธิพลในการนำหรือจูงใจผู้อื่น ให้กระทำหรือดำเนินกิจการต่างๆ ของกลุ่มหรือของตนเองให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ และผู้นำต้องเป็นผู้มีคุณธรรม มีศีลธรรม จึงจะว่ากล่าวตักเตือนและลงโทษบุคคลอื่นๆ ได้ ผู้นำนั้นมีบทบาทในการวางแผน งานการสั่งการการตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การควบคุมดูแลงานสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนรับผิดชอบต่อการทำงานต่างๆ และผลักดันงานต่างๆ สำเร็จเป็นไปตามจุดหมายที่ตั้งไว้ ส่วนการปกครองคณะสงฆ์นับตั้งแต่สมัยพุทธกาล การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ในระยะเริ่มต้นพระพุทธเจ้าเป็นผู้ดูแลทั้งหมด ตั้งแต่การบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา การรับไตรสรณะคมน์ ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา ทูเตนอุปสัมปทา รวมถึงการบวชที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เองทุกประเภทอนุโลมเข้าในการบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั้งหมด ต่อมาการบวชด้วยติสรณคณูปสัมปทา ทรงอนุญาตให้พระสาวกดำเนินการ และการบวชที่มอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในการให้การอุปสมบท คือ ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา อันเป็นการบวชแบบเดียวที่ยังใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อมีผู้บวชเข้ามาสืบทอดพระพุทธศาสนามากขึ้นก็ต้องมีกฎระเบียบข้อบังคับ เพื่อความเรียบร้อยของสงฆ์ พระสาวกจึงทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท แต่พระองค์ทรงปฏิเสธ ต่อเมื่อเกิดความไม่ดีไม่งามขึ้นในสงฆ์ จึงมีการบัญญัติสิกขาบทขึ้น คือพระธรรมวินัย ต่อมาก็ได้เป็นรูปแบบการปกครองของสงฆ์ ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน โดยไม่มีใครเป็นผู้ปกครองสงฆ์แทนพระองค์ แต่ใช้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทน การปกครองคณะสงฆ์หลังพุทธกาล ยึดหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตย คือถือพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสและบัญญัติไว้เป็นใหญ่ ไม่มีใครอยู่เหนือพระธรรมวินัย กรณีเมื่อกุลบุตรได้รับ

การพิจารณาจากคณะสงฆ์ให้บวชแล้ว ภิกษุผู้บวชใหม่ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และอยู่ในการปกครอง อบรม สั่งสอนดูแลของอุปัชฌาย์หรืออาจารย์อย่างน้อย ๕ ปี

การปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยปัจจุบัน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ทำให้มองเห็นภาพรูปแบบการปกครองได้ชัดเจนว่า สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่ง ๒ ตำแหน่ง คือ ตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายอาญาและกฎหมายแพ่ง และทรงดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคม การออกกฎหมายมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์ ผู้ปกครองและประชาชน เป็นความสัมพันธ์สามเส้าที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพุทธศาสนา แม้ว่าในอดีตพระสงฆ์จะอยู่ได้ด้วยการอุปถัมภ์ของประชาชนเป็นหลัก แต่พุทธศาสนาก็เป็นความสำคัญของผู้ปกครองในฐานะเป็นปัจจัยให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อชีวิตที่ดำรงตามหลักธรรม

ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศกัมพูชาพระพุทธศาสนาได้มีความเจริญเติบโต และเสื่อมลงไปตามยุคสมัย โดยพระพุทธศาสนาเริ่มเป็นเครื่องมือทางการเมืองนับแต่กัมพูชาตกอยู่ภายใต้การดูแล ของฝรั่งเศส โดยในขณะนั้นพระสงฆ์และนักการเมืองทำการเคลื่อนไหวต่อต้านเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศส ประจำกัมพูชาให้คืนสิทธิเสรีภาพ และเอกราชแก่ชาวกัมพูชา ขณะเดียวกัน สมเด็จพระนโรดมสีหนุ ได้นำเอาหลักธรรม “สายกลาง หรือพุทธสังคมนิยม” เป็นแนวทางการบริหารประเทศ เนื่องจากทรง มีความเข้าใจเป็นอย่างดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวกัมพูชา ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญเติบโตอย่าง รวดเร็ว แต่พระพุทธรูปค่อย ๆ เสื่อมลงในรัฐบาลนอล นอล เนื่องจากมีความขัดแย้งระหว่าง พรรคการเมืองหลายฝ่าย โดยแต่ละฝ่ายพยายามโฆษณาชวนเชื่อพระสงฆ์ให้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองโดยเฉพาะในรัฐบาลของเขมรแดง พระพุทธรูปถูกขังขึ้นวิฤกฤติ ต่ำที่สุด เนื่องจากในสมัยนี้ไม่สนับสนุนให้มีระบบความเชื่อ และศาสนา พระสงฆ์ถูกบังคับให้สึก และสังหารชีวิต ศาสนสถาน โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป ตำราเอกสารซึ่งมีพระไตรปิฎก เป็นต้น ถูกทำลาย และเผาทิ้ง แต่อย่างไรก็ตาม ภายหลังรัฐบาลเขมรแดงถูกโค่นล้ม พระพุทธรูปได้รับฟื้นฟูอีกครั้ง แต่อยู่ภายในบริบทข้อจำกัด ตามข้อบังคับของภาครัฐ ปัจจุบัน พระพุทธรูปได้รับการดูแล และสนับสนุนเป็นอย่างดีจากภาครัฐ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ก็มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมหลาย ๆ ด้าน

หลักธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา การทำงานของผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นงานด้านการจัดการบริหารเป็นเรื่องที่ความยุ่งยาก เพราะเห็นการทำงานกับคนส่วนใหญ่ หลักของพุทธศาสนาจึงมีบทบาทในการบริหารจัดการการปกครองคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ ฉะนั้นหลักธรรมจึงมีความจำเป็น ซึ่งผู้นำต้องนำหลักธรรมเหล่านั้นมา

ประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการการปกครองคณะสงฆ์ การที่พระพุทธศาสนาเน้นคุณธรรมเป็นสำคัญ เพราะถือว่าผู้มีความดีแล้วประชาชนย่อมอยู่เป็นสุข คุณธรรมของการเป็นผู้นำนั้น เป็นหลักของการบริการที่ดี เรียกว่า ธรรมาธิปไตย หมายถึง การบริหารโดยถึงธรรมเป็นใหญ่ กล่าวคือ ยึดหลักบรรทัดฐาน หลักการและคุณธรรม เป็นแนวทางในการบริหาร และการบริหารนั้นต้องใช้ทั้งพระเดชพระคุณ หรือใช้อำนาจและคุณธรรมซึ่งจะทำให้ได้ทั้งน้ำใจและผลงาน ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำ มีลักษณะใช้ทั้งพระเดชพระคุณ ติเตียนหรือชี้ผิดถูกที่ควรติหรือชี้ข้อผิดข้อถูกซึ่งหลักธรรมต่างๆทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ผู้นำ สามารถนำไปประยุกต์ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญและระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังฆมณฑลหรือหน่วยงานนั้นๆ เพื่อให้งานบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ เช่น

- ๑) อคติ ๔ มีความสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครองที่จะต้องละเว้นอคติ ๒) ปาปนิกรธรรม ๓ เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำต้องเป็นผู้มีความสามารถในกิจการ ดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ๓) อิทธิบาท ๔ ธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน เป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อเอาชนะอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ๔) พหุสูต เป็นคุณสมบัติของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่ ต้องเป็นผู้ได้เรียนรู้มาก คงแก่เรียน ๕) ภาวนา ๔ เป็นคุณสมบัติของผู้นำในการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ
- ๖) กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้มีความใฝ่รู้ตั้งตนอยู่ในธรรม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่ง ความเจริญ สันติสุข เป็นที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือ หรือสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิด ปัญญา สิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดีที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการ ฟัง การสนทนา ปรึกษา ซักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์๗) หลักพระธรรมกถึก คุณสมบัติของพระธรรมกถึก เป็นการกล่าวถึงคุณสมบัติของบุคคลผู้สอนธรรม จะต้องมีความสมบูรณ์พิเศษในการสั่งสอนประชาชนทั้งหลาย เรียกว่า คุณสมบัติแห่งพระธรรมกถึก ๘) ลีลาการสอน หรือ พุทธลีลาในการสอน หรือ เทศนาวิธี ๔ (การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมกถึก หรือการสอนสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดี ๙) สัปปายะ ๗ คือ สิ่งที่สบาย, สภาพเอื้อ, สิ่งที่เกิด, สิ่งที่เกิดต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต, สิ่งที่เหมาะสม อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ๑๐) พรหมวิหารธรรม ๔ หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ๑๑) สังคหวัตถุ ๔ คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี

องค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศกัมพูชา องค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๖ ด้าน คือ

๑) ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ของไทยและกัมพูชา ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ควรมีหลักอคติ ๔ คือ ๑. ฉันทาคติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความรักใคร่ในเรื่องส่วนตัว ๒. โทษาคติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความโกรธหรือไม่ชอบกันเป็นการส่วนตัว ๓. โมหาคติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความหลงผิด ความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ๔. ภยากติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความกลัวว่าภัยจะเกิดขึ้นกับตนเองถ้าได้ทำอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว อคติ ๔ เป็นทางที่ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ไม่ควรปฏิบัติเป็นอันขาด ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ควรมีหลักปาปนิกรธรรม ๓ ประการจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีในการปกครองคือ ๑. จักขุมา มีตาดี หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องมีปัญญามองการณ์ไกลถึงความเจริญและความเสื่อมของคณะสงฆ์โดยส่วนรวม ๒. วิรูโร มีธรรมาจริยาดี หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องจัดการธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๓. นิสสยสัมปันโน เพียบพร้อมด้วยด้วยที่พึ่งพิงอาศัย หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดีหรือที่เรียกว่ามือประสาน ๑๐ ทิศ

๒) ภาวะผู้นำด้านศาสนศึกษาของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้าน ศาสนศึกษา ควรมีหลักอิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางในการทำงานจึงจะประสบผลสำเร็จในการทำงานได้ตามความมุ่งหวัง คือ ๑. ฉันทะ คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีใจรักในสิ่งที่ทำเช่น มีใจรักในการการศึกษาเป็นต้น ๒. วิริยะ คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจในเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ๓. จิตตะ คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีใจที่จดจ่อและรับผิดชอบในงานที่ตนทำอยู่ให้ลุล่วงไปด้วยดี ๔. วิมังสา คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีการทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา โดยใช้วิจารณ์ญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ เพื่อปรับปรุงปรับแก้ให้ดียิ่งขึ้น ผู้นำด้านศาสนศึกษาต้องมีหลักพุทธสุต ๕ ประการคือ ๑. พุทฺธสุตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรฟังมาก เรียนมาก ท่องมาก รวบรวมข้อมูลได้มาก ๒. ธตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรจำได้ จำสาระสำคัญให้ได้ว่าสิ่งไหนที่ควรจะต้องจับประเด็นหลักให้ได้ ๓. วาจา ปริจิตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรท่องให้คล่องปาก จนสามารถจำได้เมื่อต้องการสามารถหยิบมาใช้ได้ทันที ๔. มนสาอนุเปกขิตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรฟังให้ขึ้นใจจนสามารถสร้างภาพพจน์ขึ้นในใจแล้วสามารถอธิบายได้อย่างคล่องปาก ๕. ทิฏฐิยาสุปฏิวิทธา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรขบปัญหาให้แตก วาดภาพออกมาชัดเจนแล้ว สิ่งเหล่านี้จะต้องนำมาขบมาคิดตีให้แตก แล้วสามารถนำมาสรุปเป็นแนวคิดของตัวเองได้

๓) ภาวะผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักภาวนา ๔ ซึ่งหมายถึงทำให้องค์กรเจริญขึ้นมี ๔ ประการ คือ ๑. กายภาวนา ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมกายให้กุศลธรรมเจริญงอกงาม ๒. สีสภาวนา ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ๓. จิตภาวนา

ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ๔. ปัญญาภavana ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิต ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักกัลยาณมิตร ๗ ประการที่จะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรด้านศึกษาสงเคราะห์ได้แก่ ๑. ปิโย ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้น่ารัก ๒. ครุ ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้น่าเคารพ ๓. ภาวนีโย ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้น่าเทิดทูน ๔. วัตตจาจะ ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้ฉลาดปรา่สอนให้ได้ผล ๕. วรณกขโม ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้อวดทนต่อถ้อยคำของบุคคลอื่นหรือคนรอบข้าง ๖. คัมภีริญจะ กะถัง กัตตา ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้สามารถแถลงเรื่องที่ลึกล้ำได้ ๗. โน จัญฐาเน นโยชะเย ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ไม่ควรชักนำไปในทางเสื่อม ประพฤติตนอยู่ในทำนองคลองธรรม

๔) ภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักพระธรรมกถึก ๕ ประการคือ ๑. อนุพุพิภักดิ์ ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรกล่าวเนื้อความไปตามลำดับ ๒. ปรียายทสสาวิ ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจง่าย ๓. อนุทยตฺ ปฏิจจ ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรแสดงธรรมด้วยเมตตา ๔. น อามิสนตโร ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ควรแสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส ๕. อตตทานญจ ปรณจ อนุปหจจ ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรแสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักพุทธวิธีการสอน ๔ ที่เรียกกันว่า หลัก ๔ ส คือ ๑. สันทสสนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรอธิบายให้เห็นชัดแจ้ง ๒. สมาทปนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรชักจูงให้เห็นจริงตาม ๓. สมุตตเตชนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรสอนให้เข้าใจเกิดความกล้าหาญ ๔. สัมปหังสนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีวิธีสอนให้ผู้ฟังรำเริง เบิกบาน เปี่ยมล้นไปด้วยความหวัง

๕) ภาวะผู้นำด้านสาธารณูปการของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องสัปายะ ในการสร้างวัดที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ มี ๗ ประการคือ ๑. อาวาสสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องที่อยู่อาศัย หรือ วัด ๒. โคจรสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องสถานที่ที่ไปมาสะดวกเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม ๓. ภัตตสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องอาหารการกิน พุดคัย การฟังธรรม ๔. ปุคคลสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องบุคคลที่อยู่ร่วมกันมีอัธยาศัยอย่างไร ๕. โภชนสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอัฐภาพแห่งตน ๖. อุตสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องฤดู ดิน ฟ้า อากาศ อันเป็นที่สบาย ๗. อิริยาปถสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องอิริยาบถเช่น ยืน เดิน นั่ง นอน

อันเป็นที่สบายในการปฏิบัติธรรม ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องหลักปาปนิคธรรม มี ๓ ประการคือ ๑. จักขุมา (ตาดี) ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องรู้ลักษณะของสินค้าที่ดีมีคุณภาพเช่น การหาวัสดุในการสร้างโบสถ์ เป็นต้น ๒. วิจฺจโร (ชำนาญธุรกิจ) ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้จักแหล่งซื้อขายสินค้าเช่น วัสดุอุปกรณ์ ในการสร้างถาวรวัตถุของวัด เป็นต้น ๓. นิสสย-สัมปันโน (มีเงินทุน) ผู้นำด้านสาธารณูปการควรรู้จักแหล่งกู้เงินมาลงทุนเพื่อมีเงินทุนหมุนเวียนเช่น รู้จักญาติโยมที่มีจิตศรัทธาออกเงินค่าก่อสร้างให้ก่อนแล้วค่อยทำบุญทอดผ้าป่าและอื่นๆ แล้วนำเงินมาคืน เป็นต้น

๖) ภาวะผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีหลักพรหมวิหารมี ๔ ประการคือ ๑. เมตตา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ๒. กรุณา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ๓. มุทิตา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ๔. อุเบกขา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีการรู้จักวางเฉย คือ การวางใจเป็นกลาง ผู้นำด้าน สาธารณสงเคราะห์ควรมีหลักสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นมี ๔ ประการคือ ๑ ทาน ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีการให้ แบ่งปันแก่ผู้อื่นตามกาลอันสมควร ๒. ปิยวาจา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ นุ่มนวล อ่อนหวาน ๓. อตถจริยา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรทำตนให้เป็นประโยชน์ ตามกำลังสติปัญญาของตน ๔. สมานัตตตา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรวางตนให้เสมอต้น เสมอปลาย วางตนเหมาะสมกับฐานะ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน ผู้วิจัยพบว่ายังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑. ศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน: กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศลาว

๒. ศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศพม่า

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิงของโครงการวิจัย

๑. ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

วิญญาน, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือภาษาไทย :

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือครูจริยศึกษา, กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา

กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๒.

_____. วิชาการพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.

_____. “พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท”, ในการแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของ

พระสงฆ์ไทย, กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน กรมศาสนา, ๒๕๒๖.

_____. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง

ชุมชน, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง

ชุมชน, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____. วินัยบัญญัตินักธรรมชั้นตรี, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

กวี วงศ์พุด, ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เสริมวิชาชีพปัญญา, ๒๕๓๖.

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย พระราชบัญญัติกฎ

ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

- กิติ ตย์คานนท์, **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร: เพลออักษร, ๒๕๔๓.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- _____. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- คณินนิตย์ และสุบรรณ จันทบุตร, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี**, กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.
- จีรพรรณ กาจนะจิตรา, **การพัฒนาชุมชน**, กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, ๒๕๕๒.
- ฉลอง มาปรีดา, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**, กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.
- ไชย ณ พล, **การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมมาธิปไตย**, กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๓๗.
- ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพมหานคร: โอเอส พริ้นติ้ง เฮ้า, ๒๕๔๑.
- เดโช สวานานนท์, **จิตวิทยาสังคม**, กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.
- ถวิล ธาราโชติ, **จิตวิทยาสังคม**, กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.
- ทวี ทิมขำ, **การพัฒนาชุมชน**, กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.
- ธรรมรักษา, **พระไตรปิฎกฉบับสุภาสิต**, กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการ, ๒๕๓๒.
- ธีรโชติ เกิดแก้ว, **พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคม**, ปทุมธานี : สำนักพิมพ์สื่อตะวันออก, ๒๕๔๗.
- นงลักษณ์ สิทธิวัฒนพันธ์, **พัฒนาบุคลากรผู้นำและนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: สุขภาพ, ๒๕๔๔.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, **หลักการบริหารการศึกษา**, กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔.
- น้อย สุปิงคลัด, **ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยปทุม, ๒๕๓๗.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราช, **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส จำกัด, ๒๕๔๙.
- บุญศรี พานะจิตต์, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด**, กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕.
- บุญศรี พานะจิตต์, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสวนแก้ว อำเภอ บางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- บุญศรี พานะจิตต์, **โครงการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถาบันศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ**, กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิคจำกัด, ๒๕๔๕.
- ประพันธ์ สุริหาร, **การบริหารการศึกษา**, ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕.

- ประเวศ วะสี, ศ.นพ., **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์ดี, ๒๕๓๖.
- ปิ่น มุกข์นิตย์, **มুমส์สว่าง**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๓.
- พรนพ พุกกะพันธ์, **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**, กรุงเทพมหานคร: จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔.
- พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกธมโม (จำปาทอง), **กระบวนการเรียนรู้แบบ “อริยสัจ ๔.”** ของ
พระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบที่มุ่งผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยแท้จริง, สุรินทร์: โรงพิมพ์ศิริ
รัตน์ออฟเซต, ๒๕๔๕.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____. **การคณะสงฆ์และพระศาสนา**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____. **เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**,
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน), **“วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร”**, ใน **การแสวงหา
เส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย**, กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน กรมการ
ศาสนา, ๒๕๒๖.
- พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), **สารภาค ๑๕**, กาญจนบุรี: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘.
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), **การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ**,
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **นิตินิพนธ์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____. **นิตินิพนธ์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๓.
- _____. **ภาวะผู้นำ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๖.
- _____. **ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**, กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖.
- _____. **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๓.
- _____. **ธรรมะกับการทำงาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, นนทบุรี : บริษัทเอส.อาร์.พี. นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, นนทบุรี : บริษัทเอส.อาร์.พี. นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓.

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผศ. “**พุทธวิธีการจัดการ : แนวคิดและตัวแบบ**”, เอกสารประกอบการสอน, คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) และเสถียรพงษ์ วรรณปก, **มณีแห่งปัญญา**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๓๕๓๖.

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี), **ธรรมปริทัศน์**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), **พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการ บริหารกิจการคณะสงฆ์**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร), **คม ชัด ลึก เล่ม ๒**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๔๗.

พระพุทธวราญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), **ธรรมญาณนิพนธ์: ๑๐๐ ปีพระพุทธวราญาณ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระไพศาล วิสาโล, **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระมหาสมทรง สิรินธโร, **บทบาทของพระสงฆ์ไทยในอนาคต**, กรุงเทพมหานคร: บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระราชาธรมณี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ), **การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.

พระราชาธรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๐.

_____ . **สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ การศาสนา, ๒๕๒๗.

พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสัจจวาที), พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม, กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๙.

ไพบุลย์ เสียงก้อง, "หลักการบริหารงานในวัด", ในอบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ, ปทุมธานี: บริษัทสื่อ ตะวันจ กัด, ๒๕๔๗.

_____. "หลักการบริหารวัด", วัดพัฒนา ๔๔, กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๔.

ภัทรพร สิริภาณูจน, หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทพระค้ำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ภิญโญ สาธร, หลักการบริหารการศึกษา, กรุงเทพมหานคร: ครูสภา, ๒๕๒๖.

มาณฑ พลไพรินทร์, คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์, กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

ลี สุวีระ, พัฒนาการประวัติศาสตร์บาลีชั้นสูง พระราชบรรณालัย และกรมขุมขุม ๓, พนมเปญ: สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต, ๒๕๕๒.

วิฑูรย์ สิมะโชคดี, ทฤษฎีและเทคนิคปฏิบัติสำหรับยอดหัวหน้างาน, กรุงเทพมหานคร: เม็ดทรายพรินเตอร์, ๒๕๓๘.

สง่า หล่อสำราญ, ตำนานพระพุทธสาวก, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

สถิต วงศ์สวรรค์, จิตวิทยาสังคม, กรุงเทพมหานคร: บำรุงสาส์น วังบูรพา, ๒๕๒๙.

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, วิสัยทัศน์ขุนคลัง, ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๔.

สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

สมภาร พรหมทา, "ศีลธรรมกัลป์กฎหมาย มุมมองจากพระพุทธศาสนา" ใน พุทธศาสนศึกษา, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒-๓ พฤษภาคม-ธันวาคม ๒๕๔๓.

_____. "สิทธิในทัศนะของพระพุทธศาสนา", ใน พุทธศาสนศึกษา, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ มกราคม-เมษายน ๒๕๓๗.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กฎมหาเถรสมาคม, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

สุนทร ณ รังสี, สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ : รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐.

สุรศักดิ์ ม่วงทอง, "พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

แสวง อุดมศรี, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

เอกชัย กี่สุขพันธ์, **การบริหารทักษะและการปฏิบัติ**, กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองการพิมพ์, ๒๕๓๐.

(២) หนังสือนานาชาติ :

Cattell R.B., **Human Relations**, New York: Free Press,1951.

Chan Bunny. “**Buddhist Education in Cambodia from 1940 - 1953**”, (2000, **Trimester1**), January-March, 2000: Aksornsat - Manutsat.

Earl J. Frierich, **An Introduction to Political Theory**, New York: Harper & Row Publishers,1976.

Elgie, Robert, **Political Leadership in liberal democracies**, New York: Palgrave, 1984.

Plato, **The Republic**.tr.Paul Shorey, New Jersey: Princeto University Press, 1973.

Raymond J. Burdy, **Foundamental of Leadership Readings**, Massachusetts Addison: Wesley Publishing Co,1972.

Robert Tannenbaum and Others, **Leadership and Organization**, New York: McGraw Hill Book, 1961.

Sou Venir, **Buddhism in Cambodia**, 1961.

Yang Sam, **Khmer Buddhism and Politics from 1954 to 1984**, A research Project Publication Support by Indochina Studies Program/Social Science Research Conceal Khmer studies Institute, 1987.

(៣) หนังสือนานาชาติ :

ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ **ករណីយកិច្ចនៃព្រះចៅអធិការ អនុគណនិងមេគណ** ភ្នំពេញ ព.ស.២៥៣៧ គ.ស.១៩៩៤.

ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ **ករណីយកិច្ចនៃព្រះចៅអធិការ អនុគណនិងមេគណ** ភ្នំពេញ ព.ស.២៥៣៧ គ.ស.១៩៩៤.

ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ **ករណីកិច្ចនៃចៅអធិការ អនុគណនិងមេគណ** ភ្នំពេញ ព.ស. ២៥៣៧ គ.ស. ១៩៩៤.

ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, **ប្រវត្តិពុទ្ធិកសិក្សា**, ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ២០០៦.

ព្រឹត្តិប័ត្រ លេខ ០៣ **ក្រសួងធម្មការនិងសាសនា** ភ្នំពេញ ឆ្នាំ២០១១.

ព្រះសង្ឃប្រកាស លេខ ០៥/១១ នសកជ ស្តីពី **ការកំណត់បែងចែកការកិច្ចមន្ត្រីសង្ឃរាជធានីខេត្ត ក្រុង ស្រុក ខណ្ឌនៃ ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា** ភ្នំពេញ ថ្ងៃទី៧ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០១១.

- พระครูปลัดอาทิตย์ อดตเวที (ของดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาไกรวรรณ ปุณฺณขันธ, “ผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรม”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.
- พระมหารุ่งโรจน์ ธมฺมภูมฺเมธี (ศิริพันธ์), การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิบดี (วีระภทฺทจารี)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระยุทธนา รณณิธมฺโม (แก้วกันหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- ไพโรจน์ พรหมมีเนตร, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม”, **วิทยานิพนธ์การศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒.
- วาสนา สุขประเสริฐ, “ภาวะผู้นำของผู้บริหารสตรีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดยโสธร”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา** บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๗.
- ศักดิ์ชัย ภูเจริญ, “การสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรคุณวุฒิบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๓.
- สมคิด สกฺกสฺถาปตฺย, “รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิผลในการปฏิรูปการศึกษาแบบยั่งยืน”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.
- สุภาวดี นพจรจินดา, “องค์ประกอบภาวะผู้นำของผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓.

- สุวิน สุขสมกิจ, “ พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ: กรณีศึกษากำนันผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดกาญจนบุรี ”, **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.**
- อรอนงค์ โรจน์วัฒนบุลย์, “การพัฒนาตัวแบบผู้นำเชิงนวัตกรรม”, **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.**

ภาคผนวก

ผนวก ก

บทความวิจัย

ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน

The Leadership in Sangha Governance in ASEAN Community

ดร.ธานี สุวรรณประทีป} Dr.Thanee Suwanprateep^๑

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศกัมพูชา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาภาคเอกสารและภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย ผลการวิจัย พบว่า ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียนมี ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ไม่ควรมีอคติและมีปาปนิกรธรรม ๒) ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีอิทธิบาทและพหูสูต ๓) ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีภาวนาและมีกัลยาณมิตร ๔) ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีลักษณะพระธรรมกถึกและใช้พุทธวิธีการสอน ๕) ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีหลักสัปปายะและหลักปาปนิกรธรรม ๖) ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีพรหมวิหารและสังคหวัตถุ

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, ด้านการปกครอง,ประชาคมอาเซียน

---

^๑ สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม Pali Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Palisuksa Buddhagosa Campus Nakornphathom, Thailand.

Abstract

This research paper focuses on;1) studying the principle and importance of leadership for Sangha governance in ASEAN community,2) studying Buddhist doctrine to promote the leadership and 3) presenting the leadership knowledge of Sangha governance in ASEAN community, a case of Thailand and Cambodia. The research methodology was qualitative by collecting documents and deep interviews of target group. The findings were that the leadership of Sangha governance in ASEAN community was found in 6 aspects;1) administrative leaders should not have bias but holding the qualities of a successful businessman, 2) religious studies leaders should contain great efforts and right knowledge, 3) educational welfare leaders should hold well-development and friendly characters, 4) Buddhism propagation leader should hold Buddhist knowledge and Buddha's way of teaching 5) public assistance leader should have Sappāya and Pāpaṇikadhamma, 6) public welfare leader should follow Brahmavihāra and Buddhist principles of service.

Keywords: leadership, governance, ASEAN community

บทนำ

การปกครองในองค์กรหน่วยงานต่างๆ ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวขององค์กร ผู้นำเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในการบังคับบัญชา มอบหมายงานในการกำกับดูแลให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร ผู้นำเป็นผู้ประสานความต้องการของบุคคล ความต้องการของงานและความต้องการขององค์กรเข้าด้วยกัน^๒

ในด้านพระพุทธศาสนานั้นได้ถือกำเนิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาสองพันกว่าปี เป็นศาสนาที่มีคำสอนเน้นการกระทำ ศีล สมาธิ และปัญญา มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวแห่งวิทยาศาสตร์มีหลักในการบริหาร การพัฒนาตน บริหารพัฒนาคน บริหารพัฒนางาน ในปัจจุบันเรียกว่า การบริหารการพัฒนา ทั้งนี้ในการบริหารการพัฒนาองค์กรใดๆ ถ้าขาดความรู้ความเข้าใจการบริหารการพัฒนาไปสู่ความเจริญได้แล้วจำเป็นต้องนำหลักธรรมไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้เหมาะสมกับบุคลากร ให้มีคุณภาพ ถูกต้อง มีความเหมาะสมกับบ้านเมืองและนำหลักธรรมนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้มีความบริสุทธิ์ ความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และส่งเสริมเพิ่มพูน ในการบริหารงานพัฒนาและการปรับปรุงให้องค์กรมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นผู้นำ” นั้นเอง

เมื่อก้าวถึงผู้นำหรือภาวะผู้นำแล้วแล้วย่อมมีหลายประเภทแน่นอน ซึ่งสังคมทุกๆ สังคมย่อมมีผู้นำ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ในการนำสมาชิกของสังคมไปสู่เป้าหมายที่วางเอาไว้ร่วมกัน หรือบางทีคนเดียวอาจเป็นผู้นำในเรื่องต่าง ๆ ได้หลายเรื่อง ขึ้นอยู่กับสมมุติตำแหน่งกาลเวลา หรือบทบาทที่แสดงออกในขณะนั้นๆ เช่น ผู้นำความคิด ผู้นำการเมือง ผู้นำมวลชน ผู้นำสังคมประเทศชาติ

แต่ในที่นี้จะขอก้าวถึงเฉพาะผู้นำด้านศีลธรรม จิต วิทยญาณ อุดมคติ ศาสนา ความดีงาม และสันติภาพที่แท้จริงของโลก หรือผู้นำระดับโลก นั่นก็คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง พระองค์ทรงได้รับยกย่องว่าเป็น “สัตถา เทวมนุสสานัง” (สัตถา เทวมนุสสานัง) คือทรงเป็นศาสดาหรือครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และเป็น “โลกวิทู” ผู้ทรงรู้โลกทั้ง ๓ คือ มนุษย์ เทวดา และพรหมโลก อีกทั้งยังเป็น “ธรรมวิทู” คือ รู้ธรรมอย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งการอุบัติขึ้น การตรัสรู้ และการแสดงธรรมเผยแผ่ศาสนาออกไปล้วนแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของพหุชน เพื่อความกรุณาต่อชาวโลก

ในทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่า การเป็นผู้นำนั้นต้องมีคุณสมบัติหลายอย่างโดยเฉพาะคุณสมบัติตามหลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา จึงจะทำให้ผู้ตามเกิดความเชื่อมั่นและเป็นผู้ตามที่ทำให้ความร่วมมือ เพื่อที่จะนำสังคมไปสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) สมณศักดิ์ขณะที่เป็นพระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงความเป็นผู้นำไว้ว่า

^๒ เนตรพัฒนา ยาวีราช, ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๘.

“เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคดฉันท ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติซ้ำเสียหายแฉ้วนถ้วนทั้งหมดก็จะยากเชิญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม

เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉันท ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งแฉ้วนถ้วนก็จะอยู่เป็นสุขหากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม”

พระพุทธพจน์นี้แสดงให้เป็นความสำคัญของผู้นำต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพ และสันติสุขของสังคมและประเทศชาติทั้งหมด พระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำหรือนายกนั้น ทรงมีคุณสมบัติอย่างไร เรื่องนี้ไม่อาจจะบรรยายได้โดยละเอียด แต่จะพูดถึงลักษณะที่เด่น ๆ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้เอง ประการแรก ในที่แห่งหนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสว่า “เราเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตร สัตว์ทั้งหลายก็พ้นไปได้จากทุกข์ทั้งปวง” พุทธพจน์นี้เป็นข้อที่แสดงความเป็นกัลยาณมิตรนี้แหละคือลักษณะสำคัญที่เด่นของความเป็นผู้นำ

ฉันทนั้น การสร้างหรือพัฒนาคนของหน่วยงานหรือองค์กรจึงถือว่ามีคามจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถมีคุณภาพ ในการทำหน้าที่เป็นหัวหน้างานเป็นผู้บริหารซึ่งจะนำองค์กรสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย^๓

ภาวะผู้นำในด้านการปกครองคณะสงฆ์ที่เห็นได้ชัด คือ การที่พระพุทธองค์ได้ประกาศแนวความคิดในการอยู่ร่วมกันในสังคมชั้นใหม่ โดยได้ทรงวางกรอบทางสังคมด้วยการแบ่งศาสนิกชนของพุทธศาสนาออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ ที่เรียกว่าพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และทรงตั้งปณิธานในการเผยแผ่แนวความคิดของพระองค์ ดังปรากฏในมหาปริณิพพานสูตร

“ดูกรมารผู้มีบาป トラบใดที่พุทธบริษัท ๔ ผู้เป็นสาวกของเรา ยังไม่เฉียบแหลมไม่ได้รับคำแนะนำ ไม่แกลั้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรมตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วยังบอก แสดงบัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผยจำแนก กระทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสทธรรมไม่ได้ เพียงใด เราจักไม่ปริณิพพาน เพียงนั้น”^๔

การปกครองคณะสงฆ์มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ แม้ว่าจะเกิดปัญหาจากภายในและภายนอกคณะสงฆ์ก็ตาม พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถปกครองคณะสงฆ์ ให้รอดพ้นจากภัยต่างๆได้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปริณิพพาน

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๘.

หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะเป็นสาวกสำคัญยิ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะสงฆ์ให้เป็นประธานใหญ่ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณ ในเขาเวภาระ เขตกรุงราชคฤห์^๕

สังคมที่พระพุทธองค์จัดตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่างและทรงปกครองดูแล คือ สังคมสงฆ์โดยทรงใช้วิธีการทำให้มีระบบการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน และมีระเบียบแบบแผนในการอยู่ตลอดจนวิธีการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้มนุษย์เหล่านั้นได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์อย่างเต็มที่^๖

แต่ในการศึกษาถึงภาวะผู้นำในด้านการปกครองพระพุทธศาสนานั้น จำเป็นจะต้องอาศัยศาสตร์สมัยใหม่ เข้ามาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ เทียบเคียงข้อมูลต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และที่นักปราชญ์ทั้งหลายท่านได้อธิบายไว้ เพื่อให้มองเห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุดอันจะทำให้เราได้รับรู้แนวคิดในการบริหารองค์กร และภาวะความเป็นผู้นำของพระพุทธองค์ แต่การศึกษานั้นจะอาศัยศาสตร์สมัยใหม่เพียงอย่างเดียวคงไม่พอ เพราะศาสตร์สมัยใหม่เป็นคิดทางฝ่ายตะวันตกเสียเป็นส่วนใหญ่ และการที่จะนำมาอธิบายแนวคิดทางตะวันออกคงจะไม่ครอบคลุมเสียทีเดียว ดังที่ปริชา ช่างขวัญยืน ได้ให้ความเห็นไว้ว่า “แนวทางในการวิเคราะห์หากอาศัยแนวตะวันตกมากก็จะทำให้กลายเป็นพิจารณาลำเอียงและแคบได้หากเรื่องนั้นๆ พระพุทธศาสนามีแนวความคิดที่กว้างกว่า แต่การวิเคราะห์แนวตะวันตกก็อาจทำให้เป็นกลไกของระบบได้ดีกว่า”^๗

การศึกษาให้ชัดเจนในเรื่องเหล่านี้ จะทำให้เราได้เข้าถึงระบบและลำดับความเป็นมาที่วิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องขององค์กรคณะสงฆ์ และพุทธภาวะในการเป็นภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน อันจะทำให้เราได้นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ทั้งทางคณะสงฆ์และองค์กรทางสังคมโดยทั่วไป เพื่อให้เกิดประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานทั้งของส่วนตนและของส่วนรวม จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ต้องการศึกษเกี่ยวกับภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศกัมพูชาเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงในปัจจุบันและอนาคตและก้าวสู่ประชาคมอาเซียนและระดับนานาชาติ

^๕ สง่า หล่อสำราญ, **ตำนานพระพุทธสาวก**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **นิตินิพนธ์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔.

^๗ พระมหารุ่งโรจน์ ธมมภูษเมธี (ศิริพันธ์), **การศึกษาวិเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท**, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ โดยศึกษาภาคเอกสาร และภาคสนาม ด้วยการศึกษา ค้นคว้าเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารวิชาการ ตำรา หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่ม เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยจัดลำดับการดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนไว้ดังนี้

๑. เริ่มจากการศึกษารวบรวมชุดความรู้ หลักการและความสำคัญของหลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย-กัมพูชา ตามพระธรรมวินัย ตามกฎหมายบ้านเมือง ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

๒. รวมถึงภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย-กัมพูชา ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศาสนสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ รวมถึงหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา นำข้อมูลที่ได้มาจัดลำดับความสำคัญ วิเคราะห์เชื่อมโยงให้สัมพันธ์กันและการอ้างอิงจากแหล่งที่มา

๓. เมื่อได้ข้อมูลที่กล่าวไปข้างต้น โดยการรวบรวมมาตรวจสอบหาความถูกต้องให้ครอบคลุมครบถ้วน จัดลำดับตามกลุ่มเนื้อหา เพื่อออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแล้วลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกต การณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยผู้วิจัยแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย และกลุ่มผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์กัมพูชา นำข้อมูลทั้งหมดมาเรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ บูรณาการ เพื่อตอบปัญหาการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๔. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยทั้งหมดมาสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ นำเสนอแนวทางปฏิบัติที่เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย และประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๕. นำเสนอข้อมูลการวิจัยที่เป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

๖. พัฒนางานวิจัยให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองในประชาคมอาเซียน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ดังนี้

หลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำ กล่าวถึงความหมายของผู้นำ คือผู้ที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่นในกลุ่ม มีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จ ตามเป้าหมายในการทำงาน ดังนั้นผู้นำคือผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง การแต่งตั้ง การยกย่องจากกลุ่มชนเพื่อให้เป็นหัวหน้า เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีอิทธิพลในการนำหรือจูงใจผู้อื่น ให้กระทำหรือดำเนินกิจการต่างๆ ของกลุ่มหรือของตนเองให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ และผู้นำต้องเป็นผู้มีคุณธรรม มีศีลธรรมจึงจะว่ากล่าว ตักเตือนและลงโทษบุคคลอื่นๆ ได้ ผู้นำนั้นมีบทบาทในการวางแผน งานการสั่งการการตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การควบคุมดูแลงานสนับสนุนให้ผู้ที่บังคับบัญชาทำงานอย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนรับผิดชอบต่อการงานต่างๆ และผลักดันงานต่างๆ สำเร็จเป็นไปตามจุดหมายที่ตั้งไว้ ส่วนการปกครองคณะสงฆ์นับตั้งแต่สมัยพุทธกาล การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ในระยะเริ่มต้นพระพุทธเจ้าเป็นผู้ดูแลทั้งหมด ตั้งแต่การบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุ-อุปสัมปทา การรับไตรสรณะคมน์ ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา ทูเตนอุปสัมปทา รวมถึงการบวชที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เองทุกประเภท อนุโลมเข้าในการบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั้งหมด ต่อมาการบวชด้วยติสรณคมนูปสัมปทา ทรงอนุญาตให้พระสาวกดำเนินการ และการบวชที่มอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในการให้การอุปสมบท คือ ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา อันเป็นการบวชแบบเดียวที่ยังใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อมีผู้บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนามากขึ้นก็ต้องมีกฎระเบียบข้อบังคับ เพื่อความเรียบร้อยของสงฆ์ พระสารีบุตรจึงทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท แต่พระองค์ทรงปฏิเสธ ต่อเมื่อเกิดความไม่ตีไม่งามขึ้นในสงฆ์ จึงมีการบัญญัติสิกขาบทขึ้น คือพระธรรมวินัย ต่อมาก็ได้เป็นรูปแบบการปกครองของสงฆ์ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน โดยไม่มีใครเป็นผู้ปกครองสงฆ์แทนพระองค์ แต่ใช้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทน การปกครองคณะสงฆ์หลังพุทธกาล ยึดหลักการปกครองแบบธรรมมาธิปไตย คือถือพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสและบัญญัติไว้เป็นใหญ่ ไม่มีใครอยู่เหนือพระธรรมวินัย กรณีเมื่อกุลบุตรได้รับการพิจารณาจากคณะสงฆ์ให้บวชแล้ว ภิกษุผู้บวชใหม่ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และอยู่ในการปกครอง อบรม สั่งสอนดูแลของอุปัชฌาย์หรืออาจารย์อย่างน้อย ๕ ปี

การปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยปัจจุบัน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ทำให้มองเห็นภาพรูปแบบการปกครองได้ชัดเจนว่า สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่ง ๒ ตำแหน่ง คือตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายอาญาและธรรมนูญการปกครอง

มหาเถรสมาคม การออกกฎหมายมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่าง อาณาจักรกับศาสนจักรเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์ ผู้ปกครองและประชาชน เป็นความสัมพันธ์ สามเส้าที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพุทธศาสนา แม้ว่าในอดีตพระสงฆ์จะอยู่ได้ด้วย การอุปถัมภ์ของ ประชาชนเป็นหลัก แต่พุทธศาสนาก็เป็นความสำคัญของผู้ปกครองในฐานะเป็นปัจจัยให้เกิด สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อชีวิตที่ดำรงตามหลักธรรม

ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศกัมพูชาพระพุทธรูปศาสนาได้มีความเจริญเติบโต และ เสื่อมลงไปตามยุคสมัย โดยพระพุทธรูปศาสนาเริ่มเป็นเครื่องมือทางการเมืองนับแต่กัมพูชาตกอยู่ภายใต้ การดูแล ของฝรั่งเศส โดยในขณะนั้นพระสงฆ์และนักการเมืองทำการเคลื่อนไหวต่อต้านเจ้าหน้าที่ ฝรั่งเศส ประจำกัมพูชาให้คืนสิทธิเสรีภาพ และเอกราชแก่ชาวกัมพูชา ขณะเดียวกัน สมเด็จพระ นโรดมสีหนุ ได้นำเอาหลักธรรม “สายกลาง หรือพุทธสังคมนิยม” เป็นแนวทางการบริหารประเทศ เนื่องจากทรง มีความเข้าใจเป็นอย่างดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวกัมพูชา ซึ่งทำให้พระพุทธรูป-ศาสนามีความเจริญเติบโต อย่าง รวดเร็ว แต่พระพุทธรูปศาสนาค่อย ๆ เสื่อมลงในรัฐบาลนอล นอล เนื่องจากมีความขัดแย้ง ระหว่าง พรรคการเมืองหลายฝ่าย โดยแต่ละฝ่ายพยายามโฆษณาชวนเชื่อพระสงฆ์ให้มีส่วนร่วมในการ แฝงแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองโดยเฉพาะในรัฐบาลของเขมรแดง พระพุทธรูปศาสนาตกอยู่ชั้นวิกฤติ ต่ำ ที่สุด เนื่องจากในสมัยนี้ไม่สนับสนุนให้มีระบบความเชื่อ และศาสนา พระสงฆ์ถูกบังคับให้สึก และ สंहารชีวิต ศาสนสถาน โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป ตำราเอกสารซึ่งมีพระไตรปิฎก เป็นต้น ถูก ทำลาย และเผาทิ้ง แต่อย่างไรก็ตาม ภายหลังกองทัพเขมรแดงถูกโค่นล้ม พระพุทธรูปศาสนาได้รับฟื้นฟู อีกครั้ง แต่อยู่ภายในบริบทข้อจำกัด ตามข้อบังคับของภาครัฐ ปัจจุบัน พระพุทธรูปศาสนาได้รับการ ดูแล และสนับสนุนเป็นอย่างดีจากภาครัฐ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ก็มี ส่วนรวมในการพัฒนาสังคมหลาย ๆ ด้าน

หลักธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในพระพุทธรูปศาสนา การทำงาน ของผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นงานด้านการจัดการบริหารเป็นเรื่องที่มีความยุ่งยาก เพราะ เห็นการทำงานกับคนส่วนใหญ่ หลักของพุทธศาสนาจึงมีบทบาทในการบริหารจัดการการปกครอง คณะสงฆ์ในด้านต่างๆ ฉะนั้นหลักธรรมจึงมีความจำเป็น ซึ่งผู้นำต้องนำหลักธรรมเหล่านั้นมา ประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการการปกครองคณะสงฆ์ การที่พระพุทธรูปศาสนาเน้นคุณธรรมเป็นสำคัญ เพราะถือว่าผู้มีคุณธรรมแล้วประชาชนย่อมอยู่เป็นสุข คุณธรรมของการเป็นผู้นำนั้น เป็นหลักของการ บริหารที่ดี เรียกว่า ธรรมาธิปไตย หมายถึง การบริหารโดยถึงธรรมเป็นใหญ่ กล่าวคือ ยึดหลักบรรทัด ฐาน หลักการและคุณธรรม เป็นแนวทางในการบริหาร และการบริหารนั้นต้องใช้ทั้งพระเดชพระคุณ หรือใช้อำนาจและคุณธรรมซึ่งจะทำให้ได้ทั้งน้ำใจและผลงาน ในหลักธรรมทางพระพุทธรูปศาสนา ได้ กล่าวถึงภาวะผู้นำ มีลักษณะใช้ทั้งพระเดชพระคุณ ติเตียนหรือชี้ผิดถูกที่ควรติหรือชี้ข้อผิดข้อถูกซึ่ง

หลักธรรมต่างๆทางพระพุทธ-ศาสนา ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ผู้นำ สามารถนำไปประยุกต์ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญและระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังคมองค์กรหรือหน่วยงานนั้นๆ เพื่อให้งานบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ เช่น ๑) อคติ ๔ มีความสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครองที่จะต้องละเว้นอคติ ๒) ปาปณิกธรรม ๓ เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำต้องเป็นผู้มีความสามารถในกิจการ ดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ๓) อิทธิบาท ๔ ธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน เป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อเอาชนะอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ๔) พหุสูต เป็นคุณสมบัติของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่ ต้องเป็นผู้ได้เรียนรู้มาก คงแก่เรียน ๕) ภาวนา ๔ เป็นคุณสมบัติของผู้นำในการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ๖) กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้มีความใฝ่รู้ตั้งตนอยู่ในธรรม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่ง ความเจริญ สั่งสอนอบรม เป็นที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือ หรือสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิด ปัญญา สิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดีที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการ ฟัง การสนทนา ปรีक्षा ชักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์๗) หลักพระธรรมกถึก คุณสมบัติของพระธรรมกถึก เป็นการกล่าวถึงคุณสมบัติของบุคคลผู้สอนธรรม จะต้องมีความสมบัติพิเศษในการสั่งสอนประชาชนทั้งหลาย เรียกว่า คุณสมบัติแห่งพระธรรมกถึก ๘) ลีลาการสอน หรือ พุทธลีลาในการสอน หรือ เทศนาวิธี ๔ (การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมิกถา หรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดี ๙) สัมปายะ ๗ คือ สิ่งที่สวยงาม, สภาพเอื้อ, สิ่งที่เกี่ยวข้อง, สิ่งที่เกี่ยวข้องอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต, สิ่งที่เหมาะสม อันเกี่ยวพันในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ๑๐) พรหมวิหารธรรม ๔ หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ๑๑) สังคหัตถ์ ๔ คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี.

สรุป

องค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศกัมพูชา องค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๖ ด้าน คือ

๑) ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ของไทยและกัมพูชา ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ควรมีหลักอคติ ๔ คือ ๑. ฉันทาคติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความรักใคร่ในเรื่องส่วนตัว ๒. โทษาคติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความโกรธหรือไม่ชอบกันเป็นการส่วนตัว ๓. โมหาคติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องไม่มีความลำเอียงเพราะความหลงผิด ความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ๔. ภยากติ ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้อง

ไม่มีความลำเอียงเพราะความกลัวว่าภัยจะเกิดขึ้นกับตนเอง ถ้าได้ทำอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว อคติ ๔ เป็นทางที่ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ไม่ควรปฏิบัติเป็นอันขาด ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ควรมีหลักปาปณิกธรรม ๓ ประการจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีในการปกครองคือ ๑. จักขุมา มีตาดี หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องมีปัญญามองการณ์ไกลถึงความเจริญและความเสื่อมของคณะสงฆ์โดยส่วนรวม ๒. วิรุโธ มีธรรมาจริต หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องจัดการธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๓. นิสสยสัมปันโน เพียงพร้อมด้วยด้วยที่พักพิงอาศัย หมายถึง ผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดีหรือที่เรียกว่ามือประสาน ๑๐ ทิศ

๒) ภาวะผู้นำด้านศาสนศึกษาของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้าน ศาสนศึกษาควรมีหลักอิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางในการทำงานจึงจะประสบผลสำเร็จในการทำงานได้ตามความมุ่งหวังคือ ๑. ฉันทะ คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีใจรักในสิ่งที่ทำเช่น มีใจรักในการการศึกษาเป็นต้น ๒. วิริยะ คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจในเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ๓. จิตตะ คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีใจที่จดจ่อและรับผิดชอบในงานที่ตนทำอยู่ให้ลุล่วงไปด้วยดี ๔. วิมังสา คือ ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรมีการทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา โดยใช้วิจารณ์ญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ผู้นำด้าน ศาสนศึกษาต้องมีหลักพหุสูต ๕ ประการคือ ๑. พหุสูตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรฟังมาก เรียนมาก ท่องมาก รวบรวมข้อมูลได้มาก ๒. ฐตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรจำได้ จำสาระสำคัญให้ได้ว่าสิ่งไหนที่ควรจะต้องจับประเด็นหลักให้ได้ ๓. วาจา ปริจิตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรท่องให้คล่องปาก จนสามารถจำได้เมื่อต้องการสามารถหยิบมาใช้ได้ทันที ๔. มนสาอนุเปกขิตา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรฟังให้ขึ้นใจจนสามารถสร้างภาพพจน์ขึ้นในใจแล้วสามารถอธิบายได้อย่างคล่องปาก ๕. ทิฏฐิยา สุปฏิวิทธา ผู้นำด้านศาสนศึกษาควรขบปัญหาให้แตก วาดภาพออกมาชัดเจนแล้ว สิ่งเหล่านี้จะต้องนำมาขบมาคิดตีให้แตก แล้วสามารถนำมาสรุปเป็นแนวคิดของตัวเองได้

๓) ภาวะผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักภavana ๔ ซึ่งหมายถึงทำให้องค์กรเจริญขึ้นมี ๔ ประการ คือ ๑. กายภavana ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมกายให้กุศลธรรมเจริญองกาม ๒. สีสภavana ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ๓. จิตภavana ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญองกามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ๔. ปัญญาภavana ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีการฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิต ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรมีหลักกัลยาณมิตร ๗ ประการ ที่จะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรด้านศึกษาสงเคราะห์ได้แก่ ๑. ปิโย ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้น่ารัก ๒. ครุ ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้น่าเคารพ ๓. ภวานิโย ผู้นำด้านศึกษา

สงเคราะห์ควรทำตนให้น่าเทิดทูน ๔. วัดตาจะ ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้ฉลาดปรา้งสอนให้ได้ผล ๕. วรณักขโม ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้อดทนต่อถ้อยคำของบุคคลอื่นหรือคนรอบข้าง ๖. คัมภีร์วิญจะ กะถัง กัตตา ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ควรทำตนให้สามารถแถลงเรื่องที่ลึกล้ำได้ ๗. โน จัฎฐาเน นโยชะเย ผู้นำด้านศึกษาสงเคราะห์ไม่ควรชักนำไปในทางเสื่อม ประพฤติตนอยู่ในทำนองคลองธรรม

๔) ภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักพระธรรมกถึก ๕ ประการคือ ๑. อนุพุพิภัก ผู้ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรกล่าวเนื้อความไปตามลำดับ ๒. ปริยายทสสาวิ ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจง่าย ๓. อนุทยต ปฏิจจ ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรแสดงธรรมด้วยเมตตา ๔. น อามิสตโร ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ควรแสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส ๕. อุตตานญจ ปรมญจ อนุปหจจ ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรแสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักพุทธวิธีการสอน ๔ ที่เรียกกันว่า หลัก ๔ ส คือ ๑. สันทัสสนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรอธิบายให้เห็นชัดแจ้ง ๒. สมาทปนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรชักจูงให้เห็นจริงตาม ๓. สมุตตเตชนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรสอนให้เร้าใจเกิดความกล้าหาญ ๔. สัมปหังสนา ผู้นำด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีวิธีสอนให้ผู้ฟังร่าเริง เบิกบาน เปี่ยมล้นไปด้วยความหวัง

๕) ภาวะผู้นำด้านสาธารณูปการของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องสัปายะ ในการสร้างวัดที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ มี ๗ ประการ ๑. อาวาสสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องที่อยู่อาศัย หรือ วัด ๒. โคจรสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องสถานที่ที่ไปมาสะดวกเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม ๓. ภัตสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องอาหารการกิน พุดคัย การฟังธรรม ๔. ปุคคสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องบุคคลที่อยู่ร่วมกันมีอภัยอาศัยอย่างไร ๕. โภชนสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอัตภาพแห่งตน ๖. อุตสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องฤดู ดิน ฟ้า อากาศ อันเป็นที่สบาย ๗. อิริยาปถสัปายะ ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องอิริยาบถเช่น ยืน เดิน นั่ง นอน อันเป็นที่สบายในการปฏิบัติธรรม ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องหลักปาปณิกธรรม มี ๓ ประการคือ ๑. จักขุมา (ตาดี) ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้เรื่องรู้ลักษณะของสินค้าที่ดีมีคุณภาพเช่น การหาวัสดุในการสร้างโบสถ์เป็นต้น ๒. วิจูโร (ชำนาญธุรกิจ) ผู้นำด้านสาธารณูปการควรมีความรู้จักแหล่งซื้อขายสินค้าเช่น วัสดุอุปกรณ์ ในการสร้างถาวรวัตถุของวัดเป็นต้น ๓. นิสสยสัมปันโน (มีเงินทุน) ผู้นำด้านสาธารณูปการควรรู้จักแหล่งกู้เงินมาลงทุนเพื่อมีเงินทุนหมุนเวียนเช่น รู้จัก

ญาติโยมที่มีจิตศรัทธาออกเงินค่าก่อสร้างให้ก่อนแล้วค่อยทำบุญทอดผ้าป่าและอื่นๆ แล้วนำเงินมาคืนเป็นต้น

๖) ภาวะผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ของไทยและกัมพูชา แบ่งออกเป็น ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีหลักพรหมวิหารมี ๔ ประการคือ ๑. เมตตา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ๒. กรุณา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ๓. มุทิตา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ๔. อุเบกขา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีการรู้จักวางเฉย คือ การวางใจเป็นกลาง ผู้นำด้าน สาธารณสงเคราะห์ควรมีหลักสังคหัตถุ ซึ่งเป็นธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นมี ๔ ประการคือ ๑ ทาน ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีการให้ แบ่งปันแก่ผู้อื่นตามกาลอันสมควร ๒. ปิยวาจา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ นุ่มนวล อ่อนหวาน ๓. อัถถจริยา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีการทำให้เป็นประโยชน์ ตามกำลังสติปัญญาของตน ๔. สมานัตตตา ผู้นำด้านสาธารณสงเคราะห์ควรมีการวางตนให้เสมอต้น เสมอปลาย วางตนเหมาะสมกับฐานะ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

เนตร์พัฒนา ยาวีราช, ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส จำกัด, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

สง่า หล่อสำราญ, ตำนานพระพุทธสาวก, กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), นิตินาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

พระมหารุ่งโรจน์ รมมภูษเมธี (ศิริพันธ์), การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำความรู้และกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา การปกครองคณะสงฆ์ พระสงฆ์กับภาวะผู้นำ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ การบริหารงานสาธารณูปการ ทั้งในปริยญาตรี และปริยญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับคณะสงฆ์ เพื่อเข้าใจหลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักพระธรรมวินัย ตามกฎหมายบ้านเมือง ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศาสนสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับวิชาการด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศาสนสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒) กิจกรรมด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

- สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศาสนสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์

- สามารถนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศาสนสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ เสนอต่อคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ให้มีความเจริญก้าวหน้าสืบไป

๓) กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับนิสิตในระดับปริยญาตรี และปริยญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย เช่น การจัดสัมมนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศาสนสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ แก่ผู้สนใจจะได้ศึกษาค้นคว้าและสะดวกยิ่งขึ้น

- มีการหารือและรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากพระเถรานุเถระ ผู้บริหารและบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ มากยิ่งขึ้น

ภาคผนวก ก

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมการที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาหลักการและ ความสำคัญของภาวะ ผู้นำด้านการปกครอง คณะสงฆ์ในประชาคม อาเซียน	ทราบถึงหลักการและ ความสำคัญของภาวะ ผู้นำด้านการปกครอง คณะสงฆ์ในประชาคม อาเซียน	ข้อ ๑-๒	ทำให้ทราบถึงหลักการ ความสำคัญของภาวะ ผู้นำในการปกครอง คณะสงฆ์ทั้งของไทย และกัมพูชา ตาม กฎหมาย พระราช- บัญญัติคณะสงฆ์ และ พระธรรมวินัย
๒. ศึกษาหลักพุทธ ธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะ ผู้นำด้านการปกครอง คณะสงฆ์ในทาง พระพุทธศาสนา	ทราบถึงหลักพุทธธรรม ที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำ ด้านการปกครองคณะ สงฆ์ในทางพระพุทธ- ศาสนา	ข้อ ๑-๒	ทำให้ทราบถึง หลักธรรมที่สามารถ นำมาใช้บูรณาการกับ ภาวะผู้นำด้านการ ปกครองคณะสงฆ์ทั้ง ของไทยและกัมพูชา
๓. องค์กรความรู้ของ ภาวะผู้นำด้านการ ปกครองคณะสงฆ์ใน ประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา	ทราบถึงองค์กรความรู้ ของภาวะผู้นำด้านการ ปกครองคณะสงฆ์ใน ประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา	ข้อ ๓	ทำให้ทราบถึงการบูร ณาการ ภาวะผู้นำ กิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการ ปกครอง ๒) ด้านศาสน ศึกษา ๓) ด้าน การศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านสาธารณะ

			สงเคราะห์
๔. ข้อเสนอแนะอื่น	ทราบถึงแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ อันเป็นข้อมูลที่จำเป็นต่อการวิจัย	ข้อที่ ๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในประเทศอื่น และเปรียบเทียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของไทย กับประเทศอื่นๆ
๕. รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑. ศึกษาหลักการและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน ๒. ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา ๓. นำเสนอองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน : กรณีศึกษาประเทศไทย และประเทศกัมพูชา	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน ใน ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านสาธารณะสงเคราะห์

ภาคผนวก ง

แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก และสัมภาษณ์แบบกลุ่ม

แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกลุ่ม (In-depth Interview Group) เพื่อการวิจัย
เรื่อง ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน

การวิจัยนี้ มีการเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และวิธีการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (In-depth Interview Group) ซึ่งผู้วิจัยเสนอการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

- ๑) เพื่อศึกษาหลักและความสำคัญของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน
- ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา
- ๓) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน

: กรณีศึกษาประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และประเทศลาว

โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สามารถแสดงความรู้ ความคิดเห็นที่เป็นข้อเท็จจริง และผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์เพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น

ผู้วิจัยได้กำหนดเขตพื้นที่ในการเก็บข้อมูล คือ ประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และประเทศลาว โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

๑. พระสังฆาธิการไทย กัมพูชา	จำนวน ๑๐ รูป
๒. นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา	จำนวน ๓ รูป/คน

คำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีดังนี้

คำถามข้อที่ ๑-๒	ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑
คำถามข้อที่ ๓-๔	ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒
คำถามข้อที่ ๕-๖	ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓
คำถามข้อที่ ๗	ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ดร.ธานี สุวรรณประทีป
หัวหน้าโครงการวิจัย

แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก

- ๑) ท่านมีหลักการหรือแนวทางของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์อย่างไรบ้าง
- ๒) ท่านคิดว่าภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน มีลักษณะอย่างไร และมีความสำคัญอย่างไร
- ๓) ท่านคิดว่าหลักพุทธธรรมมีความสำคัญหรือเกี่ยวข้องกับการนำมาใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์หรือไม่อย่างไร
- ๔) ท่านคิดว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาข้อใดที่สามารถนำมาใช้ส่งเสริมภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ (อธิบายเป็นข้อๆ)
- ๕) ปัญหาและอุปสรรคในการปกครองคณะสงฆ์ของท่าน มีอะไรบ้าง และมีแนวทางแก้ไขอย่างไร
- ๖) ท่านคิดว่ารูปแบบของภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประชาคมอาเซียน, ในประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และประเทศลาวควรเป็นอย่างไร (ให้อธิบายความเหมือน/ความต่าง และแนวทางการพัฒนา)
- ๗) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม (ถ้ามี)

ប្រធានបទទី ១

ភាពជាអ្នកដឹកក្នុងការគ្រប់គ្រងព្រះសង្ឃព្រះពុទ្ធសាសនានៅសហគមន៍អាស៊ាន

- ១. ក្នុងភាពជាអ្នកដឹកនាំ តើអ្នកមានគោលការណ៍ឬវិធីសាស្ត្រអ្វីខ្លះនៅក្នុងការគ្រប់គ្រងព្រះសង្ឃនៅក្នុងវត្ត?
- ២. តើអ្នកគិតថាភាពជាអ្នកដឹកនាំនៃការគ្រប់គ្រងព្រះសង្ឃក្នុងសហគមន៍អាស៊ានគួរមានលក្ខណៈដូចម្តេច?
ហើយមានសារៈសំខាន់អ្វីខ្លះ?
- ៣. តើអ្នកគិតថាទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធសាសនាមានសារៈសំខាន់ឬមានការទាក់ទងក្នុងការលើកកម្ពស់ភាពជាអ្នកដឹកនាំ
បានយ៉ាងដូចម្តេច?
- ៤. តើអ្នកគិតថាទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធសាសនាណាខ្លះដែលអាចប្រើដើម្បីលើកកម្ពស់ភាពជាអ្នកដឹកនាំក្នុងការគ្រប់គ្រង
ព្រះសង្ឃ? (ពន្យល់ខ្លី)
- ៥. តើអ្វីខ្លះជាបញ្ហានិងឧបសគ្គរបស់អ្នកចំពោះការគ្រប់គ្រងព្រះសង្ឃ?
- ៦. តើអ្នកគិតថាវេទនាសម្តែងអ្នកដឹកនាំនៅក្នុងការគ្រប់គ្រងព្រះសង្ឃនៃសហគមន៍អាស៊ានដូចជាប្រទេសថៃនិង
ប្រទេសកម្ពុជាជាដើមគួរមានលក្ខណៈបែបណា?
- ៧. របោចលំបន្តែម (បើមាន)

ภาคผนวก จ
หนังสือขอสัมภาษณ์ผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์

ที่ พิเศษ/ ๒๕๖๐

๒๑ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย

กราบนมัสการ พระเทพสุธี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.ธานี สุวรรณประทีป หัวหน้าผู้วิจัยได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธ-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงกราบนมัสการมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

ทศ-๑

(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ พิเศษ/ ๒๕๖๐

๒๑ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย

กราบมนตรีการ พระเทพสาครมณี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.ธานี สุวรรณประทีป หัวหน้าผู้วิจัยได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงกราบมนตรีการมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในชื่อผู้สัมภาษณ์
ขจรศักดิ์ สุขุม
๒๕ ก.ย. ๖๐

ขอกราบมนตรีการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำวิทยาเขตบ่านีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ พิเศษ/ ๒๕๖๐

๒๑ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย

กราบนมัสการ พระเทพสุวรรณเมธี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.ธานี สุวรรณประทีป หัวหน้าผู้วิจัยได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงกราบนมัสการมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำวิทยาเขตบ่านศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ พิเศษ/ ๒๕๖๐

๒๑ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย

กราบนมัสการ พระราชรัตนมณี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.ธานี สุวรรณประทีป หัวหน้าผู้วิจัยได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงกราบนมัสการมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ดร.ธานี สุวรรณประทีป
 ๓๐ กันยายน ๒๕๖๐

ขอกราบนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ พิเศษ/ ๒๕๖๐

๑๐ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย

กราบมนตรีการ พระเดชพระคุณ พระราชาธรรมเมธี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.ธานี สุวรรณประทีป หัวหน้าผู้วิจัยได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธ-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำด้านการปกครอง
คณะสงฆ์ในอาเซียน” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant)
เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงกราบมนตรีการมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูล
ประกอบการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบมนตรีการด้วยความเคารพอย่างสูง

ดร.ธานี สุวรรณประทีป

๑๕ กันยายน ๒๕๖๐

ขอกราบมนตรีการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ พิเศษ/ ๒๕๖๐

๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย

กราบมนตรีการ พระครูพล สุภา ญาณเตโช เจ้าคณะจังหวัดบึงเตียนเมียนเจย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.ธานี สุวรรณประทีป หัวหน้าผู้วิจัยได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธ-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำด้านการปกครอง
คณะสงฆ์ในอาเซียน” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant)
เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงกราบมนตรีการมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูล
ประกอบการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

หรรษา
ดร.ธานี สุวรรณประทีป
หัวหน้าโครงการวิจัย

ขอกราบมนตรีการด้วยความเคารพอย่างสูง

ธานี สุวรรณประทีป

(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ พิเศษ/ ๒๕๖๐

๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย

กราบบังคมทูล พระยี่ ยุน ตลุนบุญไชย พระสมุห์จังหวัด

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.ธานี สุวรรณประทีป หัวหน้าผู้วิจัยได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธ-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำด้านการปกครอง
คณะสงฆ์ในอาเซียน” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant)
เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงกราบบังคมทูลมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูล
ประกอบการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๒๓/๙/๖๐
ศิริชัย ฟู
สุวิทย์ สืบธรรม
๒๓/๙/๖๐

ขอกราบบังคมทูลด้วยความเคารพอย่างสูง

(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ พิเศษ/ ๒๕๖๐

๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย
กราบนมัสการ พระเบ็ญว ธาน เลขาเจ้าคณะจังหวัดบ้นเต็ยเม็ยนเจย
สิ่งทีส่งมค้ด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องม้อวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.ธานี สุวรรณประทีป หัวหน้าผู้วิจัยได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธ-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำด้านการปกครอง
คณะสงฆ์ในอาเซียน” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant)
เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงกราบนมัสการมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูล
ประกอบการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

สมพงษ์

ศิริชัย ๒๓ ก.ย. ๒๐๑๗

ขอกราบนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำวิทยาเขตบาศีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ พิเศษ/ ๒๕๖๐

๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นายอิน เฌอน ประธานสำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.ธานี สุวรรณประทีป หัวหน้าผู้วิจัยได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ดร.ธานี สุวรรณประทีป
 ๒๓ ก.ย. ๒๐๑๗

ด้วยความนับถืออย่างสูง

(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ พิเศษ/ ๒๕๖๐

๒๓ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นายเชียว สุนิมส์ รองประธานที่ ๑ สำนักงานวัฒนธรรมและศาสนาจังหวัด

สิงห์สงมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.ธานี สุวรรณประทีป หัวหน้าผู้วิจัยได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธ-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำด้านการปกครอง
คณะสงฆ์ในอาเซียน” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant)
เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านเพื่อเก็บข้อมูลประกอบการ
วิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

สงฆ์ธรรม
ดร.ธานี สุวรรณประทีป
หัวหน้าโครงการวิจัย

ด้วยความนับถืออย่างสูง

(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำวิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

បញ្ជីរាយនាមអ្នកផ្តល់ព័ត៌មាន (ព្រះសង្ឃ)

រាយនាមអ្នកផ្តល់ព័ត៌មានសម្រាប់ការអនុវត្តវិធានការ

លេខទី លេខ	ព្រះនាម ឈ្មោះ-នាមត្រកូល	នាមបញ្ញត្តិ ឈ្មោះ	ព្រះជន្ម អាយុ	ទូរស័ព្ទ លេខ	វត្ត	ហត្ថលេខា ស្នាមដៃ	លេខទូរស័ព្ទ លេខ
1	សុខ សុខ	សុខ សុខ	៥៧	០៩៧៧៧៧	វត្តស្រែចម្ការ		០៩៧៧៧៧៧៧
2	សុខ សុខ	សុខ សុខ	៥៧	០៩៧៧៧៧	វត្តស្រែចម្ការ		០៩៧៧៧៧៧៧
3	សុខ សុខ	សុខ សុខ	៥៧	០៩៧៧៧៧	វត្តស្រែចម្ការ		០៩៧៧៧៧៧៧
4	សុខ សុខ	សុខ សុខ	៥៧	០៩៧៧៧៧	វត្តស្រែចម្ការ		០៩៧៧៧៧៧៧
5	សុខ សុខ	សុខ សុខ	៥៧	០៩៧៧៧៧	វត្តស្រែចម្ការ		០៩៧៧៧៧៧៧
6	សុខ សុខ	សុខ សុខ	៥៧	០៩៧៧៧៧	វត្តស្រែចម្ការ		០៩៧៧៧៧៧៧

รายชื่อพระสงฆ์ผู้ให้การให้สัมภาษณ์

เลขที่	ชื่อ-นามสกุล	ฉายา	อายุ	ตำแหน่ง	วัด	หมายเลขโทรศัพท์
๑	พระครูพล สุภา	ญาณเตโช	๕๓	เจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ	วัดบ้านเตี้ยเมยเมย	๐๖๐๖๔๔๔๔๔๔๕
๒	พระธีร์ ญาณ	ศุภบุญโญ	๓๙	พระครูเจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ (เทียบเท่ารองเจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬที่ ๓)	วัดสามัคคีเมยเมย	๐๑๒๔๗๐๔๙๕
๓	พระสงฆ์ สามเณร	อดิโกสพ	๔๕	พระนิสิตกัมพูชากาฬศึกษาในประเทศไทย	วัดแม่สุทราวาส	๐๙๕๙๒๒๕๒๙๐
๔	พระเมธีว ฐาน	โคตมนัน	๓๗	เลขาเจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ	วัดรัตนะสามัคคี	๐๑๗๒๗๒๗๒๓
๕	พระครู สุขุม	มงคลปาโล	๓๗	สมาชิกสำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา	วัดสมานิผล	๐๙๓๕๕๕๕๕๐
๖	พระดา ศิรินทร์	โชติบุญโญ	๓๗	พระลูกวัด (ผู้ช่วยประสานงาน)	วัดเกาะแก้ว	๐๑๒๔๙๙๑๒๕

บัญชีรายชื่อผู้สมัครผู้สมัคร (เครือข่าย)

รายชื่อให้สัมภาษณ์ฝ่ายประชาสัมพันธ์

เบอร์ รายชื่อ	เขตเลือกตั้ง ชื่อ-นามสกุล	อายุ	อายุ	ตำแหน่ง	ลาย เซ็น	หมายเลข โทรศัพท์
1	นาง น. น. น.	38	นาง	ผู้อำนวยการ		092 918432
2	นาย น. น. น.	42	นาย	—		012-785 905
3	นาย น. น. น.	40	นาย	—		
4	นาย น. น. น.	38	นาย	ผู้อำนวยการ		012 600 617
5	นาย น. น. น.	39	นาย	ผู้อำนวยการ		012 377 660
6	นาย น. น. น.	36	นาย	ผู้อำนวยการ		0889170733

รายชื่อให้สัมภาษณ์สมาชิกสภา

เลขที่	ชื่อ-นามสกุล	อายุ	อาชีพ	หมายเลขโทรศัพท์
๑	นายชิน เที่ยง	๕๔	ประธานสำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา	๐๙๑๙๑๔๔๓๒
๒	นายเชียว สุรินทร์	๔๒	รองประธานที่ ๑ สำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา	๐๑๒๗๔๕๗๐๕
๓	นายปราช สุภัค	๔๐	รองประธานที่ ๒ สำนักงานวัฒนธรรมและศาสนา	
๔	นายพรหม สงโณ	๓๔	ข้าราชการ	๐๑๒๖๐๐๖๑๗
๕	นายอุพงษ์ สมพอส	๓๙	ข้าราชการ	๐๑๒๗๗๖๖๐
๖	นายเมธา สุพล	๓๖	ข้าราชการ	๐๔๔๙๑๗๐๗๗๓

ภาคผนวก ฉ
รูปภาพการสัมภาษณ์กลุ่ม

ภาคผนวก ข
แบบสรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่	ว. ๓๐๒/๒๕๖๐ รหัสโครงการ MCU RS 610760303
ชื่อโครงการ	ภาวะผู้นำด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอาเซียน
หัวหน้าโครงการ	ดร.ธานี สุวรรณประทีป สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆสม นครปฐม โทรศัพท์ ๐๘๑-๔๕๐๑๘๒๔ Email : thae_305@hotmail.com
ความเป็นมาและความสำคัญ	
<p>ประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และประวัติของพระสาวก ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก และกระจายอยู่ในอรรถกถาพระวินัยบ้าง อรรถกถาพระสูตรบ้าง อรรถกถาพระอภิธรรมบ้าง แม้หากจะศึกษาให้ได้ตลอด ต้องใช้เวลามาก ยากที่มันหบุคคลจะเรียนให้เชี่ยวชาญแตกฉาน ดังนั้น พระโบราณาจารย์ยุคสมัยต่างๆ หวังอนุเคราะห์กุลบุตรผู้มากด้วยศรัทธาปัญญาเป็นอาทิ ให้ได้ศึกษาประวัติขององค์พระศาสดา จึงทำการรวบรวมปาฐะจากพระสูตรต้นตปิฎก และอรรถกถาเป็นต้น มาเรียบเรียงเป็นคัมภีร์พุทธประวัติฉบับต่างๆ โดยมาก เริ่มต้นเรื่อง ตั้งแต่เป็นพระมหาบุรุษ ผู้พร้อมด้วยอภิวรรณธรรม ทำอภิการอันยิ่งใหญ่ ได้รับพุทธพยากรณ์ จากนั้นพิจารณาพุทธการกธรรม เพื่อใช้เป็นข้อปฏิบัติในการสร้างบารมี อุปบารมี ปรมัตถบารมี ปัญจมหาบริจาต จนถึงปัจฉิมภพเสด็จอุบัติในศากยตระกูล ทรงได้รับการเฉลิมพระนามว่า “สิทธัตถะ” เสวยโลกีย์สุขสมบัติประหนึ่งองค์อินทร์ทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔ ออกมหาภิเนษกรมณม์ ตรัสรู้อรินัยสัจ ตรัสพระธรรมเทศนาโปรดเวไนยชนในที่นั้นๆ ให้ได้ตั้งมอตรสพระธรรมที่เรียกขานว่า “สวางกชาตธรรม” เป็นอาทิ ปัจจตต เวทิตัพโพวัญญู เป็นปริโยสาน</p> <p>คัมภีร์ที่พระคณิศรจนาจารย์ประมวลประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขึ้นเป็นคัมภีระกล่าวเฉพาะคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท พระคณิศรการกาจารย์ได้รวบรวมรจนารขึ้นไว้โดยประเภทปัชชะบ้าง ประเภทคัชชะบ้าง และประเภทวิมิตสะบ้าง ด้วยการตั้งชื่อคัมภีร์ต่าง ๆ กันไปตามวัตถุประสงค์ เช่น คัมภีร์ชินาลังการ ชินาลังการฎีกา คัมภีร์ชินจริต คัมภีร์ชินมหานิทาน คัมภีร์โสตัดถกมหานิทาน</p>	

คัมภีร์สัมปิณฑมหานิทาน คัมภีร์สัมภารวิปาก คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา และคัมภีร์พุทธานุปริวัตต์ เป็นต้น เหล่านี้เรียกโดยนามบัญญัติสั้นๆ ว่า “คัมภีร์พุทธประวัติ”

คัมภีร์พุทธประวัติดังกล่าวมา มีเนื้อหาบางตอนเหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง ในรายละเอียด แต่ทั้งหมดมุ่งแสดงพุทธคุณให้ประจักษ์ เพื่อส่งเสริมให้สาธุชนที่ยังไม่ศรัทธาในพระพุทธคุณ ให้เกิดศรัทธาปสาทะในพระพุทธคุณ ให้พุทธบริษัทที่เลื่อมใสในพระพุทธคุณอยู่แล้ว ให้เกิดศรัทธาปสาทะในพระพุทธคุณหนักแน่นยิ่งขึ้น และแก่พุทธบริษัทผู้น้อมกายน้อมจิตเข้าศึกษาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ในสมัยก่อน การจะศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างรอบด้าน ต้องใช้ความอดุทธสาหัสอย่างมากมาย เนื่องด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่างไม่อำนวย เช่นจำนวนคัมภีร์มีใช้อย่างจำกัด จำนวนผู้รู้แท้จริง ยิ่งมีอย่างจำกัด ดังนั้น เมื่อครูอาจารย์เห็นความยากลำบากของนิสิตนักศึกษา จึงเกิดความกรุณาไคร่อนุเคราะห์ ด้วยการบันทึกความรู้ของตนไว้เป็นเล่มสมุดเล็กบ้างใหญ่บ้าง แบ่งอธิบายขยายความออกเป็นหมวดหมู่ เช่น หมวดประวัติศาสตร์ หมวดโลกศาสตร์ เป็นต้น

คัมภีร์พุทธานุปริวัตต์นี้ จัดอยู่ในหมวดประวัติศาสตร์ รวบรวมเรื่องราวพุทธประวัติ และพระสาวกบางรูป ตลอดจนพระเมตไตรยพุทธเจ้าในอนาคต โดยหยิบเอาเนื้อเรื่องบางตอนในพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์คั่นตระ มาเรียงร้อยตามลำดับ ก่อนหลัง ให้ความสำคัญในรายละเอียดต่างๆ ด้วยการยกขึ้นตั้งเป็นหัวข้อ แล้วเรียบเรียงเป็นคั่นขยายเนื้อความ

คัมภีร์พุทธานุปริวัตต์นี้ ต้นฉบับเดิมเป็นบาลีอักษรขอม ที่คัดลอกถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ทางมูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ มองเห็นอดีตหืดและปรทิตประโยชน์ จึงจัดให้มีการปริวรรตจากบาลีอักษรขอม มาเป็นบาลีอักษรไทย โดยให้นักวิชาการตรวจสอบ อักษร วรรค ตอนให้ตรงกับต้นฉบับเดิมเท่านั้น ไม่มีการตรวจชำระวงนะ บท วากยะ ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของคัมภีร์บาลีไวยากรณ์

คัมภีร์นี้ มีความน่าสนใจ เพราะเป็นคัมภีร์แสดงพุทธประวัติ และอนุพุทธประวัติบางองค์ โดยมากท่านผู้รจนาวางโถมนวจีปณาม ไว้เบื้องต้นเหมือนเป็นมาติกาประจำบท แล้วขยายความบทมาติกาขึ้นเป็นการเฉพาะ จากนั้นจึงเข้าสู่เนื้อหาอันเป็นแกนหลักของคัมภีร์ อันหมายถึงการกล่าวสดุดีพระพุทธเจ้า จากพุทธศาสนิกชนผู้หนึ่ง ซึ่งสมบูรณ์ด้วยอินทรีย์ ๕ ใคร่รวบรวมเรียบเรียงความเป็นไปของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสาวกบางองค์ไว้เป็นหมวดหมู่ ตลอดกาลจักร์ ตั้งคัมภีร์คั่นตระเล่มอื่นๆ ที่พระคณิศรจนาจารย์เรียบเรียงรจนเอาไว้

ผู้วิจัยพบเห็นคัมภีร์นี้ ครั้นอ่านจบ จึงดำริว่า คัมภีร์ที่มีเนื้อหาสาระ อันสมบูรณ์ด้วยโลกียประโยชน์เป็นเบื้องต้น และโลกุตตรประโยชน์เป็นปริโยสาน เป็นบ่อเกิดศรัทธาปสาทะงดงามด้วยสัททาลังการ อรรถาลังการเป็นต้นนี้ มิควรเป็นดั่งประทีปที่ดับสนิทเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์อีกต่อไป แต่ควรนำมาจุดให้สว่างไสว ประกาศถึงความเลื่อมใส ความปรารถนา ความ

อุตสาหกรรมของท่านผู้รจนา จึงหยิบยกขึ้นตรวจชำระ แก้ไข โดยพยานกรณวิธาน เทียบเคียงข้อมูลกับ พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์พุทธประวัติเล่มอื่นๆ เป็นต้น จัดทำคำแปล ศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียด โดยสัตหวิธาน อลังการวิธาน ฉันทลักษณ์วิธาน สัจจธรรม

วัตถุประสงค์โครงการ

- ๑) เพื่อปริวรรตคัมภีร์พุทธานุปริวัตต์จากต้นฉบับอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย
- ๒) เพื่อศึกษาคัมภีร์พุทธานุปริวัตต์ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง จุดมุ่งหมาย รูปแบบ โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์
- ๓) เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์พุทธานุปริวัตต์ในด้านเนื้อหา ลักษณะภาษา การประพันธ์ คุณค่าทางสังคม

ผลการวิจัย

๑) คัมภีร์พุทธานุปริวัตต์จากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย โดยแบ่งออกเป็น ๑๙ ปริจเฉท คือ ๑) ตุสสิตาวตารปริวรรต ๒) คัพภานิกขมน-ปริวรรต ๓) ลักษณะปริคคหณปริวรรต ๔) ราชาภิเสกปริวรรต ๕) มหาอนิกขมนปริวรรต ๖) ทุกกร-กิริยาปริวรรต ๗) มารวิชัยปริวรรต ๘) อภิสัมโพธิปริวรรต ๙) พรหมชฌแสนปริวรรต ๑๐) ธรรมจักกัปปวัตตนปริวรรต ๑๑) ดิงสภัททวคคิยปัพพชาปริวรรต ๑๒) ขฎิลสหัสสปพพชาปริวรรต ๑๓) พิมพิสารสมาคมปริวรรต ๑๔) สารีปุตตโมคคัลลานปัพพชาปริวรรต ๑๕) กาฬุทายีนิมันตนปริวรรต ๑๖) อนรุทธปัพพชาปริวรรต ๑๗) ปัญจสตสากยปริวรรต ๑๘) นันทปัพพชาปริวรรต ๑๙) ทักขินาวิมังคปริวรรต

๒) คัมภีร์นี้ แสดงประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เริ่มตั้งแต่สุเมธดาบสได้รับพุทธพยากรณ์ บำเพ็ญพุทธการกธรรม ตลอด ๔ อสงไขย แสนกัป ที่สุดบังเกิดในตูลิตเทวภูมิเสวยกุศลวิบากจนใกล้วาระสุดท้ายของอายุ จากนั้นเสด็จอุบัติในมาตุคัพโภทร ทรงประสูติ ได้รับอภิเษก ได้เห็นเทวทูต ราชโอรสเกิด ได้ความสังเวชพระทัย ออกมหาภิเนษกรรมณ์ ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสธรรมจักกัปปวัตตนสูตรเทศนา ตรัสอนัตตลักขณสูตร ตรัสอาทิตตปริยายสูตร โปรดพระเจ้าพิมพิสารมาคธาธิราช เสด็จโปรดพุทธบิดา ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ แสดงพระอภิธรรมโปรดพุทธมารดา ประวัติของพระสาวกบางองค์ ตรัสพยากรณ์พระเมตตโดยพุทธเจ้าผู้จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภัททกัปปนี้ โดยตั้งชื่อคัมภีร์ว่า “พุทธานุปริวัตต์”

๓) การวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์พุทธาณุปริวัตต์ ผู้วิจัยขอนำเสนอไว้ ๖ ด้านคือ ๑) ด้านวรรณคดี คัมภีร์พุทธาณุปริวัตต์นี้เพียบพร้อมด้วยสัททาลังการและอรรถาลังการ ปราศจากโทษของบทโทษของพากย์ และโทษในอรรถของพากย์ ตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์สุโพธาลังการ โดยเหตุที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงสัททาลังการและอรรถาลังการไว้แล้ว จึงจะขอกกล่าวถึงโทษของบทเป็นต้นไว้โดยย่อ กล่าวคือ พระคันธสาราภิงค์จำแนกโทษของบทเป็นต้นตามคัมภีร์สุโพธาลังการไว้ในสุโพธาลังการมัญชรี ๒) ด้านภาษา คัมภีร์พุทธาณุปริวัตต์นี้ ท่านผู้รจนา เรียบเรียงด้วยภาษามคธ ซึ่งเป็นต้นตภาษา อันน่ารื่นรมย์ การที่บุคคลกำลังเขียนภาษาบาลี การกล่าวภาษาบาลี การสาธยายท่องจำบทบาลี หรือมนสิการบทบาลีมีทวัตติงสาการเป็นต้น เท่ากับเขาผู้นั้นกำลังเขียนภาษาของพรหมเป็นต้น อันเป็นสภวานิรุตติภาษา ซึ่งทำให้เข้าถึงปรมัตถธรรม สภวาธรรม กล่าวคือชั้น์ อายตนะ ธาตุ อันเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาญาณ ที่สามารถส่งต่อให้โยคีบุคคลสามารถตรัสรู้หรือริยสังจะ ๓) ด้านประวัติศาสตร์ คัมภีร์พุทธาณุปริวัตต์นี้ เป็นเหมือนจดหมายเหตุ แสดงการรวบรวมเรื่องราวยุคสมัยหนึ่งไว้ โดยลำดับ ๔) ด้านประเทืองปัญญา คัมภีร์พุทธาณุปริวัตต์นี้ ให้คุณค่าด้านประเทืองปัญญาที่พบชั้นเจนนคือ การแสดงธรรมด้วยการนอบน้อมพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นประเพณีที่พระคันธธรรณาจารย์ สืบทอดกันมา การแสดงคติธรรม การแสดงความหมายตามรูปวิเคราะห์ การแสดงข้อวิชัย การแสดงยานพาหนะในการออกมหาภิเนษกรมณ และการแสดงลำดับการละกิเลส ๕) ด้านปรมัตถธรรม คัมภีร์พุทธาณุปริวัตต์นี้ ท่านผู้รจนาได้ยกปฏิกิจสมุปบาทสุดตันตเทศนาขึ้นกล่าวไว้ตามนัยแห่งวิปัสสิสูตร กล่าวถึงพระโพธิสัตว์กษัตริรามณะขึ้นเป็นมูลเหตุแห่งพิจารณาสาเหตุ จนเห็นแจ่มแจ้งตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๖) ด้านสังจธรรม คัมภีร์พุทธาณุปริวัตต์นี้ ท่านผู้รจนาได้ขยายความอริยสัง ๔ โดยพยัญชนะ โดยเหตุผล โดยอรรถ โดยการจำแนก โดยโวหาร และโดยปรมัตถธรรม

๔) ข้อเสนอแนะ คัมภีร์พุทธประวัติมีหลายเล่ม โดยผู้รจนาหลายท่าน แต่ละท่านเสนอผลงานของตน ด้วยบทประพันธ์ที่เป็นคาถาล้วน เช่น คัมภีร์ชินาลังการะ คัมภีร์ชินจริต ด้วยบทประพันธ์ผสมกันระหว่างจถณียบทกับคาถา เช่น พุทธาณุปริวัตต์ ปฐมสมโพธิ โสถตถกิมหานิทาน ชินมหานิทาน สัมปิณฑมมหานิทาน บทประพันธ์ ทุกเล่มต่างแสดงประวัติการสร้างบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า “พระโคตมพุทธเจ้า” เป็นหลัก มีเนื้อความมากบ้าง น้อยบ้าง เนื้อความเหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง สังเขปบ้าง วิตถาระบ้าง ผู้วิจัยคิดว่า น่าจะมีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบคัมภีร์พุทธประวัติ เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้อง พร้อมแนวคิดของท่านผู้รจนาเหล่านั้น โดยละเอียดต่อไป

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) นำต้นฉบับคัมภีร์พุทธาณุปริวัตต์ ฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านการปริวรรต การแปล และ

วิเคราะห์ แล้วทราบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา เนื้อหา จุดมุ่งหมายในการต่าง ลักษณะการประพันธ์ และภาษาในคัมภีร์ แหล่งที่มาของเนื้อหา และคัมภีร์พุทธทานุประวัติที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา สามารถนำไปศึกษาพุทธประวัติเพิ่มเติม และหลักฐานสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน ได้

๒) คณะสงฆ์และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่รับผิดชอบเรื่องการจัดการศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทยด้านต่างๆ เช่น เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของการปริวรรตคัมภีร์พุทธทานุปริวรรตที่เป็นบาลีอักษรขอมให้เป็นบาลาบาลีอักษรไทย แปลเป็นภาษาไทย และเป็นอุปการะแก่การศึกษาประวัติพระพุทธศาสนา มีความรับผิดชอบต่อการศึกษาพระพุทธวจนะ และสามารถนำผลวิจัยที่อยู่ในคัมภีร์พุทธทานุประวัติที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ มาอธิบายให้พุทธศาสนิกชน ได้เข้าใจถึงเนื้อหาและสาระของคัมภีร์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ตระหนัก และเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และพุทธประวัติที่อยู่ในรูปของภาษาบาลีอักษรขอม เมื่อแปลเป็นไทยแล้ว ผู้สนใจจะได้ศึกษาค้นคว้าและสะดวกยิ่งขึ้น

๓) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) อาจารย์ นิสิตหลักสูตรวิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

๕) ครู นักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดชนะสงคราม

กรุงเทพฯ

๖) พุทธศาสนิกชนทั่วไปที่สนใจ

การประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ระหว่างการดำเนินการ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : ดร.ธานี สุวรรณประทีป
- วัน/เดือน/ปี เกิด : วันเสาร์ที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๑
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๑๒๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลคอนปัฐ อำเภอสรีประจันต์
จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๑๔๐
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๓๙ สอบได้ ป.ธ.๙ สำนักเรียนวัดชนะสงคราม
: พ.ศ. ๒๕๔๘ จบศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม. สาขาพุทธศาสนาและ
ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
: พ.ศ. ๒๕๕๙ จบพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด. สาขาพระพุทธศาสนา)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประสบการณ์ทำงาน : กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์สยามรัฐ (หน้าศาสนา) กรุงเทพมหานคร :
เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป โครงการหลักสูตรนานาชาติ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
: กองบรรณาธิการ คณะกรรมการตรวจชำระคัมภีร์ มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ
โรงพิมพ์วิญญาน กรุงเทพมหานคร
: นักวิชาการศึกษา กลุ่มงานคัมภีร์พุทธศาสน์ กองวิชาการ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
: คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์พระไตรปิฎก สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
สนามเสือป่า เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
: เลขานุการ คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมพระไตรปิฎก
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๒๔๙/๒๔๑ หมู่ ๖ ตำบลพิมลราช อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
๑๑๑๑๐
- โทรศัพท์ : มือถือ ๐๘๑-๔๕๐๑๘๒๔
- E-mail : thane_305@hotmail.com

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ** : พระมหาสันติ ธีรภทฺโท (นาถาบำรุง)
- วัน/เดือน/ปี เกิด** : วันเสาร์ที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๑
- สถานที่เกิด** : บ้านเลขที่ ๑๒๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลดอนปรู อำเภอสรีประจันต์
จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๑๔๐
- การศึกษา** : นักธรรมเอก เปรียญธรรม ๓ ประโยค
: พุทธศาสตรบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ (เอกสาขาวิชาบริหารรัฐกิจ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
: รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยปทุมธานี
- ประสบการณ์ทำงาน** : หัวหน้าโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน จังหวัดกระบี่
: หัวหน้าโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน จังหวัดศรีสะเกษ
: เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวินิตยวิทย์วัดอัมพวัน เลขานุการวัดอัมพวัน
: ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดอัมพวันศึกษา
: ครูใหญ่โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีวัดอัมพวัน
: ผู้อำนวยการสำนักงานวัดอัมพวันอเมริกาประจำประเทศไทย
: หัวหน้าฝ่ายพัสดุ มจร.
: หัวหน้าฝ่ายบริหารงานบุคคล มจร.รักษาการหัวหน้าฝ่ายยานพาหนะ
: เลขานุการสำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มจร.
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดอัมพวัน แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรรณา)
- วัน/เดือน/ปี เกิด : วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๒
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๗๕ ม. ๘ บ้านป่าไต้ ต.ทุ่งสว่าง อ.วังหิน จ.ศรีสะเกษ
- การศึกษา : เปรียญธรรม ๗ ประโยค
 : พุทธศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ)
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประสบการณ์ทำงาน : ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสนศึกษา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 : ศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุदारามวรวิหาร บางขุนนนท์ บางกอกน้อย
 กรุงเทพมหานคร
 : เป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดศรีสุदारามวรวิหาร บางขุนนนท์ บางกอก
 น้อย กรุงเทพมหานคร
 : เป็นอาจารย์ประจำ สังกัดภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 : เป็นคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดศรีสุदारามวรวิหาร แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย
 กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐